

ДОНИШГОҶИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ: 343.192 (575.3)

ТКБ: 67.99 (2Т) 8

Н – 41

НЕГМАТОВ БАҶОДУР САҒАРОВИЧ

ТАРТИБИ СОДДАҚАРДАШУДАИ ПЕШБУРДИ ТАҒТИШИ СУДӢ ДАР
МУРОҒИАИ ҚИНОЯТӢ

ДИССЕРТАТСИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
аз рӯйи ихтисоси 12.00.09 – Ҳуқуқи муροғиаи қиноятӣ

РОҶБАРИ ИЛМӢ:

доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ,
профессор Мирзамонзода Х.М.

ДУШАНБЕ – 2023

МУНДАРИҶА

НОМГҶҶИ ИХТИСОРАҶО ВА (Ё) АЛОМАТҶОИ ШАРТӢ.....	3
МУҚАДДИМА.....	4-20
БОБИ 1. МАСОИЛИ УМУМИНАЗАРИЯВИИ ТАРТИБИ СОДДАКАРДАШУДАИ ТАФТИШИ СУДӢ ДАР МУРОФИАИ ЧИНОЯТӢ.....	21-90
1.1. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӢ дар муурофияи чиноятӢ: мафхум ва моҳияти он.....	21-47
1.2. Пайдоиш ва рушди падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӢ дар Тоҷикистон.....	47-66
1.3. Таҳлили муқоисавии ҳуқуқии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӢ бо муурофияҳои соддакардашудаи судии кишварҳои хориҷӣ.....	66-90
БОБИ 2. ТАРТИБИ МУРОФИАВИИ БАССРАСИИ ПАРВАНДАҶО БО ТАРТИБИ СОДДАКАРДАШУДАИ ТАФТИШИ СУДӢ.....	91-171
2.1. Асосҳои муурофиявии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӢ.....	91-108
2.2. Шартҳои муурофиявии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӢ....	109-151
2.3. Тартиби муурофиявии қабули ҳукми судӢ тибқи қоидаҳои соддакардашуда ва махсусияти шикоят (эътироз) нисбати он.....	151-171
ХУЛОСАҶО.....	172-176
ТАВСИЯҶО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҶОИ ТАҶҚИҚОТ.....	176-177
РӢҶҶАТИ АДАБИЁТ (МАЪҶАЗҶО).....	178-202
ФЕҶРИСТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ.....	203-205

НОМГҶҶИ ИХТИСОРАҶО ВА (Ё) АЛОМАТҶОИ ШАРТӢ

ҶТ – Ҷумҳурии Тоҷикистон

КМЧ – Кодекси муурофиавии ҷиноятӢ

КЧ – Кодекси ҷиноятӢ

ҚЧТ – Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон

ҶШФСР – Ҷумҳурии Шуравии Федеративии Сотсиалистии Россия

ҶМШС – Ҷумҳурии Мухтори Шуравии Сотсиалистии

ОМСЧ – Оиномаи муурофиаи судии ҷиноятӢ

КМЧ ЧШС – Кодекси муурофиавии ҷиноятӢи Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии

КМЧ ЧШС – Кодекси муурофиавии ҷиноятӢи Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии

КИМУ – Комитети иҷроияи марказии умумироссиягӢ

ШКХ – Шурои комиссарони халқӢ

КМЧ ФР – Кодекси муурофиавии ҷиноятӢи Федератсияи Россия

ИЧШС – Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шуравии СотсиалистӢ

КМЧ – Кодекси муурофиавии ҷиноятӢи Ҷумҳурии Қазоқистон

ШМА – Штатҳои Муттаҳидаи Америка

ҶШСТ – Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон

ИДМ – Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил

ДМТ – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

ғ. – ғайра

с. – сол

с. – саҳифа

Муқаддима

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ба даст овардани соҳибистиклолии давлатӣ бунёди ҷомеаи демокративу ҳуқуқбунёдро ҳамчун ҳадафи асосии худ қарор дод, ки дар ҳаёти иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва ҳуқуқии кишвар дигаргуниҳои куллиро тақозо намуд. Ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсону шаҳрванд, ки бе риояи онҳо бунёди шароити арзандаи зиндагӣ ғайриимкон аст, ҳамчун маҳаки муҳим муқаррар шуда буд.

Маҳз бо шарофати Истиклоли давлатӣ дар ҳаёти ҳуқуқии кишвар бо мақсади тақвияти кафолатҳои конституционии инсон ва шаҳрванд дигаргуниҳои куллӣ падида омаданд. Дар ин самт қабул ва амалишавии Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2010¹ (бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23.06.2007, таҳти №271 тасдиқ шуда буд), аҳаммияти калон дошт. Дар доираи ин барнома анҷом додани як қатор чорабиниҳо дар самти рушд ва мустаҳкам намудани асосҳо ва кафолатҳои ҳуқуқӣ, аз ҷумла дар мурофиаи ҷиноятӣ, пешбинӣ шуда буданд.

Таъмини волоияти қонун, адолат ва ҳифзи ҳуқуқҳои инсон, ки яке аз вазифаҳои асосии давлат маҳсуб меёбад, асосан тавассути ҳокимияти судӣ амалӣ карда мешавад. Бо назардошти ин таъйиноти ҳокимияти судӣ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25-уми апрели соли 2008 иброз намуда буданд, ки «бо мақсади тақвияти ваколатҳои ҳокимияти судӣ соли ҷорӣ (2008 – Б.Н) ба Маҷлиси намояндагон Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ пешниҳод мегардад, ки он таҳкими кафолатҳои ҳифзи судии иштирокчиёни мурофиаи ҷиноятиро мустаҳкам менамояд»².

Ҳамин тавр Кодекси мазкур қабул гардид ва аз 01-уми апрели соли 2010 мавриди амал қарор гирифт. Дар Кодекси мурофиавии ҷиноятии нави

---

¹ Ниг.: Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2010 / Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23.06.2007 с., таҳти №271 // Маҳзани мутамаркази иттилоотии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://mmk.tj/legislation> (санаи мурочиат: 03.08.2019).

² Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25.04.2008 с. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://president.tj/node/195> (санаи мурочиат: 1.03.2023).

Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд – КМҶ ҚТ)³ таъя ба пурзӯр намудани кафолатҳои мурофиавии ҳуқуқи айбдоршаванда (судшаванда) зимни ба амал баровардани пешбурди парвандаи ҷиноятӣ карда шуда, мақсад ва вазифаҳои навинро вобаста ба тақозои замон муқаррар намуд. Зимнан, дар қисмати аввал ин ба таъмини ҳуқуқ ба ҳимояи судӣ ҳангоми ба амал баровардани адолати судӣ аз рӯйи парвандаҳои ҷиноятӣ нигаронида шуда буд. Мутаассифона, рушди сатҳи ҷинояткорӣ дар мамлакат ба баррасӣ намудани парвандаҳои ҷиноятӣ дар муҳлатҳои оқилона таъсири худро мерасонанд. Инчो дигар масъалаҳо низ пайдо мешаванд. Нишондиҳандаҳои омӯрӣ нишон медиҳанд, ки имрӯзҳо ба судҳои салоҳияти умумидоштаи Ҷумҳурии Тоҷикистон миқдори зиёди парвандаҳои ҷиноятӣ ворид мегарданд, ки боиси афзун гардидани сарбории судяҳо гардидааст. Ин ҳолат ба таъмини ҳуқуқ ба ҳимояи судӣ низ бе таъсир наместонад.

Яке аз роҳҳои ҳалли масъалаи самаранок истифода намудани муҳлатҳои мурофиавӣ, кам намудани сарбории судяҳо, дар муҳлатҳои муқарраршуда ва бо харчи камтар баррасӣ намудани парвандаҳои ҷиноятӣ ба низоми мурофиаи ҷиноятӣ ворид намудани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ маҳсуб меёфт. Муаллиф қайд менамояд, ки мутобиқ ба муқаррароти принсипи баробарии иштирокчиёни мурофиаи судӣ баррасӣ намудани парванда, риояи дахлдори ҳуқуқу озодиҳои қонунии инсон ва шаҳрванд, таъмини ҳуқуқ ба ҳимояи судӣ, дар муҳлатҳои оқилона баррасӣ намудани парвандаҳо, суръатнокии тафтиши пешакӣ, бо тартиби соддакардашуда баррасӣ намудани парвандаҳо дар суд аз ҷумлаи масъалаҳои мебошанд, ки бояд бо мақсади веќебинона татбиқ намудани он дар амалия ва дар қонунгузорӣ муқаррар ва мустаҳкам гарданд. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ имконият медиҳад, ки қувва ва воситаҳои мурофиавӣ оқилона тақсим ва ҳуқуқҳои конституционии шаҳрванд, аз ҷумла, ҳуқуқ ба ҳимояи судӣ ба таври дахлдор таъмин гардад. Бинобар асосҳои дар боло ишорашуда зарурияти тибқи

---

³ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи қабул ва мавриди амал қарор додани Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 3 декабри соли 2009, таҳти №564 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2009. – №12. – м. 819; – 2010. – №7. – м. 551; – 2011. – №3. – м. 159; – №7-8. – м. 626; ҚҶТ аз 16.04.2012, таҳти №809; ҚҶТ аз 03.07.2012, таҳти №864; ҚҶТ аз 01.08.2012, таҳти №878; ҚҶТ аз 28.12.12, таҳти №927, №932).

принсипҳои қонунгузорӣ тақмил додани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ ба миён меояд.

Дар КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо дастовардҳои навини ҳуқуқи байналмилалӣ, эътирофи арзиши волои ҳуқуқу озодиҳои инсонӣ шаҳрванд таҳия гардидааст, падидаҳои нави муурофиавӣ, аз ҷумла падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ворид карда шуд. Ин падидаи нав дар муурофиаи ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳсуб меёфт, ки тартиб ва мазмуни он дар меъёри махсус - моддаи 310 КМҶ ҚТ муқаррар гардид. Дар он муқаррар шудааст, ки дар раванди муҳокимаи судӣ, замоне ки судшаванда ба гуноҳи худ иқро менамояд, зарурияти таҳқиқи пурраи далелҳо ба миён намеояд, ки мантиқан ба қоҳиш ёфтаи муҳлати баррасии парвандаҳо гашта, ҳатто ба кам гаштани шумораи он оварда мерасонад.

Падидаи мазкур пас аз муқаррар гардидани он дар муурофиаи ҷиноятӣ тадричан мавқеи муҳимро зимни баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ ишғол намудааст. Таҳлилҳои омӯри аз он шаҳодат медиҳанд, ки дар муҳлати амали Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи парвандаҳои баррасишаванда ба таври муттасил зиёд шудааст. Масалан, бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар соли 2010 – 134 парвандаи ҷиноятӣ (2,29 %) дар соли 2011-2014 (25, 25 %); дар соли 2012 – 2755 (36,11 %), дар соли 2013 – 3184 (39,78 %), дар соли 2014 – 2740 (31,28 %), дар соли 2015 – 3771(41,28 %), дар соли 2016 – 4119 (41,28 %), дар соли 2017 – 4297 (42,67 %), дар соли 2018 – 4736 (46,44 %), дар соли 2019 – 4877 (49,15 %), дар соли 2020 – 4376 (50,49 %), дар соли 2021 – 4591(46,78 %) мавриди баррасӣ қарор гирифтааст⁴.

Омӯзиш ва таҳлили амалияи судӣ дар ин самт дар судҳои ноҳияҳои шаҳри Душанбе, суди ноҳияи Кушонӣ ва ноҳияи Ваҳши вилояти Хатлон нишон дод, ки қариб аксари парвандаҳои ҷиноятӣ (беш аз 50%) ба категорияи ҷиноятҳои наҷсондорон вазнин ва дараҷаи миёна шомилбуда маҳз бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Давоми беш аз 10 соли охир дар Тоҷикистон таҷрибаи васеи судӣ оид ба татбиқи

---

⁴ Ниг.: Бойгонии Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, солҳои 2020-2021 / Раҳмадҷонзода Р.Р. Учение об уголовном преследовании в уголовном судопроизводстве Республики Таджикистан: дис. ... д-ра юрид. наук. – Том 2. – Душанбе, 2022. – С. 118.

тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ба вучуд омадааст, ки ба тадқиқоти илмӣ такони нав бахшида, арзиши амалии онҳоро зиёд мегардонад.

Таносуби зиёд гардидани парвандаҳои ҷиноятӣ ва беш аз 50 % ба таври тафтиши соддакардашуда баррасӣ намудани парвандаҳои ҷиноятӣ хавф ҳам дорад. Аз ин рӯ, омӯзиши ин падидаи ҳуқуқӣ муҳим мебошад. Дар концепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028⁵ марбут ба такмил додани падидаҳои соҳаи ҳуқуқи муҳофизатии ҷиноятӣ муқаррароти меъёрӣ пешбинӣ шудааст, ки барои беҳтар намудани раванди муҳофизатии ҷиноятӣ ва кафолати ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои иштирокчиёни он равона шудааст.

Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ кафолатҳои муҳофизатии иштирокчиёни муҳофизатии судиро нигоҳ медорад ва имконият медиҳад, ки адолати судӣ аз рӯи парвандаҳои ҷиноятӣ бо сарфаи вақт ба амал бароварда шавад. Ин тартиб ҳамзамон боиси кам намудани хароҷотҳои муҳофизатӣ ва дигар хароҷотҳои моддию маънавии иштирокчиёни муҳофизатии мегардад.

Ҳамзамон омӯзиши қонунгузори амалкунандаи муҳофизатии ҷиноятӣ бозгӯӣ он аст, ки танзими меъёрии падидаи мазкур ба таври дахлдор ба роҳ монда нашуда, он дар КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо дар доираи як модда пешбинӣ шудааст. Дар тӯли замони татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ бисёр масъалаҳои рӯи қор омадаанд, ки онҳо низ ба танзими ҳуқуқӣ ниёз доранд. Аз ҷумла, дар ин самт ҳолати дур шудан аз талаботҳои қонун ҳама дорад. Ин ҳолат аз дарк ва фаҳмиши нодурусти қоидаҳои татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ шаҳодат медиҳад. Ҳамин тариқ, танзими ҳуқуқии падидаи мазкур бо ба инобат гирифтани амалияи судӣ ва таҷрибаи хориҷии татбиқи тартиби соддакардашуда на танҳо масъалаи муҳими назариявӣ, балки масъалаи амалӣ низ мебошад.

Ҳамзамон, қайд намудан ба маврид аст, ки тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ аз ҷониби олимони ҳуқуқшиносони Тоҷикистон умуман матраҳи омӯзиши мустақил ва таҳқиқоти илмӣ қарор нагирифтааст. Амалан дар ин самт

---

⁵ Ниг.: Концепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028 / Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 феввали соли 2018 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.mmk.tj/node/843> (санаи мурочиат: 28.02.2023).

асосҳои концептуалии ин падида коркард нагардида, асосҳо, шартҳо ва оқибатҳои ҳуқуқи татбиқи ин падида ва ғайраҳо мушаххас карда нашудааст.

Ҳамаи гуфтаҳои боло мубрамияти мавзуи таҳқиқотро ҳам аз ҷиҳати назариявӣ ва ҳам аз ҷиҳати амалӣ муайян менамоянд.

Дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Дар илми ҳуқуқшиносии муосири ватанӣ масъалаҳои алоҳидаи назариявии падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ мавриди таваҷҷуҳи олимон, ба мисли Н.А. Абдуллоев⁶, З.Ҷ. Искандаров⁷, Х.М. Мирзамонзода⁸ қарор гирифтаанд.

Ҳамзамон, ба ин масъала дар як қатор мақолаҳои илмии П.С. Абдуллоев⁹, И.Т. Маҳмудов¹⁰, Р.Р. Раҳматҷонзода¹¹ А.И. Сафарзода¹² таваҷҷуҳ зоҳир карда шудааст.

Дар илми ҳуқуқшиносии Тоҷикистон тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ қаблан мавриди омӯзиши мустақил ва таҳқиқоти илмии алоҳида қарор нагирифтааст.

---

⁶ Ниг.: Абдуллоев Н.А. Ҳуқуқи мурофияи ҷиноятии советӣ. Қисми якум: воситаи таълимӣ. – Душанбе, 1979. – 150 с.

⁷ Ниг.: Искандаров З.Х. Правовые основы защиты прав человека в уголовном процессе Республики Таджикистан: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Ташкент, 2010. – 50 с.; Искандаров З.Х. Защита прав человека в уголовном процессе Республики Таджикистан: история и современность. – Душанбе: «Эр-граф», 2022. – 368 с.

⁸ Ниг.: Мирзамонзода Х.М. Конституционно-правовые основы организации и деятельности судебной власти в Таджикистане: проблемы теории, законодательной регламентации и практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Душанбе, 2021. – 63 с.; Фафуров Х.М., Негматов Б.С. Асос ва шартҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ / Х.М. Фафуров, Б.С. Негматов // Маводҳои Конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ «Масъалаҳои мубрами ислоҳоти қонунгузории мурофиявӣ ва фаъолияти ҳуқуқмуҳофизавӣ» (ш. Душанбе, 25 ноябри соли 2016) – Душанбе: «Визави», 2016. – С. 71-77; Мирзамонзода Х. Конституционно-правовые основы судебной власти в Республике Таджикистан. – Душанбе, Типография ТНУ, 2021. – 168 с.; Мирзамонзода Х.М. Теоретико-правовые основы организации и деятельности судебной власти в Республике Таджикистан. – Душанбе, 2020. – 164 с.

⁹ Ниг.: Абдуллоев П.С. Упрощенный порядок выдачи лиц по уголовным делам при международном сотрудничестве (на примере постсоветских государств) / П.С. Абдуллоев // Государство и право. – 2020. – №8. – С. 55-64; Абдуллоев П.С., Негматов Б.С. Пешбурди суръатнок ва соддакардашуда дар мурофияи ҷиноятӣ / П.С. Абдуллоев, Б.С. Негматов // Маводҳои конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ дар мавзуи «Аҳамияти Иҷлосияи тақдирсози 16-уми Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳкими давлатдорӣ миллӣ ва рушди қонунгузорӣ». – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2017. – С. 190-200.

¹⁰ Ниг.: Маҳмудов И.Т. Иштироки прокурор дар таъмини ҳуқуқи инсон дар мурофияи ҷиноятӣ / И.Т. Маҳмудов // Маводҳои конференсияи байналмилалӣ илмию амалӣ бахшида ба 70-умин солгарди қабули Эълومияи ҳуқуқи инсон дар мавзуи «Эълумияи ҳуқуқи инсон ва равандҳои муосири рушди ҳуқуқи инсон: мушкилот ва дурнамо». – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2019. – С. 64-71; Маҳмудов И.Т., Бафоев И. Пешбурди суръатнок – шакли нави пешбурди парвандаи ҷиноятӣ / И.Т. Маҳмудов, И. Бафоев // Гузоришҳои Академияи илмҳои Тоҷикистон. Шӯбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2021. – №2(014). – С. 96-100.

¹¹ Ниг.: Раҳмадҷонзода Р.Р. Учение об уголовном преследовании в уголовном судопроизводстве Республики Таджикистан: дис. ... д-ра юрид. наук. – Том 1. – Душанбе, 2022. – 730 с. – Том 2. – Приложения. – Душанбе, 2022. – 254 с.

¹² Ниг.: Сафарзода А.И. Баъзе андешаҳо оид ба пешбурди суръатнок ва тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар мурофияи ҷиноятӣ / А.И. Сафарзода // Осори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2019. – №3 (43). – С. 76-85.

Чанбаҳои назариявӣ ва амалии тартиби соддакардашудаи муҳокимаи (тафтиши) судӣ ва тартиби махсуси муҳокимаи судӣ аз ҷониби олимони рус ва белорусӣ ба монанди А.Е. Бочкарев¹³, О.В. Гладишева¹⁴, Н.П. Дубовик¹⁵, В.В. Дяконова¹⁶, С.А. Есенкулова¹⁷, В.С. Жигулич¹⁸, О.В. Качалова¹⁹, А.А. Плясунова²⁰, К.А. Рыбалов²¹, С.С. Сиганенко²², А.П. Тенишев²³ ва дигарон мавриди таҳқиқотҳои илмӣ қарор гирифтаанд. Новобаста ба ин дар ин самт камбудихо ҷой доранд ва диссертант кӯшиш намуд онҳоро бартараф намояд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур дар доираи татбиқи нақшаҳои дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии кафедраи ҳуқуқи судӣ ва назорати прокуратури факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар мавзӯи «Проблемаҳои назариявии низоми судӣ, адолати судӣ, ташкил ва фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, такмили шаклҳои гуногуни муҳофизаи судӣ, назорати прокуратура, фаъолияти адвокатӣ, таҳқиқи ҷинояткорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020» ва «Масъалаҳои рушди ҳуқуқи муҳофизавӣ, фаъолияти судӣ, фаъолияти прокуратура, фаъолият оид ба ҳифз ва ҳимояи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд ва криминология барои солҳои 2021-2025» анҷом дода шудааст.

---

¹³ Ниг.: Бочкарев А.Е. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Владимир, 2005. – 213 с.

¹⁴ Ниг.: Гладишева О.В., Редькин Н.В. Особый порядок судебного разбирательства в системе уголовного судопроизводства Российской Федерации. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2008. – 152 с.

¹⁵ Ниг.: Дубовик Н.П. Особый порядок судебного разбирательства и его место в системе упрощенных производств по уголовным делам: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2004. – 174 с.

¹⁶ Ниг.: Дьяконова В.В. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2005. – 226 с.

¹⁷ Ниг.: Есенкулова С.А. Упрощенный порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве: по материалам Кыргызской Республики и Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2013. – 19 с.

¹⁸ Ниг.: Жигулич В.С. Сокращенный порядок судебного следствия в уголовном процессе республики Беларусь: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Минск, 2011. – 25 с.

¹⁹ Ниг.: Качалова О.В. Ускоренное производство в российском уголовном процессе: дис. ... д-ра юрид. наук. – Москва, 2016. – 482 с.

²⁰ Ниг.: Плясунова А.А. Особый порядок судебного разбирательства как упрощенная форма уголовного судопроизводства: дис. ... канд. юрид. наук. – Оренбург, 2008. – 228 с.

²¹ Ниг.: Рыбалов К.А. Особый порядок судебного разбирательства Российской Федерации и проблемы его реализации. – М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2004. – 152 с.

²² Ниг.: Цыганенко С.С. Общий и дифференцированные порядки уголовного судопроизводства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – СПб., 2004. – 46 с.

²³ Ниг.: Тенишев А.П. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном процессе российской федерации: соответствие принципам и совершенствование процессуальной формы: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2018. – 197 с.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади асосии таҳқиқот омӯзиш ва таҳлил намудани проблемаҳое, ки ба танзими қонунгузорӣ ва амалияи татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ алоқаманд мебошанд; таҳияи пешниҳодҳо оид ба такмили қонунгузорию мурофиавию ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба соддагардонии баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ ва баланд бардоштани самаранокии тафтиши судии парвандаҳои ҷиноятӣ равона карда шудааст, ба ҳисоб меравад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои ноил гардидан ба мақсадҳои гузошташуда иҷро намудани вазифаҳои зерин зарур доништа шуд:

– муайян намудани мафҳуми «тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ» ва мушаххас намудани табиати ҳуқуқии ин падида;

– асоснок намудани мавқеи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ миёни дигар намудҳои пешбурди соддакардашудаи муҳокимаи судӣ;

– баррасии равандиташаккулва рушди падидаи мазкур дар мурофиаи судии ҷиноятӣ;

– зоҳир намудани махсусиятҳои падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар давлатҳои хориҷи дуру наздик чиҳати коркарди тавсияҳои назариявӣ ва амалӣ;

– исбот намудани таъсири тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ба самаранокии баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ ва ихтисокурнии муҳлатҳои мурофивӣ;

– таҳлил намудани асосҳои мурофиавӣ-ҳуқуқии татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ;

– ошкор намудани шартҳои мурофиавӣ-ҳуқуқӣ барои татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ;

– исбот намудани оқибатҳои ҳуқуқии татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ барои иштирокчиёни мурофиаи ҷиноятӣ;

– таҳияи пешниҳодҳо оид ба такмил додани қонунгузорӣ ва амалияи ҳуқуқтатбиқкунӣ оид ба чунин тартиби тафтиши судӣ;

Объекти таҳқиқотро муносибатҳои ҷамъияти ташкил медиҳанд, ки дар соҳаи танзими татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар муҳофизати ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба миён меояд, тағйир меёбад ва қатъ мегардад ва ҳамчунин фаъолияти иштирокчиёни муҳокимаи судӣ низ баромад менамояд.

Мавзуи (премет) таҳқиқот. Мавзуи таҳқиқоти диссертациониро меъёрҳои қонунгузори муҳофизати ҳуқуқи ҷамъияти, ки асосҳо, шартҳо, тартиб ва оқибатҳои ҳуқуқи татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро муқаррар менамоянд; амалияи судии татбиқи он ташкил медиҳанд.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот (доираи таърихӣ таҳқиқот). Таҳқиқоти диссертационии мазкур фарогири се марҳилаи рушди қонунгузори муҳофизати ҳуқуқи мебошад; 1) тошуравӣ; 2) Шуравӣ; 3) муосир.

Ташаккул ва рушди танзими ҳуқуқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар қаламрави Тоҷикистони таърихӣ ва муосир аз нигоҳи таҳаввулоти ҳуқуқ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст.

Таҳқиқоти диссертационии мазкур дар асоси маводҳои солҳои 1864-2023, ки ба мавзӯ алоқамандӣ доранд, ба иҷро расонида шудааст. Давраи таҳқиқоти рисолаи илмӣ аз соли 2014 оғоз гардида, то имрӯз идома кардааст.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявии таҳқиқоти диссертациониро ғояҳо, равишҳо ва ақидаҳои илмӣ донишмандони барҷастаи ватанӣ ва хориҷӣ оид ба паҳлуҳои ҷудоғонаи муҳофизати ҳуқуқи суръатнок ва тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ташкил медиҳанд. Дар рисола муаллиф ба таълифоти А.Е. Бочкарев, О.В. Гладишева, Н.П. Дубовик, В.В. Дяконова, В.С. Жигулич, З.Ҷ. Искандаров, И.Т. Маҳмудов, Х.М. Мирзамонзода, А.А. Плясунова, Р.Р. Раҳматҷонзода, К.А. Рибалов, С.С. Сиганенко, А.П. Тенишев ва дигарон таъкиқ намудааст. Таҳқиқотҳои ин олимони барои ҳалли бисёр масъалаҳо, ки диссертант дар ҷараёни коркарди мавзӯ бо онҳо рӯбарӯ гардид, мусоидат намуданд.

Асоси методологии таҳқиқот. Дар рисола усулҳои умумии илмӣ ва махсус мавриди истифода қарор дода шуданд. Масалан, усули таҳлили диалектикӣ

имкон дод, ки тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳамчун падидаи мураккабу инкишофёбанда омӯхта шавад. Дар доираи усули низомнок тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳамчун ҷузъи таркибии муурофияи ҷиноятӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шуд. Яке аз усулҳои муҳимме, ки дар рисола истифода бурда мешавад, ин муносибати таркибӣ-функционалӣ ба тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ мебошад, ки барои ошкор намудани нақши падидаи омӯхташаванда дар низоми муурофияи ҷиноятӣ кӯмак намуд. Усулҳои махсуси илмӣ имкон доданд, ки таҳлили шаклӣ-ҳуқуқии санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро фаро гирифтаанд, анҷом дода шавад.

Бо усули таҳлил ва синтез аломатҳои назаррас ва хусусиятҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ муайян карда шуданд. Усули муқоисавӣ-ҳуқуқӣ имкон дод, ки асосҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ бо мақсади ошкорсозии хосиятҳои умумӣ ва хусусии он бо падидаҳои ҳамсони давлатҳои хориҷӣ қиёс карда шавад. Ҳангоми таълифи рисолаи диссертатсионӣ ҳамзамон усулҳои махсуси шаклӣ-ҳуқуқӣ, таърихӣ-ҳуқуқӣ, мантиқӣ, назарсанҷии иҷтимоӣ ва усули хулосабарорӣ ва ғ. мавриди истифода қарор дода шуданд.

Заминаҳои эмпирикӣ. Аз рӯйи барномаи махсуси аз ҷониби муаллиф таҳияшуда амалия ва омори судии судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давоми солҳои 2010-2023 мавриди омӯзиш, таҳлил ва ҷамъбасти қарор дода шуд. Ҳамзамон, беш аз 250 парвандаҳои ҷиноятӣ тибқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасишудаи судҳои ноҳияҳои шаҳри Душанбе ва ноҳияҳои Бохтару Ваҳши вилояти Хатлон мавриди омӯзиш қарор гирифтанд. Тавассути усули пурсишгузаронӣ марбут ба татбиқи падидаи мазкур бо 150 нафар кормандони мақомоти хифзи ҳуқуқ, аз ҷумла, 38 судья, 27 прокурор, 32 муфаттиш ва 53 адвокат суҳбат гузаронида шуд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ дар он ифода меёбад, ки ин аввалин пажӯҳиши мукаммали илмӣ оид ба мафҳум, моҳият, асосҳо, шартҳо ва паҳлуҳои муурофиявии тартиби соддакардашудаи пешбурди тафтиши судӣ дар

муурофияи ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Дар диссертатсия тамоми паҳлуҳои танзими ҳуқуқӣ ва проблемаҳои амалии падидаи мазкур мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст.

Таҳқиқоти диссертатсионии мазкур ҷанбаи маҷмӯӣ дорад ва таълифоти ҷамъбасти мебошад, ки дар он проблемаҳои концептуалии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар муурофияи ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди ҳаллу фасл қарор дода шудаанд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда. Саҳми шахсии муаллифи диссертатсия дар баррасии нуктаҳои зерини ба ҳимоя пешниҳодшаванда, ки навгонии таҳқиқоти диссертатсиониро ташкил медиҳанд, инъикос ёфтааст:

I. Пешниҳодҳои, ки хусусияти назариявӣ доранд:

1. Таҳия ва қабули тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҷорабиниҳои давлатӣ баҳри мувофиқ намудани қоидаҳои миллии муурофияи ҷиноятӣ ба стандарти умимибайналхалқӣ маҳсуб меёбад. Аз ҳама муҳим ин риоя намудани кафолатҳои ҳадди ақали муҳокимаи одилонаи судии парвандаҳои ҷиноятӣ, яъне таъмин намудани ҳуқуқи ҳар кас ба муҳокимаи судӣ бидуни таъхирандозии беасос, сарфаи хароҷотҳои моддиву маънавӣ ва соддагардонии муҳокимаи судии парвандаҳои ҷиноятӣ мебошад. Зимни чунин муносибат муҳокимаи судӣ хусусияти соддагардонӣ пайдо мекунад.

2. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳамчун намуди пешбурди соддакардашудаи муҳокимаи судӣ ва тартиби махсуси ба амалбарории адолати судӣ замоне амалӣ карда мешавад, ки судшаванда пурра ба гуноҳи худ иқрор мегардад; таҳқиқи пурра ва бевоситаи далелҳои ҷамъовардашуда анҷом дода намешавад; ҳукми айбдоркунанда бо кам намудани андозаи ҷазо қабул карда мешавад; талаботҳои принципҳои муурофияи ҷиноятӣ қатъиян риоя карда мешавад.

3. Инкишофи падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятиро ба се давра ҷудо намудан ба мақсад мувофиқ аст:

- а) тошуравӣ;
- б) Шуравӣ;
- в) муосир.

4. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар қатори дигар намудҳои муурофияи судии соддакардашуда дар сурати мавҷудияти асос ва шартҳои муайян татбиқ карда мешавад. Дар КМЧ ҚТ онҳо аз ҳамдигар ҷудо карда нашудаанд.

5. Асосҳои татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ин пурра ва ихтиёронро аз ҷониби судшаванда эътироф намудани гуноҳи худ дар содир намудани қиноят, қонунӣ ва асоснокии айби эълонгардида, ки бо далелҳои аз сарчашмаҳои бозътимоди қонунӣ ҷамъовардашуда тасдиқ карда шудаанд, ба ҳисоб мераванд.

6. Шартҳои татбиқи пешбурди соддакардашудаи тафтиши судӣ дар КМЧ ҚТ муқаррар шудаанд. Танҳо дар сурати мавҷудияти комили онҳо татбиқи тартиби дар боло ишорашуда роиҷ доништа мешавад. Агар мушаххасан ишора шавад, пас шартҳои муурофиявии татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ аз ҳолати беруна, ки дар ҳар як ҳолати мушаххас метавонанд тафовут дошта бошанд, вобастагӣ дорад. Ин шартҳо дар фарқият аз асосҳои он, дар аксари мавридҳо хусусияти баҳодихӣ надошта, балки хусусияти расмӣ доранд, яъне аз мавҷудияти меъёрҳои императивии ҳуқуқие дарак медиҳанд, ки исботро талаб намеkunанд, балки танҳо мавҷудият чунин ҳолатҳоро тақозо менамояд.

7. Мавҷудияти асос ва шартҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар ҷаласаи судӣ муқаррар карда мешавад, ки иштироки бевосита ҳамаи тарафҳои манфиатдор муқаррар карда мешавад. Дар амалия ин муқаррарот на ҳамеша риоя карда мешавад. Ба хоҳири пешгирӣ аз хароҷотҳои беасос мавқеи тарафҳоро бобати татбиқи чунин тартиб зимни шинос шудан бо маводҳои парванда муайян кардан мувофиқи мақсад мебошад. Чунин ҳолат имконият медиҳад, ки суд масъалаи мазкурро пешакӣ мавриди омӯзиш қарор дода, масъалаи даъват кардан ва ё накардани иштирокчиёни муурофияро пешакӣ ҳал намояд. Дар чунин маврид сарфакории хароҷотҳои муурофиявӣ ва баланд бардоштани натиҷабарории баамалбарории адолати судӣ ҷой дошта метавонад.

II. Пешниҳодҳое, ки ба такмили қонунгузории муурофиавии ҷиноятӣ равона гардидаанд:

1. Рушди муносибатҳои ҷамъиятӣ ва пайдо шудани муносибатҳои нави муурофиавии ҷиноятӣ зарурати бознигарӣ намудани меъёрҳои муурофиавии ҷиноятиро вобаста ба ворид гардидани падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ба вучуд овард. Дар асоси ин дар КМЧ ҚТ падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ворид карда шуд. Падидаи мазкур дар доираи як модда (моддаи 310 КМЧ ҚТ) муқаррар карда шуд, ки боиси мураккаби дар амалияи мақомоти ҳуқуктатбиқкунӣ мегардад. Бинобар ин, муаллиф зарур мешуморад, ки ба таври возеҳ падидаи мазкур дар қонунгузории муурофиавии ҷиноятӣ муқаррар карда шавад, зеро муқаррароти моддаи 310 КМЧ ҚТ ба талаботи техникаи ҳуқуқэҷодкунӣ мувофиқат накарда, хилофи талаботҳои муқаррароти Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» мебошад. Аз ин рӯ, пешниҳод карда мешавад, ки падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар боби алоҳида дар шакли зерин: «Боби 34¹. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ» муқаррар карда шавад. Боби мазкур дар КМЧ ба се қисмат тақсим карда шавад: а) қисмати аввал, меъёрҳое, ки асосҳо ва шартҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро муқаррар менамояд; б) қисмати дуюм, меъёрҳое, ки тартиби муурофиавии баррасии парвандаҳои ҷиноятиро мутобиқи падидаи мазкур муайян менамоянд; в) қисмати сеюм, меъёрҳое, ки тартиби қабули ҳукм ва шикоят аз болои онро муқаррар месозанд.

2. КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро мувофиқи муқаррароти моддаи 310 танҳо нисбати ҷиноятҳои категорияи начандон вазнин ва дараҷаи миёна муқаррар намудааст. Новобаста аз боло рафтани сатҳи ҷинояткорӣ дар мамлакат, афзун гардидани шумораи зиёди воридшавии парвандаҳои ҷиноятӣ ба судҳо ва натиҷабархшии падидаи мазкур дар фаъолияти ҳуқуқтатбиқкунӣ, самаранокии он дар муҳлати оқилона баррасӣ кардани парвандаҳои ҷиноятӣ, татбиқ намудани онро нисбати ҷиноятҳое, ки ба дигар категорияҳои ҷиноят (вазнин ва махсусан вазнин) муаллиф мувофиқи мақсад намеҳисобад.

3. Зимни татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ (моддаи 310 КМЧ ҚТ) он бидуни омӯзиши анъанавӣ, таҳқиқ ва баҳодиҳии далелҳо дар парванда чамъовардашуда анҷом меёбад. Дар ин ҳолат марҳилаи асосӣ ва марказии муурофияи судии ҷиноятӣ таъиноти худро аз даст додагӣ барин мешавад. Дар чунин ҳолат талаботи принципи бевоситагӣ вайрон карда мешавад. Муқаррароти асосии давраи муҳокимаи судӣ ин таҳқиқи ҳамаи далелҳо дар маҷлиси судӣ мебошад, ки дар асоси он ҳукми судӣ бароварда мешавад. Зимни татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ чунин таҳқиқи бевоситаи далелҳо «ба нестӣ» мерасад. Тибқи моддаи 310 КМЧ ҚТ, ки «суд ҳуқуқ дорад, танҳо бо таҳқиқи далелҳои маҳдуд шавад, ки тарафҳо онҳоро зикр кардаанд ё тафтиши судиро хатмшуда эълон карда, ба музокираи судӣ гузарад», вале муқаррароти ин маъёр дар дигар моддаҳои кодекс ба инобат гирифта нашудааст. Аз ин рӯ, пешниҳод карда мешавад, ки ба моддаи 272 КМЧ ҚТ қисми 4 дар таҳрири зерин илова карда шавад: «Суд ҳангоми баррасии парвандаи ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ танҳо бо таҳқиқи далелҳои маҳдуд мешавад, ки тарафҳо ба онҳо ишора менамоянд».

III. Пешниҳодҳои, ки хусусияти амалӣ доранд:

1. Барои татбиқ намудани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ва бидуни тафтиши пурраи судӣ қабул намудани ҳукм маълумотҳо оид ба шахсияти судшаванда (тавсифнома аз ҷойи қор, таҳсил, вазъи оилавӣ ва ғ.), мавҷуд будани доғи судӣ, дар танҳой ё ҳамиштироқӣ содир кардани ҷиноят, ба майзадагӣ гирифтӣ будан ё набудани ӯ, ҷойи истиқомат ва қори доимӣ доштан ё надоштан ва ғайра аҳамияти ҳуқуқӣ надоранд. Аҳамияти ҳалқунанда дар ин маврид ба гуноҳи худ иқрор шудани судшаванда ва ба категорияи ҷиноятҳои наҷандон вазнин ва дараҷаи миёна мансуб будани қирдор доништа мешавад.

2. Суд метавонад тартиби соддакардашударо дар он сурат татбиқ намояд, ки айби ба судшаванда эълоншуда ва аз тарафи ӯ эътирофшуда барои суд бебаҳс бошад. Дар чунин ҳолат судья метавонад ба татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ тасмим гирад. Зимни розӣ набудани судшаванда ба баъзе лаҳзаҳои айбдорқунӣ, ҳаҷми зарари бо ҷиноят расонидашуда ва

даъвои граждани пешниҳодшуда норозӣ бошад, пас аризаи ӯ набояд конеъ карда шавад.

3. Раисиқунанда бояд ба судшаванда фаҳмонад, ки аз болои ҳукме, ки дар натиҷаи бо таври соддакардашуда баррасӣ шудани парванда бароварда мешавад, овардани шикоят бинобар ба ҳолатҳои воқеии қор мувофиқат накардани хулосаҳои дар он овардашуда мумкин нест, зеро ин ҳолатҳо дар муҳофизати судӣ таҳқиқ нашудаанд.

4. Мутобиқи моддаи 310 КМЧ ҚТ дархости судшаванда оид ба истифодаи тартиби соддакардашуда на танҳо бояд бошурӯна, балки қомилан ихтиёрӣ бошад. Ҳолатҳои ҷой дошта метавонанд, ки судшаванда чунин дархостро таҳти фишори беруна ё маслиҳати ҳешовандон пешниҳод карда бошад. Дар чунин ҳолат судья бояд дархостро рад намояд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки бори нахуст масъалаи муҳими илми ҳуқуқи муҳофизати ҷиноятӣ, ки аз ҷониби олимони ҳуқуқшиноси тоҷик ба таври қомил омӯхта нашудааст, мавриди омӯзиши муқаммалӣ илмӣ қарор гирифтааст. Хулосаҳои, ки дар рисола манзур шудаанд, дониши назариявӣ-ҳуқуқӣ ва амалиро оид ба моҳияти танзими ҳуқуқи муҳофизати ҷиноятӣ падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ муқаммал ва фаҳмиши табиати ҳуқуқӣ ва мазмуни ин падидаи ҳуқуқиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хело васеъ менамоянд.

Хулосаҳои назариявӣ, ки дар таҳқиқоти диссертсионӣ таҳия шудаанд, дар тақмили илми ҳуқуқи муҳофизати ҷиноятӣ тавассути илова намудан ва рушди ғояҳо, назарияҳо оид ба тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, ки барои ҳимояи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд пешбинӣ шудааст, мусоидат менамоянд. Маводҳои рисолаи диссертсионӣ метавонанд дар раванди таълим ҳангоми омӯзиши чунин фанҳо, аз қабилӣ «Ҳуқуқи муҳофизати ҷиноятӣ», «Ҳуқуқи судӣ» ва курси махсуси «Муҳокимаи судии парвандаҳои ҷиноятӣ» мавриди истифода қарор гиранд. Дар баробари ин, онҳо метавонанд дар таҳияи воситаҳои таълимӣ, таълимӣ-методӣ ва маводҳо барои фанҳои номбаршуда истифода шаванд.

Хулосаҳо, пешниҳодҳо ва тавсияҳо, ки зимни таҳқиқи рисола пешниҳод шудаанд, нақши созгорро дар таҳким ва такмили қонунгузории мурофияи ҷиноятӣ, бо баинобатгирии талаботҳо оид ба бунёди ҷомеаи демократӣ ва рушди ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Тоҷикистон дошта бошанд. Онҳо метавонанд барои беҳтар намудани амалияи ҳуқуқтатбиқкунии фаъолияти мақомоти судӣ зимни татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ба мавриди истифода қарор дода шаванд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътимоднокии таҳқиқоти диссертатсия бо он асоснок карда мешавад, ки муаллиф зимни таҳқиқ усулҳои таҳқиқи умумиилмӣ ва махсуси масъалаи гузоштаашро моҳирона истифода бурдааст. Ҳамзамон марбут ба мавзуи омӯхташаванда диссертант ба рисолаҳои олимони ҳуқуқшиноси тоҷик ва хориҷӣ, ки масъалаҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро бо ин ё он шакл инъикос менамоянд, таъя намудааст. Барои исботи саҳеҳии чамъбааст ва хулосаҳо муаллиф ба манбаҳои гуногун - қонунгузории ватанӣ ва хориҷӣ, монографияҳо ва рисолаҳои илмие, ки мавзуи рисолаҳо қисман ҳам дахлат карда бошанд, назар намудааст. Хулосаҳо ва пешниҳодҳои амалии дар рисолаи диссертатсионӣ пешбинишуда дар асоси манбаи қонунгузорӣ ва амалия ва омили судии ватанӣ анҷом дода шудааст. Эътимоднокии таҳқиқоти диссертатсия инчунин бо истифода шудани чунин санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ, ба мисли Конститутсияи ҚТ, КМҚ ҚТ, Консепсияи сиёсати ҳуқуқии ҚТ барои солҳои 2018-2028 ва қарорҳои Пленуми Суди Олии ҚТ исбот карда мешавад.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯ ва мазмуни таҳқиқот ба шиносномаи ихтисоси 12.00.09 – Ҳуқуқи мурофияи ҷиноятӣ, ки бо қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 30 сентябри соли 2021, таҳти №7 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Саҳми шахсии доктараби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии муаллиф бо ширкати бевоситаи ва мустақилонаи ӯ дар таҳқиқоти диссертатсионӣ, пешбарии ақидаҳо, мафҳумҳо, хулосаҳо ва нуқтаҳои илмии ба сатҳи нафгонии илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ пешниҳодшаванда,

мақолаҳои илмӣ, маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалии Ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ исбот карда мешаванд.

Тавсиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Рисолаи диссертатсионӣ дар кафедраи ҳуқуқи судӣ ва назорати прокурории факултаи ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон омода гардида, дар чаласаҳои кафедра муҳокима ва тасдиқ карда шудааст.

Оид ба натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конференсияҳои илмӣ-назариявӣ ва илмию амалии сатҳи байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ, донишгоҳӣ маъруза карда шудааст:

А) Байналмилалӣ:

– «Масъалаҳои мубрами ислоҳоти қонунгузори мурофиявӣ ва фаъолияти ҳуқуқмуҳофизавӣ» дар мавзуи «Асос ва шартҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ» (Душанбе, 2016);

– «Нақши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар таҳкими ваҳдати миллӣ» дар мавзуи «Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар заминаи эҳтимолияти бегуноҳӣ» (Душанбе, 2017);

– «Эъломияи умумии ҳуқуқи инсон ва равандҳои муосири рушди ҳуқуқи инсон: мушкилот ва дурнамо» дар мавзуи «Таъмини ҳуқуқ ба ҳимояи судӣ ҳангоми баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда» (Душанбе, 2018);

Б) Ҷумҳуриявӣ:

– «Рушди ҳуқуқи судӣ, мурофияи ҷиноятӣ ва фаъолияти ҳуқуқмуҳофизавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар мавзуи «Асосҳои ҳуқуқии ба амал баровардани тафтиши соддакардашудаи судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Душанбе, 2015);

– «Аҳамияти Иҷлосияи тақдирсози 16-уми Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳкими давлатдори миллӣ ва рушди қонунгузорӣ» дар мавзуи «Пешбурди суръатнок ва соддакардашуда дар мурофияи ҷиноятӣ» (Душанбе, 2017);

– «Рушди падидаҳои адолатӣ судӣ ва назорати прокурорӣ дар солҳои Истиқлолияти давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар мавзуи «Пайдоиш ва инкишофи падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар Тоҷикистон» (Душанбе, 2019);

– «Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон: 10 - соли амал, мушкилот ва дурнамо» дар мавзуи «Мафҳум ва хусусиятҳои ҳуқуқии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ» (Душанбе, 2020);

– «Мушкилотҳои қонунгузори замин дар даврони муосир» дар мавзуи «Тартиби муурофиавии тафтиши судии соддакардашуда» (Душанбе, 2023).

Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Доир ба мавзуи диссертатсия ва муҳтавои асосии он аз ҷониби унвончӯ 15 мақолаи илмӣ, аз ҷумла, 5 адади онҳо дар маҷаллаҳои тақризшаванда ва тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҶТ ва 10 мақола дар нашрияҳои дигари илмӣ ба таърифи расидааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Рисолаи диссертатсионӣ аз номгӯйи ихтисораҳо ва (ё) аломатҳои шартӣ, муқаддима, ду боб, шаш зербоб, хулосаҳо, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот ва рӯйхати адабиёт (маъхазҳо) иборат мебошад. Ҳаҷми умумии диссертатсия 205 саҳифаро ташкил медиҳад.

БОБИ 1. МАСОИЛИ УМУМИНАЗАРИЯВИИ ТАРТИБИ СОДДАКАРДАШУДАИ ТАФТИШИ СУДӢ ДАР МУРОФИАИ ЧИНОЯТӢ

1.1. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӢ дар муурофияи чиноятӢ: мафхум ва моҳияти он

Дигаргуниҳои куллие, ки дар ҷаҳони муосир ба вучуд меоянд, ба давлатҳои алоҳида низ таъсир мегузоранд. Дар ин раванд ислоҳотҳои сиёсӣ-ҳуқуқӣ, ки дар Тоҷикистон давра ба давра амалӣ шуда истодааст, назди муурофияи судии чиноятӣ мақсад ва вазифаҳои навро ба миён мегузоранд. Аз ҷумла, дар асоси принсипи баробарии иштирокчиёни муурофияи судӣ, баррасӣ намудани парвандаҳо, риояи ҳуқуқи озодиҳои қонунии инсон ва шаҳрванд, таъмини ҳуқуқ ба ҳимояи судӣ, дар муҳлатҳои оқилона баррасӣ намудани парвандаҳо, суръатнокии тафтишоти пешакӣ, бо тартиби соддакардашуда ва сарфаи кам баррасӣ намудани парвандаҳо дар суд ва монанди инҳо мебошанд.

Дар барномаҳои ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ, ки давоми понздаҳ соли сипаришуда анҷом дода шуда истодаанд, як қатор мушкилоти назарраси муурофиявии чиноятӣ инъикоси худро ёфтаанд. Соли 2019 маротибаи чорум барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ, ки он барои солҳои 2019-2021 пешбинӣ шудааст, қабул гардида буд, ки дар он низ такмили қонунгузорӣ муурофиявии чиноятӣ яке аз мақсадҳои он ишора шудааст. Таҳлили барномаҳои мазкур нишон медиҳад, ки ба сифати сабабҳои асосии монءшавӣ ҷиҳати ба анҷом расидани ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ инҳо баромад менамоянд: дар қонунгузорӣ ба таври комил таъмин нагардидани ғайриқонунии судҳо; мувофиқ набудани баъзе аз расмиёти муурофиявӣ ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунҳои конституционӣ ва ғайраҳо мебошанд²⁴. Бинобар ин, мутобиқ ба муқаррароти принсипи баробарии иштирокчиёни муурофияи судӣ баррасӣ намудани парванда, риояи дахлдори ҳуқуқи озодиҳои қонунии инсон ва шаҳрванд, таъмини ҳуқуқ ба ҳимояи судӣ, дар муҳлатҳои оқилона баррасӣ

²⁴ Ниг.: Мирзамонзода Х.М. Конституционно-правовые основы организации и деятельности судебной власти в Таджикистане: проблемы теории, законодательной регламентации и практики: автореф. д-ра ... юрид. наук. – Душанбе, 2021. – С.5.

намудани парвандаҳо, суръатнокии тафтишоти пешакӣ, бо тартиби соддакардашуда ва сарфаи ками вақт баррасӣ намудани парвандаҳо дар суд ва ғайра аз ҷумлаи масъалаҳои мебошанд, ки бояд дар қонунгузорӣ муқаррар гардида, мавриди татбиқи воқеъбинона қарор гиранд.

Масъалаҳои мазкур зери назари Пешвои муаззами миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дорад, ки дар ин самт бамаврид чунин қайд менамоянд: «Пешрафти минбаъдаи ҷомеа ва амалӣ намудани мақсаду вазифаҳои дарпешистода кафолати ҳамаҷонибаи адолати судиро талаб мекунад. Зарур аст, ки барномаи нави ислоҳоти судиву ҳуқуқӣ таҳия карда, дар доираи он сохтор ва фаъолияти мақомоти судӣ такмил дода шавад ва ҷиҳати баррасии босифату саривактии парвандаҳо ва иҷрои санадҳои қабулнамуадаи мақомоти судӣ чораҳои мушаххас андешида шаванд»²⁵. Яке аз масъалаҳои муҳимме, ки дар раванди пешбурди парвандаҳои ҷиноятӣ ҷой дорад, ин муҳокимаи одилонаи парвандаҳои ҷиноятӣ маҳсуб меёбад. Вобаста ба рушди муносибатҳои ҷамъиятӣ ҷараёни баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ низ такмил ёфта, дар ин самт шаклҳои нави муҳокимаи судӣ пайдо гардидаанд, ки падидаи наво дар муруфиаи ҷиноятии Тоҷикистон маҳсуб меёбад. Аз ҷумла, дар ин самт метавон аз тартиби соддакардашудаи баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ ёдовар шуд. Падидаи бо тартиби соддакардашуда баррасӣ намудани парвандаҳои ҷиноятӣ ифодакунандаи кафолати таъмини адолати судӣ ба ҳисоб рафта, тақозои замон мебошад.

Пас аз ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ, Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳи бунёди давлати ҳуқуқбунёдро пеш гирифт, ки дар чунин шакли давлатдорӣ ба ҳуқуқ, озодиҳо ва манфиатҳои қонунии инсон ва шаҳрванд бартарӣ дода шуда, онро ҳамчун арзиши воло эътироф менамоянд. Соҳибистиқлолии давлатӣ муносибатҳои нави ҷамъиятиро дар тамоми соҳаҳои хоҷагии халқ ва фаъолияти қонунгузори давлат тақозо намуда, тағйироти куллиро дар ин самт талаб менамуд. Раванди ба эътидол омадани вазъи иҷтимоию сиёсӣ дар ҷумҳурӣ ва қабули Конститутсияи нави

---

²⁵ Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз санаи 26.12.2018 с. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://president.tj/node/19088#lakhsh> (санаи муруфиа: 31.07.2019).

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 1994 барои банақшагири, роҳандозӣ ва амалӣ намудани ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Тоҷикистон заминаи муносиб фароҳам овард. Дар ин росто, қабули қонунҳои конституционӣ ва кодексҳои мурофиавӣ, аз ҷумла, Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон²⁶ мутобиқ ба талаботи санадҳои ҳуқуқии байналмиллалӣ оид ба ҳуқуқи инсон қабул карда шудаанд, ки дар муносибатҳои оммавӣ-ҳуқуқӣ бартарии ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, дастраси ба адолати судӣ ва самаранокии онро муқаррар менамоянд.

Кодекси нави мурофиавии ҷиноятӣ ҚТ на танҳо дастовардҳо ва амалияи пешрафтаи қонунгузори мурофиавии ҷиноятӣ амалкунанда, балки падидаҳо, меъёрҳо ва ҳамчунин муносибатҳои нави ҷамъиятиро дар мурофиавии судии ҷиноятӣ муқаррар намуд, ки онҳо дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин самт пешбинӣ гардида буданд. Чунин навоариҳо на танҳо дар марҳилаҳои тосудӣ, балки дар марҳилаҳои судии мурофиавии ҷиноятӣ низ муқаррар карда шуданд, ки мавзӯи таҳқиқшавандаи мо низ фарогири чунин навоғониҳост.

Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ дар баробари тартиби умумии муҳокимаи судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ, инчунин тартиби махсуси баррасии парвандаҳои ҷиноятиро дар маҷлиси судӣ пешбинӣ намуда, моҳияти онро дар меъёри алоҳидаи Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон «Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ» муқаррар намудааст.

Ворид намудани меъёрҳо ва падидаҳои нави мурофиавӣ, аз ҷумла мавзӯи таҳқиқшаванда дар Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон (2009) ва татбиқи онҳо дар фаъолияти ҳуқуқтатбиқкунии судҳо масъалаи басо муҳим ва рӯзмарра махсуб меёбад.

Дар Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон (2009) муқаррар гардидани падидаи нав – тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ (моддаи 310 КМҚ ҚТ) заминаи ҳуқуқӣ барои ба вучуд омадани шакли нави мурофиавӣ, ҳамзамон шакли мурофиавии судии ҷиноятӣ мустақил ва сифатнок гардид. Ин меъёри мурофиавӣ моҳиятан тартиби тафтиши судиро дар марҳилаи муҳокимаи судӣ тағйир

---

²⁶ Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2009, таҳти №564 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2009. – №12. – мод. 815. – мод. 816.

дода, тартиботи навро пешбинӣ намуд, ки дар он бархе аз қоидаҳои умумии муҳокимаи судӣ мавриди татбиқ қарор намегиранд. Дар назарияи мурофиаи ҷиноятӣ ҳарчанд шартҳои умумии муҳокимаи судӣ ҳамчун қоидаҳои умумихатмӣ барои риоя ва иҷро зимни баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ эътироф гардида бошанд ҳам, вале зимни татбиқи падидаи мурофиаи тақиқшаванда қонунгузор як қатор истисноихоро пешбинӣ намуд.

Дар ин самт метавон ба мазмуни моддаи 310 Кодекси мурофиаи ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ишора намуд, ки мутобиқи он дар сурати ба гуноҳаш иқрор шудани судшаванда зарурат ба амалисозии муҳокимаи судӣ дар шакли пурра аз байн рафта, ҳукми судӣ бидуни таҳқиқи далелҳои ба парвандаи ҷиноятӣ чамъовардашуда қабул карда шавад. Пайдоиши институти тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ натиҷаи мақсадҳои ҳадафмандонаи қонунгузор оид ба ташкили шакли самараноки мурофиаи судии ҷиноятӣ ҳангоми ризоияти судшаванда бо айби эълоншуда мебошад, ки дар ин замина ба истиноии ҷинояти содиршуда ба категорияи ҷиноятҳои вазнин ва ё махсусан вазнин, инчунин мураккабии ҷиноят боварӣ ҳосил намуда, дар муҳлатҳои кӯтоҳ ва бо риояи қоидаҳои соддагардонидашудаи муҳокимаи судӣ адолати судӣ ба амал бароварда мешавад.

Зимни анҷом додани ислоҳоти қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣ бисёр давлатҳо, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон, мекӯшанд то чунин шакли (модел) мурофиаи ҷиноятиро пайдо кунанд, ки ба шароити тағйирёбандаи иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосир ҷавобгӯй ва мувофиқ бошад. Омӯзиш ва таҳлили амалияи давлатҳои хориҷа дар ин самт аз он шаҳодат медиҳанд, ки тамоюли умумии ин ислоҳот асосан ба васеъ намудани доираи татбиқи тартиби суръатнок ва соддакардашуда, сарфаи вақти иштирокчиёни мурофиаи судии ҷиноятӣ, соддагардонии тафтиши судӣ оид ба баъзе категорияҳои парвандаҳо нигаронида шудааст. Бо мақсади такмил додан ва баланд бардоштани самаранокии мурофиаи ҷиноятӣ дар амалияи ҳуқуқтатбиқкунӣ шаклҳои мухталифи соддагардонидашудаи мурофиаи судӣ фаъолона истифода мешаванд, ки ба созиши тарафҳои айбдоркунӣ ва ҳимоя шароити мусоид фароҳам меоваранд. Яке аз мақсадҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро

суръатбахшӣ зимни баррасии парвандаҳо оид ба парвандаҳои ҷиноятии начандон вазнин ва дараҷаи миёна ташкил медиҳад.

Аҳаммияти амалии баррасии ин категорияи парвандаҳо аз он иборат аст, ки тартиби соддакардашуда ба саривақтӣ, самаранок ва дар муҳлатҳои кӯтоҳ баррасӣ гардидани парвандаи ҷиноятӣ мусоидат намуда, барои таъмини ҳуқуқи озодиҳои иштирокчиён ва ба инобат гирифтани манфиатҳои онҳо шароит фароҳам меоварад. Бинобар ин, тартиби мазкур на танҳо дар қонунгузорию мурофиавии ҷиноятии давлатҳои алоҳида, балки дар санадҳои муҳими байналмилалӣ низ мавриди танзим қарор дода шудааст.

Масалан, тавсияи Кумитаи Шурои Аврупо «Оид ба соддагардонию адолати судии ҷиноятӣ» аз 17 сентябри соли 1987, таҳти №6 R (87) 18 муқаррар менамояд, ки «Таъхиргузорӣ дар анҷом додани адолати судии ҷиноятиро на танҳо бо роҳи ҷудо намудани маблағ ва воситаҳои истифодабарии он, балки бо роҳи истифода ва амалисозии тартиби соддакардашуда ва соддагардонию тартиботи умумии мурофиа аз байн бурдан мумкин аст»²⁷. Аз муқаррароти ишорашуда чунин бармеояд, ки ба тариқи суръатнок ва соддакардашуда тафтиш ва баррасӣ намудани парвандаҳои ҷиноятӣ ҳамчун стандарти байналмилалӣ пазируфта шуда, он ба тақозои замон созгор мебошад. Муҳтавои банди 3, қисми 4, моддаи 14-уми Паймони байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои фитрӣ ва сиёсӣ, ки бо қатъномаи 2200 А (XXI) Ассамблеяи Генералии Созмони Миллалӣ Муттаҳид 16 декабри соли 1966 қабул шудааст (Ҷумҳурии Тоҷикистон онро 13-уми ноябри соли 1998 ба тавсиб расонидааст), чунин бар меояд, ки «ҳар шахс ҳуқуқ дорад, парвандаи ҷиноятии нисбати ӯ оғоз гардида, дар муҳлати оқилона тафтиш, баррасӣ ва ҳал карда шавад». Ҳангоми муайян намудани муҳлати оқилона зимни баррасии парвандаи ҷиноятӣ ҳолатҳои зерин ба инобат гирифта мешаванд: аз ҷиҳати ҳуқуқӣ ва воқеӣ мураккаб ва ё бисёрлаҳза будани парвандаи ҷиноятӣ; рафтори иштирокчиёни мурофиаи ҷиноятӣ; самаранок ва кофӣ будани фаъолияти суд, прокурор, муфаттиш ва таҳқиқбаранда ҷиҳати саривақт ба имом расонидани парванда; муҳлати умумии мурофиаи ҷиноятӣ, ки

---

²⁷ Сборник документов Совета Европы в области защиты прав человека и борьбы с преступностью / Сост.: Ю.Н. Жданов, В.П. Зимин, Т.Н. Москалькова, В.С. Овчинский, Н.Б. Слюсарь, В.В. Черников. – М.: Спарк, 1998. – С. 116-122.

қонунгузорӣ муқаррар менамояд ва ғайраҳо²⁸. Дар воқеъ, ҳолатҳои нишондода тақозо менамоянд, ки ба муҳлати оқилонаи баррасии парванда, ки дар асос ва мутобиқи талаботи қонунгузорӣ сурат гирифтааст, ҳамчунин рафтори мувофиқ ва дахлдори айдоршаванда ва судшаванда низ таъсир мерасонад, масалан, иқрори гуноҳ.

Муқаррар гардидани тартиби соддакардашуда ба амалишавии яке аз кафолатҳои ҳуқуқии мурофиавии инсонӣ шаҳрванд: мавриди муҳокимаи судӣ қарор гирифтагӣ бидуни ба таъхирандозии беасос (қ. 3 моддаи 14 Паймони байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои фитрӣ ва сиёсӣ)²⁹ мусоидат менамояд.

Бо чунин мазмун қисми 1-уми моддаи 6 Конвенсияи Аврупо оид ба ҳимояи ҳуқуқ ва озодиҳои асосии инсон аз 04 ноябри соли 1950 низ меъёро пешбинӣ менамояд, ки тибқи он «Ҳар як инсон зимни муайяннамоии ҳуқуқ ва уҳдадорихои ӯ ва ё зимни баррасии ҳамагуна айбномаи ҷиноятии ба ӯ эълоншуда, ба баррасии боадолатона ва ошкорона парванда дар муҳлатҳои оқилона аз ҷониби суди мустақил, беғараз ва тибқи қонун таъсисёфта ҳуқуқ дорад»³⁰. Ҳамзамон, таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки чунин шакли мурофиаи судии ҷиноятӣ тоандозае ба кам шудани сарбории судяҳо, сарфаи вақт ва воситаҳо, ки дар пешбурд оид ба парвандаи ҷиноятӣ масраф мегардид, оварда расонид. Дар шароити муосир ҷомеаи судяҳо қайд менамоянд, ки тартиби анъанавии баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ дар ҳаҷми пурра барои таъмини ҳифзи судии ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд наметавонанд ба имконияти имрӯза мувофиқ оянд. Ҳарчанд самти салоҳияти судҳо ба андозаи назаррас васеъ гардонид шуда бошанд ҳам, вале шакли фаъолияти онҳо қариб бе тағйир мондааст. Ворид гардидани миқдори зиёд парвандаҳои ҷиноятӣ ба суд сарбории судяҳоро зиёд намуда ба тағйирёбии фаъолияти мурофиавии суд оварда мерасонад³¹. Барои ба эътидол овардани вазъият, кам намудани сарбории судяҳо,

²⁸ Ниг.: Абдуллоев П.С., Негматов Б.С. Пешбурди суръатнок ва соддакардашуда дар мурофиаи ҷиноятӣ / П.С. Абдуллоев, Б.С. Негматов // Маводҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи: «Аҳамияти Иҷтисоии тақдирсози 16-уми Шурои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳкими давлатдорӣ миллӣ ва рушди қонунгузорӣ» / Зери таҳрири н.и.х., дотсент Раҳмон Д.С. – Душанбе, 2017. – С. 192-193.

²⁹ Паймони байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои фитрӣ ва сиёсӣ [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://mfa.tj/uploads/main/2020/12/10-Paimoni-bainalkhalqi-oid-ba-huquqhoi-shahrvandi-va-siesi.pdf> (санаи мурочиат: 25.12.2022).

³⁰ Конвенция о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 г. // Собрание законодательства РФ. – 1998. – №14. – С. 1514.

³¹ Ниг.: Махов В., Пешков М. Сделка о признании вины / В. Махов, М. Пешков // Российская юстиция. – 1998. – №7. – С. 17.

сарфа намудани мухлати баррасӣ, эътироф намудани шаклҳои замонавии муурофияи ҷиноятӣ боиси ворид намудани падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар муурофияи ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон гардид.

Бидуни муайян кардани табиати ҳуқуқӣ ва ҷойи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар низоми муурофияи судии ҷиноятӣ оқилона баҳо додан ва зарурияти мавҷудияти он ҳамчун падидаи муурофияи ҷиноятӣ, инчунин дурнамои инкишофи минбаъдаи он дар муурофияи ҷиноятӣи Тоҷикистон ғайриимкон аст.

Имрӯз бо дардарназардошти он ки падидаи «тартиби соддакардашуда» дар кадом қисмат ва ё давраи муурофияи ҷиноятӣ бояд ҷойгир карда шавад, ақидаҳои гуногуни олимони пешниҳод гардидаанд. Барои ёфтани ҷавоб ба ин савол, пеш аз ҳама, мо бояд ба тафриқанамоии (дифференциация) муурофияи ҷиноятӣ дар маънои анъанавиаш назар намоем, зеро он ба проблемаҳои масъалаи таҳқиқшаванда алоқамандии зиҷ дорад.

Қонунгузори муурофияи ҷиноятӣ мафҳуми «тафриқанамой»-ро муайян накардааст. Дар адабиёти ҳуқуқӣ ақидаҳои гуногуни муаллифон оид ба муҳтавои ин мафҳум ҷой дорад. Дар фарҳанги забони русии С.И. Ожегов ва Н.Ю. Шведова мафҳуми дифференциация ҷой надорад, аммо калимаи «деференциальный» чунин муайян гардидааст: «дар вобастагӣ бо ягон ҳолат тағйир меёбад»³². Бисёр олимони шакли тафриқавии муурофияи ҷиноятиро танҳо дар робита ба тартиби соддакардашудаи он мепиндоранд.

Ба ақидаи В. Хатуева метавон розӣ шуд, ки дар шароити муосири инкишофи қонунгузори муурофияи ҷиноятӣ проблемаи шакли муурофиявӣ дар вобастаги бо тафриқанамоии муурофия гузошта мешавад. Тафриқанамой дар худ сохтани тартиби душвор ва гуногуни баррасии парвандаи ҷиноятиро дорад, аз он ҷумла шакли соддакардашударо. То ҳол ривочи тартиби яғонасозӣ (унификатсия) ва «пешбурдҳои махсус» шубҳаро ба вучуд наовардааст³³.

Таҳқиқи масъалаи алоқамандии яғонасозӣ ва тафриқасозии муурофияи ҷиноятӣ дар илми ҳуқуқи муурофиявии ҷиноятӣ хеле муҳим буд ва мемонад. Дарки аҳамияти

³² Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и выражений. – М., 1999. – С. 168.

³³ Ниг.: Хатуева В. Упрощенное судопроизводство как способ дифференциации уголовно-процессуальной формы / В. Хатуева // Государственная служба. – 2005. – №1 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://pa-journal.igsu.ru/> (санаи мурочиат: 14.04.2021).

илмӣ ва амалии омӯзиши ин проблема ва ҳалли он чи дар айни замон ва чи дар солҳои 60-80-уми асри 20, баҳси зиёдеро миёни олимон ва мурофиачиён ба вучуд овард. Ҳалли ин мушкилот бо роҳи оптималӣ ва ба даст овардани вазифаҳои мурофиаи ҷиноятӣ, ҳамчунин пайдоиши ҳавасмандии зиёд дар баробари шакли ягонаи мурофиаи ҷиноятӣ ба масъалаи шакли соддакардашуда барои категорияҳои алоҳидаи ҷиноят ба миён омад. Ақидаи тафриқасозӣ дар замони инкишофи илми ҳуқуқи мурофиаи ҷиноятӣ аз ҷониби М.Л. Якуб пешниҳод гардидааст. Ӯ бамаврид қайд менамояд, ки «шаклҳо ва расмиёти мурофиавӣ, ки барои як категорияи парвандаҳо лозиманд, барои 2 категорияҳои дигар нодаркор ва зиёдати буда мурофиаро душвор ва вазнин мегардонад»³⁴.

Ақидаи С.С. Сиганенко одилона мебошад, ки тибқи он дар муайян кардани моҳияти тафриқабандии мурофиаи ҷиноятӣ мавқеи муҳимро доштани маълумот оид ба шакли мурофиаи ҷиноятӣ ишғол намуда, он аз ҷузъҳои зерин иборат мебошад: режим, давра ва пешбурд. Барои мурофиаи ҷиноятӣ давраҳо ва пешбурд бениҳоят муҳим мебошанд, чун ки дар ин ҳолат онҳо аз рӯйи вазифа ва аломати ҷузъҳои таркибӣ мустақиланд. Байни тафриқанамоии мурофиаи ҷиноятӣ ва давранокӣ алоқаи ногузастанӣ ҷой дорад, аммо дар баробари ин азнавсозии беасоси низоми он набояд ҷой дошта бошад³⁵.

Муҳаққиқи рус Л.И.Шмарев дуруст қайд менамояд, ки мурофиаи ҷиноятӣ бояд дар шакли беҳтарини ташкилӣ ва мурофиаи тафриқанамой ташкил гардад³⁶. Ин ақидаро инкишоф дода, П. Великий мазмунӣ ин принсипро чунин ошкор менамояд: судшаванда будан ин ҳуқуқ аст бе таъхиргузории беасос; ҳуқуқи судшаванда будан ба суде, ки парванда аз рӯйи тобеият ба он равон гардидааст; дар баъзан ҳолатҳо шакли пешбурди мурофиавиро интиҳоб намудан ҳуқуқи айбдоршавандаҳо ё

---

³⁴ Якуб М.Л. О совершенствовании уголовно-процессуального законодательства / М.Л. Якуб // Вестник МГУ. Сер. «Право». – 1964. – №2. – С. 12.

³⁵ Ниг.: Цыганенко С.С. Общий и дифференцированные порядки уголовного судопроизводства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – СПб., 2004. – С. 14, 16.

³⁶ Ниг.: Шмарев А.И. Особый порядок судебного разбирательства (вопросы теории практики): дис. ... канд. юрид. наук. – Ижевск, 2004. – С. 23.

гумонбаршудаҳо мебошад; рад намудани пешбурд оид ба парванда ё қатъи парванда бо ҳуқуқи ҷабрдида ва мувофиқ бо он сурат мегирад³⁷.

Дар адабитёги ҳуқуқӣ хангоми омӯзиши проблемаҳои тафриқанамоии муурофияи ҷиноятӣ аҳаммияти муҳим ба маҳакҳои он дода мешавад. Тафриқабандии муурофияи ҷиноятӣ ҳудуди худро дорад ва он бояд бо маҳакҳои тафриқабандӣ муайян гардад. Олимони муурофияи ҷиноятӣ ба масъалаи мазкур таваҷҷуҳ зоҳир намуда, аз диди хеш ба ин масъала назар намуда маҳакҳои тафриқабандиро пешниҳод намудаанд. Чунончӣ, М.Л. Якуб ҷаҳор намуди маҳакаҳои тафриқабандиро ҷудо намудааст:

- дараҷаи ба ҷамъият хавфнокии ҷиноят ва ҷораҳои вазнинии ҷазо, ки қонунгузорӣ оид ба ин ҷиноят муайян кардааст;
- дараҷаи мураккабии парвандаҳои категорияи муайян, дар ҳалли ҳолатҳои воқеӣ ва ҳуқуқии онҳо;
- аҳаммияти ҷамъиятӣ-сиёсӣ доштани парвандаи категорияи мазкур;
- аҳаммияте, ки ҷиноят ба манфиати шахсони алоҳида, шахсони ҳуқуқӣ ва ширкатҳо дорад³⁸.

Ба ақидаи А.В Смирнов ва К.Б. Калиновский бошад чунин маҳакҳои тафриқабандиро метавон пешниҳод намуд:

- дараҷаи ба ҷамъият хавфнокии ҷиноят;
- дараҷаи мураккабии пешбурд оид ба парвандаи ҷиноятӣ;
- махсусияти шахсияти айбдоршаванда;
- мавҷудияти изҳори иродаи айбдоршаванда оид ба истифодаи муурофияи мувофиқ;
- эҳтиром ба истиклолияти давлати кишварҳои хориҷӣ³⁹.

Таҳлили мавқеҳои овардашуда шаҳодат аз он медиҳанд, ки онҳо ба яқдигар монанд мебошанд. Дараҷаи ба ҷамъият хавфнокии ҷиноят ва ҷораи вазнинии ҷазо, ки М.Л. Якуб, А.В. Смирнов, К.Б. Калиновский кайд намудаанд, ҳамчун асоси моддӣ-ҳуқуқӣ эътироф мегардад, ки ба он дигар

³⁷ Ниг.: Великий Д.П. Единство и дифференциация уголовно-процессуальной формы: история, современность, перспективы: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – С. 8.

³⁸ Ниг.: Якуб М.Л. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве. – М., 1981. – С. 103-104.

³⁹ Ниг.: Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Уголовный процесс: учебник / Под общ. ред. проф. А.В. Смирнова. – 4-е изд., перераб и доп. – М.: КНОРУС, 2008. – С. 654.

олимон низ ишора менамоянд. Маҳаки асосии таснифоти онҳо дараҷаи мураккабии шакли муурофияи ҷиноятӣ мебошад, ки мувофиқи он намудҳои муурофия ба оддӣ, мураккаб ва соддакардашуда ҷудо карда мешавад.

Олимони мазкур хусусияти шахсияти айбдоршавандаро ҷудо намуда, ҳамчунин ҷой доштани изҳори иродаи айбдоршаванда дар интиҳоби муурофияи ҷиноятӣ мувофиқро қайд менамояд. Агар хусусияти шахсияти айбдоршавада барои маҳакҳои (критерияҳои) тафриқабандӣ хизмат кунад, пас мавҷудияти изҳори иродаи ҷинояткор оид ба гузаронидани муурофияи мувофиқ ҳамчун асоси ба вучуд омадани ин ё он шакли муурофиявии соддакардашуда (мураккабгардида) эътироф мегардад. Ба ақидаи мо, ба сифати маҳакҳои тафриқабандии муурофияи ҷиноятӣ инҳо баромад мекунанд:

– дараҷаи ба ҷамъият хавфнокии ҷиноят ва мураккабии пешбурд оид ба парвандаи ҷиноятӣ;

– махсусияти шахсияти айбдоршаванда (судшаванда) ва изҳори иродаи ӯ ба татбиқи муурофияи мувофиқ;

Ба сифати заминаи мавҷудияти пешбурди махсус ё соддакардашуда, ба истиснои масъалаи гунаҳкории шахс дар содир намудани ҷиноят, зарурати ҳалли масъалаҳои зерин ба мисли сарфакорӣ, ки имконияти оқилона тақсим намудани қувва ва воситаҳо мегардад; таъмини ҳуқуқҳои конституционии шаҳрванд, пеш аз ҳама ҳуқуқ ба ҳимояи судӣ ва таъмини дастрасӣ ба он; саривақт, зуд ва одӣ будани пешбурд, баромад менамоянд.

Моҳияти тафриқанамоии муурофияи ҷиноятиро на танҳо соддагардонӣ, сарфакорӣ, суръатнокӣ ва оқилонагии муурофияи судӣ ташкил медиҳад, балки ин тартиб ҷунон одӣ гардидааст, ки ҳангоми баррасии ҷиноятҳои барои ҷамъият қамаҳаммият ба шаҳрвандон мушкилиро низ ба бор намеоварад. Тартиби соддакардашуда на танҳо сарфаи давлатиро кам мегардонад, балки айбдоршавандаро ба рафтори дуруст водор менамояд⁴⁰.

Таҳқиқи ақидаҳои гуногуни олимонро оид ба масъалаи мафҳуми тафриқасозӣ ҷамъбаст намуда, қайд намудан зарур аст, ки тафриқасозии муурофияи ҷиноятӣ ба

---

⁴⁰ Ниг.: Уголовно-процессуальное право: Учебник для бакалавриата и магистратуры / Под общ. ред. В.М. Лебедева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – С. 736.

пайдоши шаклҳои гуногуни мурофиавӣ-чиноятӣ, мураккаб ва ё соддакардашуда дар муносибат бо шакли мурофиавии умумӣ оварда мерасонад. Тафриқасозии мурофиавии чиноятӣ – ин истифодаи намудҳои мустақили пешбурд оид ба парвандаҳои чиноятӣ (соддакардашуда, одӣ ва ё мураккаб) ба ҳисоб меравад, ки дорои маҳакҳои муайяни худ дар давраҳои гуногуни мурофиа мебошад. Вобаста аз маҳакҳои муайян тафриқасозии мурофиавии чиноятиро анҷом медиҳанд.

Маҳаки асосии таснифоти онҳо дараҷаи мураккаби шаклҳои мурофиавии чиноятӣ мебошад, ки мувофиқи он мурофиаҳои оддӣ, мураккаб ва соддакардашуда ҷудо карда мешаванд. Дар замони шуравӣ муносибат ба шакли соддакардашуда комилан манфӣ ба назар мерасид ва мавҷудияти мурофиаи чиноятиро мутаассифона дар мураккабгардонии шакли он медиданд. Ҳама гуна тағйироти имконпазир дар қонунгузорӣ, ки ба ихтисоргардонӣ ва ё соддагардонии шакли муқаррарии пешбурд равона мегардид, ҳамчун саҳлангорӣ эътироф мешуд, зеро он ба ихтисоргардонии кафолатҳо ва шартҳои муҳимми мурофиавии чиноятӣ оварда мерасонид. Аз ин рӯ, он ҳамчун шакли «нолозим ва бегона» барои ҳуқуқи Шуравӣ пазируфта мешуд.

Айни замон тафриқанамои дар самти соддагардонии шакли мурофиаи чиноятӣ тамоюли умумичаҳонии эътирофгардида мебошад. Масалан, як қатор тавсияҳои марбут ба анҷом додани адолати судӣ дар кишварҳои узви Иттиҳоди Аврупо, ки дар асоси анъанаҳои миллӣ манзур гардидааст, тартиби соддакардашудаи муҳокимаи судии парвандаҳои чиноятӣ ҳам марҳилаҳои тосудӣ ва ҳам марҳилаҳои судии мурофиаи чиноятиро дар бар мегиранд⁴¹. Дар ин замина, ҳар як давлат ин тартибро ба таври гуногун номгузорӣ менамояд: суръатнок, соддакардашуда, пешбурди ҷамъшуда, тартиби махсус ва ғ. Дар илми мурофиаи чиноятӣ ақидаи ягона оид ба моҳияти чунин пешбурдҳо вучуд надорад, ки нишонаҳои махсуси онро бисёре

---

⁴¹ Ниг.: Рекомендация №R (87) 18 Комитета Министров государствам-членам относительно упрощения уголовного правосудия: принята Ком. Министров Совета Европы 17 сент. 1987 г. // Электронная библиотека международных документов по правам человека. – М., 2003-2008 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: [http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/RRec\(87\)18.html](http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/RRec(87)18.html) (санаи мурочиат: 17.09.2021).

аз олимони вақти кӯтоҳ, мавҷуд набудани давраҳои алоҳида ва васитаҳои махсус барои амалисозии фаъолияти муурофиавии ҷиноятӣ мепиндоранд.

Ҳамин тариқ, ба андешаи мо, пешбурди соддакардашудаи муҳокимаи судӣ чунин тартиби баамалбарорории адолати судӣ аз рӯйи парвандаҳои ҷиноятӣ мебошад, ки ихтисоргардонӣ ва кӯтоҳгардониҳои амалҳои муурофиавии зимни тартиби муқаррарии муҳокимаи судӣ ба таври ҳатмӣ анҷом меёфтанд бо мақсади самаранок ва сарфакорона баррасӣ намудани категорияҳои муайяни парвандаҳои ҷиноятӣ тақозо намуда, мавҷудияти истисноҳои муурофиавиро марбут ба риояи қатъии талаботҳои принсипҳои муурофиавии ҷиноятӣ муқаррар менамояд.

Имрӯзҳо пешбурди соддакардашудаи судӣ дар муурофиавии ҷиноятии аскарӣ давлатҳои ҷаҳон ба назар мерасанд ва ин тамоюл марҳилаҳои тосудӣ ва ҳам марҳилаҳои судии муурофиавии ҷиноятии ин давлатҳо хос мебошад. Қайд намудан бамаврид аст, ки новобаста аз мавҷудияти пешбурди соддакардашудаи судӣ дар муурофиавии ҷиноятии давлатҳои ҷудоғона ин падида бо номҳои пешбурди суръатнок, соддакардашуда, пешбурди ҷамъшуда, тартиби махсус ва ғайраҳо вомехӯранд.

Яке аз вазифаҳои пешбурди муурофиавии судии ҷиноятӣ ин сари вақт ошкор намудани ҷиноят ва ҳалли одилонаи масъалаҳои баррасишаванда дар суд мебошад. Аз ин рӯ, баҳри ҳалли дурусти роҳ надодан ба тафтиш, баррасӣ ва ҳалли правандаи ҷиноятӣ дар муҳлатҳои тӯлонӣ ду ҷанбаи муҳим ҷой дорад:

1. Дар доираи меъёрҳои анъанавии ҷойдошта кам намудани омилҳои, ки боиси дар муҳлатҳои тӯлонӣ тафтиш, баррасӣ ва ҳалли парванда мегарданд;
2. Ворид намудани падидаҳои нави баррасии парванда, аз қабили ба тартиби муурофиавии соддакардашуда баррасӣ намудани парвандаи ҷиноятӣ.

Қонунгузор ин равандро ба инобат гирифта, зимни қабули Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2009 мутобиқ ба ҷанбаи дуюм на танҳо шакли нави муҳокимаи судиро пешбинӣ намуд, балки намудҳои алоҳидаи пешбурди соддакардашударо низ муқаррар кард. Аз ҷумла,:

а) пешбурди суръатнок (боби 46, моддаҳои 453-460 КМЧ ҚТ);

б) пешбурди парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ (боби 37, моддаҳои 353-356 КМЧ ҚТ);

в) баррасии парвандаи ҷиноятӣ бидуни иштироки судшаванда (мурофияи ғоибона) (қ. 4 ва 5 моддаи 280 КМЧ ҚТ);

г) тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ (моддаи 310 КМЧ ҚТ);

Ҳарчанд қоидаҳои шакли нави мурофиявӣ хос ба шакли соддакардашуда иртибот дошта бошанд ҳам, вале нисбати чунин шаклҳо қоидаҳои умумии қонунгузори мурофиявии ҷиноятӣ ҳатман паҳн мегарданд. Масалан, ҳарчанд тартиби пешбурди суръатнок бо дардарназардошти муқаррароти моддаҳои боби 46 КМЧ ҚТ ба амал бароварда шавад ҳам, вале зимни амалисозии он ҳатман қоидаҳои умумии қонунгузори мурофиявии ҷиноятӣ, аз ҷумла шартҳои умумии тафтиши пешакӣ, риоя карда мешавад. Махсусияти анҷом додани пешбурди суръатнок дар он аст, ки бо қоидаҳои умумии КМЧ ҚТ танҳо нисбати баъзе категорияҳои ҷиноятҳои дараҷаи наҷандон вазнин ва дараҷаи миёна гузаронида шуда, нисбат ба парвандаҳои ҷиноятӣ дараҷаи вазнин ва махсусан вазнин амалӣ намегардад.

Пешбурди суръатнок – ин шакли махсуси мурофияи ҷиноятӣ мебошад, ки мақомоти таҳқиқ дар муҳлати муқаррарнамудаи КМЧ ҚТ ҳангоми мавҷуд будани асосҳои воқеие, ки қонунгузори мурофиявии ҷиноятӣ пешбинӣ намудааст, ҳолатҳои содиршудаи ҷиноятро муайян карда, парвандаи ҷиноятӣ оғоз менамояд, инчунин шахсе, ки ҷиноятро содир кардааст, муайян намуда, ӯро ба сифати айбдоршаванда ба ҷавобгарӣ кашида, амалҳои тафтишотии дар КМЧ ҚТ пешбинишударо анҷом медиҳад ва парвандаро ба прокурор барои ба суд фиристодани он ирсол менамояд, зимнан суд бояд бо тартиби соддакардашуда парвандаи ҷиноятиро моҳиятан баррасӣ ва ҳал намояд.

Пешбурди суръатнок асосан нисбати он парвандаҳои ҷиноятӣ анҷом дода мешавад, ки муайян намудани ҳолатҳои парвандаи ҷиноятӣ чандон мушкил нестанд. Дар қисми 1 моддаи 453 КМЧ Қумхурии Тоҷикистон, доираи моддаҳои мушаххаси қисми махсуси Кодекси ҷиноятӣ, ки нисбати онҳо пешбурди суръатнок гузаронида мешавад, 4 талабот мавҷуд аст, ки

ҳангоми мавҷуд будани онҳо пешбурди суръатнок гузаронида мешавад. Таҳлили моддаи мазкур аз он шаҳодат медиҳад, ки дар он 4 талаботе пешбинӣ шудааст, ки ҳангоми мавҷуд будани онҳо, анҷом додани пешбурди суръатнок роиҷ доништа мешавад: 1) ҳангоми дар кирдор мавҷуд будани аломатҳои ҷиноят, ки ба ҷамъият чандон хавфнок нестанд ё ҷиноятҳои дараҷаи миёна; 2) ҳангоме ки воқеияти ҷиноят аён аст; 3) ҳангоме ки шахси гумонбар дар содир намудани ҷиноят маълум бошад; 4) ҳангоме ки шахс дар содир намудани ҷиноят алоқамандии худро рад намекунад.

Қонунгузори мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ноил гардидан ба мақсадҳои дар наздаш гузошташуда барои иштирокчиёни мурофиаи судии ҷиноятӣ як қатор кафолатҳои ҳуқуқиро муқаррар намудааст. Ба сифати яке аз чунин кафолатҳо падидаи айбдоркунии хусусӣ баромад менамояд. Айбдоркунии хусусӣ як намуди мустақили таъқиботи ҷиноятӣ ҳисобида мешавад, ки аз иродаи ҷабрдида вобаста буда, яке аз шаклҳои ифодаёбии салоҳиди айбдоркунандаи хусусӣ махсуб меёбад.

Айбдоркунандаи хусусӣ шахсест, ки бо тартиби муқаррарнамудаи Кодекси мурофиаи ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба суд ариза дода, дар суд айбдоркуниро дастгирӣ мекунад, инчунин ҷабрдидаест, ки ҳангоми аз айбдоркунӣ даст кашидани айбдоркунандаи давлатӣ дар суд айбдоркуниро дастгирӣ мекунад.

Парвандаи айбдоркунии хусусӣ дар асоси қ. 1 м. 354 КМҚ ҚТ аз ҷониби ҷабрдида ё намояндаи қонунии ӯ бо роҳи ба суд додани ариза дар бораи ба ҷавобгари ҷиноятӣ кашидани шахс оғоз карда мешавад⁴². Тибқи муқарароти шартҳои умумии мурофиаи ҷиноятӣ ва қоидаҳои тобеияти судӣ парвандаи айбдоркунии хусусӣ, аз тарафи судьяи суди шахру ноҳия баррасӣ карда мешавад.

Баъди ворид намудани тағйиру иловаҳо ба КМҚ ҚТ дар соли 2016 падидаи нави мурофиаи ҷиноятӣ, яъне бидуни иштироқи судшаванда баррасӣ намудани парвандаи ҷиноятӣ ё мурофиаи ғоибона, муқаррар карда

---

⁴² Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2009, таҳти №564 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2009. – №12. – Мод. 819.

шуд. Мувофиқи қ. 4 моддаи 280 КМҚ ҚТ дар ҳолатҳои истисноӣ суд метавонад парвандаро оид ба ҷиноятҳои вазнин ва махсусан вазнин бе иштироки судшавандае, ки берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дошта, аз ҳозиршавӣ ба муҳокимаи судӣ саркашӣ мекунад, баррасӣ намояд, агар ин шахс дар ҳудуди давлати хориҷӣ бо ҳамин ҷиноят ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида нашуда бошад. Дар сурати аз байн рафтани ҳолатҳои истисноии дар қисми 4 ин модда пешбинишуда ҳукм ё таъиноти судие, ки ғоибона қабул карда шудааст, бо дархости маҳкумшуда ё ҷимоятгари ӯ тибқи талаботи боби 42 Кодекси мазкур бекор карда мешавад. Муҳокимаи судӣ дар ин сурат бо тартиби умумӣ гузаронида мешавад.

Оид ба аҳаммият ва зарурияти тартиби соддакардашуда дар амалия ва назарияи мурофиаи ҷиноятӣ олимони ақидаҳои худро пешниҳод намудаанд.

Аз ҷумла, С. Тейман, профессори ҳуқуқ аз Донишгоҳи Сент-Луизи ИМА, ки солҳои тӯлонӣ мушкилоти на танҳо амрикоӣ, балки мурофиаи ҷиноятӣ Россия ва дигар давлатҳоро омӯхтааст, қорӣ кардани тартиби соддакардашударо барои идомаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ комилан мантиқӣ мешуморад⁴³. С.Д. Милитсин ҷонибдори тартиби соддакардашуда буда, онро роҳи асосӣ, ки «метавонад якбора гиреҳи сарбории зиёди судҳо ва пастравии сифати баррасии парвандаҳоро кушояд», мешуморад⁴⁴. Т.В. Трубникова, дар маҷмӯъ, ин пешбурдро ба қадри кофӣ қонькунанда тавсиф намуда, аммо қайд мекунад, ки он аз камбудихо озод нест⁴⁵.

Т.С. Дворянкина ба Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Федератсияи Россия ворид кардани тартиботи мазкурро ҳамчун воситаи мурофиавии сарфаи вақт ва воситаҳо дар суди марҳилаи якум мепиндорад⁴⁶. Аммо муҳаққиқ К. Рибалов бар он назар аст, ки барои ҳалли мушкилоте, ки қонунгузор меҳақад, тавассути падидаи тартиби

---

⁴³ Ниг.: Тейман С. Сделки о признании вины или сокращенные формы судопроизводства: по какому пути пойдет Россия? / С. Тейман // Российская юстиция. – 1998. – №10. – С. 35.

⁴⁴ Ниг.: Милицин С. Сделки о признании вины: возможен ли российский вариант? / С. Милицин // Российская юстиция. – 1999. – № 12. – С. 42.

⁴⁵ Ниг.: Трубникова Т. Упрощенные судебные производства в УПК РФ / Т. Трубникова // Материалы международной научно-практической конференции, посвященной принятию нового Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации / Отв. ред. Лупинская П.А., Дашков Г.В. – М., 2002. – С. 192.

⁴⁶ Ниг.: Дворянкина Т.С. Об особом порядке судебного разбирательства / Т.С. Дворянкина // Материалы международной научно-практической конференции, посвященной принятию нового Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации / Отв. ред. Лупинская П.А., Дашков Г.В. – М., 2002. – С. 193.

соддакардашуда ҳаллу фасл намояд, бояд муқаррароти аниқи ҳамкориҳои айбдоршаванда бо мақомоти таъқиби ҷиноятӣ муқаррар карда шавад⁴⁷.

Ҷонибдорони тафриқабандии муурофияи ҷиноятӣ дар самти соддагардонии он сабабҳои муурофияи соддакардашударо чунин баён намудаанд: зарурияти таъмини ҳуқуқҳои конституционии шаҳрвандон ба ҳимояи судӣ; саривақт ва ба зудӣ барқарор кардани ҳуқуқ ва манфиатҳои шаҳрвандон, ки аз ҷиноят зарар дидаанд; сарфаи воситаҳо, ки дар пешбурди судӣ оид ба парвандаи мушаххас масраф мегарданд⁴⁸.

Ҳамин тариқ, сабабҳои вориднамоии муурофияи соддакардашуда хусусияти ҳуқуқӣ, муваққатӣ (вақти) ва иқтисодиро доранд.

Чӣ тавре ки мебинем, сабабҳои ишорашуда бо ҳам алоқаманд мебошанд. Расмиётҳои пешбурди судии анъанавӣ баъзан дар таъмини ҳуқуқи конституционии шаҳрвандон ба ҳимояи судӣ мушкилии зиёдеро ба вуҷуд меоварад, барои он ки дар ҳолатҳои муайян барои ҳимоя метавонад шумораи ками шаҳрвандон мууроҷиат намоянд, иштирокчиёни муҳокимаи судӣ ихтисор гардад, муурофияи дуру дароз аз байн бардошта шавад ва монанди инҳоро метавон танҳо бо роҳи дар қонунгузорӣ муқаррар намудани тартибҳои соддакардашуда ислоҳ намуд. Муурофияи соддакардашуда муҳлати барқарор намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои вайроншударо метезонад.

Имконият ва зарурияти муқаррар намудани муурофияи соддакардашударо дар марҳилаҳои судии муурофияи ҷиноятӣ аввалин шуда олими рус В.Т. Томин дар робита ба қабули Кодекси муурофиявии ҷиноятҳои Федератсияи Руссия дар соли 2001 мавриди таҳқиқ қарор дода, чунин соддагардониро зарур мешуморад ва ба ақидаи ӯ бояд дар шакли тафтиши соддакардашудаи судӣ, рафъи баъзе аз расмиёт дар муурофия ифода гардад⁴⁹.

Ҳамчунин, марбут ба масъалаи мазкур нуқтаи назари муқобил нисбати тартиби соддакардашудаи муҳокимаи судӣ пешниҳод гардиданд. Аз ҷумла олими машҳур И.

⁴⁷ Ниг.: Рыбалов К.А. Особый порядок судебного разбирательства Российской Федерации и проблемы его реализации. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2004. – С. 103.

⁴⁸ Ниг.: Якимович Ю.К. Актуальные вопросы дифференциации российского уголовного судопроизводства / Ю.К. Якимович // Актуальные проблемы российского права. – 2015. – №12 (61). – С. 125-130; Арсеньев В.Д., Метлин И.Ф., Смирнов А.В. О дальнейшей дифференциации порядка производства по уголовным делам / В.Д. Арсеньев, И.Ф. Метлин, А.В. Смирнов // Правоведение. – 1986. – №1. – С. 78-83.

⁴⁹ Ниг.: Томин В.Т. Острые углы уголовного судопроизводства. – М.: Юрид. лит., 1991. – С. 73-87.

Петрухин чунин иброз медорад, ки ҳарчанд ин намуди муурофия ба суръатбахшӣ ва соддагардонии муурофияҳои судӣ шароит фароҳам оварад ҳам, вале ҷорӣ кардани созиш оид ба иқрори гуноҳ ба беқонунӣ, худсарӣ ва ришвахӯрӣ оварда мерасонад⁵⁰. Андешаҳо оид ба он ки тибқи он дар тартиби мазкур ҳуқуқҳои ҷабрдида поймол карда мешаванд⁵¹, низ ба назар мерасанд.

Омӯзиши адабиёти ҳуқуқӣ шаҳодат аз он медиҳад, ки ҳатто дар даврони Шуравӣ низ олимони машҳури муурофиячӣ П.С. Элкин⁵² ва В.Д. Арсенев⁵³ дар асарҳои худ муқобили соддагардонии муурофияи судии ҷиноятӣ ибрази андеша намудаанд.

Бо қабули Кодекси муурофиявии ҷиноятӣ РСФСР дар соли 1960 (Кодекси муурофияи ҷиноятӣ РСФСР Тоҷикистон соли 1961), тафриқасозии шакли муурофиявии ҷиноятӣ, соддагардонии муурофияҳои судиро оид ба категорияҳои алоҳидаи парвандаҳои ҷиноятӣ (пешбурд оид ба парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ ва пешбурд оид ба шакли протоколии оmodасозии тосудии маводҳо) ва мураккаб гардонидани муурофияҳои судӣ бо шаклҳои бисёр мураккаби муурофиявиरो (муурофияи судӣ оид ба парвандаҳои но болиғон ва муурофия оид ба парвандаҳои шахсоне, ки норасоии психологӣ ва ҷисмонӣ доранд) муқаррар намуд.

Доир ба тартиби соддакардашудаи пешбурди судӣ В.Д. Арсенев чунин навиштааст: тартиби мазкур бояд нисбати парвандаҳои татбиқ карда шавад, ки агар қонунгузории муурофиявии ҷиноятӣ тафтишоти пешакии ҳатмиро пешбинӣ накарда бошад. Ҷонибдорони тартиби соддакардашуда оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ дар асарҳои худ нуқтаи назари муҳолифони онро (М.С. Строгович, П.С. Элкин, И.Л. Петрухин), ки ягонагии шакли муурофияи ҷиноятиро ҳимоя мекарданд ва муқобили ҳар гуна тағйироти қонунгузории муурофиявӣ дар самти соддагардонии шаклҳои муурофия буданд, мавриди баҳс ва муҳокимарониҳои илмӣ қарор медоданд. Барои асоснок намудани ақидаҳои худ муаллифони ба моддаи 1 КМҶ ҚШФСР тавачҷух

⁵⁰ Ниг.: Петрухин И. Сделки о признании вины чужды российскому менталитету / И. Петрухин // Российская юстиция. – 2001. – № 5. – С. 35.

⁵¹ Ниг.: Ҳамон ҷо.

⁵² Ниг.: Элькин П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1976. – С. 68-84.

⁵³ Ниг.: Арсенев В.Д., Гуляев А., Ооржак А. О единстве и дифференциации уголовного судопроизводства / В.Д. Арсенев, А. Гуляев, А. Ооржак // Социалистическая законность. – 1975. – №3. – С. 63.

зохир намуда, ба он така менамоянд, ки қонунгузор тартиби ягона ва ҳатмии пешбурди муурофияи судиро оид ба ҳама парвандаҳои ҷиноятӣ нисбати тамоми судҳо, мақомоти прокуратура, тафтишоти пешакӣ ва таҳқиқ муқаррар намудааст. Аз мавқеи мазкур чунин бармеояд, ки ҷонибдорони тартиби ягонаи муурофия муттаҳидсозӣ зери истилоҳи «тартиби ягона» - тартиби ягонаи пешбурд оид ба ҳама парвандаҳои ҷиноятӣ маънидод менамуданд. Таҳлили қонунгузори муурофияи ҷиноятӣ шуравӣ имкон медиҳад, ки рисоланавис зери маънии «тартиби «ягона» «ичрои яхелаи талаботи қонун аз ҷониби тамоми шахсони мансабдори амалисозандаи пешбурд оид ба парвандаҳои ҷиноятиро бо риояи қатъӣ ва бо тартиби муқаррарнамудаи Кодекси муурофияи ҷиноятӣ мепиндорад, ки то андозае ба воқеият мувофиқ мебошад.

Масъалаи асосҳои татбиқи шаклҳои соддакардашудаи пешбурди судиро таҳқиқ намуда, С.А. Маршев, пеш аз ҳама, ба хусусияти моддӣ- ҳуқуқии он тавачҷух менамояд. Ӯ имконпазирии тартиби соддакардашударо оид ба ҷиноятҳое, ки бо дараҷаи ба ҷамъият хавфноктар дар як радиф бо кирдорҳои маъмури меистанд, бебаҳс меҳисобад. Асоси дувуми татбиқ намудани тартиби соддакардашударо чун «хусусиятҳои ба таври объективӣ мавҷудаи ин ё он ҷиноятҳо, ки таҳқиқоти онҳоро мушкил намесозанд»⁵⁴, асоснок менамоянд. Бо дардарназардошти ин хусусиятҳо, ӯ имконпазирии тақсими парвандаҳои ҷиноятиро шартан ба «одӣ» ва «мураккаб» ҷудо намуда, бо дарназардошти мураккабии таҳқиқи маҷмӯи парвандаҳои ҷиноятӣ ин намуд ҷиноятҳо сабабҳои дақиқи тафриқасозии шаклҳои тафтишоти пешакиро чунин нишон медиҳад: дар парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ – тафтишоти пешакӣ гузаронида намешавад; оид ба ҷиноятҳои начандон вазнин, ки барои тафтишот мушкилиро ба вучуд намеоранд, таҳқиқ гузаронида мешавад; оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки барои тафтишот мушкилӣ эҷод мекунад – пешбурди тафтишоти пешакӣ ҳатмӣ гузаронида мешавад.

---

⁵⁴ Маршев С.А. О дифференциации форм уголовного судопроизводства / С.А. Маршев // Развитие и совершенствование уголовно-процессуальной формы. – Воронеж: Издат. Воронежского университета, 1979. – С. 142-143.

М.Л. Якуб бошад тарафдори ҷорӣ кардани шаклҳои соддакардашудаи муурофияи ҷиноятӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятии «начандон вазнин ва аҳаммияти муҳимми ҷамъиятӣнадошта»⁵⁵ мебошад.

Ҷонибдорони шаклҳои тафриқабандии муурофияи ҷиноятӣ дар асарҳои худ қайд намуданд, ки он бояд ҳам дар роҳи соддагардонӣ ва ҳам васеъгардонӣ инкишоф ёбад (масалан, дар парвандаҳо оид ба ноболиғон, шахсони дорои нуқсонҳои руҳӣ ё ҷисмонӣ).

Ҳамин тавр, дар солҳои 1970-1980, тибқи муқаррароти қонунгузори муурофиявии ҷинояти он замон амалкунанда, бо дарзардошти хусусияти ҷиноят, тартибҳои соддакардашудаи зерин муайян карда шуда буд:

1) парвандаҳое, ки нисбати онҳо тафтишоти пешакӣ дар шакли таҳқиқ гузаронида шудааст ва парвандаҳое, ки нисбати онҳо тафтишоти пешакӣ ҳатмист;

2) парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ ҷудо карда шуда, ки дар онҳо пешбурди тафтишоти пешакӣ пешбинӣ нашудааст ва махсусияти баррасии онҳо дар суд муқаррар карда шудааст;

3) махсусияти оғоз намудани парвандаҳои ҷиноятӣ оид ба ҷиноятҳои айбдоркунии хусусӣ-оммавӣ муқарраршуда;

4) муқаррар гардидани тартиби пешбурди соддакардашуда барои парвандаҳои авбошӣ, оид ба майдадуздии амволи давлатӣ ва ҷамъиятӣ, инчунин оид ба дигар таркибҳои ҷиноят, ки ба ҷамъият хавфи ҷиддӣ надоранд;

5) васеъ намудани иштироқи ҳимоятгар дар тафтишоти пешакӣ оид ба қисми парвандаҳои ҷиноятҳои вазнин.

Дар асоси шахсияти айбдоршаванда, қонунгузор муқаррар намуд:

1) махсусияти пешбурд оид парвандаҳои ноболиғон;

2) махсусияти пешбурд оид ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ⁵⁶.

⁵⁵ Якуб М.Л. О совершенствовании уголовно-процессуального законодательства / М.Л. Якуб // Вестник МГУ. Сер. «Право». – 1964. – №2. – С. 19.

⁵⁶ Ниг.: Дьяконова В.В. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2005. – С. 25-26.

Ҳамин тавр, шакли соддакардашудаи муурофиавӣ бемаҳдуд набуда, ҳудуди муайяне дошт. Қонунгузории муурофиавии ҷиноятӣ соддагардонӣ дар марҳилаҳои судиро роҳ намедод, аз ин рӯ тартиби мазкур танҳо дар марҳилаи тафтишоти пешакӣ амал мекард ва ба шакли протоколии пешбурди тосудӣ, инчунин парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ дахл дошт. Пешниҳодҳо ва ҳатто ғояҳо оид ба муқаррар намудани тартиби пешбурди соддакардашуда дар марҳилаҳои судӣ дар солҳои 60 – 80-уми асри гузашта, ҳеҷ яке аз иштирокчиёни баҳсҳои илмӣ оид ба тафриқабандии шаклҳои муурофиавии ҷиноятӣ пешрафта набуда, мувофиқан мавриди баррасӣ қарор намегирифт, ҳарчанд ақидаҳо дар бораи муқаррар намудани пешбурди суръатнок оид ба категорияҳои алоҳидаи ҷиноятҳо танҳо он вақт имконпазир аст, ки агар тартиби умумии баррасии парвандаҳо дар суди зинаи аввал нигоҳ дошта шуда, ҳамаи ҳуқуқҳо ва манфиатҳои қонунии умумиэътирофшудаи айбдоршавандаҳо ва дигар иштирокчиёни муурофиаи ҷиноятӣ мавриди шубҳа қарор нагиранд⁵⁷.

Муқобилони тартиби соддакардашудаи муурофиаи ҷиноятӣ пешниҳод менамоянд, ки чунин тартиб таъмини ҳамаи ҳуқуқҳои ба иштирокчиёни муурофиаи ҷиноятӣ додашударо кафолат дода наметавонад ва ба принципҳои демократии сохтори он муҳолифат менамояд ва бо ин васила байни «соддагардонӣ» ва «соддасозӣ» аломати баробариро мегузоранд. Тартиби соддакардашуда оид ба парвандаҳои мураккабнабуда муҳим ва дар умум барои пурзӯр кардани мубориза алайҳи ҷинояткорӣ зарурӣ ба ҳисоб меравад. Он ба тақсимои оқилонаи қувваҳо ва воситаҳо имконият дода, дар таҳқиқи ҷиноятҳои хатарнок ва мураккаб диққати бештар медиҳад. Тартиби соддакардашуда (кутоҳкардашуда) ҳеҷ гоҳ кафолати баррасии дурусти парванда ва риояи тамоми ҳуқуқҳои иштирокчиёни муурофиаро кам намекунад ё маҳдуд намегардонад, ба ҳалли саривақтӣ ва сарфакоронаи парвандаҳои ҷиноятӣ ва ба ҳадди аксар наздик гардонидани ҷазо ба ҷинояти содиршуда мусоидат менамояд.

Ин тасдиқномаҳо дар бораи дурнамои густариши пешбурдҳои соддакардашуда дар муурофиаи ҷиноятӣ тавассути омӯзиши таҷрибаи судӣ оид ба

---

⁵⁷ Ниг.: Дьяконова В.В. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2005. – С. 26.

парвандаҳои ҷиноятӣ бо шакли протоколии пешбурд, парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ, таҳлили маълумоти пурсишҳои кормандони тафтишот, суд, прокуратура ва инчунин маълумоти омӯрӣ тасдиқ карда мешаванд.

Ҳамин тавр, дар заминаи таҳқиқи мушкилоти рад намудани тафтишоти пешакӣ оид ба ҷиноятҳое, ки барои ҷамъият хавфнок нестанд, Р.Д. Рахунов мафҳуми «хатари начандон калони ҷамъиятӣ»-ро ҳамчун хатари ҷиноят, ки қонун барои он ҷазо дар намуди маҳрумият аз озодӣ ба муҳлати на бештар аз як сол ва ё дигар намуди ҷазои сабуктаро муқаррар мекунад, ташаккул медиҳад⁵⁸.

Ҳамин тариқ, тартиби ягонаи муурофияи ҷиноятӣ ба аксари парвандаҳои ҷиноятӣ (муурофияҳои оддӣ (анъанавӣ)), ва тафриқавӣ – барои шумораи нисбатан ками парвандаҳо (муурофияҳои махсус) татбиқ карда мешаванд. Ин шаклҳои муурофияи ҷиноятӣ дар ду самт инкишоф ёфта буданд: а) дар эҷоди кафолатҳои иловагии муурофиявӣ оид ба баъзе парвандаҳо (ноболиғон, нобиноён ва ғайра) ва б) соддагардонии муурофия оид ба парвандаҳое, ки ба ҷамъият хавфи ҷиддӣ надоранд ё чун қоида тафтиши пешакии он душвор нест (парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ, майдаавбошӣ, ва ғ.).

Лозим ба ёдоварист, ки масъалаи соддагардонии муурофияи ҷиноятӣ, ки ба ҳуқуқи манфиатҳои қонунии иштирокчиёни муурофияи ҷиноятӣ бевосита даҳлат менамояд, ҳатто дар сатҳи Созмони Миллалӣ муттаҳид низ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Ҳангоми муҳокимаи масъалаи мубориза бо ҷинояткорӣ дар Конгресси XII Созмони Миллалӣ Муттаҳид оид ба пешгирии ҷинояткорӣ ва адолати судии ҷиноятӣ дар моҳи апрели соли 2010 марбут ба тафтишоти бесамар, тӯлонӣ ва мавҷуд набудани ё истифодаи нокифояи муқаррарот оид ба муурофияҳои соддакардашуда ҳамчун як мушкилоти ҷиддӣ зикр гардид. Дар ин ҷаласа қайд шудааст, ки ба тартиби соддакардашуда муҳокимаи судиро суръат бахшида, адолати судиро самаранок ва бо сарфаи кам бояд таъмин намуд.

Дар ин ҳолат, албатта, барои Ҷумҳурии Тоҷикистон риояи талаботи Конвенсияи байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ аз соли 1966

---

⁵⁸ Ниг.: Рахунов Р.Д. Проблема единства и дифференциации уголовно-процес. Формы / Р.Д. Рахунов // Вопросы борьбы с преступностью. – 1978. – Вып. 29. – С. 90-91.

муҳим мебошад, ки муқаррароти он ҳуқуқи ҳар касро ба муҳокимаи судӣ бидуни таъхирандозии беасос муқаррар менамояд.

Чуноне ки профессор Искандаров З.Ҳ. кайд менамояд, яке аз масъалаи муҳим дар василаҳои ҳимояи ҳуқуқ ба озодӣ ва дахлнопазирии шахсии инсон «ҳуқуқ ба муҳокимаи судӣ дар муҳлатҳои оқилона...»⁵⁹ ба ҳисоб меравад. Мувофиқи ақидаи П.С. Абдуллоев: «Дар Кодекси мурофиавии ҷиноятии ҚТ муҳлати оқилона ҳамчун принципи мурофияи ҷиноятӣ пешбинӣ нашудааст. Аммо ин маънои онро надорад, ки муҳлати оқилона ҳамчун принципи мурофияи ҷиноятӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон амал намекунад, зеро Ҷумҳурии Тоҷикистон «Паймони байналхалқӣ дар бораи ҳуқуқҳои фитрӣ ва сиёсӣ»-ро ба тасвиб расонидааст ва илова бар ин, Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ошкор ва тафтиши саривақтии ҷиноятро ҳамчун яке аз вазифаҳои мурофияи ҷиноятӣ муқаррар менамояд»⁶⁰. Дар замони муосир зарурати дар КМҚ ҚТ муқаррар инамудани принципи муҳлати оқилонаи баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ пеш омадааст. Таҳлили принципи муҳлати оқилона дар мурофияи ҷиноятӣ имкон медиҳад, ки он ҳамчун таъмини ҳуқуқи ҳар кас ба дастрасӣ ба адолати судӣ бидуни таъхири беасос муайян карда шавад ва дар рафти мурофияи судӣ талаботҳои принципи мазкур бояд ба тамоми фаъолияти мақомоти тафтишоти пешакӣ, прокуратуро ва суд паҳн гардида, риоя карда шавад. Илова бар ин, принципи муҳлати оқилонаи баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдори онҳоро барои бетаъхир ба амал баровардани фаъолият водор месозад. Дар баробари ин, бо тартиби соддакардашуда баррасӣ намудани парванҳои ҷиноятӣ, заминаи таъмин ва риояи принципи муҳлати оқилона дар мурофияи ҷиноятӣ ба ҳисоб меравад.

Бояд иқрор шуд, ки пешбинӣ гардидани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар мурофияи ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ин қадами қатъии қонунгузор мебошад, ки бо аз нав таҳияномаи қонунгузори мурофиавии ҷиноятӣ алоқаманд аст. Раванди мазкур то кадом андоза ба инкишофи ҳуқуқи мурофиавии ҷиноятии

⁵⁹ Искандаров З.Х. Конституционно-правовые основы защиты прав человека и гражданина в уголовном процессе Республики Таджикистан. – Душанбе: «Эҷод», 2008. – С. 70.

⁶⁰ Абдуллоев П.С. Международно-правовая помощь при собирании и проверке доказательств по уголовным делам (УПК Республики Таджикистан): дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2014. – С. 220.

Ҷумҳурии Тоҷикистон, низоми адолати судӣ, таҷрибаи судӣ таъсир мерасонад, албатта вақт нишон медиҳад.

Масъалаи дигаре, ки дар назарияи мурофиаи ҷиноятӣ мавриди муҳокима қарор гирифтааст, ин муайян кардани мафҳуми тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ба ҳисоб меравад. Қайд намудан бамаврид аст, ки аз тарафи олимон вобаста ба масъалаи мазкур нуктаҳои назари гуногун иброз гардидааст.

Чи тавре дар боло ишора гардид, марбут ба имконпазирӣ ва зарурияти ҷорӣ намудани мурофиаи соддакардашударо дар марҳилаҳои судии мурофиаи ҷиноятӣ муҳаққиқ В.Т. Томин пешниҳод намудааст⁶¹.

Тарафдорони ҷорӣ намудани мурофиаи соддакардашуда дар марҳилаҳои судӣ кадом далелҳоро асоснок ва зарур мешумориданд? Дар адабиёти ҳуқуқӣ ба он ҳолатҳои воқеӣ, ки соддагардонии тартиби судиро ташвиқ мекунанд, ишораҳои зиёде карда шудааст.

Бо ҷамъбасти далелҳои муаллифон, ки идеяи соддагардонии тартиби мурофияро дастگیرӣ мекунанд, сабабҳои мавҷудияти ин намуди мурофиаи судиро ҷудо кардан мумкин аст. Ин сабабҳо чунинанд:

а) сабабҳои, ки бо зарурати таъмини ҳуқуқи шаҳрвандон ба дастрасии озод ба адолати судӣ ва барқарорсозии ғаврии ҳуқуқҳои конституционии онҳо алоқаманданд;

б) сабабҳои, ки аз ҳадафҳо ва вазифаҳои умумии мурофиаи ҷиноятӣ бармеоянд;

в) сабабҳои иқтисодидошта.

Дар мавриди сабаби аввал, он бо зарурати таъмини ҳуқуқҳои конституционии шаҳрвандон ва пеш аз ҳама ҳуқуқ ба ҳимояи судӣ алоқаманд мебошад. Дар моддаи 19 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври возеҳ гуфта шудааст, ки ба ҳар кас кафолати ҳифзи судӣ дорад. Ҳар шахс ҳуқуқ дорад талаб намояд, ки парвандаи ӯро суди босалоҳият, мустақил ва беғараз, ки тибқи қонун таъсис ёфтааст, баррасӣ намояд.

Оид ба сабаби дуюм бошад, қайд намудан бамаврид аст, ки яке аз вазифаҳои мурофиаи ҷиноятӣ, ин сари вақт ва пурра ошкор намудани ҷиноят ва ба ҷавобгарӣ

---

⁶¹ Ниг.: Томин В.Т. Острые углы уголовного судопроизводства. – М.: Юрид. лит., 1991. – С. 73-87.

кашидани шахси ҷиноятсодиркарда ба ҳисоб меравад. Тартиби мазкур парвандаи судшавандаеро, ки ба гуноҳи худ иқроӣ шудаасту гунаҳкорӣ ӯ бо маҷмуи далелҳо оид ба парвандаи ҷиноятӣ асоснок гардидааст, дар муҳлати кӯтоҳтарин пурра ҳал намуда, ҷазои одилона таъин менамояд.

Дар ҳолати сеюм бошад, яқин аст, ки мақсад ва ҳадафи ҳама намудҳои пешбурди соддакардашуда, ин сарфаи иқтисодӣ (молиявӣ) дар рафти баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ дар суд ба ҳисоб меравад.

Қайд намудан бамаврид аст, ки дар адабиёти ҳуқуқӣ вобаста ба мафҳуми тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ақидаи ягона ҷой надорад, ва ҳар як муаллиф онро мувофиқ ба дид, асосноккунӣ ва назари хеш пешниҳод намудааст.

Дар китоби дарсии «Мурофияи ҷиноятӣ», ки зери таҳрири В.И. Редченко нашр гардидааст, тартиби махсус ё соддакардашударо шакли соддагардонидашудаи мурофияи судӣ мепиндорад, ки бо таъмини кафолати қатъии ҳуқуқҳои иштирокчиёни мурофияи судии ҷиноятӣ равона гардида, таҳқиқи бевоситаи далелҳо пурра ё қисман оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ гузаронида намешавад ва ҷазои ҳадди аксар то 10 соли зиндон барои онҳо муайян шудааст⁶².

Е.В. Саюшкина бошад тартиби махсуси қабули қарори суд бо розигии айбдоршаванда бо айби ба ӯ пешниҳодшударо шакли тафриқавии мурофияи ҷиноятӣ эътироф мекунад, ки бо андозаи ҷазо барои ҷинояти содиршуда, бо розигии айбдоршаванда, ҷабрдида, айбдоркунандаи давлатӣ ва хусусӣ, ба соддагардонии тартиби мурофия ва кӯтоҳгардонии муҳлати баррасии парвандаи ҷиноятӣ асос меёбад⁶³.

Ба андешаи муҳаққиқ Л.Л. Зайтсева «Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ яке аз намудҳои пешбурди соддакардашуда мебошад, ки бо мавҷуд набудани баҳси моддӣ-ҳуқуқӣ ва концепсияи даъвои ҷиноятӣ асос ёфта, тарафҳо имконият пайдо мекунанд, ки ҳуқуқҳои мурофиявии худро озодона муайян намуда, ба интиҳоби

⁶² Ниг.: Уголовный процесс: Учебник для вузов / Под общ. ред. В.И. Радченко. – 24-е изд., перераб. и доп. – М.: «Юридический Дом «Юстицинформ», 2006. – С. 512-513.

⁶³ Ниг.: Саюшкина Е.В. К вопросу о понятии особого порядка российского уголовного судопроизводства / Е.В. Саюшкина // Проблемы в российском законодательстве. – 2016. – №1. – С. 139.

тартиби баррасии парванда дар суд таъсир расонанд, чунин қайд менамояд муҳаққиқи рус Л.Л. Зайтсева»⁶⁴.

Ба ақидаи О.В. Гладишева ва Н.В. Редкин тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ин шакли мурофиавии соддакардашудаи пешбурди судӣ мебошад, ки ҳангоми розӣ шудани шахсе, ки нисбаташ таъқиби ҷиноятӣ анҷом дода шуда, бо айби эълоншуда дар содир кардани ҷиноятӣ дараҷаи начандон вазнин, дараҷаи миёна, вазнин, ҳамчунин дархости ӯ оид ба гузаронидани мурофиа бо тартиби махсус, ки дар натиҷа суд тафтиши соддакардашудаи судиро гузаронида ва дар ҳолати қабули ҳукми айбдоркунанда ҷазои пешбинамудаи санксияи моддаи Кодекси ҷиноятиро сабук менамояд, фаҳмида мешавад⁶⁵.

Ба ақидаи В.Н.Парфёнов бошад ба тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ аз ду ҷиҳат бояд баҳо дода шавад: 1) аз ҷиҳати назариявӣ - ҳамчун шакли тафриқавии пешбурд оид ба парвандаи ҷиноятӣ нисбати айбдоршаванда, ки мавқеи ғаъл ва ғайриғаълоро барои тарафи айбдоркунӣ ишғол намудааст эътироф мегардад, инчунин махсусияти оқибатҳои ҳуқуқи баррасии чунин парвандаи ҷиноятӣ дар суд мебошад. 2) аз ҷиҳати амалӣ – ин падидаи ҳуқуқи мурофиавии ҷиноятии ватанӣ мебошад. Дар ин маврид бо ризоияти айбдоршавандаи бо айби пешниҳодшуда мувофиқ буда ва пешниҳод намудани дархости дахлдор оид ба парвандаи ҷинояте, ки барои онҳо ҷазои маҳрум сохтан аз озоди 10 сол зиёд нест, бидуни тафтиши далелҳои гунаҳкорӣ судшаванда, инчунин ҳолатҳои содир намудани ҷиноят, агар ҷабрдида ва прокурор эътироз накунанд, ки боиси кам шудани муҳлати ниҳой ё андозаи ҷазои вазнинтарин барои ҷинояти содиршуда мегардад, суд метавонад қарор қабул намояд⁶⁶.

Ба ақидаи мо, нисбатан таърифи дурусти тартиби махсуси муҳокимаи судиро К.А. Рибалов манзур намудааст: «тартиби махсуси муҳокимаи судӣ – ин шакли мурофиавии соддакардашудаи пешбурди судӣ оид ба категорияҳои алоҳидаи ҷиноят

⁶⁴ Зайцева Л.Л. Сокращенное судебное следствие в уголовном процессе Республики Беларусь. – Минск: Пересвет, 2013. – С. 24.

⁶⁵ Ниг.: Гладышева О.В. Редкин Н.В. Особый порядок судебного разбирательства в системе уголовного судопроизводства Российской Федерации. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2008. – С. 33.

⁶⁶ Ниг.: Парфенов В.Н. Обеспечение прав и законных интересов участников уголовного судопроизводства при особом порядке судебного разбирательства: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010. – С. 33.

мебошад, ки суд бидуни гузаронидани тафтиши судӣ дар ҳаҷми пурра ва бидуни таҳқиқи бевоситаи далелҳо дар маҷлиси судӣ ҳукми айбдоркунанда қабул менамояд»⁶⁷.

Таърифи додашуда, ба андешаи мо, аз нигоҳи ҳуқуқӣ, ифодакунандаи дурусти қисматҳои асосии падидаи баррасишаванда ва мувофиқ будани онро ба мақсадҳои илмӣ мешуморем. Аммо, муқаррароти моддаи 310 КМЧ ҚТ моро водор месозад, ки ҳолати дигареро муайян намоем, яъне суд далелҳоро бевосита дар маҷлиси судӣ таҳқиқ намекунад, ки моҳиятан ба мақсад мувофиқ нест. Қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣ таҳқиқи бевоситаи далелҳоро ҳангоми тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ муқаррар менамояд, аз ҷумла далелҳое, ки ба шахсияти судшаванда, ҳолатҳои сабуқкунанда ва вазнинкунандаи ҷазо иртибот доранд, бояд муқаррар карда шаванд.

Олими рус О.В. Волколуп нуқтаи хеле ҷолибро қайд намуда, «тартиби муҳокимаи судӣ» ва «шакли мурофиавии ҷиноятӣ»-ро аз ҳам ҷудо менамояд. «Мурофияи кӯтоҳкардашуда - ин як шакли марҳилаи муҳокимаи судӣ оид ба моҳияти парвандаҳои ҷиноятӣ мебошад, ки дар асоси он бо мувофиқаи тарафҳо таҳқиқи далелҳо оид ба парванда маҳдуд ё гузаронида намешавад. Аз ин рӯ, ин як тартиби соддакардашуда аст, ки таҳия ва татбиқи он дар фаъолияти мурофиавии ҷиноятӣ барои рушди мурофияи ҷиноятӣ мувофиқат мекунад»⁶⁸.

Таҳлили ақидаҳои дар боло зикршуда ба муаллиф имкон медиҳанд, ки ҷунин хулосаҳои илмӣ намояд. Дар аксари мафҳумҳои пешниҳодшуда хусусиятҳои зерини тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ мушоҳида мегарданд:

1. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ намуди пешбурди соддакардашуда ба ҳисоб меравад;
2. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ шакли тафриқанамоии мурофияи ҷиноятӣ мебошад.
3. Тартиби мазкур дар сурати бо гуноҳаш иқро гардидани судшаванда татбиқ карда мешавад;
4. Иқро гардидан ба гуноҳ бояд судро ба шубҳа наоварад;

⁶⁷ Рыбалов К.А. Особый порядок судебного разбирательства в Российской Федерации и проблемы его реализации. – М., 2004. – С. 21.

⁶⁸ Волколуп О.В. Система уголовного судопроизводства и проблемы ее совершенствования. – М.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – С. 237.

5. Иқрори судшаванда набояд аз ҷониби тарафҳо мавриди баҳс қарор бигирад;

6. Розигии иштирокчиёни мурофиа мавҷуд бошад;

7. Баҳси моддӣ-ҳуқуқӣ ва концепсияи даъвои ҷиноятӣ мавҷуд набошад;

8. Таҳқиқи бевоситаи далелҳо пурра ё қисман гузаронида намешавад;

9. Тартиби мазкур танҳо нисбат ба категорияҳои муайяни парвандаҳои ҷиноятӣ татбиқ мегардад;

10. Таъини ҷазо мувофиқи ин тартиб аз 3/2 ҳиссаи ҳадди умумии ҷазои муайянкардаи қонуни ҷиноятӣ зиёд буда наметавонад;

11. Нисбат ба ҳукме, ки мутобиқи талаботи ин тартиби мурофиавӣ баровада шудааст, шикоят қардан ва эътироз овардан мумкин нест.

Вобаста ба хусусиятҳои зикргардида ба андешаи мо таърифи зерини тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро метавон баён намуд.

Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ намуди пешбурди соддакардашудаи муҳокимаи судӣ ба ҳисоб рафта, мувофиқи Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сурати ба гуноҳи худ иқрор гардидани судшаванда, ки аз ҷониби иштирокчиёни мурофиа мавриди баҳс қарор нагирифтааст, бидуни дар ҳаҷми пурра гузаронидани тафтиши судӣ ва таҳқиқи бевоситаи далелҳо дар маҷлиси судӣ амалӣ мегардад, ки аз ҷониби суд бо таъини ҳукми айбдоркунанда бо андозаи кам нисбат ба ҷазои пешбиниинамудаи санксияи моддаи дахлдор нисбати судшаванда қабул мегардад.

1.2. Пайдоиш ва рушди падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар Тоҷикистон

Меъёрҳои қонунгузори мурофиавии ҷиноятии Тоҷикистон дар макони ҳоли, якбора ба вучуд наомадаанд. Ин меъёрҳо танҳо натиҷаи таъсири омилҳои беруна набуда, балки натиҷаи инкишофи таърихии ҳаёти ҷомеа мебошанд ва заминаҳои боэътимоди фарҳангию ҳуқуқӣ ва маънавӣ доранд. Бо мақсади дарки пурра ва ҳамаҷонибаи падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, мебояд ба ҷанбаҳои таърихӣ-ҳуқуқии он рӯ оварем, зеро бе

таҳлили чанбаҳои мазкур пахлуҳои асосии ин падида норавшан боқӣ мемонанд. Аз ин рӯ, дар доираи ин зербоб мухтасар инъикос ёфтани падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро дар сарчашмаҳои таърихӣ-ҳуқуқӣ мувофиқи мақсад мешуморем.

Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳамчун яке аз падидаҳои муҳимми муурофияи ҷинояти ба ҳисоб рафта, бо хусусият ва мазмуни хоси худ дар марҳилаҳои гуногуни таърихӣ инкишоф ёфтааст. Амал кардани низомҳои гуногуни ҳуқуқӣ дар сарзамини Тоҷикистони таърихӣ ба падидаҳои муурофияи ҷиноятӣ низ таъсири худро расонид. Ҳар як низоми ҳуқуқӣ падидаҳои ҳуқуқиро аз рӯйи хусусияташон дар замон ва макони муайян баҳои ҳуқуқӣ медиҳад.

Дар илми ҳуқуқшиносӣ барои омӯзиши зухурот ва падидаҳои ҳуқуқӣ муҳаққиқон даврабандии пайдоиш ва рушди онҳоро мавриди истифода қарор медиҳанд.

Масалан, И.Р. Валшина зимни таҳқиқи таърихи инкишофи пешбурди соддакардашуда дар муурофияи ҷиноятӣ се давраи инкишофи онро дар Россия ҷудо менамояд: 1) давраи то инқилоб (аз соли 1864 то 1917), 2) давраи шуравӣ (аз соли 1917 то 1991), 3) давраи муосир (аз соли 1991 то имрӯз)⁶⁹. Дар ҳамин замина муаллиф қайд менамояд, ки қорӣ намудани шаклҳои нави пешбурди соддакардашуда дар муурофияи ҷиноятӣ на танҳо бо таъсири принципҳо ва меъёрҳои умумиэътирофшудаи байналхалқӣ, балки аз таҷрибаи таърихии ватанӣ низ ба миён меоянд.

Ба ҳамин монанд олими дигари рус М.А. Днепровская⁷⁰ хангоми таҳқиқи падидаи иқрори гуноҳ ё эътирофи гуноҳи айбдоршаванда дар муурофияи ҷиноятӣ чунин даврабандиро пешниҳод менамояд: давраи то инқилоб, давраи шуравӣ ва давраи муосир.

Ба андешаи олими маъруфи тоҷик А.Ф. Холиқов: «Барои он ки ҳодисаҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ дар масири таърих равшан ва васеъ таҳқиқ ва таҳлил шаванд, одатан муҳаққиқон аз усули таснифи давраҳо ё

⁶⁹ Ниг.: Вальшина И.Р. История развития упрощенного производства в отечественном уголовном процессе / И.Р. Вальшина // Актуальные проблемы российского права. – 2015. – №2. – С. 115.

⁷⁰ Ниг.: Днепровская М.А. Особый порядок судебного разбирательства уголовных дел: монография. – Москва: Российская академия правосудия, 2010. – С. 21.

давранбандӣ истифода менамоянд»⁷¹. Бо дардарназардошти ин, ва ба инобат гирифтани санадҳои ҳуқуқии таърихӣ ва рӯзгори мардуми тоҷик, ки нишоне аз гузаштагони он аст, инкишофи падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро ба 3 давраи асосӣ ҷудо менамоем:

1) Давраи тошуравӣ (марҳилаи амали низоми ҳуқуқии зардуштӣ, мусулмонӣ, амали ҳуқуқи империявӣ дар сарзамини таърихии тоҷикон, соли 1864 – қабули Оиномаи мурофияи ҷиноятӣ (минбаъд ОМЧ) ва замони ишғоли Осиеи Миёна аз ҷониби Россияи подшоҳӣ, то таъсис ёфтани ИҶШС дар соли 1922);

2) Давраи шуравӣ (қабули КМЧ ҶШФСР ва Асосҳои мурофияи судии ҷиноятӣ ИҶШС ва Ҷумҳуриҳои Шуравӣ соли 1922 ва КМЧ РСФСР Ӯзбекистон солҳои 1926-1929, инчунин аввалин Кодекси мурофиявии ҷиноятӣ (минбаъд КМЧ) ҶШСТ соли 1935, Асосҳои мурофияи судии ҷиноятӣ ИҶШС ва Ҷумҳуриҳои Шуравии соли 1958 ва КМЧ ҶШСТ соли 1961 то соли 2009);

3) Давраи муосир (аз соли 2009 қабули аввалин КМЧ Тоҷикистони соҳибистиклол то имрӯз);

Падидаҳои мурофияи ҷиноятӣ, аз ҷумла бо тартиби соддакардашуда баррасӣ ва ҳал намудани парвандаҳои ҷиноятӣ, таърихи тулонӣ дорад. Яке аз низомҳои ҳуқуқии қадимаи амалкунанда дар ҳудуди имрӯзаи Тоҷикистон низоми ҳуқуқии зардуштӣ буд, ки аввалин хусусиятҳои тартиби соддакардашудаи баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ дар он ифода меёфт. Дар низоми ҳуқуқии зардуштӣ исботнамоӣ аслан бо тариқи Ордалия ва қасамёднамоӣ сурат мегирифт, ки чунин шакли исботнамоӣ дар мурофияҳои қадимаи давлатҳои дигар низ истифода мегардид⁷². Исбот намудани ҳолати қор дар асоси Ордалия амалӣ карда мешуд. Масалан, хангоми набудани далелҳои тасдиқкунандаи ҳолати содиршавии қирдор. Умумуан дар ин низоми ҳуқуқӣ шакли соддаи баррасӣ намудани ҳолати қори ҷиноятӣ ба назар мерасид. Дар Авесто чандин намуди Ордалия пешбинӣ карда шуда буд, ки яке аз онҳо ин Ордалияи оташ ба ҳисоб меравад. Гузаштани Сиёвуш аз

⁷¹ Холиқов А.Ф. Таърихи давлат ва ҳуқуқи Тоҷикистон. – Душанбе: ЭР-граф, 2014. – С. 12.

⁷² Ниг.: Абдуллоев П.С. Далелҳо ва исбот дар мурофияи ҷиноятӣ: воситаи таълимӣ. – Душанбе: «ЭР-граф», 2019. – С. 13.

оташ маҳз тавассути ин намуди Ордалия сурат гирифта буд. Ду шакли ордалия мавҷуд буд: ордалияи гарм ва сард. Ҳамин тариқ, шахсе, ки нисбаташ гумон оид ба содир намудани ҷиноят буд, ба тариқи ордалия зери озмоиш қарор дода мешуд. Ва ин озмоиш дар така ба неруҳои илоҳӣ сурат гирифта, шахс пеш аз озмоиш гардидан қасам ёд мекард. Агар шахс аз озмоиш ба тариқи Ордалия мегузашт, бегуноҳ ва агар дар натиҷаи ордалия аз озмоиш намегузашт, гунаҳкор ҳисобида мешуд⁷³. Низоми ҳуқуқи зардуштӣ ҳарчанд раванди исботкунӣ ва баррасии парвандаҳои ҷиноятиро пешбинӣ намуда бошад ҳам, вале бештар ин муқаррарот ба монанди муҳофизатҳои замони антиқа аз ордалия ва қасамёдкуни иборат буданд. Мавҷудияти ҳолатҳои қайдгардида нишон медиҳанд, ки дар низоми ҳуқуқи зардуштӣ шакли содаи пешбурди парвандаи ҷиноятӣ ҷой дошт. Ҳатто муқаррар намудани гунаҳкори шахс дар содир кардани ҷиноят, муайян намудани ҷазо нисбати шахс якбора ба вучуд меомад.

Инъикоси иқрори гуноҳро дар Қонунномаи Сосониён сарчашмаи нодири таърихӣ-ҳуқуқи миллати тоҷик низ мушоҳида намудан мумкин аст. Аз ҷумла, дар фасли чилум, банди 1 муқаррар гардидааст, ки доварон ҳангоми омӯзиши қазия бояд онро ҳаматарафа баррасӣ намоянд ва ба далоил, шавоҳид ва ҳақоқи он аҳамияти махсус диҳанд. Махсусан ба масъалаҳои бояд таваҷҷуҳ намоянд, ки банди 2-юм, муқаррар кардааст, аз ҷумла замони содир намудани кирдор, лаҳзаи боздоштнамӯй, руҳия ва тарзи посух додани гумонбар ва ғ. Агар шахс бо хоҳиши худ ба додгоҳ омада, аз кирдори содирнамудааш дарак меод, нисбати вай ҷазои сабук татбиқ мегардид. Аммо, агар гуноҳашро зимни баррасӣ дар додгоҳ эътироф менамуд, нисбати вай татбиқи ҷазои сабук амалӣ намегардид⁷⁴.

Ба ақидаи олми тоҷик Р.С. Одиназода «дар сарчашмаҳои таърихӣ на танҳо дар хусуси он, ки Сосониён пешбурди истехсолоти судиро ба амал

---

⁷³ Ниг.: Холикзода А.Г. Правовая система зороастризма (древнее право). – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2005. – С. 94-105.

⁷⁴ Ниг.: Сафарзода Н.Ф. Инъикоси ҳуқуқи инсон дар Қонунномаи Сосониён / Н.Ф. Сафарзода // Эълумияи умумии ҳуқуқи инсон ва равандҳои муосири рушди ҳуқуқи инсон: мушкилот ва дурнамо (Маводи конференсияи байналмилалӣ илмию амалӣ бахшида ба 70-умин солгарди қабули эълумияи умумии ҳуқуқи инсон) / Зери таҳрири номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Раҳмон Д.С. – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2019. – С. 91-92.

мебароварданд, балки дар бораи гузаронидани худи муурофияи мазкур иттилооти зиёд вуҷуд дорад. Муҳимтарин иттилоот он аст, ки адолати суди шоҳӣ, пеш аз ҳама, аз татбиқи адолати судӣ нисбат ба сарвари давлат – Шоханшоҳ оғоз меёфт. Гузаронидани ин ҷузъи адолати суди шоҳӣ ва муурофияи мазкур ба дӯши Мубади Мубадон – сарвари ҳокимияти динӣ дар давлати Сосониён вогузор карда мешуд, ки ин ҳолат тасодуфӣ намебошад»⁷⁵. Дар ин қисмат муаллиф марҳилаҳои фаъолияти суди шоҳиро таҳлил намуда, вижагиҳои онро пешкаш намудааст, ки ба падидаи тартиби соддакардашуда низ дахл доранд. Аз ҷумла, муаллиф қайд менамояд, ки муҳокимаи парванда дар суди шоҳӣ дар шакли осон, содда, пухта ва бо тайёрии ҳаматарафа баргузор мегардид.

Иттилооте низ мавҷуд аст, ки масалан, вазири Аббосиҳо – Яҳёи Бармакӣ дар як рӯз тақрибан то сад парвандаро баррасӣ менамуд ва нисбат ба ягонтои он аз ҷониби тарафҳо эътироз ё норозигӣ баён нагардидааст⁷⁶. Р.С. Одиназода ниҳоди мазолиро оид ба баррасии парвандаҳои гуногун ва баҳсҳои ҳуқуқӣ таҳқиқ намуда, вижагиҳои онро таҳлил намудааст. Аз ҷумла, мавсуф қайд менамояд, ки мазолим дар баъзе ҳолатҳо метавонист парвандаро бе шоҳидон ва бе гузаронидани тафтиш баррасӣ намояд. Дар ҳолатҳои дигар баррасии парвандаҳо дар ғойбии тарафҳо сурат мегирифт; мазолим метавонист тарафҳоро ба бастани созиши ошгӣ маҷбур созад, дар навбати яқум, шоҳидон, баъд даъвогар ва дигаронро мавриди пурсиш қарор диҳад; хислати хоси мазолим бештар баррасии суръатноки парвандаҳо буд⁷⁷ ва ғ. Мавҷудияти ҳолатҳои дар боло зикргардида амал намудани падидаҳои соддакардашударо дар даврони гузашта шаҳодат медиҳанд. Ин муқарраротро КМҶ ҚТ айни замон дар моддаҳои алоҳидаи худ мустаҳкам намудааст, ки хусусияти содда ва суръатнок доранд.

Бо паҳн гардидани ҳуқуқи исломӣ дар сарзамини Тоҷикистон муурофияи судӣ дар асоси сарчашмаҳои ҳуқуқи мусулмонӣ сурат мегирифт, ки дар

⁷⁵ Одиназода Р.С. Пайдоиш ва рушди ниҳодҳои адолати судии маъмурӣ дар Тоҷикистон (таҳқиқоти таърихӣ-ҳуқуқӣ): дис. ... д-ри илм. ҳуқуқ. – Душанбе, 2020. – С. 105, 110.

⁷⁶ Ниг.: Одиназода Р.С. Асари ишорашуда. – С. 190.

⁷⁷ Ниг.: Одиназода Р.С. Пайдоиш ва рушди ниҳодҳои адолати судии маъмурӣ дар Тоҷикистон (таҳқиқоти таърихӣ-ҳуқуқӣ): дис. ... д-ри илм. ҳуқуқ. – Душанбе, 2020. – С. 197-198.

фарқият аз низоми ҳуқуқи зардуштӣ ба нерухои ақлонӣ така карда шуда, қасам ёд намудан пеш аз нишондод додан пешбинӣ карда мешуд⁷⁸.

Мурофияҳое, ки дар асоси меъёрҳои ҳуқуқи мусулмонӣ сурат мегирифтан, сода ва суръатнок буданд. Мурофияи судӣ хусусияти айбдоркунӣ ва мутобиқатиро дошт. Парвандаҳо аз ҷониби манфиатдорон боз мегардиданд. Фарқ миёни мурофияи ҷиноятӣ ва граждании вучуд надошт. Парвандаҳои судӣ ба тарзи ошкоро дар қозихона баррасӣ мешуд. Парвандаи ҷиноятӣ бояд дар як нишастии судӣ ҳаллу ҷасл мегардид ва ба рӯзи дигар гузаронида намешуд. Иқрор шудан ба гуноҳи худ, нишондодҳои шохидон, савганд далели исботи гуноҳ ба ҳисоб мерафтанд. Ҳама гуна баҳсҳоро аз рӯйи қоидаҳои анъанавии ахлоқӣ, динӣ, мазҳабӣ, одатҳо ҳал мекарданд. Мурофия бо ташаббуси даъвогар оғоз гардида, ҳама гуна далелҳо аз ҷониби даъвогар чамъ оварда мешуданд (чустучӯ, дастгир ва ҳозир кардани айбдоршаванда, даъвати шохидон, далелҳои шайъӣ, ҳучҷатҳо ва ғайраҳо). Дар байни далелҳо нишондоди шохидон ва ба гуноҳи худ иқрор шудан бартарият доштанд.

Дар чараёни таъқиб намудан ба ҷазо, шиканча, азоб додани айбдоршаванда то иқроршавии вай ба гуноҳи худ бартарияти асосӣ дода мешуд. Ба далелҳои чамъовардашуда бошад, аз рӯйи мавқеи шахс дар ҷомеа, аҳволи молиявӣ амволии вай баҳо меоданд. Дар ҳама ҳолатҳо ба гуноҳи худ иқрор шудан «маликаи далелҳо» доништа мешуд.

А.А. Семенов дуруст зикр менамояд, ки қозӣ бевосита ба шариятпаноҳ – амир тобеъ буд, ки ҳокими мутлақ идоракунӣ ба шумор мерафт⁷⁹. Мурофия дар қозийёт бо шакли шифоҳӣ гузаронида мешуд, ки дар чараёни он се намуди далелҳо мавриди баррасӣ қарор дода мешуданд: иқрор шудан; нишондоди шохидӣ; қасамёдкунӣ. Дар мавридҳои истисноӣ, ба сифати далелҳои ёридиҳанда нисбат ба нишондоди шохидон, ҳучҷатҳо ва далелҳои шайъӣ ба эътибор гирифта мешуданд. Ҷоиз будани маълумотҳо бошад, тибқи

⁷⁸ Ниг.: Абдуллоев П.С. Далелҳо ва исбот дар мурофияи ҷиноятӣ: воситаи таълимӣ. – Душанбе: «Эр-граф», 2019. – С. 14.

⁷⁹ Ниг.: Семенов А.А. Очерк устройства центрального административного управления Бухарского ханства позднейшего времени / А.А. Семенов // Труды института истории, археологии и этнографии АН Тадж. ССР. – Т. XXV. – Вып. II. – Сталинабад, 1954 г. – С. 46.

қоидаҳои Шариат муайян карда мешуд. Истифода намудани зӯроварӣ, азобу шиканча, маҷбур кардан барои иқроршавӣ яке аз воситаҳои асосии исботнамоӣ ба шумор мерафт.

Иқрор гардидани айбдоршаванда ба гуноҳи худ мувофиқи илми ҳуқуқи муурофиявии ҷиноятӣ яке аз нишондодҳои айбдоршаванда мебошад, ки дар ҷомеаи муосир ба он эҳтиёткорона муносибат менамоянд. Иқрори гуноҳ дар ҳақиқат, тӯли якчанд садсолаҳо ҳамчун далели ҳалқунанда оид ба парванда доништа мешуд. Дар тақвияти ин гуфтаҳо яке аз намояндагони барҷастаи илми ҳуқуқи шуравӣ А.Я. Вышинский дар китоби худ қайд менамояд, ки қарори суд ин ҳақиқат аст. Тибқи андешаи ӯ «худикрорӣ маликаи далелхост»⁸⁰. Дар ибтидо, ин ба худи моҳияти навъи муурофияи хусусӣ-даъвогии қадима вобастагӣ дошт. Дар давраи ҳукмронии феодализм назарияи далелҳои расмӣ иқрори гуноҳ ҳамчун «маликаи далелҳо» эътироф мегардид, ки мумкин буд бо ҳар васила, аз ҷумла тавассути шиканча ба даст оварда шавад.

Дар низоми ҳуқуқи мусулмонӣ, замони ҳукмронии Сомониён масъалаи иқрори гуноҳро санадҳои ҳуқуқӣ муқаррар менамуданд. Ба сифати далелҳои судӣ дар давлати Сомониён инҳо баромад менамуданд: а) худикрорӣ; б) нишондоди шоҳидон; в) қасам хӯрдан.

Қайд кардан зарур аст, ки дар давлати Сомониён проблемаи ҳуқуқи далеловарӣ ҳанӯз коркард нашуда буд. Худикрорӣ айбдоршаванда ё ҷавобдиҳанда (муддаӣ – алайҳӣ) дар муурофия мавқеи ҳалқунанда дошт. Худикрорӣ айбдоршаванда ҳамчун асоси расмӣ ҳукм оид ба парвандаи ҷиноятӣ эътироф мегардид. Оид ба ҷиноятҳое, ки Қуръон муқаррар менамуд, иқрори ҷаҳорқарата талаб карда мешуд ва рад кардани иқрор роҳ дода мешуд⁸¹. Нишонаҳои минбаъдаи иқрори гуноҳ ҳамчун сарчашмаи далел дар санадҳои дигари ҳуқуқӣ ифода гардиданд, ки масъалаҳои дар боло зикршударо ифода мекарданд.

⁸⁰ Вышинский А.Я. Теория судебных доказательств. Издание третье дополненное. – М., 1950. – С. 2-3.

⁸¹ Ниг.: Сафаров И. Правовая система государства Саманидов (9-10 вв.): дис. ... канд. юрид. наук. –М., 2003. – С. 158-160.

Дар замони мустамликадории Империяи Россия дар сарзаминҳои Тоҷикистони имрӯза, ки ҳамон вақт ба ҳайати давлатҳои феодалӣ – теократии аморати Бухоро ва хонигарии Қўқанд дохил мешуданд, ҳуқуқи муслмонӣ ва унсурҳои ҳуқуқи муқаррарӣ амал мекарданд. Пас аз ба Россия ба тариқи маҷбурӣ ҳамроҳ намудани ҳудудҳои Осиёи Миёна дар шимоли Тоҷикистон, ки ба ҳайати генерал-губернатории Туркистони соли 1867 ташкилшуда дохил буд, қонунҳои империя мавриди татбиқи қарор мегирифтанд. Ин раванд на дар асоси тараққиёти муносибатҳои бевоситаи иқтисодӣ, муносибатҳои байни Россия ва халқҳои ба он ҳамроҳшуда, балки бештар дар асос ва мувофиқи қонунҳои маъмурию ҳуқуқии интишоркардаи ҳукумати подшоҳӣ, тағйири ҷузъии тартиботи идоракунӣ ва сохти ҷамъиятии ин халқҳо сурат мегирифт⁸².

То замони инқилоби соли 1917 мурофияи ҷиноятӣ тавассути Оиномаи мурофияи судии ҷиноятӣ (ОМСЧ) соли 1864⁸³ танзим мегардид, ки дар он зарурияти ихтисор намудани зинаҳои судӣ, таъсиси вазифаи прокурори судӣ, муфаттишони судӣ ва қоидаҳои тафтишоти парвандаҳои ҷиноятӣ аз ҷониби муфаттиш ва пулис, инчунин дигар падидаҳои мурофияи ҷиноятӣ⁸⁴ муқаррар гардида буд.

Ин сарчашмаи ҳуқуқӣ санади асосӣ ва муҳимми танзимкунандаи мурофияви ҷиноятӣ ба шумор мерафт. Дар он аввалин маротиба муқаррарот оид ба ҷудо намудани пешбурди парвандаҳои ҷиноятӣ бо тартиби умумӣ ва соддакардашуда мустақкам гардида буд.

Масалан, моддаи 266 Оиномаи мурофияи судии ҷиноятӣ муқаррар менамуд, ки муфаттишони судӣ уҳдадоранд оид ба ҷамъоварию далелҳо сари вақт чора андешанд ва тафтишоти пешакиро бо суръати имконпазир анҷом диҳанд. Вобаста ба зудияти пешбурди судӣ бошад, раисони судро уҳдадор менамуд, ки оид ба суръатнок ва соддакардашуда баррасӣ намудани парванда чораҳо андешанд.

---

⁸² Ниг.: Тоҳиров Ф. Инкишофи ҳуқуқ дар Тоҷикистон. – Душанбе: Ирфон, 1994. – С. 8.

⁸³ Ниг.: Устав уголовного судопроизводства от 20 ноября 1864 г. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/> (санаи мурочиат: 18.01.2022).

⁸⁴ Ниг.: Статкус В.Ф., Жидких А.А. Органы предварительного следствия в системе МВД РФ: История, современное состояние, перспективы. Учеб. пос. / Под ред. В.А. Алферова. – М., 2000. – С. 14-15.

Пас аз эътибори қонунӣ пайдо намудани Оиномаи муурофияи судии ҷиноятӣ соли 1864 дар асосҳои муурофияи ҷиноятӣ низ тағйирот ба амал омад. Аз ҷумла, ба ҷойи назарияи далелҳои расмӣ принципи баҳодихии озодона муқаррар гардида, эътирофи гуноҳ аз ҷониби айбдоршаванда дигар ҳамчун далеле, ки бояд дар асоси он ғавран ҳукми айбдоркунанда қабул гардад, эътироф намегардид⁸⁵ ва минбаъд танҳо ҳамчун асос барои соддагардонии муҳокимаи судӣ мавриди истифода қарор мегирифт.

Бояд қайд намуд, ки таносуб миёни тартиби соддакардашудаи дар Оиномаи муурофияи судии ҷиноятӣ ва тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, ки имрӯз КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намудааст, ҷой дорад, яъне дар сурати ба гуноҳаш иқрор шудани судшаванда, ки судро тахти шубҳа намегузорад, таҳқиқи минбаъдаи далелҳо анҷом дода намешавад ва суд ба қисмати ҳулосавии музокираи судӣ мегузарад (моддаи 681 ОМҶ ва моддаи 310 КМҶ ҚТ). Моддаи 682 Оиномаи мазкур бошад, шартӣ дигарро муқаррар менамуд, ки тибқи он дар сурати ба истифодаи тартиби мазкур эътироз намудани судя, прокурор ва дигар шахсони дар парванда иштироккунанда татбиқи он ғайриимкон мегардид⁸⁶. Чунин муқаррарот дар моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон низ мустаҳкам шудааст.

Дар меъёрҳои Оиномаи мазкур ба масъалаи аҳаммияти эътирофи айбдоршаванда ба гуноҳи худ диққати махсус дода шуда буд. Мавҷудияти иқроршавӣ (эътирофномаи гуноҳ) шахсро аз зарурати ба суд ошкор намудани ҳолатҳои кирдори содиркардаш оғоз намекунад ва танҳо пас аз боварӣ ҳосил кардан ба самимияти айбдоршаванда ва муқоисаи нишондодҳои ӯ бо дигар далелҳои суд ба қисмати ҳулосавии музокираи судӣ мегузарад⁸⁷. Иқрори гуноҳ (эътирофи гуноҳ) танҳо дар сурате аҳамиятнок ҳисобида мешуд, ки агар он ихтиёран ва бидуни маҷбуркунӣ пешниҳод шуда бошад (моддаҳои 405, 406, 685 Оинома)

⁸⁵ Ниг.: Новиков С.А. Показания обвиняемого в современном уголовном процессе России. – СПб.: С.-Петербург. гос. ун-т, 2004. – С. 34-37.

⁸⁶ Ниг.: Устав уголовного судопроизводства: текст по состоянию на 1898 г. / Под ред. М. Шрамченко, В. Ширкова. – СПб.: Изд. Н.К. Мартынова, 1899. – 948 с.

⁸⁷ Ниг.: Саюшкіна Е.В. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: учебное пособие. – Оренбург: Оренбургский институт (филиал) Университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА), 2021. – С. 12.

Қайд намудан бамаврид аст, ки ба нишондоди айбдоршавандаи ба гуноҳаш иқроргардида бояд эҳтиёткорона муносибат намуд. Дар бештари ҳолатҳо тавачҷуҳ ба он зоҳир мегардид, ки ба ин намуди далел набояд чун «ҳолати истисноӣ» муносибат кард. Ягона оқибати мурофиавии чунин эътирофнамой (иқроргардӣ) бояд муҳокимаи соддакардашудаи судии парванда бошад, аммо танҳо дар сурате, ки он дар суд ва бо шарти ҳатмии аз ҷониби дигар иштирокчиён мавриди баҳс қарор нагирифтани он анҷом дода шавад. Зиёда аз он, нуқтаи ниҳой оид ба ин масъала танҳо аз ҷониби суд гузошта мешавад. Маҳз суд метавонад марбут ба татбиқи қардан ё нақардани тартиби соддакардашуда нуқтаи охирин гузорад. Дар фарқият аз КМЧ-и баъзе давлатҳои хориҷӣ, КМЧ-и Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқи падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро танҳо дар марҳилаи судӣ, яъне тафтиши судӣ, муқаррар намудааст.

Дар баробари ин, моддаи 116 ОМҚ муқаррар менамуд, ки муҳокима ва ҳалли ҳар як парвандаи ҷиноятӣ дар судҳои оштидиҳанда бояд вобаста ба имконият бояд дар як маҷлиси судӣ ба итмом расонида шавад⁸⁸.

Умуман ОМҚ ягона санаде мебошад, ки аксар хусусиятҳои падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар он инъикос гардидааст. Ҳатто асосҳо, шартҳо ва намудҳои алоҳидаи тартиби соддакардашуда аз ин санади ҳуқуқии таърихӣ сарчашма мегирад.

Минбаъд бо дардарназардошти таъсисёбии давлатҳои нав, пас аз Инқилоби соли 1917, инъикоси хусусиятҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро метавон тавассути қонунгузори мурофиавии ҷиноятии РСФСР мушоҳида намуд. Таҳлили меъёрҳои Кодекси мурофиавии ҷиноятии РСФСР соли 1922 ва Кодекси мурофиавии ҷиноятии РСФСР соли 1923 нишон медиҳад, ки низом, сохтор ва аксарияти меъёрҳои ин Кодексҳо бо ҳам монанд буданд. Тафтиши соддакардашуда ё ихтисоршудаи судӣ дар моддаи 286 КМЧ РСФСР соли 1922 ва моддаи 282 КМЧ РСФСР соли 1923 муқаррар гардида, парвандаи ҷиноятӣ мутобиқи талаботи ин меъёрҳо бо тартиби

---

⁸⁸ Ниг.: Устав уголовного судопроизводства от 20 ноября 1864 г. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/> (санаи мурочиат: 18.01.2022).

соддакардашуда баррасӣ мегардид. Бинобар ин, муқаррароти яке аз ин санадҳоро мавриди таҳлил қарор медиҳем.

Мувофиқи моддаи 286 КМҚ-и ҚШФСР соли 1922 «агар судшаванда бо ҳолатҳои дар ҳулосаи айбдоркунӣ нишондодашуда розӣ бошад, айбдоркунии ба ӯ пешниҳодшударо дуруст эътироф кунад ва нишондод диҳад, суд метавонад тафтиши минбаъдаи судиро нагузаронда ба музокираи судӣ шуруъ намояд; аммо дар сурати талаби ягон судя ё тарафҳо, суд вазифадор аст, сарфи назар аз мавҷудияти эътирофи судшаванда тафтиши судиро гузаронад»⁸⁹. Тафсири аслии ин меъёр нишон медиҳад, ки қонунгузор бидуни истифода аз мафҳуми «икрор шудан ба гуноҳ» эътирофи айбро ҳамчун шартӣ гузаронидани муурофияи соддакардашуда муайян кардааст.

Баъди таъсис ёфтани Ҷумҳурии мухтори Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон дар ҳайати ҚШС Ўзбекистон (1924), КИМ ҚШС Ўзбекистон аз 1 июли соли 1926 аввалин Кодекси муурофиявии ҷиноятии ҚШС Ўзбекистонро қабул намуд⁹⁰, ки он то соли 1929 бо як қатор тағйироту иловаҳо амал менамуд. 1 августи соли 1929 Кодекси нави муурофияи ҷиноятии ҚШС Ўзбекистон қабул ва мавриди амал қарор гирифт, ки тибқи қарори №42 Шурои комиссарони халқӣ ва Кумитаи Иҷроияи Марказии ҚШС Тоҷикистон аз 19 декабри соли 1929 он то қабул шудани қонунҳои дахлдор дар ҳудуди ҚШС Тоҷикистон мавриди амал қарор гирифтааст. Қобили қайд аст, ки ин кодексҳо ба Кодекси муурофиявии ҷиноятии ҚШФСР (1922) ҳамшабеҳ буда, аксаран падидаҳои муурофиявиро таҷассум менамуданд. Кодекси мазкур назар ба кодекси қабли содда ва кӯтоҳ карда шуда буд.

Марбут ба масъалаи таҳқиқшаванда моддаи 275 КМҚ РСС Ўзбекистон соли 1926 муқаррар менамуд, ки тафтиши судӣ бо хондани ҳулосаи айбдоркунӣ оид ба парванда оғоз мегардад, аммо дар фарқият ба ин моддаи 113 КМҚ соли 1929 тартиби дигарро мустаҳкам намуд, аз ҷумла: «Тафтиши судӣ бо фаҳмонидани моҳияти айби эълоншуда ба судшаванда оғоз

⁸⁹ УПК РСФСР 1922 года [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://docs.cntd.ru/document/901757376> (санаи муроҷиат: 21.02.2022).

⁹⁰ Уголовно-процессуальный кодекс УзССР от 16 июня 1926 года, №39 // Постановление ЦИК Совет УзССР от 16 июня 1926 года. – №39-СУ. – 1926. – №11/12. – Ст. 53.

мегардид...». Ҳамин тариқ, эълон намудани хулосаи айбдоркунӣ ҳатмӣ эътироф намегардид. Фаҳмонидани мазмуни айби эълоншуда ба судшаванда аз маҳорати судя вобастагӣ дошт, ки бо тафсилоти муфассал ва овардани асосҳои дигар онро фаҳмо ва пурра мегардонид. Ин ҳолат бисёр вақт дар худ хавфи поймол намудани ҳуқуқҳои айбдоршавандаро ба вучуд меовард.

Дар ҳамин замина, зарур мешуморем, ки ба мазмун ва муҳтавои баъзе аз меъёрҳои Кодекси муурофияи ҷиноятии ҚШС Ўзбекистон соли 1929⁹¹, ки падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ аз он сарчашма мегирад, равшанӣ андозем.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки боби 11 КМҚ ҚШС Ўзбекистон «Дар бораи маҷлиси судӣ» (аз моддаи 99 то 126) ном доштааст, ки дар ин боб тамоми масъалаҳои вобаста ба баррасии парвандаи ҷиноятӣ дар маҷлиси судӣ муттаҳид шуда буданд. Моддаи 113 Кодекси мазкур аҳамияти эътирофи судшавандаро ҳамчун далели гунаҳкорию муқаррар намуда, ба суд имконият медиҳад, ки дар сурати ҷой доштани иқрори судшаванда ба гуноҳи худ, бидуни гузаронидани тафтиши судӣ ва музокираи судӣ ба хонаи машваратӣ рафта, ҳукми судиро қабул намояд. Дар ин қисмат ҳамчунин қайд гардида буд: «Агар судшаванда айби эълоншударо эътироф намояд, суд метавонад тафтиши судиро нагузаронида, сухани охири судшавандаро бидуни кушодани музокираи судӣ шунида, барои қабули ҳукм равад». Ин меъёр на танҳо аҳамияти муҳимми иқро гардидани судшавандаро ба гуноҳ муқаррар намуд, балки соддагардонии тафтиши судиро дар он давра мустаҳкам намуд.

Омӯзиш ва таҳлили боби 12 КМҚ ҚШС Ўзбекистон соли 1929, ки «Қабули ҳукм» номгузорӣ шудааст, аз он шаҳодат медиҳад, ки дар он на танҳо ихтисори моддаҳо, балки моҳиятан тағйир ёфтани онҳо, ки майл ба соддагардонӣ ва суръатнокии муурофияро доштанд, иникос гардидааст.

Дар баробари, ин қисми 4 моддаи 138 ин Кодекс муқаррар менамуд, ки «оид ба парвандаҳои начандон аҳамиятдошта, ки ба судшаванда чораҳои

---

⁹¹ Уголовно-процессуальный кодекс УзССР от 29 июня 1929 года, №133 // Постановление ЦИК Совет УзССР от 29 июня 1929 года. – №133-СУ. – 1929. – №24. – С. 95.

ҳифзи иҷтимоӣ ба ҷои маҳрум сохтан аз озодӣ муайян мегардид, ҳукм дар шакли амри мухтасар дар охири протоколи маҷлиси судӣ навишта шавад».

Ба ақидаи олими машҳури тоҷик С.Раҷабов вазифаи асосӣ, ки хангоми қабули КМЧ ҚШС Ўзбекистон соли 1929 гузошта шуда буд, ин содда намудани Кодекс ва ҳуди мурофиаи судӣ ба ҳисоб рафта, ифодаи бевоситаи он дар моддаҳои 113, 115, 125, 128 ва 138–и кодекси мазкур ёфта буд⁹².

Оид ба ин масъала академик Ф.Т.Тоҳиров чунин ибраз менамояд, ки «кодекси мурофиавии ҷиноятӣ аз он сабаб содда ва кутоҳ карда шуда буд, ки дар он давра миёни бархе аз олимони ва кормандони амалия тамоюли соддатар кардани кодексҳо ва ҳуди мурофиа ҷой дошт ва он борҳо дар адабиёти ҳуқуқшиносӣ мавриди муҳоҷиса қарор гирифта буд. Баъдан ин камбудӣ бартараф карда шуд. Кодекси мурофиавии ҷиноятии соли 1929, дар баробари дигар қонунҳо баъди ба Ҷумҳурии иттифоқӣ табдил ёфтани ҚМШС Тоҷикистон, то соли 1935, яъне то қабул карда шудани Кодекси мурофиавии ҷиноятии ҚШС Тоҷикистон амал намуд»⁹³.

Аввалин Кодекси мурофиавии ҷиноятии ҚШС Тоҷикистон аз 15 августи соли 1935⁹⁴ бо қарори Президиуми КИМ ҚШС Тоҷикистон қабул гардид ва аз 25 августи соли 1935 мавриди амал қарор гирифт. Бо ҳамин қарор амали Кодекси мурофиавии ҷиноятии ҚШС Ўзбекистон дар ҳудуди Тоҷикистон қатъ карда шуд. Дар боби 14-уми Кодекси мурофиавии ҷиноятии ҚШС Тоҷикистон соли 1935 пешбурди махсусро дар судҳои халқӣ пешбинӣ менамуд, ки ба назари мо як навъи мурофиаи ҷиноятии соддакардашуда буда, босуръат анҷом меёфт. Оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки тафтишоти махсусро тақозо наменамуданд ё ин ки айбдоршаванда худро дар содир намудани ин ҷиноят гунаҳкор меҳисобид, дарҳол чунин намуди мурофиа сурат мегирифт, ки дар муҳлатҳои кӯтоҳтарин парванда баррасӣ ва ҳал мегардид (моддаи 142). Баъдан чунин шакли пешбурди мурофиа дар КМЧ

⁹² Ниг.: Раҷабов С. Развитие советского уголовно-процессуального законодательства в Таджикистане. – Душанбе, 1974. – С. 53.

⁹³ Тоҳиров Ф. Инкишофи ҳуқуқ дар Тоҷикистон. – Душанбе: Ирфон, 1994. – С. 248.

⁹⁴ Кодекси протсессуалии ҷиноятии Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон аз 15-уми августи соли 1935. – Сталинабад: Госиздат Тадж. ССР, 1939. – 48 с.

Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1961⁹⁵ таҳти унвони шакли протоколи тафтиши ҷиноят номгузорӣ шуда буд.

Ёдрас бояд шуд, ки пас аз қабул гардидани Асосҳои қонунгузори мурофиавии судии ҷиноятӣ ИҶШС ва Ҷумҳуриҳои Шуравӣ дар соли 1958 дар давоми солҳои 1959-1961 тамоми Ҷумҳуриҳои собиқ Шуравӣ кодекси нави мурофиавии ҷиноятӣ худро қабул намуданд. Аз ҷумла, дар ҶШС Тоҷикистони 17. 08.1961 Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ қабул гардид, ки он аз 1-уми ноябри соли 1961 мавриди амал қарор дода шуд. Кодекси мазкур таҷассумгари заминаҳои бунёдии Асосҳои мурофиавии судии ҷиноятӣ ИҶШС ва Ҷумҳуриҳои Шуравӣ соли 1958 ба ҳисоб мерафт. Кодекси мазкур аз 10 ҷасд, 35 боб ва 431 модда иборат буда, то 1-уми апрели соли 2010 амал намуд⁹⁶.

Аз ин рӯ, давоми ду даҳсолаи аввали Истиклолияти давлатӣ дар ҳудуди кишвар КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири соли 1961 амал мекард. Танҳо соли 2009 Кодекси нави мурофиавии ҷиноятӣ қабул ва аз 1-уми апрели соли 2010 ба ҳукми амал даромад⁹⁷.

Бояд қайд намуд, ки сарфи назар аз монандӣ миёни баъзе аз унсурҳои алоҳидаи тартиби соддакардашудаи Россия бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судии амалкунандаи Тоҷикистон дар онҳо яке аз хислатҳои асосии тартиби мазкур – имконияти кафолатнок кам кардани андозаи ҷазо нисбати судшаванда дида намешуд. Ҳадафи ягона «суръатнокӣ ва соддагардони мурофиа, бо роҳи дур сохтани баъзе ҳолатҳои мушаххас ва расмиёти барои парванда нолозим эътироф мегардад»⁹⁸, ки чи тавре маълум аст на ҳама вақт ба фоидаи қор мебошад, хусусан агар айбдоршаванда ба баррасии парванда бо тартиби суръатнок эътироз намояд.

Падидае, ки ба тартиби соддакардашудаи тафтишоти судӣ монанд аст, дар қисми дуҷуми моддаи 446 Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Россия соли

⁹⁵ Уголовно-процессуальный кодекс Таджикской ССР (с изменениями и дополнениями на 1 января 1988 г.). – Душанбе: «Ирфон», 1989. – 296 с.

⁹⁶ Ниг.: Искандаров З.Х., Махмудов И.Т., Абдуллоев П.С. Рушди қонунгузори мурофиавии ҷиноятӣ дар давраи истиқлолияти давлатӣ / З.Х. Искандаров, И.Т. Махмудов, П.С. Абдуллоев // 30 соли Истиклоли давлатӣ ва рушди низоми ҳуқуқи Тоҷикистон. – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2021. – С. 124.

⁹⁷ Ниг.: Искандаров З.Х., Махмудов И.Т., Абдуллоев П.С. Асари зикршуда. – С. 124.

⁹⁸ Инструктивное письмо Верховного суда РСФСР. – 1925. – №2.

1993 муқаррар гардида буд. Тибқи ин санад ба судҳои қасамӣ иҷозат дода шуд, ки тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро бо шартҳои пурра эътироф намудани гуноҳ аз ҷониби ҳамаи судшавандагон татбиқ намоянд. Ин эътирофнамоӣ набояд аз ҷониби тарафҳо мавриди баҳс қарор гирад ва судяро мавриди шубҳа қарор диҳад. Бо ризоияти ҳамаи иштирокчиён, суд ҳуқуқ дошт бо тафтиши далелҳои, ки тарафҳо нишон медиҳанд, маҳдуд шавад ё тафтиши судиро тамомшуда эълон намуда, ба музокираи тарафҳо гузарад. Аммо суд ба андешаи тарафҳо оид ба ҳудуди санҷиши далелҳо вобаста намебошад, вақте ки агар пурра иқрор шудани судшаванда ба гуноҳи худ шубҳаи судяро ба миён оварад⁹⁹.

Пас аз пош ҳурдани давлати ИҶШС Кодекси моделии мурофиавии ҷиноятӣ барои аъзоёни ИДМ таҳия ва қабул гардид, ки ҳамчун замина ва санади тавсиявӣ барои давлатҳои аъзо баромад менамуд. Дар фасли 2-юми ин ҳуҷжат муқаррар гардида буд, ки ба эътирофи гуноҳи худ аз ҷониби айбдоршаванда «мазмунӣ ҳуқуқӣ дода шавад, агар ин эътирофнамоӣ ихтиёран дар назди суд сурат гирифта, шубҳаро ба вучуд наорад». Дар ин маврид ҳодисаи ҷиноят ва гуноҳи айбдоршаванда дар содир намудани он исботшуда ҳисобида шуда, пас аз ин бе таҳқиқи далелҳои, ки аз ҷониби иштирокчиён пешниҳод шудааст, масъалаи татбиқи ҷазо дида шавад¹⁰⁰.

Ба андешаи муҳаққиқ А.В. Пилюк бо инкишофи муносибатҳои ҷамъиятӣ дар миёна ва охири асри 20 қонунгузори аксар давлатҳои низоми ҳуқуқиашон романо-олмонӣ ба соддагардони мурофиавии судии ҷиноятӣ, мувофиқсозии хароҷоти ба он сарфшуда ва самаранокии он рӯ оварданд¹⁰¹.

Ба андешаи донишманди ватанӣ Н. Назиров аз рӯзи эълон гардидани Истиқлолияти давлатӣ, яъне аз 9-уми сентябри соли 1991 то 01.04.2010 дар Тоҷикистон қонунгузори мурофиавии ҷиноятӣ соли 1961 амал мекард, ки дар давоми қариб чор даҳсолаи мавҷудият ба он беш аз 500 тағйироту иловаҳо ворид карда шуданд ва ҳатто баъзе аз меъёрҳо чанд маротиба иваз

⁹⁹ Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР: (с изм. и доп. на 01.12.92). – М.: Юрид. лит., 1993.

¹⁰⁰ Модельный УПК СНГ от 17.02.1996 г. // Информационный бюллетень. – №9-10. – СПб., 1996 г. – 372 с.

¹⁰¹ Ниг.: Пилюк А.В. Теоритические основы упрощения форм разрешения уголовных дел судом Российской Федерации: типологический аспект: дис. ... д-ра юрид. наук. – Томск, 2017. – С. 122.

гардиданд. Вобаста ба ин метавон қайд намуд, ки солҳои 1990, 1991, 1999, 2000, 2002, 2004, 2005, 2007, 2008 ва 2009 ба КМЧ соли 1961 тағйироту иловаҳои зиёде ворид карда шудаанд, ки онҳо асосан ба моддаҳои 10, 23, 32, 33, 44, 329, 330, 339, 378, 113 (мақомоти таҳқиқ) ва 122 КМЧ ҚТ (мақомоти тафтиши пешакӣ ва тобеияти тафтишӣ) бештар тааллуқ доштанд¹⁰².

Қайд намудан бамаврид аст, ки аз ҷониби мо тамоми тағйиру иловаҳое, ки ба Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон 1961 аз лаҳзаи қабул то катъ шудани амали он ворид карда шуда буданд, мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода шуд. Маълум гардид, ки вобаста ба падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ бошад, аз соли 1961 то соли 2009 ягон меъёри нав ё тағйирот дар меъёрҳои мавҷудаи он оид ба ин масъала қабул нагардидааст.

Табиист, ки бо вучуди ворид намудани дигаргунӣ ва тағйироту иловаҳои зиёд КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири соли 1961 дигар наметавонист, ки муносибатҳои нави мурофиавии ҷиноятиро ба таври дахлдор танзим намояд. Аз дигар ҷониб, иҷрои уҳдадорихои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар назди созмонҳои байналмилалӣ оид ба ҳифз ва риояи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд низ зарурияти такмили қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣ ва қабули кодекси навро тақозо менамуд¹⁰³. Дар ин қисмат махсус бояд қайд намуд, ки мутобиқ ба муқаррароти принсипи баробарии иштирокчиёни мурофиаи судӣ, риояи дахлдори ҳуқуқи озодиҳои қонунии инсон ва шаҳрванд, таъмини ҳуқуқ ба ҳимояи судӣ, дар муҳлатҳои оқилона баррасӣ намудани парвандаҳо, суръатнокии тафтишоти пешакӣ, бо тартиби соддакардашуда ва сарфаи ками вақт баррасӣ намудани парвандаҳо дар суд ва ғайра аз ҷумлаи масъалаҳое буданд, ки бояд дар қонунгузорӣ муқаррар гардида, мавриди татбиқи веќеъбинона қарор гиранд.

---

¹⁰² Ниг.: Назиров Н.А. Қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣ дар солҳои соҳибистиклолии Тоҷикистон / Н.А. Назиров // Ахбори суди конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2012. – №3. – С. 46-48.

¹⁰³ Ниг.: Искандаров З.Х., Маҳмудов И.Т., Абдуллоев П.С. Рушди қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣ дар давраи истиқлолияти давлатӣ / З.Х. Искандаров, И.Т. Маҳмудов, П.С. Абдуллоев // 30 соли истиқлоли давлатӣ ва рушди низоми ҳуқуқи Тоҷикистон. – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2021. – С. 125.

Қабули аввалин Барномаи ислохоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2010¹⁰⁴, заминаҳои муносиби ташкили ҳуқуқиро дар самти таҳия ва қабули Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ фароҳам овард.

Кодекси нави муурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дастовардҳои навини ҳуқуқи байналмилалӣ, арзиши волои ҳуқуқу озодиҳои инсонро шаҳрванд таҳия гардида, дар худ падидаҳои нави муурофиавиро низ муқаррар намуд.

Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ба ҳайси падидаи нави муурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пазируфта шуда, аввалин маротиба дар КМҶ дар моддаи 310 бо тартиб ва мазмуни нав муқаррар гардид.

Собиқ Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон Ш.О. Салимзода дуруст қайд менамояд, ки «прагматизми Кодекси нав дар ворид намудани падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ мебошад». Инчунин, ӯ зикр менамояд, ки «ин муқаррарот имкон медиҳад, ки на танҳо вақти иштирокчиёни муурофиа сарфа шавад, ҳамчунин имконияти сарфа намудани хароҷоти давлатиро барои муурофиавии судӣ фароҳам меорад»¹⁰⁵.

Таҳлили КМҶ амалкунанда имкон медиҳад, ки дар баробари пешбурди умумии судӣ (муқаррарӣ) оид ба тартиби судии мураккаб (яъне ҷиноятҳои ноқобилон) ва соддакардашуда сухан ронем. Ба охири метавон тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро шомил намуд, ки ин тафриқанамоии шаклҳои муурофиавӣ дар соддагардонии қисмати марказии муҳокимаи судӣ – тафтиши судӣ ба вуҷуд меояд. Тафтиши судӣ сарфаи зиёди вақт, қувваи ҳам суд ва ҳам иштирокчиёни муурофиаро талаб менамояд. Таҳқиқи бевоситаи

---

¹⁰⁴ Ниг.: Барномаи ислохоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2010: Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23.06.2007 с., таҳти №271 // Махзани мутамаккази иттилоотии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.adlia.tj> (санаи мууроҷиат: 03.08.2019).

¹⁰⁵ Салимзода Ш.О. Ислохоти Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони истиқлолият / Ш.О. Салимзода // Развитие юридической науки в современных условиях: теория и практика: материалы 6 международного научно-практической конференции (Душанбе, 31 октября 2018). – Душанбе: РТСУ, 2018. – 544 с. – С. 17.

далелҳо бо роҳи гузаронидани пурсишҳо, экспертизаҳо, пешниҳоди ҳуҷҷатҳо ва монанди инҳо вақти зиёдро тақозо мекунанд.

Бояд тазакур дод, ки муурофияҳои соддакардашуда дар қатори ҷанбаҳои мусбат, ҷанбаҳои манфиро низ доранд. Он бо маҳдуд намудани ҷараёни исботкунӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ вобаста аст. Зиёда аз ин, мутобиқи Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 июни соли 2007 худикроршавӣ дар тафтишоти пешакӣ ва суд ба сифати далели исботкунандаи гуноҳ қабул нагардида, балки ҳамчун яке аз асосҳои муурофияи соддакардашуда ва суръатнок баромад менамояд.

Ҳамзамон барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2017¹⁰⁶ низ марбут ба масъалаи таҳқиқшаванда иртибот дошта, боиси рушди қонунгузорӣ дар ин самт гардидааст.

Ҳамин тариқ, тартиби соддакардашудае, ки дар давраҳои гуногуни таърихӣ истифода гардида буданд, дар ҳамон шакли ибтидоӣ дар замони муосир татбиқ намегарданд. Тартиби соддакардашудаи дигар давлатҳо ва ё ин ки таҷрибаи таърихӣ-ҳуқуқии худро нусхабардорӣ намуда, кӯшиши ба шароити кунунӣ мувофиқ сохтани онҳоро аз тарафи мақомотҳои қонунгузор қисман ба назар мерасанд.

Заминаҳои ҷорӣ намудани падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар таърихи муурофияи судии ҷиноятӣ ватанӣ пайваستا инкишоф ёфтаанд. Онҳо дар маҷмӯъ бо рушди таърихии давлати Тоҷикистон, инчунин ташаккули муурофияи судии ҷиноятӣ, ки дар он ба далели иқрор гардидан ба гуноҳ аз ҷониби айбдоршаванда (судшаванда) аҳаммияти махсус дода мешуд, вобастагии зиёд дошт. Тавре ки дар боло зикр намудем, заминаҳои асосии падидаи мазкур дар низоми ҳуқуқи зардуштӣ ва мусулмонӣ гузошта шудаанд. Дар баробари ин, бояд қайд намуд, ки баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ дар ин низомҳои ҳуқуқӣ қомилан содда ва суръатнок буданд ва ба

---

¹⁰⁶ Аз он ҷумла, нақша чорабиниҳо оид ба татбиқи Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2017 дар банди 7-ум муқаррар менамояд: «Барои таъмини соддагардонии муурофияҳои судӣ, сари вақт баррасӣ намудани парвандаҳо, кам кардани сарбории судяҳо, рушди тосудии ҳалли бахшо ва вобаста ба он ворид намудани тағйири иловаҳо ба қонунҳои дахлдор».

таври дигар метавон тартиби баррасии тамоми парвандаҳоро дар ин низомҳо – тартиби соддакардашуда номид.

Инъикоси падидаи тартиби соддакардашуда дар санадҳои ҳуқуқӣ то қабули КМЧ Тоҷикистони соҳибистиклол хусусияти худро дошта, аввалин маротиба меъёри алоҳида роҷеъ ба ин падида дар ОМСЧ Россияи имперӣ муқаррар гардида буд. Баъдан, ин падида дар КМЧ РСФСР Ӯзбекистон солҳои 1926 ва 1929 дар моддаи алоҳида мустаҳкам гардида, тавассути меъёри алоҳида инъикос гардидани он танҳо баъди соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон ба миён омад. КМЧ ҚТ назар ба санадҳои қаблии мавҷуда як санади мурофиавие мебошад, ки асос, шартҳо ва махсусияти тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро дар моддаи алоҳида муқаррар намудааст.

Тавре ки аз мисолҳои таърихӣ дар боло овардашуда, дида мешавад, василаҳои мурофиавии ҷиноятӣ бо падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ монанд, дар таърихи давлатдорӣ мо қаблан низ ба чашм мерасиданд. Бо вучуди ин, бояд қайд кард, ки тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар фарқият аз падидаҳои ҳамшабеҳи қаблан вучуддошта дорои афзалиятҳои баҳснопазир мебошад.

Ҳамин тариқ, дар падидаҳои ҳуқуқӣ қаблан татбиқшаванда маҳдудияти ҳадди болоии ҷазои таъиншуда кафолат дода намешуд. Имконияти содда ё кӯтоҳ кардани мурофиа, пеш аз хама, барои давлат зарур буда, барои ҳолати ҳуқуқӣ судшаванда ягон сабукиеро пешбинӣ наменамуд. Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунан ташаббуси судшавандаро оид ба татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ муқаррар намудааст, ки ин падидаи муосирро дорои хусусияти диспозитивии баланд мегардонад. Қаблан имкони татбиқи падидаи соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳамчун ҳуқуқи суд эътироф мегардид, аммо розигии дигар иштирокчиён, ки доираи онҳо гуногунақида мебошанд, имрӯз ба инобат гирифта мешавад.

Оид ба падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар КМЧ ҚТ танҳо як модда (моддаи 310) муқаррар шудаасту халос. Падидаи мазкур дар оянда бо тартиби нав муқаррар мегардад ё не, вақт нишон медиҳад. Аммо

масъалаҳои баҳсталаби падидаи мазкур хело зиёданд ва дар рисолаи мазкур то андоза кӯшиши таҳқиқоти густурдаи ин падида мавриди таҳқиқ қарор хоҳад гирифт.

1.3. Таҳлили муқоисавии ҳуқуқии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ бо муқоисаҳои соддакардашудаи судии кишварҳои хориҷӣ

Мутобиқгардонии қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон дар рушди падидаҳои муқоисавии ҷиноятӣ нақши бориз дорад. Дар баробари воридшавии меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ба низоми ҳуқуқии милли таносуб ва бо ҳам мутобиқ намудани онҳо яке аз масъалаҳои муҳим ба шумор меравад. Ҳалли дурусти онҳо бо таваҷҷуҳ ба робитаҳои воқеии байниҳамдигарии ҷараёни татбиқи меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ва милли муайян мегардад. Ҳаёт водор месозад, ки ба баъзе хусусиятҳои асосӣ ва принципҳои низоми ҳуқуқии англосаксонӣ, континенталӣ, мусулмонӣ ва Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, ки аз ҳамдигар фарқ мекунанд, дар фаъолияти қонунҷодкунии кишвар эътибор дода шавад. Ҳамзамон, бе таҳлили ҳаматарафа ба тасвиб расонидани санадҳои байналмилалӣ метавонад боиси муҳолифат, номутобиқати ва камбудии қонунгузори гардида, дар натиҷа ба сифати қонунҳо таъсири манфӣ расонад. Зеро қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун низоми ҳуқуқии милли дар алоқамандӣ ва зери таъсири дигар низомҳои ҳуқуқӣ қарор дорад. Чунин раванд зарурати баҳамназдикшавии онҳо, аз ҷумла ҳамоҳангсозӣ, якҷояшавӣ ва воридшавии меъёрҳои як низоми ҳуқуқиро ба меъёрҳои низомҳои ҳуқуқии дигар тақозо менамояд¹⁰⁷. Аз муқаррароти Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028 бар меояд, ки тафриқанамоии адолати судии ҷиноятӣ, аз ҷумла соддагардонии он бо мақсади мутобиқ гардонидани қонунгузории милли ба меъёрҳои байналмилалӣ, баланд бардоштани дастрасӣ ба адолати судӣ яке аз мақсадҳои он ба шумор

---

¹⁰⁷ Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028 аз 6 феввали соли 2018, таҳти №1005.

меравад. Дар КМЧ ҚТ муқаррар гардидани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ яке аз роҳҳои мутобиқгардони қонунгузори милли ба санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ эътироф мегардад.

Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон: асосҳо ва шартҳои қабули ҳукми судиро бо розигии судшаванда, тартиби пешниҳоди дархост дар бораи бе муҳокимаи судӣ таъин намудани ҳукм, тартиби пешбурди парванда дар маҷлиси судӣ ва баровардани ҳукм, ҳадди шикоят аз қарори суд, ки бо тартиби соддакардашуда бароварда шудааст, муқаррар намудааст (моддаи 310 Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Қонунгузори ҳар як давлат дар тамоми марҳилаҳои рушди худ роҳи ислохотро тай мекунад ва қонунгузори муурофиавии ҷиноятӣ низ истисно нест¹⁰⁸. Яке аз самтҳои муҳими тақмили қонунгузори муурофиавии ҷиноятӣ соддагардонӣ ва суръатнокӣ муурофиаи судӣ мебошад.

Ислохоти қонунгузори муурофиавии ҷиноятӣ бо дардарназардошти таҷрибаи рушди падидаҳои муурофиавии ҷиноятӣ дар давлатҳои хориҷӣ самараноктар хоҳад буд. Тартиби соддакардашуда аксар вақт бо «аҳд оид ба иқрори гуноҳ»-и амрикоӣ муқоиса карда мешавад, ки дар муурофиаи ҷиноятии Иёлоти Муттаҳидаи Амрико (ИМА) ва чанд кишвари Аврупо¹⁰⁹ васеъ истифода мешавад. Бо ин тартиб, бо истифода аз «аҳд оид ба иқрори гуноҳ» адолати судӣ дар ИМА тӯли зиёда аз 150¹¹⁰ сол амалӣ карда мешавад, ки дар ин муддат навҳои сершумори «аҳд оид ба иқрори гуноҳ» дар амалияи судӣ маълум гардиданд: аз нав банду баст кардан ба ҷинояти начандон вазнин; тағйирдиҳандаи шаклҳои шарикӣ; истиснокунандаи истинод ба

---

¹⁰⁸ Ниг.: Мажренов Б.Б. Сравнительный анализ института сделки о признании вины по УПК Казахстана и особого порядка судебного разбирательства по УПК России / Б.Б. Мажренов // Вестник краснодарского университета МВД России. – 2016. – №3 (33). – С. 112.

¹⁰⁹ Ниг.: Боботов С.В., Жигачев И.Ю. Введение в правовую систему США. – М., 1997. – С. 320; Лазарева В. Легализация сделок о признании вины / В. Лазарева // Российская юстиция. – 1999. – №5 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://base.garant.ru/3540927/> (санаи муруҷиат: 27.06.2022); Махов В., Пешков М. Сделка о признании вины / В. Махов, М. Пешков // Российская юстиция. – 1998. – №7. – С. 17-19; Петрухин И. Сделки о признании вины чужды российскому менталитету / И. Петрухин // Российская юстиция. – 2001. – №5. – С. 35-37.

¹¹⁰ Ниг.: Махов В., Пешков М. Сделка о признании вины / В. Махов, М. Пешков // Российская юстиция. – 1998. – №7. – С. 17.

ҳолатҳои вазнинкунанда ва ғайра¹¹¹. Ин таҷриба ҳамчун «аҳд оид ба иқрори гуноҳ» ё «эътирофонамои аз рӯи созишнома» ё «иқрорӣ шартномавӣ» ё «созишнома оид ба иқрори гуноҳ»¹¹² номида мешавад.

Пеш аз бастанӣ аҳд дар низоми Амрико музокироти байни прокурор, ҳимоягар ва айбдоршаванда сурат мегирад, ки дар рафти он прокурор ҳуқуқ дорад бар ивази иқрор шудани айбдоршаванда ба гуноҳи худ дар содир кардани ҳама гуна ҷиноятҳо аз айбдоркунӣ даст кашад. Ин ба як навъ хариду фурӯш монанд аст, ки дар он ҷазои судшаванда муайян карда мешавад.

Иқрори гуноҳ на ҳама вақт ҳатми ва натиҷаи «аҳд оид ба иқрори гуноҳ» мебошад, балки онро берун аз созишнома низ метавон баён кард, ки монанди ариза дар бораи гунаҳкориҳои худ «бо ҳисси шарм, ноумедӣ, пушаймонӣ» мебошад¹¹³, аммо дар ҳама ҳолатҳо иқрори гуноҳ дар муҳофизати ҷиноятии ИМА ҳамчун яке аз далелҳои парвандаи ҷиноятӣ ҳисобида мешавад; ва баъдан тафтишоти судӣ гузаронида намешавад, далелҳои дигар санҷида намешаванд, ки дар ниҳояти қор тартиби судиро содда карда, боиси аз ҷониби судья шахсан баровардани ҳукми айбдоркунӣ мегардад¹¹⁴.

Ба ибораи дигар, аҳд оид ба иқрори гуноҳ дар ИМА омиле ҷуз аз эътирофи шахс дар содир кардани ҷиноят нест. Дар навбати худ, тибқи қонунгузориҳои ИМА, ду намуди эътироф ё иқрор вучуд дорад: «admission» и «confession», мутаносибан «қабул» ва «иқрор». Мафҳуми аввалин аслан эътирофи гуноҳ ба маънои муқаррарӣ нест, балки изҳоротест, ки бо баъзе ҳолатҳои марбут ба ҷиноят алоқаманд аст. Confession – ин иқрор гардидани айбдоршаванда дар содир кардани ҷиноят мебошад.

Илова бар ин, ду намуди аҳд вучуд дорад: пурра (sentencing pleabargaining) ва қисман (charging pleabargaining). Аҳди пурра вақте сурат мегирад, ки тарафҳо, яъне прокурор ва ҳимоягар, оид ба расмӣ гардонидани айбдоркунӣ ва таъини ҷазо ба мувофиқа мерасанд, қисман – дар ҳолате, ки

¹¹¹ Ниг.: Стойко Н.Г., Семухина О.Б. Уголовный процесс в США: Учебное пособие. – Красноярск, 2000. – С. 118.

¹¹² Махов В.Н., Пешков М.А. Уголовный процесс США (досудебные стадии). – М., 1998. – С. 168-169.

¹¹³ Ниг.: Фридман Л. Введение в американское право. – М., 1993. – С. 140.

¹¹⁴ Ниг.: Махов В.Н., Пешков М.А. Уголовный процесс США (досудебные стадии). – М., 1998. – С. 168.

тарафҳо танҳо бо расми гардонидани айбдоркунӣ ба созиш меоянд ва масъалаи татбиқи ҷазо ба ихтиёри суд гузошта мешавад¹¹⁵.

Дар заминаи татбиқи принципи диспозитивӣ, ки бевосита аз мубоҳисавӣ будани муурофия бармеояд, прокуроре, ки айбдоркунандаи давлатӣ мебошад, дорои ваколатҳои васеъ оид ба муайян намудани айбдоркунӣ ва айбдоршаванда бошад ҳуқуқи дахлдори диспозитивӣ барои эътироф кардан ё накардани гуноҳро доранд. Агар айбдоршаванда ба иқрори гуноҳи худ розӣ бошад, тарафҳо, чун қоида, созишнома мебанданд, ки мазмуни он вобаста ба характер ва вазнинии ҷиноят, намуди аҳди басташаванда ва хусусияти он метавонад гуногун бошад. Мутобиқи қоидаи 11 (банди е) Қоидаҳои федералии муурофияи ҷиноятӣ ИМА¹¹⁶, шартҳои созишномаи басташуда байни айбдоршаванда ва прокурор, аз як тараф, иқрори гуноҳи айбдоршаванда, аз тарафи дигар, амали прокурор, ки метавонад аз кам кардани ҳаҷм ё вазнинии айбдоркунӣ ё сабук кардани ҷазо иборат бошад. Одатан, шартҳои аҳд на танҳо аз ҷониби айбдоршаванда иқрор гардидан ба гуноҳ дар содир намудани ҷиноят, балки ҷуброни зарари ба ҷабрдида расонидашуда иборат мебошад. Ташаббуси бастани аҳд метавонад ҳам аз ҷониби прокурор ва ҳам Ҳимоятгар бошад, ки дар рафти ин гуфтушунид суд одатан иштирок намекунад.

Чуноне ки С.А. Роговая қайд менамояд, пеш аз эътибори қонунӣ пайдо кардани созишнома судья бояд боварӣ ҳосил кунад, ки судшаванда моҳияти айбӣ ба ӯ эълоншударо дарк менамояд, ҷазои кирдорашро, аз ҷумла имконияти шартан, пеш аз муҳлат озод карданро дарк менамояд, имкони ҷуброни зарари тарафи ҷабрдидаро дорад, дидаю доништа гуноҳашро эътироф мекунад, на аз рӯи таҳдид ва ваъда. Натиҷаи амалишавии ин тартиб санади судӣ мебошад¹¹⁷.

---

¹¹⁵ Ниг.: Кувалдина Ю.В. Сделка о признании вины: опыт уголовного судопроизводства США / Ю.В. Кувалдина / Новый уголовно-процессуальный кодекс в действии // Материалы круглого стола. – М., 2003. – С. 205-212.

¹¹⁶ Ниг.: Правила уголовного процесса для федеральных окружных судов Соединенных Штатов от 21.03.1946 г. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istochniki-ugolovno-protsessualnogo-prava-ssha> (санаи муруҷиат: 17.06.2022).

¹¹⁷ Ниг.: Роговая С.А. Проблемы оценки доказательств и принятия решений при особом порядке уголовного судопроизводства: дис. ... канд. юрид. наук. – Новгород, 2006. С. 22-23.

Дар Иёлотӣ Муттаҳида боз як шакли соддагардонидашудаи баррасии парвандаи ҷиноятӣ мавҷуд аст, ки онро «пешбурди ҷамъшуда» меноманд. Ин шакли соддакардашуда нисбати ҷиноятҳои начандон вазнин¹¹⁸ ва кирдорҳои ҷиноятӣ камаҳаммият татбиқи гардида, он ба тафриқасозии муфассал ҷониби соддагардонӣ равона гардидааст.

Бо вуҷуди ин, фарқияти байни тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ва «аҳд оид ба иқрори гуноҳ» хеле бисёр аст. Инро хусусиятҳои зерини фарқкунандаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ тасдиқ мекунанд:

1. Дархост дар бораи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ метавонад аз як ё ҳар ду тарафи муҳокимаи судӣ пешниҳод карда шавад, вале қарори ниҳой оид ба гузаронидани он ба суд тааллуқ дорад. Дар «аҳд» дархост метавонад аз айбдоршаванда, ҷимоятгари ӯ ё прокурор низ ворид шавад, аммо, чун қоида, созишномаи байни тарафҳо дар натиҷаи гуфтушунид басташуда барои суд ҳатмист, ки бояд бо пешниҳоди бандубасти айбдоркунии тарафҳо розӣ шавад. Ягона ҳуқуқи суд дар тасдиқи «аҳд», ки аз он кам истифода мебарад, муайян кардани андозаи ҷазост. Изҳороти айбдоршаванда дар бораи эътирофи гуноҳи худ, чун қоида, аз ҷониби айбдоршаванда мустақилона не, балки таҳти таъсири ҳам прокурор ва ҳам ҷимоятгари ӯ дода мешавад¹¹⁹. Дар ҚТ дархости судшаванда дар марҳилаи тафтиши судӣ мустақилона пешниҳод мегардад ва агар судя нисбати дархост ё иқрори гуноҳи судшаванда шубҳа намояд, метавонад дархостро қабул накарда парвандаро бо тартиби умумӣ мавриди баррасӣ қарор диҳад.

2. Одатан, «аҳд» дар марҳилаи мувофиқаи ҷиноятӣ баста мешавад, ки ҳамчун «arraignment» маъруф аст. Ин тартиб пешниҳоди айб ба судшаванда ва пурсиши ӯ дар бораи эътироф кардани гуноҳро дар бар мегирад. Он дар пайи «хузури аввалин» -и айбдоршаванда ба суд ва муҳокимаи пешакӣ сурат мегирад. Дар баробари ин, барои ба мувофиқа расидани прокурор ва

---

¹¹⁸ Ниг.: Дудина Н.А. Упрощенные судебные производства в зарубежном уголовно-процессуальном законодательстве / Н.А. Дудина // Современная наука. – 2011. – №4 (7). – С. 13.

¹¹⁹ Ниг.: Гуценко К.Ф. Основы уголовного процесса США. – М.: МГУ, 1993. – С. 47-48; Махов В.Н., Пешков М.А. Уголовный процесс США (досудебные стадии): учеб. пособие. – М.: Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. – С. 172.

айбдоршаванда на танҳо то суд, балки ҳатто пеш аз пешниҳоди айби расмӣ ягон монеа вуҷуд надорад. Аҳди байни онҳо басташуда (ба истиснои чораи тавсияшудаи ҷазо) барои суд ҳатмист. Дар ҚТ масъалаи имконпазирии гузаронидани тафтиши соддакардашудаи судӣ оид ба парвандаи ҷиноятӣ танҳо дар марҳилаи тафтиши судӣ сураат мегирад ва дар марҳилаҳои тосудӣ иҷозат дода намешавад. Мувофиқи КМҚ ҚТ масъалаи татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ танҳо пас аз анҷоми қисми омодагии муҳокимаи судӣ, кушодашавии тафтиши судӣ ва пурсиши судшаванда расман ба вуҷуд меояд.

3. Дар мувофиқи ҷиноятии ИМА ягон қоидае вуҷуд надорад, ки мувофиқи он кадом категорияҳои ҷиноятҳо ва инчунин ба кадом айбдоршавандагон иҷозати татбиқи «аҳдҳо»-ро диҳад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ танҳо нисбати шахсоне татбиқ карда мешавад, ки дар содир намудани ҷинояти категорияҳои начандон вазнин ва дараҷаи миёна ба ҷавобгарӣ кашида шудаанд. Ин тартиб нисбат ба парвандаҳо оид ба ҷиноятҳои ноболиғон, ҷиноятҳои вазнин ва махсусан вазнин, инчунин дар ҳолатҳои, ки ақалан як нафар аз судшавандаҳо ба гуноҳи худ иқрор набошад ва парвандаро дар ҳаққи ӯ барои пешбурди алоҳида ҷудо кардан имконнопазир аст, татбиқ намегардад.

Аммо, дар фарқият аз модели амрикоии аҳд, дар кишварҳои Аврупои континенталӣ, тартиби суръатнок, ки дар асоси созишнома амалӣ карда мешаванд, сарфи назар аз монандии онҳо, чун қоида, бо масъалаҳои асосии парвандаи ҷиноятӣ – гунаҳкорӣ алоқаманд нест. Шартҳои шартнома аксар вақт аз натиҷаи розигии айбдоршаванда бо айби эълоншуда иборат мебошанд. Моҳияти навъи классикии континенталии пешбурди суръатноки мувофиқи ҷиноятӣ созиш оид ба вариантҳои гуногуни тартиби мувофиавии баррасии парванда мебошад, ки ба хусусиятҳои ҳуқуқии ҷиноятии айбдоркунӣ дахл надорад. Ҳудуди созиш бошад, танҳо бо масъалаҳои мувофиавӣ маҳдуд мегардад.

Сарфи назар аз махсусияти миллӣ ва фарқияти пешбурди соддакардашуда дар ин давлатҳо, тартибҳои монанди пешбурди парванда дида мешавад. Ба ақидаи олими рус О.В. Качалова, аз рӯи якҷанд маҳак пешбурди суръатнокро дар давлатҳои хориҷӣ мавриди таснифот қарор додан мумкин аст:

1. Пешбурди соддакардашуда оид ба парвандаҳои ҷиноятии содда, ошкор ва начандон вазнин дар як қатор кишварҳо аз тартиби суръатнок оид ба ҷиноятҳои вазнинтар фарқ мекунад ва муҳофизати мустақилро ташкил медиҳад.

2. Навъи махсуси пешбурди соддакардашуда шаклҳои гуногуни созишномаҳои ифода мекунад, ки ба ҳамкориҳои айбдоршаванда бо тафтишот асос ёфтаанд.

3. Навъҳои классикии континенталии пешбурди соддакардашуда, ки ба пешбурди ҷамъшуда (як навъи пешбурди соддакардашуда) алоқаманд нестанд ва навъҳои худро доранд¹²⁰.

Олими рус Х.У. Рустамов қайд мекунад, ки хусусияти хоси муҳофизати судӣ дар шакли суръатнок нисбат ба тартиби муқаррарии баррасии парвандаҳо дар аксари давлатҳои Аврупо он аст, ки прокурор дар бораи тартиби суръатнокӣ муҳокимаи судӣ дархост пешниҳод менамояд; пешбурди муҳокимаи судӣ дар ғоибии айбдоршаванда ва бе иштироки прокурор имконпазир аст; Ҳимоягар иштирок намекунад; пурсиши шоҳидон рад карда мешавад; тафтиши далелҳои дар парванда мавҷудбуда талаб карда намешавад. Хусусиятҳои зикргардидаи муҳофизати соддакардашуда дар муҳокимаи судии кишварҳои гуногуни Аврупо бо дардарназардошти хусусиятҳои миллии қонунгузориҳои муҳофизатӣ, бидуни хусусияти намунавӣ фарқ карда мешавад¹²¹.

¹²⁰ Ниг.: Качалова О.В. Ускоренное производство в российском уголовном процессе: дис. ... д-ра юрид. наук. – Москва, 2016. – С. 118-121.

¹²¹ Ниг.: Рустамов Х.У. Уголовный процесс. Формы: учеб. пособие для вузов. – М.: Закон и право: ЮНИТИ, 1998. – С. 192-218.

Тавре С.Тейман қайд менамояд, бисёре аз тартибҳои суръатнок, ки дар Аврупо ва Амрикои Лотинӣ¹²² истифода мешаванд, имкон медиҳанд, ки аз марҳилаи тафтишоти пешакӣ нагузашта ва дар як муддати кӯтоҳ маҷлиси судӣ таъин карда шавад, агар гумонбаршуда дар марҳилаи тосудӣ ба полис ё муфаттиш иқрори эътимодбахш дода бошад.

Дар муурофияи ҷиноятӣ Олмон ду шакли соддакардашудаи муурофияи судии ҷиноятӣ вучуд дорад, яъне пешбурди суръатнок (*das beschleunigte Verfahren*) ва фармони судӣ (ё муурофияи фармонӣ) (*das Strafbefehlsverfahren*)¹²³. Масъалаи интиҳоб намудани ин ё он намуди пешбурд дар шакли соддакардашуда мувофиқи принсипи аз содда ба мураккаб гузаштан: яъне, аз фармон оид ба ҷазо, ки он гузаронидани маҷлиси судиро талаб намекунад, тавассути пешбурди суръатнок, ки дар он маҷлиси судӣ зарур мебошад, аммо он содда карда шудааст, ба пешбурди муқаррарӣ гузаштан¹²⁴.

Пешбурд дар бораи қабули фармон оид ба ҷазо (*das Strafbefehlsverfahren*), ё танҳо фармон оид ба ҷазо (*der Strafbefehl*), ки дар § 407 Кодекси муурофияи ҷиноятӣ Ҷумҳурии Федеративии Олмон муқаррар шудааст, шакли оддитарини пешбурд оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ дар Олмон мебошад.

Фармон оид ба ҷазо бидуни маҷлиси судӣ бароварда мешавад. Мувофиқи § 407 Кодекси муурофияи ҷиноятӣ Ҷумҳурии Федеративии Олмон, агар прокурор баъди ба охир расидани тафтишоти пешакӣ ба хулосае ояд, ки зарурати ба гузаронидани муҳокимаи судӣ вучуд надорад, вай дар бораи фармон оид ба ҷазо ба судьяи ваколатдор дархост пешниҳод мекунад. Зурурият ба муҳокимаи судӣ вучуд надорад, агар барои баррасии парванда гирифтани маълумот аз шохидон ё талаботи дигар, зарур набошад. Судья ба хулосае омад, ки дархости прокурор танҳо, яъне бидуни маҷлиси судӣ бо

---

¹²² Ниг.: Тейман С. Упрощенное производство или согласованное заявление о виновности? [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://lprc.kz/wp-content/uploads/2020/01/Uproshhennoe-proizvodstvo-ili-soglasovannoe-zayavlenie-o-vinovnosti.pdf> (санаи мурочиат: 05.05.2023).

¹²³ Ниг.: Hellmann U. Strafprozessrecht. – Springer-Verlag, 2006. – Rn. 996.

¹²⁴ Ниг.: Heghmanns M. Strafverfahren: Strafrecht für alle Semester. Grund-und Examenswissen – kritisch vertieft. – Springer-Verlag, 2014. – Rn. 623.

иштироки судшаванда, прокурор, шоҳидон қобили қабул аст, маводҳои парвандаро, ки дар натиҷаи тафтишоти пешакӣ гирифта шудааст, мавриди омӯзиш қарор медиҳад, ки дар натиҷа фармон оид ба чазоро қабул менамояд ва он тавассути почта ба судшаванда фиристода мешавад¹²⁵.

Қобили зикр аст, ки дар тартиби фармон оид ба чазо расмиёти соддагардони нисбат ба тартиби суръатнок, новобаста аз он ки онҳо бо ҳамдигар монанданд, бисёр ҷиддӣ мебошад.

Муҳимтарин фарқияти байни ин шаклҳо дар он аст, ки ҳангоми пешбурди суръатнок давраи моҳиятан баррасӣ намудани парванда, ҳамчун муҳокимаи судӣ вучуд дорад.

Дар асоси § 417 КМҶ ҚФО пешбурди суръатнок дар асоси дархости хаттӣ ё шифоҳии прокурор оид ба қабули ҳукм бо пешбурди суръатнок оғоз мегардад. Мувофиқи § 419 КМҶ ҚФО нисбат ба дархост оид ба пешбурди суръатнок аз ҷониби прокурор суд метавонад яке аз қарорҳои зеринро қабул намояд: қонеъ гардонидани дархост ва гузаштан ба пешбурди суръатнок; рад намудани дархост ва гузаштан ба тартиби умумӣ; қатъ намудани таъқиби ҷиноят.

Хусусияти муҳими пешбурди суръатнок ин таҳқиқи соддакардашудаи далелҳо мебошад, ки бо розигии иштирокчиёни муурофия иҷозат дода мешавад (§ 420 III КМҶ ҚФО), масалан имконияти пешниҳоди маводҳои парванда васеъ мегардад. Дар муурофияи муқаррарӣ низ имкони пешниҳод ва хондани протоколҳои пурсиш ё дигар тавзеҳоти хаттӣ шоҳидон, қоршиносон ё айбдоршавандагон мавҷуд аст, аммо ин тартиб танҳо ҳамчун илова ба таҳқиқи бевоситаи далелҳо аз тарафи суд, амал менамояд.

Хусусияти пешбурдҳои соддакардашудаи ҚФО дар он аст, ки онҳо чун қоида нисбат ба ҷиноятҳои вазнин истифода намешаванд ва танҳо дар марҳилаи муҳокимаи судӣ татбиқ мегарданд. Дар баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда судя нақши муҳимро мебозад. Дар

---

¹²⁵ Ниг.: Брестер А.А., Быковская А.С. Сравнительно-правовой анализ упрощенного производства в уголовном процессе России и Германии / А.А. Брестер, А.С. Быковская // Актуальные проблемы российского права. – 2015. – №12 (61). – С. 164.

баробари ин, прокурор дар чунин ҳолатҳо мавқеи маҳдудро соҳиб аст. Нақши ҳалқунандаи суд дар он зоҳир мегардад, ки дар натиҷаи пешниҳод намудани дархост оид ба пешбурди соддакардашуда нуқтаи ниҳоиро мегузорад, яъне ё бо тартиби соддакардашуда ва ё бо тартиби муқаррарӣ баррасӣ намудани парванда аз салоҳиди судя вобастагӣ дорад. Бо вучуди ин, таҳлили хусусиятҳои татбиқи ин падида дар Олмон ба мо имкон медиҳад, ки алоқамандии тартиби соддакардашудаи тафтиши судии Тоҷикистонро ба ин навъи пешбурди соддакардашудаи судӣ тасдиқ намоем.

А.А. Смирнов қайд менамояд, ки дар муурофияи ҷиноятии Испания ва Италия, объекти чунин муурофия ризоияти расмии айбдоршаванда бо фикри айбдоркунӣ (конформизм) ё «таъиноти ҷазо» (паттеджаменто) мебошад. Айбдоршавандае, ки аҳд бастааст, вазифадор нест, ки гуноҳашро эътироф кунад, бар ивази ин, қонун дар Испания чораи маҳдуди ҷазо, яъне шаш сол маҳрум намудан аз озодӣ ё дар Италия кам кардани андозаи ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ – аз се як ҳисса муқаррар гардидааст. Тафтиши судӣ дар ин ҳолат гузаронида намешавад¹²⁶. Навъи дигари аҳд ин аҳди соддагардони тартиби дар Италия истифодашаванда – *celerantes* мебошанд. Баъди ба охир расидани тафтиши пешакӣ айбдоршаванда бо розигии прокурор барои бо тартиби соддакардашуда баррасӣ намудани парванда дар суд, дар асоси маводҳои тафтиши пешакӣ дар марҳилаи шиносои ба маводи парвандаи ҷиноятӣ, дархост пешниҳод менамояд. Дар сурати баровардани ҳукми айбдоркунанда аз рӯи парванда, муҳлати ҷазо аз се як ҳиссаи муҳлати муқарраршудаи аз озоди маҳрум кардан кам карда мешавад¹²⁷. Дар Италия ин як навъи алоҳидаи навъи умумии созишномаҳо (*pattejamento*) – шартномаҳои ҳамкорӣ бо аъзои ташкилотҳои ҷиноятӣ мебошад, ки розигии худро барои нишондод бар зидди пешвоёни ҷомеаи ҷиноятӣ, бар ивази кам кардани ҷазо¹²⁸ иброз медорад. Ин аҳдҳо шартан аҳдҳо бо «пентито» - «аъзоёни тавбакардаи ҷамоаҳои муташаккили ҷиноятӣ («мафия»), ки

¹²⁶ Ниг.: Смирнов А.В. Типология уголовного судопроизводства: дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 2001. – С. 205.

¹²⁷ Ниг.: Ҳамон ҷо. – С. 225.

¹²⁸ Ниг.: Пилюк А.В. Проблемы применения упрощенных форм разрешения уголовных дел в судопроизводстве российской федерации в свете типологии современного уголовного процесса. – Томск: Изд-во Том. Ун-та, 2011. – С. 143.

«омерта» – кодекси хомӯширо вайрон кардаанд ва бар зидди роҳбарони созмон бар ивази кам кардани ҷазо нишондод додаанд» номида мешаванд. Чунин созишномаҳо аз миёнаҳои солҳои 1980, пеш аз ҳама дар парвандаҳои ҷиноятӣ, ки аз ҷониби ҷомеаҳои ҷиноятӣ содир карда шудаанд, баста мешаванд. Хусусияти ин аҳдҳо дар он буд, ки агар онҳо ба мақомоти тафтишотӣ ва судяҳо маълумотеро пешниҳод намоянд, ки роҳбарон ва аъзои гурӯҳҳои ҷиноятиро ба ҷавобгариҳои ҷиноятӣ кашида тавонанд. Дар ин сурат ҷазо метавонад панҷ баробар кам карда шавад¹²⁹.

Баъзе намудҳои пешбурди соддакардашуда созишнома дар бораи ҷазо ё кам намудани онро дар бар мегиранд. Ба инҳо нусхаи итолиёвии созишнома - (patteggiamento) – «таъйини ҷазо бо дархости тарафҳо» (моддаҳои 444-448 Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Италия) дохил мешавад.

Дар қонунгузориҳои давлатҳои зикршуда сухан дар бораи созиш, ки боиси иқрори гуноҳ мегардад, намеравад, балки розӣ шудан ба айбдоркунӣ равона гардидааст. Айбдоршаванда, эҳтимолан, ба таври субъективӣ гуноҳи худро эътироф намекунад, аммо бо роҳи созиш розигии худро бо формулаи айбдоркунӣ баён мекунад, ки барои он ӯ аз давлат подош дар шакли қоҳиш додани ҷазо нисбат ба ҷинояти содиркардааш мегирад (дар Испания он наметавонад аз шаш соли маҳрум сохтан аз озодӣ зиёд бошад, дар Италия – муҳлати ҳафт аз се як ҳисса кам карда мешавад).

Паттеджаменто ба парвандаҳои ҷиноятӣ дахл дорад, ки хатари қалони ҷамъиятӣ надоранд; тарафҳо метавонанд дар бораи андозаи ҷазо дар намуди ҷарима ё маҳрум кардан аз озодӣ, ки на бештар аз панҷ сол мебошад (бо имкони кам кардани ҷазо дар чунин ҳолатҳо то се ду ҳисса) созиш банданд. Шартҳои ҳатмӣ барои бастании ин созишнома розигии ҷабрдида мебошад. Агар охириин бо талаби худ ба мурофиа ворид шавад, ин созишнома баста намешавад. Созишномае, ки тибқи тартиби паттеджаменто баста шудааст, аз ҷониби судяе, ки ба тафтиши пешакӣ назорат мекунад ё аз ҷониби судяе, ки

---

¹²⁹ Ниг.: Пилюк А.В. Проблемы применения упрощенных форм разрешения уголовных дел в судопроизводстве российской федерации в свете типологии современного уголовного процесса. – Томск: Изд-во Том. Ун-та, 2011. – С. 144.

парвандаро барои муҳокимаи пешакӣ қабул кардааст, тасдиқ карда мешавад. Айбдоршаванда хангоми бастанӣ чунин созишнома наметавонад ба гуноҳаш иқроӣ шавад. Шартнома танҳо ба ҷазо дахл дорад, на дар бораи қисман даст кашидан аз айбнома ё тағйир додани моҳияти айбнома. Дар ин ҳолат тафтиши судии далелҳо гузаронида намешавад. Судья набояд ба гуноҳи айбдоршаванда шубҳа дошта бошад, созишномаи аз ҷониби ӯ тасдиқшуда оид ба андозаи ҷазо бояд ба кирдор мувофиқ бошад¹³⁰. Илова бар ин, судья бояд ба риояи тартиби бастанӣ созишнома боварӣ ҳосил намояд, зеро созишномаи тасдиқшуда эътибори айбдоркунӣ дорад. Дар тартиби паттеджаменто сеяк кам кардани ҷазо пешбинӣ шудааст, хароҷоти муурофиавӣ аз айбдоршаванда ситонида намешавад, намудҳои иловагии ҷазо татбиқ намегарданд, ба истиснои кам намудани муҳлати бардоштани доғи судӣ. Яке аз камбудихоӣ ин тартиб тағйир додани мавқеи суд дар тасдиқи паттеджаменто ба ҳисоб мерафт. Дар аввал суд метавонист ин аҳдро рад кунад, аммо аз соли 1999 суд ба мавқеи прокурор вобаста шудааст ва ҳақ надорад, ки созишномаро тасдиқ накунад¹³¹.

Ҳамин тариқ, тартиби соддакардашуда дар муурофиаи ҷиноятӣ ИМА, ки бо номи «аҳд оид ба иқроӣ гуноҳ» машҳур аст, ба тартибҳои соддакардашудаи Аврупои континенталӣ таъсир расонида бошад ҳам, аммо ин давлатҳо онро ба муурофиаи ҷиноятӣ худ мувофиқ гардониданд. Дар ҳамин замина метавон якҷанд фарқияти онҳоро ҷудо намуд:

1. Аҳд оид ба иқроӣ гуноҳ падидаи умумимуурофиавӣ мебошад, яъне бидуни истисно нисбати тамоми категорияҳои парвандаҳои ҷиноятӣ татбиқ мегардад. Дар аврупои континенталӣ бошад нисбати катерияҳои муайян, ки ҷиноятҳои начандон вазнин ва ҷазои сабук доранд, татбиқ мегардад.

2. Дар муурофиаи ҷиноятӣ Аврупои континенталӣ нисбати ҳама намуди аҳдҳо тафтишоти пешакӣ гузаронида мешавад, ки шахсони

¹³⁰ Ниг.: Головки Л.В. Приводит решение Конституционного Суда Италии (№313/1990), в котором обосновывается конституционная необходимость отклонять соглашение ввиду несопоставленности наказания. Головки Л.В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве. – М.: Юридический центр Пресс, 2002. – С. 194.

¹³¹ Ниг.: Thaman S. Comparative criminal procedure: a casebook approach 43–44 2nd ed. 2008 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://diadraackols.com/33876-comparative-criminal-procedure-a-casebook-get-pdf.html> (санаи мурочиат: 23.04.2015).

ваколатдор пурра, ҳамаҷониба ва холисона ҳолатҳои корро таҳқиқ менамаянд. Ин ба суд имконият медиҳад, ки дархости мувофиқи тарафхоро бо маводи парванда якҷоя намояд, яъне иқрори гуноҳ дар инҷо бо дигар далелҳо ҳамроҳ мегардад. Дар ИМА бошад, ҳангоми бастанӣ аҳд айбдоркунанда ягон маводи дағар пешниҳод намекунад¹³².

Дар натиҷа падидаҳои нави аврупоӣ континенталӣ аз исботномаи пурра даст нақашаанд, балки аз таҳқиқи бевоситаи далелҳо дар суд, яъне аз тафтиши пурраи судӣ худдорӣ намудаанд¹³³.

Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар ҚТ аз «аҳд оид ба иқрори гуноҳ» -и англосаксонӣ ба таври назаррас фарқ мекунад. Дар баробари ин, азбаски ҳарду падида шаклҳои соддакардашудаи (ихтисоршудаи) муҳокимаи судӣ мебошанд, чунин аломатҳои умумии онҳоро ҷудо кардан мумкин аст: 1) мақсади умумӣ – соддагардонӣ ва суръатнокӣ муҳокимаи судӣ; 2) як асос – иқрорӣ гуноҳи худ аз ҷониби судшаванда (айбдоршаванда); 3) барои татбиқи ҳар ду тартиб розигии тарафҳо ва суд зарур аст; 4) дар рафти муҳокимаи судӣ таҳқиқи далелҳо сурат намегирад (тафтиши судӣ нест). Дар ин ҳолат бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ танҳо ҳамон далелҳоеро таҳқиқ намудан мумкин аст, ки тарафҳо онро нишон медиҳанд; 5) Яке аз оқибатҳои муҳим барои айбдоршаванда ҳангоми бастанӣ «аҳд» кафолати ҷазои сабуктар, аз ҷазое, ки дар сурати мавҷуд набудани иқрори гуноҳ таъин карда мешавад, мебошад. Тибқи тафтиши соддакардашудаи судӣ, судяҳои ҚТ ҳақдоранд ба судшавандае, ки ба гуноҳаш иқрор гардидааст, аз 3/2 ҳиссаи ҷазои умумии дар қонун муқарраршударо таъин намоянд; 6) рад кардани тасдиқи «аҳд» аз ҷониби суд, инчунин норозигии суд ба татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ боиси бо тартиби умумӣ баррасӣ намудани парвандаи ҷиноятӣ мегардад.

Намудҳои алоҳидаи тартиби соддакардашударо дар қонунгузории давлатҳои пасошуравӣ мушоҳида намудан мумкин аст. Мувофиқи тағйирот ба қонунгузории Россия дар соли 1993, аз ҷумла КМҚ ҚШФСР соли 1960, ду

¹³² Ниг: Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. – М.: Статут, 2016. – С. 1032.

¹³³ Ниг: Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. – М.: Статут, 2016. – С. 1033.

шакли муурофияи соддакардашударо, ки дар ҳақиқат аз ОМСҶ сарчашма мегирифт, муқаррар намуд. Ҳамин тариқ, тафтиши соддакардашудаи судӣ дар ҳолате иҷозат дода мешуд, ки агар айбдоршаванда дар муурофияи судии қасамӣ ва дар судҳои оштидиҳанда ҳангоми баррасии парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ ба гуноҳи худ иқрор шавад.

Дар Кодекси муурофиявии ҷинояти амалкунандаи Федератсияи Россия соли 2001¹³⁴, як намуди нави муҳокимаи соддакардашудаи судӣ – тартиби махсуси муҳокимаи судӣ, ки ба розигии айбдоршаванда бо айби эълоншуда асос меёбад, пайдо шуд. Ба омӯзиш ва таҳқиқи ин масъала як қатор муаллифон рисолаҳои илмӣ ва монографияҳои худро таълиф намудаанд, аз ҷумла: А.Е. Бочкарев¹³⁵, Д.В. Глухов¹³⁶, Н.П. Дубовик¹³⁷, В.В. Дяконова¹³⁸, А.В. Пиюк¹³⁹, К.А. Рибалов¹⁴⁰. Баъзе масъалаҳои алоҳидаи таъбиқи тартиби махсуси муҳокимаи судӣ, афзалиятҳо ва мушкилотҳои он дар қорҳои Д.П. Великий¹⁴¹, Е.В. Саюшкина¹⁴², А.П. Тенишев¹⁴³, инчунин масъалаҳои тафриқанамоии шакли муурофиявӣ бо роҳи соддагардонии (суръатнокии) он дар асарҳои С.С. Сиганенко¹⁴⁴, Т.В. Трубникова¹⁴⁵ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд.

---

¹³⁴ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001, №174-ФЗ (ред. от 28.06.2022) (с изм. и доп., вступ. в силу с 09.07.2022) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/ (санаи муруҷиат: 14.07.2022).

¹³⁵ Ниг.: Бочкарев А.Е. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Владимир, 2005. – 213 с.

¹³⁶ Ниг.: Глухов Д.В. Совершенствование института особого порядка судебного разбирательства в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – СПб., 2012. – 254 с.

¹³⁷ Ниг.: Дубовик Н.П. Особый порядок судебного разбирательства и его место в системе упрощенных производств по уголовным делам: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2004. – 174 с.

¹³⁸ Ниг.: Дяконова В.В. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2005. – 226 с.

¹³⁹ Ниг.: Пиюк А.В. Теоретические основы упрощения форм разрешения уголовных дел судом в Российской Федерации: типологический аспект: дис. ... д-ра юрид. наук. – Томск, 2017. – 469 с.

¹⁴⁰ Ниг.: Рыбалов К.А. Особый порядок судебного разбирательства в Российской Федерации и проблемы его реализации. – М.: Издательство «Юрлентинформ», 2004. – 152 с.

¹⁴¹ Ниг.: Великий Д.П. Особый порядок судебного разбирательства: теория и практика / Д.П. Великий // Журн. рос. права. – 2005. – №6. – С. 74-80.

¹⁴² Ниг.: Саюшкина Е.В. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: учебное пособие. – Оренбург: Оренбургский институт (филиал) Университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА), 2021. – 89 с.

¹⁴³ Ниг.: Тенишев А.П. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном процессе российской федерации: соответствие принципам и совершенствование процессуальной формы: дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2018. – 197 с.

¹⁴⁴ Ниг.: Цыганенко С.С. Общий и дифференцированные порядки уголовного судопроизводства: дис. ... д-ра юрид. наук. – СПб., 2004. – 498 с.

¹⁴⁵ Ниг.: Трубникова Т.В. Упрощенные судебные производства в уголовном процессе России: дис. ... канд. юрид. наук. – Томск, 1997. – 264 с.

Кодекси муурофиавии ҷиноятии Федератсияи Россия тартиби махсуси қабули қарори судӣ ҳангоми розигии айбдоршаванда бо айб эълоншударо дар боби алоҳида муқаррар намудааст. Моҳияташ дар он аст, ки ҳангоми мавҷудияти розигии айбдоркунандаи давлатӣ ё хусусӣ ва инчунин ҷабрдида, айбдоршаванда ҳуқуқ дорад бо айби ба ӯ пешниҳодшуда розӣ будани худро эълон кунад ва бидуни гузаронидани муҳокимаи судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки ҷазои онҳо дар Кодекси ҷиноятии Федератсияи Россия аз даҳ соли маҳрум сохтан аз озодӣ зиёд нест, дархост пешниҳод намояд.

Падидаи тартиби махсуси муҳокимаи судии Россия назар ба аҳд оид ба иқрори гуноҳи амрикоӣ ба навъи аврупоии «аҳд оид ба розигӣ бо айбдоркунӣ» хеле наздик буда, ба ягон навъи тартиби соддакардашуда мансуб донистани он ғайриимкон аст. Баррасии дархости судшаванда дар бораи қабули қарор бидуни муҳокимаи судӣ, аз пешниҳоди айб нисбат ба судшаванда ва дар парвандаҳои ҷиноятии айбдоркунии хусусӣ бо пешниҳоди айби айбдоркунандаи хусусӣ, оғоз мегардад. Судя вазифадор аст аз судшаванда пурсад, ки оё айбдоркунӣ ба ӯ фаҳмо аст, оё бо айб розӣ аст ва дархости худро дар бораи бидуни муҳокимаи судӣ қабул намудани ҳукм дастгирӣ мекунад ё не, оё ин дархост ихтиёран ва пас аз машварат бо ҳимоятгар дода шудааст, оё ӯ оқибатҳои онро мефаҳмад ё не ва ғ.

Ҳангоми иштироки ҷабрдида дар маҷлиси судӣ судя муносибати ӯро ба дархости судшаванда муайян мекунад. Дар сурати эътирози судшаванда, айбдоркунандаи давлатӣ ё хусусӣ, ҷабрдида нисбат ба қабули ҳукм бидуни муҳокимаи судӣ, судя бо ташаббуси худ, дар бораи қатъ кардани тартиби махсуси баррасии парванда ва баррасии парвандаи ҷиноятӣ бо тартиби умумиро қабул менамояд. Агар судя ба ҳулосае ояд, ки айбе, ки судшаванда ба он розӣ шудааст, бо далелҳои дар парвандаи ҷиноятӣ вучуддошта асоснок ва тасдиқи худро ёфтааст, ҳукми айбдоркунанда қабул ва ба судшаванда ҷазо таъин мекунад, ки он аз се ду ҳиссаи андозаи умумии ҷазои муайяншуда зиёд буда наметавонад. Тафтиши далелҳо ва баҳодиҳии онҳо аз ҷониби судя дар ҳукм инъикос карда намешавад.

Олимони рус дар мавриди мувофиқ будани дар Россия чорӣ кардани чунин як падидаи пешбурди соддакардашуда ба мисли аҳд оид ба иқрори гуноҳ ба як хулоса наомадаанд. Содда гардонидани муурофия, менависад М. Строгович, ба амалияи тафтишотӣ ва судӣ зарар расонида бошад ҳам, аммо ин хусусияти муурофияи ҷиноятӣ он давра набуд¹⁴⁶. Л. Лазарева, ки ҷонибдори аҳд оид ба иқрори гуноҳ мебошад, чунин мешуморад, ки дар қонунгузорӣ мустаҳкам намудани он на танҳо тартиби баррасии парвандаҳои ҷиноятиро дар суди марҳилаи якум оқилона (мувофиқ) менамояд, балки сарбории судҳои марҳилаҳои дуюм ва назоратиро низ хеле сабук менамояд¹⁴⁷. И. Петрухин, баръакс, чунин мешуморад, ки ҳокимияти давлатӣ, ки аз ҷониби прокурор намояндагӣ карда мешавад, набояд шахсеро, ки ба содир кардани кирдори барои ҷамъият хавфнок иқрор (пурра ё қисман) гардидааст, бахшад. Чунин созиш ба ҳеч ваҷҳ ба манфиати омма нест¹⁴⁸.

Дар байни давлатҳои Европайи Шарқӣ таҷрибаи Федератсияи Россия дар бобати истифода бурдани «тартиби махсуси муҳокимаи судӣ» шавқовартар аст. Таҷрибаи начандони татбиқи ин падида (он танҳо аз соли 2001 амал кард) номукамалии баъзе меъёрҳои Кодекси муурофиявии ҷиноятӣ Федератсияи Россияро, ки онро танзим мекунанд, нишон дод. Ин мушкилот ҳам ба моҳияти ин тартиб (имконияти татбиқи он нисбат ба ноболиғон, бидуни анҷом додани ягон амали тафтишӣ ва ғ.) ва ҳам ҳатогихо дар номгузориҳои он (нофаҳмӣ дар номгузориҳои тартиб – «тартиби махсуси муҳокимаи судӣ» ё «тартиби махсуси қабули қарори судӣ ҳангоми розигии айбдоршаванда бо айбӣ эълоншуда» ва ғайра). дахл доранд.

Яке аз мушкилотҳои татбиқи ин падида масъалаи соддагардони тафтиши судӣ мебошад, ки бевосита дар қонунгузорӣ танзим нашудааст. Сарфи назар аз он ки Кодекси муурофиявии ҷиноятӣ дар бораи истисно намудани муҳокимаи судӣ дар маҷмуъ ишора менамояд, аксари олимони бар

---

¹⁴⁶ Ниг.: Строгович М.О. единой форме уголовного судопроизводства и пределах ее дифференциации / М.О. Строгович // Социалистическая законность. – 1974. – №9. – С. 50-53.

¹⁴⁷ Ниг.: Лазарева В. Легализация сделок о признании вины / В. Лазарева // Российская юстиция. – 1999. – №5 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://base.garant.ru/3540927/> (санаи мурочиат: 27.06.2022).

¹⁴⁸ Ниг.: Петрухин И. Сделки о признании вины чужды российскому менталитету / И. Петрухин // Российская юстиция. – 2001. – №5. – С. 37.

он ақидаанд, ки қонунгузор бо набудани тафтиши судӣ ишора намудааст¹⁴⁹. Бо вучуди ин, баъзе аз ҳуқуқшиносони Россия исрор доранд, ки тартиби махсус истисно не, балки тафтиши судии ихтисоршударо дар назар дорад¹⁵⁰. Чунин тафовут олимонро водор мекунад, ки ба чунин хулосае оянд, ки ба Кодекси мурофиавии ҷинойтӣ шакли дигари ихтисоршудаи муҳокимаи судӣ – тафтиши соддакардашудаи (ихтисоршудаи) судӣ¹⁵¹, ки дар таҷрибаи адолати судии Беларус асос ёфтааст, ворид кардан лозим аст. Дар баробари ин, таҷрибаи Россия оид ба танзими тартиби махсуси муҳокимаи судӣ аз ҷониби қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон низ метавонад дар раванди такмили навъи миллии муҳокимаи соддакардашудаи судӣ истифода шавад.

Қонунгузори мурофиавии ҷинойтии як қатор давлатҳои собиқ ИҶШС, ки баъд аз пошхӯрии он қабул шудаанд, меъёрҳои фаро мегиранд, ки дар натиҷаи ба гуноҳ иқро шудани айбдоршаванда ё судшаванда имконият медиҳанд, муҳлати мурофиа ихтисор карда шавад. Чунин меъёрҳо, масалан, дар Кодекси мурофиавии ҷинойтии Ҷумҳурии Қазоқистон (моддаи 361), Ҷумҳурии Беларус (моддаи 326) ва дигар давлатҳо пешбинӣ шудаанд.

Соли 1999 бо ҷорӣ намудани Кодекси нави мурофиавии ҷинойтии Ҷумҳурии Беларус як падидае рӯи кор омад, ки дар Кодекси мурофиавии ҷинойтии ҚШС Беларус соли 1960 пешбинӣ нашуда буд – тартиби ихтисоршудаи тафтиши судӣ.

Дар байни воситаҳои, ки ноил шудан ба он мурофиаи ҷинойтиро самарнок хоҳад кард, ин тартиби ихтисоршудаи тафтиши судӣ, ки дар қонунгузори Ҷумҳурии Беларус бо ҷорӣ намудани Кодекси мурофиавии ҷинойтӣ дар соли 1999 пайдо шудааст, мебошад. Моҳияти ин тартиб аз он иборат аст, ки дар муҳокимаи судӣ, агар асоси шартҳои дахлдор мавҷуд

---

¹⁴⁹ Ниг.: Смирнов А.В., Калиновский К.Б. Уголовный процесс: учебник / Под общ. ред. проф. А.В. Смирнова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2008. – С. 552-553; Рябинина Т.К. Особый порядок судебного разбирательства как одна из сокращённых форм уголовного судопроизводства / Т.К. Рябинина // Российский судья. – 2004. – №9. – С. 21.

¹⁵⁰ Ниг.: Демидов В. Некоторые вопросы применения особого порядка судебного разбирательства / В. Демидов // Российская юстиция. – 2003. – №4. – С. 24-25.

¹⁵¹ Ниг.: Волколуп О. Формы судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве / О. Волколуп // Уголовное право. – 2003. – №1. – С. 64-65; Рябинина Т.К. Особый порядок судебного разбирательства как одна из сокращённых форм уголовного судопроизводства / Т.К. Рябинина // Российский судья. – 2004. – №9. – С. 22.

бошад, таҳқиқи далелҳо гузаронида намешавад ё ба андозаи маҳдуд гузаронида мешавад, ки дар натиҷа давомнокии муурофияи судӣ хеле кам мешавад. Омори судӣ нишон медиҳад, ки дар солҳои аввали амали Кодекси нави муурофиявии ҷиноятӣ шумораи парвандаҳои ҷиноятӣ, ки бо истифода аз тартиби ихтисоршудаи судӣ баррасӣ гардидаанд, пай дар пай афзудааст. Ҳамин тариқ, агар дар соли 2001-ум 24,7% аз шумораи умумии парвандаҳои ҷиноятӣ, ки судҳои ноҳиявӣ (шаҳри) баррасӣ карда бошанд, пас дар соли 2004 шумораи чунин парвандаҳо аллакай 46,9% ва дар баъзе судҳо ин рақам ҳатто аз 80% зиёдтар буд¹⁵².

Мутобиқи моддаи 326 Кодекси муурофиявии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Беларус¹⁵³ «Тартиби ихтисоршудаи тафтиши судӣ», агар айбдоршаванда ба гуноҳи худ иқрор шуда бошад ва агар иқроршавиро ҳеч яке аз тарафҳо баҳс накунад ва дар мавриди он шубҳа ба вуҷуд наоваранд, суд бо ризоияти тарафҳо баъди пурсиши айбдоршаванда ва муайян намудани он, ки оё эътирофи ӯ маҷбурӣ нест, ҳуқуқ дорад танҳо ба таҳқиқи далелҳои маҳдуд шавад, ки тарафҳо онҳоро нишон додаанд, ё тафтиши судиро хатмшуда эълон намуда, ба музокираи судӣ гузарад. Рад намудани таҳқиқи далелҳо боиси нораво будани шикоят ё эътироз аз ҳукм мегардад. Ҳалли ин масъала, ба фикри мо, бевосита ба мазмуни марҳилаи навбатии муурофия – музокираи судӣ дахл дорад. Мутобиқи қоидаҳои умумии муҳокимаи судӣ тарафҳо ҳуқуқ надоранд ба далелҳои, ки дар тафтиши судӣ таҳқиқ нашудаанд, истинод намоянд. Маълум аст, ки агар дар пурсиши судшаванда бояд маълумоти воқеӣ оид ба ҳолатҳои содир намудани ҷиноят ҷой дошта бошад, он гоҳ тарафҳо метавонанд дар баромадҳои худ ба натиҷаҳои пурсиш тавачҷух намоянд. Агар ҳангоми пурсиш танҳо ҳолатҳои иқроршавӣ аниқ гардида бошад, он гоҳ аз он тарафҳо дар музокираи судӣ истифода бурда наметавонанд. Тартиби ихтисоршуда дар парвандаҳои ҷиноятӣ оид ба

---

¹⁵² Ниг.: Зайцева, Л.Л., Жигулич В.С. Сокращенное судебное следствие в уголовном процессе Республики Беларусь. – Минск: Пересвет, 2013. – С. 4.

¹⁵³ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: принят Палатой представителей 24 июня 1999 г.: одобрен Советом Республики 30 июня 1999 г.]. – СПб.: Юридический центр «Пресс», 2001 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://etalonline.by/document/?regnum=hk9900295> (санаи муруҷиат: 14.07.2022).

чиноятҳои ноболиғон, чиноятҳои, ки барои онҳо ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати зиёда аз даҳ сол ё ҷазои катл таъин шудаанд, инчунин дар ҳолатҳои, ки ақаллан яке аз айбдоршавандагон ба гуноҳаш иқрор нагардад ва парвандаи онро дар пешбурди алоҳида ҷудо кардан мумкин нест, татбиқ карда намешавад. Ташаббуси тафтиши соддакардашудаи судӣ аз ҷониби суд мебошад.

Мувофиқи моддаи 382 Кодекси муурофиавии чиноятҳои Қазоқистон¹⁵⁴ оид парвандаҳои чиноятҳои начандон вазнин, дараҷаи миёна, инчунин чиноятҳои вазнин тартиби ихтисоршудаи муҳокимаи судӣ дар ҳолатҳои мавҷуд будани шартҳои зерин гузаронида мешавад:

1) судшаванда ба гуноҳи худ пурра иқрор гардад, аз ҷумла маблағи зараре, ки дар натиҷаи ҳуқуқвайронкунии чиноятӣ расонида шудааст ва талаботҳои даъвогии ба ӯ пешниҳодшударо эътироф намояд;

2) дар рафти пешбурди тосудӣ ба вайрон кардан ё поймол кардани ҳуқуқи иштирокчиёни муурофиа, ки Кодекси мазкур муқаррар намудааст, роҳ дода нашуда бошад;

3) тарафҳои дар парванда иштирокдошта мансубият ва имконпазирии далелҳои дар маводи парвандаи чиноятӣ мавҷудбударо мавриди баҳс қарор намедиханд ва дар маҷлиси судӣ таҳқиқи онҳоро талаб намекунанд;

4) дар сурати пешбурди суръатнок оид ба парванда дар давраи тосудӣ;

5) ҳангоми бастанӣ созишнома дар бораи оштишавӣ бо тартиби медиатсия.

Ҳангоми риояи ин талаботҳо, тафтишоти судӣ бо пурсиши айбдоршавандагон ва ҷабридагон маҳдуд мегардад.

Гуфтан мумкин аст, ки падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиш ва муҳокимаи судӣ, ки дар Кодекси муурофиавии чиноятҳои Беларус, Қазоқистон ва Тоҷикистон пешбинӣ шудааст, бисёр хусусиятҳои ба ҳам монанд ва ҳамчунин тафовут доранд. Пеш аз ҳама, тартиби соддакардашуда дар марҳилаи тафтиши судӣ муқаррар гардидааст ва дар доираи як модда тамоми

¹⁵⁴ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года, №231-V ЗРК (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.07.2022 г.) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: https://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=31575852 (санаи мурочиат: 14.07.2022).

масъалаҳои вобаста ба тафтиши соддакардашудаи тафтиши судиро танзим намудааст. Моддаи 382-и Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Қазоқистон бо риояи шартҳои зерин муҳокимаи соддакардашударо иҷозат медиҳад: эътирофи пурраи гуноҳ аз ҷониби ҳамаи айбдоршавандагон. Аммо дар муқоиса бо Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Тоҷикистон ва Беларус Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Қазоқистон инчунин як талоботи дигар – эътироф намудани талаботҳои даъвогиро муқаррар намудааст, ки кафолати иловагии манфиатҳои ҷабрдидаҳоро фароҳам меорад ва баҳри таъмини зарари расонидашуда, ки аз ҷиноят бармеояд, равона гардидааст. Шартҳои дигари татбиқи тартиби соддакардашуда дар муурофияи ҷиноятӣ Қазоқистон мавҷуд набудани вайронкунии ҳуқуқи шахрвандон дар маводи парванда мебошад. Шартҳои мазкурро мумкин аст, ки оянда дар КМҶ ҚТ муқаррар намоем, чунки он метавонад риоя ва иҷроиши кафолатҳо, принципҳои муурофияи ҷиноятиро дар давраи тафтишоти пешакӣ таъмин созад.

Дар ибтидо Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Қирғизистон барои саривақт ҳал намудани парвандаҳое, ки тафтиш ва муҳокимаи судиашон душвор нест ва ба ҷамъият хавфнок эътироф намешаванд, иҷозат наметод.

Соли 2004 Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Қирғизистон боби 36 «Тартиби соддакардашудаи муҳокимаи судӣ ва қабули қарори суд бо розигии айбдоршаванда»-ро муқаррар намуд, ки тартиби соддаи муҳокимаи судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятиро ифода менамуд.

Дар Ҷумҳурии Қирғизистон муҳокимаи судӣ бо тартиби соддакардашуда дар суди марҳилаи якум дар асоси дархости айбдоршаванда бо розигии айбдоркунандаи давлатӣ (хусусӣ) ва ҷабрдида оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ начандон вазнин ва дараҷаи миёна гузаронида мешуд¹⁵⁵.

Ҳангоми баррасии парвандаи ҷиноятӣ аз ҷониби суд дар шакли соддакардашуда қисмати муҳими муҳокимаи судӣ тафтиши судӣ аз тартиби

---

¹⁵⁵ Ниг.: Есенкулова С.А. Упрощенный порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве (по материалам Кыргызской Республики и Российской Федерации): дис. ... канд. юрид. наук. – Москва, 2013. – С. 15-16.

умумии мурофияи судӣ инкор (берун) карда мешавад, яъне далелҳо оид ба парвандаи ҷиноятӣ ҷамъовардашуда дар суд тафтиш ва баҳо дода намешавад. Суд метавонад ба тафтиши ҳолатҳое, ки шахсияти судшавандаро тавсиф мекунад, ҷазоро сабук ва вазнин мекунад (қисми 5, моддаи 328 Кодекси мурофиявии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон) маҳдуд гардад. Мутобиқи қисми 2 моддаи 328¹-и Кодекси мурофиявии ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон айбдоршаванда метавонад бо пешниҳоди ариза дар охири тафтишот - ҳангоми шиносӣ бо маводи парвандаи ҷиноятӣ ё дар мурофияи судӣ ҳуқуқ дошт талаб намояд, ки парвандаашро бо тартиби соддакардашуда баррасӣ намоянд. Дар баробари ин, ба айбдоршаванда муҳлати сабуктари ҷазоро давлат кафолат меод. Қонунгузори мурофиявии ҷиноятӣ уҳдадори судро барои кам кардани ҳадди ақал сеяки ҷазоро аз ҷазои умумӣ (қисми 10 моддаи 328³ Кодекси мурофиявии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон) муқаррар менамояд. Ин падида дар ҳуқуқи мурофиявии ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон то соли 2019, қабул гардидани КМҶ нави Ҷумҳурии Қирғизистон амал намуд.

28 октябри соли 2021 Кодекси нави мурофиявии ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон¹⁵⁶ мавриди амал қарор гирифт, ки тағйироти қиддиро дар соҳаи мурофияи судии ҷиноятӣ, махсусан тартиби соддакардашудаи муҳокимаи судӣ ба миён гузошт.

Дар байни навоариҳои Кодекси мурофиявии ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон чунин падидаро, ба мисли «Созишномаи мурофиявӣ» метавон ном бурд. Ҳамин тариқ, қисми 16-и Кодекси нави мурофиявии ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон махсусан ба созишномаи мурофиявӣ бахшида шудааст. Дар Кодекси мурофиявии ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон се намуди созишномаҳои мурофиявӣ пешбинӣ шудааст: 1. Созишномаи мурофиявӣ оид ба иқрори гуноҳ; 2. Созишномаи мурофиявӣ оид ба ҳамкорӣ;

---

¹⁵⁶ Уголовно-процессуальный кодекс Киргизской Республики (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.03.2021 г.) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112308> (санаи мурочиат: 16.03.2022).

3. Созишномаи мурофиавӣ оид ба мувофиқоӣ (оштии тарафҳо)¹⁵⁷. Тартиби нав бештар бо аҳд оид ба иқрори гуноҳи амрикоӣ монанди дорад.

Бо дардарназардошти таҷрибаи хориҷӣ дар ҳалли низоъҳо дар самти адолати судӣ, низоми қонунгузори Қирғизистон, тавре ки дар боло зикр гардид, созишномаи мурофиавӣ оид ба иқрори гуноҳро ҷорӣ кардааст. Ҳамин тавр, тибқи моддаҳои 487, 489 Кодекси нави мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон, созишномаи мурофиавӣ ҳам дар марҳилаҳои тосудӣ ва ҳам дар марҳилаи муҳокимаи судӣ баста мешавад. Одатан, тарафҳои ин созишнома гумонбаршуда, айбдоршаванда ва прокурор мебошанд. Созишнома оид ба иқрори гуноҳ оид ба ҷиноятҳои наҷандон вазнин ва дараҷаи миёна (қисми 1 моддаи 487 Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон) баста мешавад. Бо вучуди ин, нигаронкунанда аст, ки бо гумонбаршуда низ созишномаи оид ба иқрори гуноҳ баста мешавад. Мутобиқи қисми 1 моддаи 44-и Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Гумонбаршуда шахсе мебошад: 1) бо гумони содир намудани ҷиноят ва (ё) кирдори ношоиста бо тартиби муқаррарнамудаи Кодекси мазкур дастгир шудааст; 2) нисбати ӯ дар бораи гумонбар шудан ба содир намудани ҷиноят ё кирдори ношоям огоҳнома дода шудааст»¹⁵⁸.

Мутобиқи қисми 1 моддаи 247-и Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Қирғизистон «Муфаттиш пас аз шинос шудан бо маводи парвандаи ҷиноятии иштирокчиёни мурофиа ва ҳаллу фасли дархости онҳо фикри айбдоркунӣ тартиб медиҳад.

18 феввали соли 2021 дар КМҶ Ҷумҳурии Ўзбекистон боби 62¹. «Созишнома оид ба иқрори гуноҳ» муқаррар карда шуд. Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Ўзбекистон¹⁵⁹ муқаррар менамояд, ки судя

---

¹⁵⁷ Ниг.: Алахунов Н.А. Некоторые проблемы института процессуального соглашения о признании вины в уголовном процессе киргизской республики / Н.А. Алахунов // Вестник МГЛУ. Образование и педагогические науки. – 2021. – Вып. 3 (840). – С. 263.

¹⁵⁸ Уголовно-процессуальный кодекс Киргизской Республики (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.03.2021 г.) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112308> (санаи мурочиат: 16.03.2022).

¹⁵⁹ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан (утвержден Законом Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 года, №2013-ХII) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 18.02.2021 г.) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://lex.uz/docs/111463> (санаи мурочиат: 14.07.2022).

оид ба парвандаҳои ҷиноятҳои начандон вазнин ва дараҷаи миёна дар асоси дархости гумонбаршуда, айбдоршаванда (судшаванда) ё ҳимоятгари онҳо, дар сурати набудани эътирози ҷабрдида, инчунин бо ризоияти прокурор ҳуқуқ дорад созишнома оид ба иқрори гуноҳ байни онҳо басташударо бо ҳукм тасдиқ намояд. Созишнома оид ба иқрори гуноҳ дар аксари ҳолатҳо баста мешавад. Инчунин низоми бисёрмарҳилаи механизми назорати прокурорӣ, прокурори болоӣ ва судӣ пешбинӣ шудааст.

Мутобиқи Кодекси муурофиавии ҷиноятҳои Ҷумҳурии Ўзбекистон созишнома оид ба иқрори гуноҳ дар ҳолатҳои зерин баста мешавад: гумонбаршуда, айбдоршаванда моҳияти амали худ, инчунин оқибатҳои дархости худро дарк карда бошад; дархост ихтиёран ва баъди машварат бо ҳимоятгари дар парванда иштироккунанда дода шуда бошад; Гумонбаршуда, айбдоршаванда дар бораи фикри айбдоркунии пешниҳодкардаи мақомоти таҳқиқ ё тафтишот, далелҳои дар парванда мавҷудбуда, инчунин хусусият ва андозаи зарари расонидашударо мавриди баҳс қарор надихад (моддаи 586¹ КМҶ Ҷумҳурии Ўзбекистон).

Дар Кодекси муурофиавии ҷиноятҳои Туркменистон¹⁶⁰ тартиби ихтисоршудаи (соддакардашудаи) тафтиши судӣ (моддаи 406) пешбинӣ шудааст, ки оид ба парвандаҳои ҷиноятҳои начандон вазнин (қисми 1 моддаи 406 КМҶ) иҷозат дода мешавад.

Соддагардонии тафтиши судии Туркменистон дар сурате имконпазир аст, ки судшаванда ба гуноҳи худ пурра иқрор гардад, аз ҷумла талаботҳои даъвогиро эътироф менамояд; иштирокчиёни муурофиа мансубият ва имконпазир будани далелҳои парвандаро мавриди баҳс қарор намедиханд ва таҳқиқи онҳоро талаб намекунанд; вайрон намудани қоидаҳои пешбиникардаи Кодекси муурофиавии ҷиноятҳои Туркменистон, ки ҳуқуқи иштирокчиёни муурофиаро хифз мекунад, вуҷуд надорад. Қарор дар бораи

---

¹⁶⁰ Уголовно-процессуальный кодекс Туркменистана от 18 апреля 2009 года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22.08.2020 г.) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=27706 (санаи мурочиат: 14.07.2022).

гузаронидани мурофияи соддакардашуда аз тарафи судя баъди шунидани фикри иштирокчиён қабул карда мешавад.

Оид ба ҷиноятҳои начандон вазнин тафтиши судиро бо тартиби соддакардашуда гузаронидан мумкин аст. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ бо вучуди асосҳо ва шартҳои зерин татбиқ карда мешавад:

1) судшаванда ба гуноҳи худ иқро мегардад, аз ҷумла талоботҳои даъвогии ба ӯ пешниҳодшударо пурра эътироф менамояд;

2) иштирокчиёни мурофия дар бораи мансубият ва имконпазир будани далелҳои дар парванда ҷамъовардашуда баҳс намеkunанд ва дар маҷлиси судӣ таҳқиқи онҳоро талаб намеkunанд;

3) вайрон гардидани қоидаҳои пешбининамудаи ҳамин Кодекс, ки ҳуқуқҳои иштирокчиёни мурофияро ҳифз меkunанд, ҷой надошта бошад.

4. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судии парванда аз пурсиши судшаванда ва ҷабрдида иборат аст. Музокираҳои судӣ ва баррасии парванда тибқи қоидаҳои пешбининамудаи кодекси мазкур анҷом дода мешавад.

5. Агар ҳангоми пурсиши судшаванда ё ҷабрдида дар маҷлиси судӣ ҳолатҳои ошкор шаванд, ки тафтишро талаб меkunанд, судя тибқи қоидаҳои пешбининамудаи ҳамин Кодекс қарор мебарорад ва суд бошад, аз рӯи қоидаҳои кодекси мазкур тафтиши судиро дар шакли пурра мегузаронад (Моддаи 406-и Кодекси мурофиявии ҷиноятҳои Ҷумҳурии Туркменистон).

Бо дарназардошти гуфтаҳои боло оид ба таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузори мурофиявии ҷиноятҳои давлатҳои хориҷӣ – ИМА, Олмон, Италия, Испания, Фаронса ва баъзе давлатҳои ИДМ (Федератсияи Россия, Ҷумҳурии Беларус, Қазоқистон, Қирғизистон, Ўзбекистон ва Туркменистон) оид ба тартибҳои соддакардашуда ба чунин хулоса омадем:

1. Ҳама намудҳои тартиби соддакардашуда мақсади ягона – соддагардонӣ ва суръатнокии мурофияро доранд, ки ба камхарҷ намудани мурофия, ихтисор намудани муҳлати баррасии парвандаҳо дар суд, инчунин кам намудани сарбории судяҳо равона гардидаанд.

2. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар муурофияи ҷиноятии ҚТ яке аз шаклҳои пешбурди соддакардашудаи судӣ ба ҳисоб рафта, аз таҷрибаи мусбии қонунгузори муурофиявии ҷиноятии давлатҳои хориҷа сарчашма мегирад. Ҳама шаклҳои пешбурди соддакардашуда дар давлатҳои хориҷа яке аз намудҳои аҳд оид ба иқрори гуноҳ ба ҳисоб мераванд. Тартиби баррасишуда, ки унсурҳои муайяни аҳди классикиро гирифтааст, давлатҳо баъзе муқаррароти мусбии онро, ки мувофиқ барои қонунгузори муурофиявии ҷиноятӣ мебошанд, мустаҳкам менамоянд.

3. Дар асоси таҳлили қонунгузори давлатҳои гуногун ҷанбаҳои мусбӣ ва манфии тартиби соддакардашударо муайян кардан мумкин аст. Мо чунин мешуморем, ки бо дардарназардошти таҷрибаи мусбии «давлатҳои пешрафта» мушкилотҳо ва камбудии мавҷуда дар қонунгузорӣ бояд ба назар гирифта шаванд, то онҳо ҳангоми баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешгирӣ карда шаванд.

Ҳамчунин, таҳлили мухтасари қиёсӣ-ҳуқуқии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар давлатҳои хориҷа ва Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мо имкон медиҳад, ки навъи тоҷикии тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро беҳамто ва яке аз беҳтаринҳо эътироф намоем. Бо вучуди ин, монандии хусусиятҳои алоҳидаи он бо падидаҳои дахлдори Аврупо ва Амрико аз имкониятҳои воқеии такмил додани тартиби миллии муурофияи судӣ, бо дарназардошти таҷрибаи тӯлони истифодаи шаклҳои соддакардашудаи муҳокимаи судӣ дар бисёр давлатҳои низоми ҳуқуқии англосаксонӣ ва олмонӣ шаҳодат медиҳанд.

БОБИ 2. ТАРТИБИ МУРОФИАВИИ БАРРАСИИ ПАРВАНДАҶО БО ТАРТИБИ СОДДАКАРДАШУДАИ ТАФТИШИ СУДӢ

2.1. Асосҳои муурофиавии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ

Ҳар як падидаи муурофиавии ҷиноятӣ ба худ асосҳои хос, тартиби муурофиавии амалишавӣ, субъектҳои ваколатдор ва шарту шароитҳои мушаххасро дорои мебошад. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ низ ҳамчун падидаи ҳуқуқии муурофиавии ҷиноятӣ дорои чунин махсусиятҳо мебошад.

Сарфи назар аз он ки падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар ҚТ зиёда аз 13 сол боз мавҷуд буда, зимни баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ меъёрҳои он мавриди истифода қарор негирад, як қатор масъалаҳои мавҷуданд, ки ҳам қонунгузор ва ҳам мутахассисони соҳаи муурофиавии ҷиноятӣ оид ба онҳо то ҳол ба як маҷмаи мушаххас наомадаанд. Дар адабиёти ҳуқуқӣ оид ба асосҳои шартҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, ки ҳукми судӣ дар он бидуни таҳқиқи пурраи далелҳо қабул негардад, ақидаҳои гуногун пешниҳод гардидаанд.

Лозим ба ёдоварист, ки ҳаматарафа муқарар нагардидани ин падида дар сатҳи қонунгузорӣ (дар маҷмаи як модда – 310 КМҚ ҚТ), анҷом наёфтани таҳқиқотҳои илмӣ дар ин самт, мавҷуд набудани ақидаи ягонаи эътирофшуда оид ба асосҳои тафтиши соддакардашудаи судӣ боиси он гардиданд, ки муаллиф атрофии он таҳқиқоти илмиро анҷом диҳад. Дар меъёрҳои КМҚ ҚТ низ, мутаассифона, роҷеъ ба асос ва шартҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ягон муқаррароти мушаххас мавҷуд нест. Дар баробари ин, бе асосҳои кофӣ сухан рондан роҷеъ ба тартиби соддакардашудаи судӣ номумкин аст, зеро ин асосҳо таҳкурсии мебошанд, ки тавассути онҳо тартиби тафтиши соддакардашудаи судӣ оид ба парванда, асосҳо ва шарту шароити муурофиавии тартиби соддакардашудаи судӣ, ки моҳияти ин падидаро ифшо менамоянд, муайян карда мешавад.

Тавре ки қайд намудем, дар адабиёти ҳуқуқӣ роҷеъ ба махсусияти парвандаҳо, ки вобаста ба он тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ

гузаронида мешавад, андешаҳои гуногун баён шудаанд. Бархе аз муаллифон дар чунин ҳолат истилоҳи «асос» ва дигарон бошанд истилоҳи «маҳак» (критерия)-и тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро мавриди истифода қарор медиҳанд¹⁶¹.

Истилоҳи «маҳакҳо», ба андешаи мо, аз ҷиҳати мазмун ва татбиқ дар заминаи «маҳакҳои тафриқанамоии» муурофияи ҷиноятӣ нисбатан васеътар менамояд. Мафҳуми мазкур аз як тараф ҳам хусусияти парвандаҳоеро дар бар мегирад, ки зарурати соддагардонии пешбурди парвандаҳо аз рӯи онҳо талаб менамояд, аз тарафи дигар, хусусиятҳои дигар категорияҳои парвандаҳоеро, ки шакли мураккабтари муурофиявиро тақозо менамояд, фаро мегирад. Ба андешаи мо истилоҳи «асос»-ро мумкин аст, ҳангоми ифодаи «асосҳои соддагардонии муурофияи ҷиноятӣ» ё «асосҳои истифодаи шакли мураккаби муурофиявӣ», яъне вақте суҳан дар бораи яке аз самтҳои тафриқанамоии муурофияи ҷиноятӣ равад, истифода бурдан мумкин аст. Ҳамин тариқ, мафҳуми маҳакҳои тафриқанамоӣ васеътар буда, дар шакли умумӣ ҳам асосҳои соддагардонии муурофияи ҷиноятӣ, ҳам асосҳои истифодаи шакли мураккаби муурофиявӣ, инчунин, асосҳои ҷудогонаи пешбурдҳои иловагӣ ва махсусро дар низомии муурофияи ҷиноятӣ дар бар мегирад. Истилоҳи «Асосҳои татбиқи пешбурди соддакардашуда» характери мушаххастар дошта, дар он маврид истифода мешавад, ки суҳан дар бораи он хусусиятҳои муҳимми категорияҳои алоҳидаи парвандаҳо меравад, ки имкон медиҳанд фаъолияти муурофиявии ҷиноятӣ дар шакли соддакардашуда амалӣ карда шавад. Дар ин маврид метавон аз мавқеи муҳаққиқ Т.В. Трубникова ҷонибдорӣ намуд, ки мавсуф «тавсифи хусусӣ»¹⁶² доштани истилоҳи «асосҳои татбиқи пешбурди соддакардашудаи судӣ»-ро баён менамояд.

---

¹⁶¹ Ниг.: Арсеньев В.Д., Гуляев А., Ооржак А. О единстве и дифференциации уголовного судопроизводства / В.Д. Арсеньев, А. Гуляев, А. Ооржак // Социалистическая законность. – 1975. – №3. – С. 63-65; Якимович Ю.К. Структура советского уголовного процесса: система стадий и система производств. Основные и дополнительные производства. – Томск: Изд. Томского университета, 1991. – С. 32-45; Элькин П.С. К вопросу о суммарном судопроизводстве / П.С. Элькин // Сибирские юридические записки. – 1973. – вып. 3. С. 149-152.

¹⁶² Трубникова Т.В. Упрощенные судебные производства в УПК РФ. Проблемы уголовного процесса в свете нового уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации / Т.В. Трубникова // Сборник научных трудов под редакцией Ю.К. Якимовича. – Томск: Изд-во Томского университета, 2002. – С. 31-35.

Истилоҳи «маҳак» тавре дар боло ишора намудем, аз рӯйи мазмун васеъ буда, дар мавриде истифода мегардад, ки агар сухан оид ба шаклҳои муурофиавии мавҷуда равад. Дар мавриди истифодаи истилоҳи «асос» дар доираи таҳқиқоти диссертатсионӣ бошад, ин истилоҳ махсус буда, нисбати як гуруҳи парвандаҳо ба мисли тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, истифода мегардад. Аммо қонунгузор дар моддаи 310 КМЧ ҚТ асосҳо ва шарҳоро алоҳида чудо накардааст. Профессор З.Х. Искандаров дар мавриди дар сатҳи қонунгузорӣ муқаррар шудани асос ва шартҳои ин ё он амали муурофиавӣ дуруст қайд менамояд, ки «пешбинӣ намудани асос дар КМЧ амали зарурист»¹⁶³.

Зимни таҳлили масъалаи оғози парвандаи ҷиноятӣ Н.А. Қудратов пешниҳод менамояд, ки «асосҳо маълумоти кофие мебошанд, ки он ба аломатҳои ҷиноят ишора мекунад»¹⁶⁴.

Пешниҳод намудани мафҳуми «асосҳои татбиқи пешбурди соддакардашудаи судӣ» аз ҷониби олимони ва муқаррар намудани он дар қонун аз манфиат холӣ нест, зеро он поя, бунёд ва ё заминае мебошад, ки ин тартиб дар болои онҳо сохта шуда, сабабҳои ба вучуд омадани ин намуди муурофия эътироф мегардад. Чунин хулоса аз этимологияи мафҳуми «асос», бармеояд¹⁶⁵.

Масъалаи дигар, ки дар ин зербоб диққати олимони соҳаро ба худ ҷалб намудааст ин вожаи иқрор ё иқрори гуноҳ ҳамчун асоси тартиби соддакардашуда мебошад. Вожаи «Иқрор» дар Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ ба маънои: эътироф кардан, ошкоро тасдиқ кардан дурустӣ ва ростии чизеро; иқрор кардан (будан) ба гардан гирифтани, эътироф кардан (кори кардаи худро); иқрор кунондан ба эътироф водор кардан; иқрор шудан, эътироф кардан, кори карда ё сухани гуфтаи худро бо қавли худ тасдиқ ва

¹⁶³ Искандаров З.Х. Оғоз намудани парвандаи ҷиноятӣ: муаммоҳои ҳуқуқӣ, мушкилоти татбиқ ва роҳҳои ислоҳи он / З.Х. Искандаров // Осори Академияи ВКД ҚТ. – 2015. – №3 (27). – С. 78.

¹⁶⁴ Ҳуқуқи муурофиавии ҷиноятӣ. Китоби дарсӣ / Зери таҳрири номзоди илмҳои ҳуқуқ, дотсент Н.А. Қудратов. – Душанбе, 2016. – С. 241.

¹⁶⁵ АСОС – поя, бунёд, таҳкурси, замина; ниҳод, асл, бех; ба асоси // дар асоси...мувофиқи..., аз рӯйи...; асос ёфтани, бунёд гардидани, барқарор шудани. 2. маҷ. қонун, қоида. 3. далел, сабаб; асос доштан, далел доштан; асос кардан // ба асос гирифтани, чизеро ба ҳисоб гирифтани, чизеро мадди назар доштан; ба далеле така кардан. Муф. Ниг.: Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (иборат аз 2 ҷилд). Ҷилди 1, А-Н / Зери таҳрири Назарзода С., Сангинов А., Каримов С., М.Х. Султон. Пажӯхишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ. – Душанбе, 2008. – С. 85.

таъкид намудан¹⁶⁶, омадааст, ки аз дуруст истифода гардидани ин мафҳум дар раванди рисолаи таҳқиқотӣ шаҳодат медиҳад.

Дар назарияи муурофияи чиноятӣ оид ба масъалаи иқрори гуноҳ мавқеи гуногуни муҳаққон ба назар мерасад, ки мутаассифона миёни онҳо ҳамфикрӣ мавҷуд нест. Муҳокима дар атрофи масъалаи зерин ҷой дорад: оё розигии айбдоршаванда ба айби эълоншуда иқрори ӯ ба гуноҳро ифода мекунад ё не? Оё барои суд иқрори гуноҳ басанда аст, ки дар асоси он ҳукм барорад ва ғ.

Оид ба масъалаи таносуби мафҳумҳои «розӣ шудан бо айби эълоншуда» ва «иқрори гуноҳ» дар падидаи «тартиби соддакардашуда» ақидаҳои гуногун пешниҳод гардидаанд, ки дар маҷмӯъ онҳоро ба се гурӯҳ тақсим намудан мумкин аст:

1. Дар тартиби соддакардашуда «розӣ шудан бо айби эълоншуда» дар доираи «иқрори гуноҳ» муайян мегардад. Ҳамин тавр, масалан, О.А. Глобенко бар ин назар аст, ки «розӣ шудан бо айбдоркунӣ чизе ҷуз иқрори гуноҳ нест»¹⁶⁷.

Дар ин самт К. Рибалов низ ҷонибдорӣ худро баён намуда, розигии айбдоршавандаро бо айби эълоншуда ҳамчун маънии «бечунучаро ва пурра иқроп гардидани айбдоршаванда (судшаванда) ба гуноҳи худ бо тамоми қисмҳои айбдоркунӣ»-ро мефаҳмад¹⁶⁸.

2. Дар доираи татбиқи тартиби соддакардашуда ба андешаи гуруҳи дуюм «розӣ шудан бо айби эълоншуда» ва «иқрори гуноҳ» баробармазмун буда, истифодаи ҳар ду низ дуруст ва роиҷ мебошад¹⁶⁹. Ин нуқтаи назарро Д. Степаненко ва М. Днепровская ҷонибдорӣ намуда, чунин қайд менамоянд, ки розӣ шудан бо айби эълоншуда дар худ иқрори гуноҳ аз тарафи айбдоршаванда, ризоияти айбдоршаванда бо бандубасти кирдор ва ризоият

¹⁶⁶ Ниг.: Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (ибораат аз 2 ҷилд). Ҷилди 1, А-Н. Зери таҳрири Назарзода С., Сангинов А., Каримов С., М.-Ҳ Султон. Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ. – Душанбе, 2008. – С. 540.

¹⁶⁷ Глобенко О.А. Показания обвиняемого в российском уголовном процессе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Н. Новгород, 2007. – С. 15.

¹⁶⁸ Ниг.: Рыбалов К.А. Особый порядок судебного разбирательства в Российской Федерации и проблемы его реализации. – М.: Юрлитинформ, 2004. – С. 31.

¹⁶⁹ Ниг.: Хаматова Е. Особый порядок судебного разбирательства по уголовному делу претерпел изменения / Е. Хаматова // Уголовное право. – 2004. – №1. – С. 94.

бо далелхоеро, ки оид ба парванда чамъоварӣ шудаанд, инъикос менамояд ва танҳо дар ин ҳолат айбдоршаванда ҳуқуқ дорад дархост оид ба баррасии парванда бо тартиби соддакардашударо пешниҳод намояд¹⁷⁰.

Муҳаққиқони рус О.В. Гладишева ва Н.В. Редкин марбут ба масъалаи мазкур чунин андешаронӣ менамоянд: «дар ҳолате, ки ба айбдоршаванда аз тарафи мақомоти тафтишоти пешакӣ айб эълон карда мешавад ва ӯ бо айби эълоншуда розӣ мебошад, ин маънои онро дорад, ки ӯ дар содир гардидани ҷиноят худро гунаҳкор меҳисобад, бинобар ин сухан рондан дар масъалаи он, ки айбдоршаванда метавонад бо айби эълоншуда розӣ бошад, аммо ба гуноҳи худ дар содир кардани ин ҷиноят иқрор нагардад, чандон дуруст нест»¹⁷¹.

Ба ақидаи дигар олимон бошад, додани розигии айбдоршаванда бе иқроршавӣ ба гуноҳаш оид ба ҷинояти содиршуда номумкин аст¹⁷².

Муҳаққиқи маъруфи рус И.Л. Петрухин дар истилоҳоти истифодашуда ҳеч тафовуте намебинад ва онҳоро ҳамчун ҳаммаъно ва ҳаммазмун истифода менамояд. Ӯ мавқеи худро бо чунин далелҳо асонок карданӣ мешавад: «агар айбдоршаванда ихтиёран, бидуни маҷбуркунӣ дар содир намудани ҷиноят худро гунаҳкор эътироф намояд, пас байни айбдоркунӣ ва ҷимоя баҳсу мунозира вучуд надорад»¹⁷³.

Аз нигоҳи Н. Андросенко бошад, розӣ шудан бо айби эълоншуда иқрори гуноҳро дар назар дорад, зеро дар айби эълоншуда ҳолатҳое, ки бояд исбот карда шаванд (аз ҷумла шакли гуноҳ ва гунаҳкориҳои шахс дар содир намудани ҷиноят) инъикос ёфтаанд¹⁷⁴.

3. Гуруҳи сеюм чунин мепиндоранд, ки тибқи «тартиби соддакардашуда» розигии айбдоршаванда ба айби эълоншуда бо иқрори гуноҳ аз ҷониби

¹⁷⁰ Ниг.: Степаненко Д.А., Днепровская М.А. Признание вины или согласие с обвинением: соотношение понятий / Д.А. Степаненко, М.А. Днепровская // Глаголь правосудия. – 2014. – №1 (7). – С. 29.

¹⁷¹ Гладишева О.В., Редкин Н.В. Особый порядок судебного разбирательства в системе уголовного судопроизводства Российской Федерации. – М.: Юрлитинформ, 2008. – С. 88.

¹⁷² Ниг.: Новиков С.А. Показания обвиняемого в современном уголовном процессе России. – СПб.: С.-Петербург. гос. ун-т, 2004. – С. 161; Петрухин И.Л. Роль признания обвиняемого в уголовном процессе / И.Л. Петрухин // Рос. юстиция. – 2003. – №2. – С. 24-26.

¹⁷³ Петрухин И.Л. Роль признания обвиняемого в уголовном процессе / И.Л. Петрухин // Российская юстиция. – 2003. – №2. – С. 26.

¹⁷⁴ Ниг.: Андросенко Н. Признание в совершении преступления как условие принятия процессуальных решений по УПК РФ / Н. Андросенко // Российский следователь. – 2007. – №3. – С. 6.

судшаванда (айбдоршаванда) баробармазмун нестанд, зеро айбдоршаванда бо айби эълоншуда розӣ мешавад, аммо метавонад ба гуноҳи худ иқрор нагардад. Ба ақидаи муаллифоне, ки чунин нуқтаи назарро ҷонибдорӣ менамоянд, муайян намудани мафҳумҳои таҳлилшуда ба хулосаи ғалат оварда мерасонад, ки гуноҳ дар доираи муурофияи соддакардашуда «пешаки исботшуда»¹⁷⁵ ҳисобида шуда, иқрори гуноҳро дар исботкунӣ ҳамчун мавқеи беасоси баланд эътироф менамоянд¹⁷⁶.

Дар ҳамин замина, баъзе аз олимони (А.Е. Бочкарев, С. Сердюков, А.А. Баканова ва диг.) чунин меҳисобанд, ки розигӣ ва иқрори гуноҳ якхела ва ҳаммазмун нестанд¹⁷⁷. Н. Хромов қайд менамояд, ки «розӣ шудан бо айби эълоншуда ба мавқеи айбдоршаванда нисбат ба ҳолатҳои воқеии парванда алоқаманд нест ва умуман ӯ метавонад нишондод надихад, вале дар айни замон айби эълоншударо мавриди баҳс қарор намедиҳад¹⁷⁸. Ба ақидаи Д.П. Великий иқрори гуноҳ «ин амали айбдоршаванда барои тасдиқи далели содир намудани ҷиноят ва розӣ шудан бо айби эълоншуда – амали айбдоршаванда мебошад, ки розигии худро барои бо тартиби махсус, ки боби 40-и КМҶ ФР муқаррар намудааст, пешниҳод менамояд. Ба ибораи дигар, иқрори гуноҳ дорои табиноти моддӣ-ҳуқуқӣ ва розӣ шудан бо айби эълоншуда бошад, муурофиявӣ мебошанд»¹⁷⁹.

Олимони дигари рус, зарурати муқаррар кардани ин ҳолатро ҳангоми гузаронидани тартиби махсуси муҳокимаи судӣ қайд менамоянд¹⁸⁰ ва тасдиқ мекунанд, ки танҳо иқрори гуноҳ барои қабули ҳукми айбдоркунӣ басанда нест ва «дар ин самт боварии комили судья талаб карда мешавад, ки он ба

---

¹⁷⁵ Халиков А. Вопросы, возникающие при особом порядке судебного разбирательства / А. Халиков // Российская юстиция. – 2003. – №1. – С. 64.

¹⁷⁶ Ниг.: Бурсакова М.С., Шамардин А.А. К вопросу о правовой природе особого порядка при согласии обвиняемого с предъявленным ему обвинением / М.С. Бурсакова, А.А. Шамардин // Российский судья. – 2005. – №10. – С. 14.

¹⁷⁷ Ниг.: Бочкарев А.Е. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. Владимир, 2005. – С. 91; Сердюков С. Все ли вопросы применения особого порядка устранены? / С. Сердюков // Уголов. право. – 2004. – №2. – С. 102.

¹⁷⁸ Ниг.: Хромова Н.М. Принцип презумпция невиновности при особом порядке судебного разбирательства / Н.М. Хромова // Журнал российского права. – 2013. – №6. – С. 112.

¹⁷⁹ Великий Д.П. Особый порядок судебного разбирательства: теория и практика / Д.П. Великий // Журнал российского права. – 2005. – №6. – С. 75-76.

¹⁸⁰ Ниг.: Рябцева Е.В. Судебная деятельность в уголовном процессе России: учеб. пособие. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – С. 188-189.

маҷмуи далелҳои дар рафти тафтишоти пешакӣ чамъоваришуда, барои қабули ҳукм кифоягӣ кунанд»¹⁸¹.

Гуруҳи дигари муаллифон ин рисолатро комилан рад мекунанд ва мегӯянд, ки суд набояд танҳо бо иқрори гуноҳ ба муқаррар намудани «адолати мутлақ» кӯшиш намояд, зеро хулосабарорӣ оид ба гунаҳкориҳои шахс бояд дар асоси далелҳои пешниҳодкардаи тарафҳо сурат гирад¹⁸².

Бояд қайд кард, ки дар аксари кишварҳои Аврупои континенталӣ ҳамзамон аз ҷониби суд муайян гардидани асоснокии айбдоркунӣ оид ба тартибҳои соддакардашуда муқаррар мегардад. Дар ин давлатҳо судья муваззаф мегардад, ки парвандаро дақиқ омӯзад ва мавҷудияти «заминаи фактҳо (далелҳои)» тасдиқкунандаи гуноҳи айбдоршавандаро барои баровардани ҳукм муайян кунад. Ҳамин тавр, принципи барқарор кардани ҳақиқат дар парванда бояд ҳангоми бастанӣ созиш, ки судшаванда дар он ба гуноҳи худ иқрор мегардад, риоя карда шавад. Аз ин рӯ, судро зарур аст, ки бодикқат нишондоди айбдоршавандаро бо мақсади боварӣ ҳосил кардан ба воқеияти он, мавриди омӯзиш қарор диҳад. Танҳо иқрори гуноҳи судшаванда барои ҳалли масъала оид ба тағйир додани тартиби пешбурди парванда басанда нест. Дар баробари ин, муайян намудани гуноҳ ва дигар хусусиятҳои кирдори содиршуда низ метавонад ба тартиби муурофия таъсир расонад.

Аз нигоҳи илми ҳуқуқи ҷиноятӣ гуноҳ – ин муносибати руҳии (психикии) шахс дар шакли қасдона ё беэҳтиётӣ нисбат ба кирдори содирнамуда ё оқибатҳои он мебошад, ки муносибати манфии ўро нисбат ба манфиатҳои шахс ва ҷомеа нишод медиҳад¹⁸³. Дар ҳамин замина мувофиқи КҶ ҚТ яке аз аломатҳои ҷиноят гунаҳкорӣ ба ҳисоб меравад. Барои падидаи тартиби соддакардашуда муҳим он аст, ки судшаванда дар воқеъ кирдорро содир намудааст ва ба он иқрор мегардад. Ихтиёран омада ба гуноҳи худ иқрор шудан, яке аз ҳолатҳои мебошад, ки ҷазоро сабук мегардонад. Ҳолатҳои, ки

---

¹⁸¹ Дубовик Н.П. Особый порядок судебного разбирательства и его место в системе упрощенных производств по уголовным делам: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2004. – С. 137.

¹⁸² Ниг.: Александров А.С. Основания и условия для особого порядка принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным обвинением / А.С. Александров // Государство и право. – 2003. – №12. – С. 50-51.

¹⁸³ Ниг.: Тафсир ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон / Мухаррири масъул Ҳ.Ҳ. Шарипов. – Душанбе, 2005. – С. 81.

гунаҳқории айбдоршавандаро дар содир кардани ҷиноят ва мусоидат намудан ба он, дараҷаи гуноҳ ва ангеҷаи онро муайян мекунамд, ҳамчун яке аз ҳолатҳое эътироф мегардад, ки оид ба парвандаи ҷиноятӣ бояд исбот карда шаванд. Масъалаи ба даст овардани иқрори гуноҳ ва розӣ шудан бо айби эълоншуда дар давраи таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ аз ҷониби олимони соҳаи мурофиаи ҷиноятӣ таҳқиқ гардида, ақидаҳое пешниҳод шудаанд, ки бидуни таҳқиқи онҳо мазмуни воқеии иқрори гуноҳ ва розӣ шудан бо айби эълоншударо муайян намудан ғайриимкон мегардонад.

Иқрои гардидани айбдоршаванда ба гуноҳи худ мувофиқи илми ҳуқуқи мурофиавии ҷиноятӣ яке аз нишондодҳои айбдоршаванда мебошад, ки дар ҷомеаи муосир ба он эҳтиёткорона муносибат менамоянд. Иқрори гуноҳ дар ҳақиқат, тӯли якчанд садсолаҳо ҳамчун далели ҳалқунанда оид ба парванда доништа мешуд. Дар тақвияти ин гуфтаҳо яке аз намояндагони барҷастаи илми ҳуқуқи Шуравӣ А.Я. Вишинский дар китоби худ «Теория судебных доказательств» қайд менамояд, ки қарори суд ин ҳақиқат аст, вай бояд иҷро гардад, ки ин андешаи худро бо зарбулмасали римии «*res iudicata pro veritate habetur*» – «худикрорӣ шоҳи далелҳост»¹⁸⁴ асоснок менамуд. Дар ибтидо, ин ба худи моҳияти навъи таърихии мурофиаи хусусӣ-даъвогӣ вобастагӣ дошт. Дар давраи ҳукмронии феодализм назарияи далелҳои расмӣ «шоҳи далелҳо» ҳамчун иқрори гуноҳ эътироф мегардид, ки мумкин буд бо ҳар васила, аз ҷумла тавассути шиканча, ба даст оварда шавад.

Татбиқи ҳама гуна пешбурди судии соддакардашуда дар сурати мавҷуд будани асосҳои он имконпазир мегардад. Яке аз асосҳои муҳими тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, ки моддаи 310 КМҶ ҚТ муқаррар менамояд, ин ба гуноҳи худ иқрои шудани судшаванда мебошад. Аммо, бисёр давлатҳое, ки дорои чунин пешбурд мебошанд, дар сатҳи қонунгузорӣ муқаррар накардаанд, ки асоси онро иқрои эътирофи гуноҳ аз ҷониби судшаванда (айбдоршаванда) ташкил медиҳад. Танҳо таҳлили илмии меъёрҳои дахлдори мурофиаи ҷиноятӣ ба олимони имкон медиҳад, ки ин далелро пешниҳод намоянд.

---

¹⁸⁴ Вишинский А.Я. Теория судебных доказательств. Издание третье дополненное. – Москва, 1950. – С. 2-3.

Дар асоси ақидаҳои болозикршуда мо андешаи олимоне, ки «розигӣ» ва «икрор»-ро ҳаммаънӣ ва баробармазмун эътироф менамоем, ҷонибдорӣ намуда, дар баробари ин чунин қайд менамоем, ки ба хоҳири дарки дурусти қонунгузорӣ ва амалияи ягонаи ҳуқуқтатбиқкунӣ дар қисми 1 моддаи 310 КМЧ ҚТ ворид намудани тағйиру иловаҳо бо чунин мазмун «Дар сурати ба гуноҳаш ихтиёран ва пурра иқрор гардидани судшаванда» мувофиқи мақсад мебошад. Ин нуқтаи назар, ба андешаи мо, тавассути амалияи судӣ низ ҷонибдорӣ меёбад. Судҳо парвандаи ҷиноятиро бо тартиби соддакардашуда замоне баррасӣ менамоем, ки агар судшаванда на танҳо бо айби эълоншуда розӣ бошад, балки ихтиёран ва пурра ба гуноҳи худ иқрор гардад. Иқрори пурраи гуноҳ нофаҳмихоро дар масъалаи: қисман иқрор гардидани судшаванда ба гуноҳи худ, эътироф накардани талаботи даъвогари граҷданӣ дар муҳофизати ҷиноятӣ ва ҳамчунин розӣ нашудани судшаванда бо баъзе лаҳзаҳои айбдоркунӣ аз байн мебарад. Агар дар маводи парванда далели ихтиёран ва пурра иқрор гардидани судшаванда ба гуноҳ мавҷуд бошад, дархости судшаванда дар бораи бо тартиби соддакардашуда баррасӣ намудани парванда қомилан қонеъ гардонидани мешавад, агар шартҳои дигари муҳофизатӣ вайрон нагарданд.

Дар баробари ин, дар қисми 6 моддаи 310 Кодекси муҳофизатии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин муқаррар гардидааст, ки «Агар суд, судья муайян намояд, ки айби эътирофнамудаи судшаванда асоснок буда, бо далелҳои қамъовардашуда оид ба парванда тасдиқ мегардад, ҳукми айбдоркунӣ бароварда, нисбати судшаванда ҷазо таъин мекунад» .

Дар адабиёти ҳуқуқӣ дар мавриди асосҳои мушаххаси соддагардонии муҳофизатии ҷиноятӣ ва шумораи онҳо андешаҳои гуногун ба назар мерасанд. Ҳамин тариқ, баъзе муаллифон соддагардонии шаклҳои муҳофизатии ҷиноятиро танҳо барои ҷиноятҳои категорияи начандон вазнин имконпазир мешуморанд¹⁸⁵. Дигарон пешниҳод мекунанд, ки ду маҳак бояд мавриди

¹⁸⁵ Ниг.: Арсенъев В.О. Упрощение неравнозначно упрощенчеству / В.О. Арсенъев // Социалистическая законность. – 1975. – №3. – С. 63-64; Арсенъев В.Д. О едином порядке производства по уголовным делам и пределах его дифференциации / В.Д. Арсенъев // Вопросы борьбы с преступностью. – Иркутск, 1970. – С. 69; Даев В.Г. Взаимосвязь процессуальной формы с материальным правом / В.Г. Даев // Развитие и

истифода қарор гирад: хусусияти қиноятӣ кирдор ва дараҷаи мураккабии муқаррар қардани ҳолатҳои парванда¹⁸⁶. Таклиф қарда мешавад, ки дигар асосҳо: дараҷаи манфиатҳои чамъиятӣ¹⁸⁷, ҳислатҳои шахсияти иштироккунандагони муурофия¹⁸⁸ мавриди эътибор қарор дода шаванд.

Ҳамин тариқ, дар асоси ақидаҳои олимони қайдгардида, ки номгӯи маҳакҳои тафриқанамоии муурофияи қиноятиро пешниҳод қардаанд, мо кӯшиш хоҳем қард, ки он хусусияти парвандаҳоеро, ки барои татбиқи пешбурди соддақардашуда дар муурофияи қиноятӣ асос мебошанд, тартиб диҳем. Дар айни замон, пеш аз ҳама, бояд қайд намуд, ки ифодаи асосҳои соддақардонии муурофияи қиноятӣ аз ибораи маҳакҳои тафриқанамоӣ бакуллӣ фарқ мекунад, зеро онҳо танҳо бо яке аз соҳаҳои тафриқанамоӣ алоқаманданд. Дуюм, асосҳои татбиқи муурофияи судии соддақардашуда ба қадри имкон дар шакли умумие, ки барои ҳамаи муурофияҳои судии соддақардашуда, новобаста аз хусусияташон хос аст, ифода қарда мешаванд.

Қафолати қонунӣ ва асоснок татбиқ намудани тартиби маҳсузи (соддақардашудаи) баррасии парвандаи қиноятӣ аз қониби суд рӯя намудани як қатор асосҳоро тақозо менамояд, ки дар сурати мавҷуд будани онҳо суд ҳуқуқ дорад, бидуни гузаронидани муҳокимаи судӣ ва дар шакли муқаррарӣ (умумӣ) ҳукм барорад. Мувофиқи луғати тафсирии забони русӣ маънои қалимаи «асос – основание», «хусусияти муҳиме, ки дар он мафҳумҳо тақсим мешаванд»¹⁸⁹, инчунин маънои қалимаи «шарт» (условия) – «маълумот, талаботе, ки аз онҳо бармеояд»¹⁹⁰ мебошад. Дар асоси таҳлили моддаи 310 Кодекси муурофиявии қиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон мо

совершенствование уголовно-процессуальной формы. – Воронеж, 1979. – С. 45-52.

¹⁸⁶ Ниг.: Рахунов Р.Д. Дифференциация уголовно-процессуальной формы по делам о малозначительных преступлениях / Р.Д. Рахунов // Советское государство и право. – 1975. – №12. – С. 60-68; Рахунов Р.Д. Проблемы единства и дифференциации уголовно-процессуальной формы / Р.Д. Рахунов // Вопросы борьбы с преступностью. – 1978. – Вып. 29. – С. 83-91; Гуляев А. Единый порядок предполагает дифференциацию / А. Гуляев // Социалистическая законность. – 1975. – №3. – С. 64-65.

¹⁸⁷ Ниг.: Маршев С.А. О дифференциации форм уголовного судопроизводства / С.А. Маршев // Развитие и совершенствование уголовно-процессуальной формы. – Воронеж, 1979. – С. 141-147.

¹⁸⁸ Ниг.: Арсеньев В.Д., Метлин Н.Ф., Смирнов А.В. О дальнейшей дифференциации порядка производства по уголовным делам / В.Д. Арсеньев, Н.Ф. Метлин, А.В. Смирнов // Правоведение. – 1986. – №1. – С. 78-83.

¹⁸⁹ Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. 4-е изд. перераб. и доп. – М.: Азбуковник, 1999. – С. 397.

¹⁹⁰ Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Асари ишорашуда. – С. 729.

метавонем хулосаи яхела барорем, ки дар баробари асоси татбиқи тартиби соддакардашуда, инчунин шартҳои татбиқи ин асосҳо низ зикр шудааст.

Дар ин робита қайд кардан зарур аст, ки харду истилоҳ дар баъзе сарчашмаҳо ҳамчун синоним истифода мегарданд. Зимни таҳлили тартиби соддакардашудаи судӣ бошад, ба андешаи мо, истифодаи истилоҳи асос ба мақсад мувофиқ мебошад, зеро дигар падидаҳои КМЧ ҚТ низ дар бештар маврид истифодаи истилоҳи асосро муқаррар намудаанд. Масалан, асосҳои оғози парвандаи ҷиноятӣ (моддаи 140 КМЧ ҚТ).

Омӯзиши адабиётҳои соҳавӣ бозгӯии онанд, ки роҷеъ ба асосҳои тартиби соддакардашудаи судӣ андешаҳои ягона ҷой надоранд.

А.И. Шмарев чунин асосҳои татбиқи падидаи тартиби махсус (соддакардашуда)-ро ҷудо менамояд:

- аризаи айбдоршаванда дар бораи розигии ӯ ба айби пешниҳодшуда;
- дархости айбдоршаванда дар бораи бе муҳокимаи судӣ қабул намудани ҳукм нисбати парвандаи ҷиноятӣ оид ба ҷиноятҳое, ки ҷазо барои онҳо тибқи Кодекси ҷиноятии Федератсияи Россия аз 10 соли маҳрумият аз озодӣ зиёд нест;
- мавҷуд будани розигии айбдоркунандаи давлати ё хусусӣ барои татбиқи тартиби махсуси муҳокимаи судӣ;
- мавҷуд будани розигии ҷабрдида барои татбиқи тартиби махсуси муҳокимаи судӣ¹⁹¹.

Ба андешаи олим Н.Бирюков асосҳои зерини татбиқи тартиби махсуси муҳокимаи судиро ҷудо менамояд:

- аз ҷониби суд баррасӣ намудани парвандаҳои ҷиноятӣ оид ба ҷиноятҳое, ки ҷазо барои онҳо аз даҳ соли маҳрум сохтан аз озоди зиёд нест, новобаста аз шакли тафтиш ва тобеияти судии онҳо;
- мавҷуд будани розигӣ бо айби эълоншуда;
- дархости айбдоршаванда ва мавҷудияти розигии айбдоркунандаи давлатӣ, хусусӣ ва ҷабрдида барои татбиқи ин тартиб;

---

¹⁹¹ Ниг.: Шмарев А.И. Особый порядок судебного разбирательства (вопросы теории и практики): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Ижевск, 2004. – С. 18.

– сифати дурусти тафтиши пешакӣ оид ба парвандаи ҷиноятӣ¹⁹².

Доир ба ин масъала Т.К. Рябинина бар ин назар аст, ки ягона асос барои татбиқи тартиби махсус дархости айбдоршаванда дар бораи гузаронидани муҳокимаи судӣ дар ин шакл аст ва тамоми қоидаву талаботе, ки дар ин маврид бояд риоя шаванд, ба шартҳои тартиби махсус марбутанд¹⁹³.

Дигар муалифон бошанд, бо исрор талаб менамоянд, ки барои ҷорӣ намудани муурофияи соддакардашуда муайян кардани иқроршавии судшаванда ба гуноҳ, ҳамчунин дархости ӯ оид ба қабули қарор бе гузаронидани муҳокимаи судӣ зарур аст¹⁹⁴. Аксарияти ҳуқуқшиносон дар байни худ асос ва шартҳои татбиқи намудани тартиби соддакардашударо маҳдуд намекунанд¹⁹⁵. Баъзе олимони ҳатто се, ҷор ва зиёда асосҳои чунин тартибро номбар мекунанд, ки ба ғайр аз дутои номбаршуда ҳамчунин аз тарафи айбдоршаванда содир намудани ҷинояти категорияи муайян; ризоияти айбдоркунандаи давлатӣ ё хусусӣ, инчунин ҷабрдида барои гузаронидани тартиби соддакардашуда; дархости айбдоршаванда оид ба розигии ӯ бо айби эълоншударо¹⁹⁶ низ шомил месозанд.

Кодеси муурофиявии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи мазкурро то андозае бартараф намуда, онро бо воқеияти ҷойдошта муқаррар намудааст. Кодекси муурофиявии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми муқаррар намудани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ибораҳои «Дар сурати бо гуноҳаш иқрор шудани судшаванда»-ро (моддаи 310) истифода намудааст. Дар сурати ба гуноҳаш иқрор шудани судшаванда ҷониби

¹⁹² Ниг.: Бирюков Н. Проблемы практики применения особого порядка принятия судебного решения / Н. Бирюков // Российский судья. – 2005. – №4. – С. 18-19.

¹⁹³ Ниг.: Рябинина Т.К. Особый порядок судебного разбирательства как одна из сокращенных форм уголовного судопроизводства / Т.К. Рябинина // Российский судья. – 2004. – №9. – С. 20.

¹⁹⁴ Ниг.: Бочкарев А.Е. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – Владимир, 2005. – С. 91; Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РСФСР / Алексеев В.Б., Бобров В.К., Божьев В.П., Бородин С.В. и др. / Под общ. ред.: Лебедев В.М.; Науч. ред.: Божьев В.П. – М.: Спарк, 1995. – С. 518; Рыбалов К.А. Особый порядок судебного разбирательства в Российской Федерации и проблемы его реализации. – М.: Юрлитинформ, 2004. – С. 28-45.

¹⁹⁵ Ниг.: Бирюков Н. Проблемы практики применения особого порядка принятия судебного решения / Н. Бирюков // Рос. судья. – 2005. – №4. – С. 18-19; Хаматова Е. Особый порядок судебного разбирательства по делу претерпел изменения / Е. Хаматова // Уголов. право. – 2004. – №1. – С. 94-95.

¹⁹⁶ Ниг.: Васяев А.А. Установление оснований применения особого порядка принятия судебных решений / А.А. Васяев // Рос. судья. – 2008. – №2. – С. 31-33; Шуренкова С.С. Согласие обвиняемого и потерпевшего как основание особого порядка судебного разбирательства / С.С. Шуренкова // Юрид. консультант. – 2003. – №6. – С. 16.

тарафҳо мавриди баҳс қарор нагирифтани он ва судро низ таҳти шубҳа нагузоштани айбдорӣ, суд, судя бо мувофиқаи тарафҳо баъди аз судшаванда муқаррар кардани он ки оё эътирофи ӯ маҷбурӣ нест, ҳуқуқ дорад, танҳо бо таҳқиқи далелҳои маҳдуд шавад, ки тарафҳо онҳоро зикр кардаанд ё тафтиши судиро хатмшуда эълон карда, ба музокираи судӣ гузарад. Аз ин муқаррарот бармеояд, ки қонунгузор мафҳуми иқрори гуноҳро пешбинӣ намудааст. Аммо қонунгузор аниқ нишон надодааст, ки танҳо иқрор шудан ба гуноҳ асоси ин падидаро ташкил медиҳад ва ё не? Ба андешаи мо, асоси гузаронидани муурофия ба тартиби соддакардашударо дар қонунгузорию муурофиявӣ-ҷиноятии ҚТ ин «бо гуноҳаш пурра иқрор шудани судшаванда» ташкил менамояд.

Аз тарафи дигар, амалияи ҳуқуқтатбиқнамоӣ мафҳумҳои «розӣ шудан бо айб» ва «иқрори гуноҳ»-ро мутаносибан якхела мешуморад, бо дарназардошти он, ки барои бо тартиби соддакардашуда гузаронидани муурофия судшаванда бояд пурра ба гуноҳи худ иқрор гардад. Ва ин комилан фаҳмост, ки ҳангоми пурсиши судшаванда на муносибат ба айби эълоншуда, балки маҳз иқрор гардидан ё иқрор нагардидан ба гуноҳ бояд муайян карда шавад. Дар баробари ин, иқрори гуноҳ бояд ихтёрона ва озода бошад. Агар суд муайян намояд, ки иқрори гуноҳ маҷбуран ба даст оварда шудааст, дархостро барои бо тартиби соддакардашуда баррасӣ намудани парванда қонунро накарда, парвандаро бо тартиби умумӣ мавриди баррасӣ қарор медиҳад.

Агар судшаванда ба баъзе қисматҳои айбдоркунӣ розӣ набошад ё ба асос ё ҳаҷми даъвои граждани розӣ набошад, дархости ӯ дар бораи бе муҳокимаи судӣ баровардани ҳукм қонунро накарда намешавад. Дар ин мавридҳо парванда бояд дар асоси умумӣ (муқаррарӣ) баррасӣ гардад. Агар суд ин талаботи қонунро риоя накунад, асос барои бекор кардани ҳукм мегардад.

Таҳлили дигар меъёрҳои КМҚ ҚТ моро водор менамояд, ки муайян намоем, ки чунин иқроршавӣ дар худ расмиётҳои иловагиро дорад ва риоя накардани он боиси халалдор ё вайрон гардидани муурофия бо тартиби соддакардашуда мегардад? Баҳо додани ба чунин меъёрҳои муурофиявӣ

имконият меџаҳад, ки чунин асоси мукамалро ба тариқи васеъ ифода намуд: «ихтиёран ва пурра иқрор шудани судшаванда ба гуноҳаш дар содир кардани ҷиноят, қонунӣ ва асоснокии айби эълонгардида, ки бо далелҳои сарчашмаҳои боэътимоди қонунӣ ҷамъовардашуда тасдиқ карда шудаанд». Ҳамин тариқ, барои муайян намудани асосҳои, ки барои парванда бо тартиби соддакардашудаи судӣ мегузарад, судро лозим аст, ки ду факти муҳимро муайян намояд:

а) қонунӣ ва асоснокии айби эълонгардида, ки бо далелҳои аз сарчашмаҳои боэътимоди қонунӣ ҷамъовардашуда тасдиқ карда шудаанд,

б) ихтиёран ва пурра иқрор шудани судшаванда ба гуноҳаш дар содир кардани ҷинояте, ки бо он айбдор мешавад.

Қонунӣ ва асоснокии айбдоркунӣ яке аз қоидаҳои муҳими мурофиавие мебошад, ки бе муайян кардани он гузаронидани на танҳо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, балки дигар қисматҳои муҳокимаи судӣ ва умуман дигар давраҳои мурофиавӣ номумкин мегардад. Ягон намуди иқроршавӣ ба гуноҳ наметавонад, ки мақсади исботкунии қонунӣ, асоснокӣ ва одилонаи парвандаи ҷиноятиро тағйир диҳад¹⁹⁷.

Ба андешаи мо, қонунӣ будани айбдоркунӣ ҳангоми амалисозии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ин риояи дақиқ ва қатъии талаботи қонунҳои мурофиавӣ ва моддие, ки тартиби мазкур ва амалҳои вобаста ба онро танзим мекунад, фаҳмида мешавад.

Зери мафҳуми асоснокии айби эълоншуда (ё айбдоркунӣ) – таъмини айбдоркунӣ бо далелҳои боэътимоду саҳеҳ ва баҳои ҳуқуқии маҷмуи далелҳо аз ҷониби мақомоти таъқиби ҷиноятӣ мебошад, ки ба вучуд омадани шубҳаи судро оид ба воқеъ ва аз сарчашмаҳои боэътимод ба даст овардани онҳо бартараф менамояд, фаҳмида мешавад. Дар ин маврид, айб нисбати шахс бо маҷмуи далелҳои саҳеҳ, боэътимод ва қобили қабул, ки мақомоти таъқиби ҷиноятӣ бо баҳо додани маҷмуи онҳо метавонад судро водор намояд, ки шубҳа дар воқеъ буданаш ҷой надорад, асоснок карда шуда бошад.

---

¹⁹⁷ Ниг.: Жигулич В.С. Основание проведения сокращенного судебного следствия в уголовном процессе Республики Беларусь / В.С. Жигулич // Актуальные проблемы юридической науки и правоприменительной практики: сб. работ / Моск. гос. юрид. акад.; редкол.: В.В. Блажеев [и др.]. – М., 2009. – С. 20.

Тавре қайд намудем қисми 6 моддаи 310 КМЧ ҚТ муқаррар менамояд: «Агар суд, судя муайян намояд, ки айби эътирофнамудаи судшаванда асоснок буда, бо далелҳои ҷамъовардашуда оид ба парванда тасдиқ мегардад, ҳукми айбдоркунӣ бароварда, нисбати судшаванда ҷазо таъин мекунад. Зимнан ҷазои таъиннамудаи суд аз се ду ҳиссаи муҳлат ё андозаи ҷазои баландтарини барои ҷиноятҳои содиршуда пешбинигардида зиёд буда наметавонад».

Ба ду қисмат тақсим намудани асосҳои пешниҳодшуда шартӣ буда, бештар ба мақсадҳои таҳқиқотӣ истифода бурда мешаванд. Дар ҳақиқат марҳилаи муқаррар намудани қонунӣ ва асоснокии айбдоркунӣ аз ҷониби суд бо таҳлили нишондоди айбдоршаванда, ки иқроршавӣ бо гуноҳ дар асоси он сурат гирифтааст, алоқаи ногузастанӣ дорад ва дар баробари қонунӣ ва асоснокии айбдоркунӣ ҳамчунин пешниҳод менамоем, ки одилона будани айбдоркунӣ ба инобат гирифта шуда, ҳамчун хусусияти дигари айбдоркунӣ ва иқрори гуноҳ эътироф гардад.

Қайд намудан бамаврид аст, ки имрӯз дар ҷомеаи муосир ба нишондоди айбдоршаванда ва судшаванда бояд бисёр эҳтиёткорона муносибат намуд.

Пешбурди муурофиавии ҷиноятӣ муосир қоидаеро муқаррар менамояд, ки ҳама далелҳо аз ҷиҳати ҳуқуқӣ баробар буда, ягонтои он эътибори пешакӣ муқарраргардида надоранд. Бояд қайд кард, ки дар шароити муосир нишондоди айбдоршавандаро иҷборан гирифтани ҷиноят эътироф мешавад. Дуруст тафтиш намудан ва баҳо додан ба нишондоди судшаванда бо мақсади муқаррар намудани воқеияти иқрор шудан бо гуноҳи худ ва истифодаи он ҳамчун асоси тафтиши соддакардашуда мебошад.

Мувофиқи КМЧ ҚТ нишондоди судшаванда оид ба иқрор шудан бо гуноҳи худ ба протоколи маҷлиси судӣ дарҷ мегардад. Аксарияти судяҳо аз судшаванда тасдиқи хаттии иқроршавӣ ба гуноҳ ва инчунин розигии ӯро оид ба гузаронидани муурофия бо тартиби соддакардашударо дар шакли ариза гирифта, ба маводи парвандаи ҷиноятӣ ҳамроҳ менамоянд. Масалан, суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе дар маҷлиси ошкорои суд дар толори Суди ноҳия парвандаи ҷиноятиро нисбати судшаванда А. бо моддаи 244 қисми 1 Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор

дод. Парвандаи мазкур аз чониби раискунанда бо риояи муқарраротҳои моддаи 310 КМҚ ҚТ бо тартиби соддакардашуда баррасӣ гардида, аризаи судшаванда дар чунин шакл гирифта шудааст: Муҳтарам суд! Ман дархост менамоям, ки тафтиши судӣ бо тартиби соддакардашуда гузаронида шавад, чунки ман худамро бо айби эълонкардашуда пурра гунаҳкор меҳисобам ва онро касе мавриди баҳс қарор намедихад, аз суд хоҳиш мекунам, ки умуман таҳқиқи далелҳо гузаронида нашуда, ба музокираҳои судӣ гузашта шавад, дар ин бора аризаи хаттиамро ба суд пешниҳод менамоям¹⁹⁸. Ҳангоми омӯзиши маводҳои парвандаи ҷиноятӣ муайян гардид, ки дархости мазкур дар шакли ариза гирифта шудааст, ки ин дар бисёр парвандҳои ҷиноятӣ омӯхташуда ба чашм мерасанд¹⁹⁹. Аммо қонунгузор барои татбиқи падидаи тартиби соддакардашуда истилоҳи «дархост»-ро муқаррар намудааст. Дар ҳамин замина хуб мешуд, ки шакли ягона ва умумиестифодашандаи дархост коркард шуда, дар амалия пешниҳод гардад ва ба маводи парванда на ариза, балки дархости судшаванда гирифта шавад.

Бо вучуди ин, амалияи судӣ ниёз ба коркарди дуруст ва тартиби гирифтани иқрори гуноҳи судшаванда роҷеъ ба татбиқи тафтиши соддакардашударо дорад. Амалияи татбиқи тафтиши соддакардашудаи судӣ ҳангоми баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ дар судҳо шаҳодат аз он медиҳанд, ки мувофиқи КМҚ ҚТ тартиби мазкур танҳо дар маҷлиси судӣ ва дар қисмати тафтиши судӣ шуруъ мегардад. Чунин ҳолат иштироқи ҳамаи намояндагони тарафҳоро тақозо менамоянд, ки мутаассифона, дар амалия, на дар ҳама ҳолат таъмин карда мешавад. Чун қоида, қарори гузаронидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, бидуни пурсиши шохидон, ки барои додани нишондод ба ҷаласаи судӣ ҳозир ва дар давоми вақти муайян интизор шудаанд, сурат мегирад. Бо мақсади истисно намудани хароҷотҳои беасос, мувофиқи мақсад аст, ки мавқеи тарафҳо дар бобати ба тариқи соддакардашуда баррасӣ шудани парвандаи ҷиноятӣ зимни ба итмом расидани тафтишоти пешакӣ ва шинос шудани тарафҳо бо маводҳои

---

¹⁹⁸ Ниг.: Парвандаи ҷиноятӣ №1-419/22 // Бойгонии суди ноҳияи Фирдавсии ш. Душанбе.

¹⁹⁹ Ниг.: Парвандаи ҷиноятӣ №1-4/18, №2-9/18 // Бойгонии суди ноҳияи Бохтар (ҳоло Кушонӣён).

парванда фаҳмида шавад. Чунин ҳолат имконият медиҳад, ки суд масъалаи мазкурро пешакӣ мавриди омӯзиш қарор дода, масъалаи даъват кардан ва ё накардани иштирокчиёни мурофиавро пешакӣ ҳал намояд. Пешниҳоди мазкур барои сарфакории мурофиавӣ ва баланд бардоштани натиҷабахшии ба амалбарории адолати судӣ мусоидат менамояд.

Аз ин рӯ, муаллиф чунин пешниҳод менамояд, ки ба судшаванда ҳуқуқ дода шавад, ки ҳангоми иқрор шудан ба гуноҳаш дар содир кардани ҷиноят дархост чихати баррасии парвандаи ӯ бо тартиби соддакардашударо дар давраи ба итмом расидани пешбурди тафтиши пешакӣ, ва ё ҳангоми шинос шудан ба маводи парвандаи ҷиноятӣ пешниҳод намояд.

Агар то оғози маҷлиси судӣ ба судшаванда имконияти пешниҳоди дархост оид ба гузаронидани тафтиши судии соддакардашуда дода нашуда бошад, дар чунин ҳолат ӯ метавонад дар маҷлиси судӣ то ба охир расидани тафтиши судӣ дархости худро пешниҳод намояд ва он дар протоколи маҷлиси судӣ дарҷ гардад. Пешниҳоди дархост ва қабули он аз тарифи суд мувофиқи қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣи ҚТ бевосита дар маҷлиси судӣ сурат мегирад.

Дар баробари ин, вобаста ба субъектоне, ки категорияҳои гуногуни ҷиноятро содир намудаанд, қонунгузор тартиби соддакардашударо пешниҳод менамояд. «Қоидаҳои дар қисми 1 моддаи 310 зикргардида нисбат ба парвандаҳо оид ба ҷиноятҳои ноболиғон, ҷиноятҳои вазнин ва махсусан вазнин, инчунин дар ҳолатҳои ки ақалан як нафар аз судшавандаҳо ба гуноҳи худ иқрор набошад ва парвандаро дар ҳаққи ӯ барои пешбурди алоҳида чудо кардан имконнопазир бошад, татбиқ карда намешаванд» . Ба ғайр аз ҳолатҳои нишондодашуда судья метавонад дар ҳама дигар ҳолатҳо аз судшаванда дархостро оид ба баррасии парвандаи ӯ бо тартиби соддакардашуда қабул намояд. Қайд кардан бамаврид аст, ки қонунгузор барои гузаронидани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ талаботи иловагиро муқаррар намудааст: «Дархост дар бораи гузаронидани мурофиа бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ танҳо аз ҷониби судшаванда бо розигии айбдоркунандаи давлатӣ ё хусусӣ ва ҷабрдида пешниҳод карда

мешавад» . Хуб мешуд, ки айбдоршаванда то мурофияи судӣ дархости худро пешниҳод намояд.

Дар асоси гуфтаҳои боло ба чунин хулоса омадан мумкин аст:

1. Иқрори гуноҳ ва розӣ шудан бо айби эълоншуда дар тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳаммаъно мебошад.

2. Ба сифати асоси тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ «ихтиёран ва пурра иқрор шудани судшаванда ба гуноҳи худ қонунӣ ва асоснокии айби эълонгардида, ки бо далелҳои аз сарчашмаҳои боэътимоди қонунӣ чамъовардашуда тасдиқ карда шудаанд» баромад менамоянд.

3. Ба андешаи мо қонунӣ будани айбдоркунӣ ҳангоми амалисозии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ин риояи дақиқ ва қатъии талаботи қонунҳои мурофиявӣ ва моддие, ки тартиби мазкур ва амалҳои вобаста ба онро танзим мекунад, фаҳмида мешавад.

4. Зери мафҳуми асоснокии айби эълоншуда (ё айбдоркунӣ) – таъмини айбдоркунӣ бо далелҳои боэътимоду саҳеҳ ва баҳои ҳуқуқии маҷмуии далелҳо аз ҷониби мақомоти таъқиби ҷиноятӣ мебошад, ки ба вучуд омадани шубҳаи судро оид ба воқеъ ва аз сарчашмаҳои боэътимод ба даст овардани онҳо бартараф менамояд, фаҳмида мешавад.

5. Қисми 1 моддаи 310 КМҚ ҚТ бо чунин тартиб муқаррар гардад: «Дар сурати ба гуноҳи худ ихтиёрона ва пурра иқрор гардидани судшаванда, қонунӣ ва асоснокии айбдоркунӣ, ки бо далелҳои дар парвандаи ҷиноятӣ чамъовардашуда тасдиқи худро ёфтааст, суд ҳуқуқ дорад тафтиши судиро бо тартиби соддакардашуда гузаронад» .

6. Дар КМҚ ҚТ боби алоҳида дар шакли зерин муқаррар гардад: «Боби 34¹. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ».

Ҳамин тариқ, дар боби алоҳида муқаррар гардидани падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар қонунгузории мурофиявии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мақсад мувофиқ буда, ба сарфа намудани вақт, маблағ, инчунин таъмини ҳуқуқи озодиҳои конституционии инсон ва шаҳрванд мусоидат менамояд.

2.2. Шартҳои муурофиавии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ

Бо тартиби соддакардашуда баррасӣ гардидани парвандаи ҷиноятӣ аз ҷониби суд, ки дар КМҚ ҚТ муқаррар гардидааст, ҳуқуқи истисноии муурофиавии судшаванда мебошад ва дар ягон ҳолат наметавонад бар хилофи хоҳиши вай амалӣ карда шавад. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ танҳо дар сурати ҷой доштани асосҳои он – ихтиёран ва пурра бо гуноҳаш иқрор шудани судшаванда, инчунин қонунӣ ва асоснок эълон гардидани айбдорӣ метавонад амалӣ карда шавад.

Худикроршавии судшавандаро, чи тавре ки дар зербоби боло ишора намудем, КМҚ ҚТ ҳамчун асоси зарурии баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда меҳисобад, ки татбиқ намудани чунин шаклро танҳо дар сурати ҷой доштани шартҳои муайяни муурофиавӣ имконпазир медонад. Барои татбиқ намудани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ мавҷудияти танҳо асосҳои он кофӣ нест.

Муайян намудан ва таҳлили ҳар як шарти муурофиавии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ аз вазифаҳои таҳқиқоти мазкур мебошад. Бинобар ин, сараввал, муайян намудани мафҳум ва моҳияти шартҳои ин падидаҳо мувофиқи мақсад шуморида, пас аз он ба муайян намудан ва таҳлили шартҳои дар КМҚ ҚТ муқарраргардидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ шуруъ менамоем.

Омӯзиш ва таҳлили адабиёти соҳавӣ ва махсус ба мо имкон медиҳанд, ки оид ба ин масъала мавқеи худро баён намоем. Доир ба мафҳум ва мавҷудияти шартҳои тартиби соддакардашуда дар адабиётҳои ҳуқуқӣ мавқеи ягона ҷой надошта, андешаҳои гуногун мавҷуданд.

Ба ақидаи муҳаққиқон Л.Л. Зайсева, В.С. Жигулич зеро мафҳуми шартҳои татбиқи пешбурди судии соддакардашуда ҳолатҳои дар қонун пешбинишудае фаҳмида мешаванд, ки мавҷудияти онҳо барои қабули қарор оид ба гузаронидани он ҳатмӣ мебошад²⁰⁰. Дар ин маврид, агар асос сабаби татбиқи тартиби соддакардашуда бошад, пас шарт, чун қоида, ҳолати

---

²⁰⁰ Ниг.: Зайцева Л.Л., Жигулич В.С. Сокращенное судебное следствие в уголовном процессе Республики Беларусь. – Минск: Пересвет, 2013. – С. 38-39.

беруние мебошад, ки имкони татбиқи чунин тартибро дар ҳар як ҳолати мушаххас муайян мекунад. Аз ин мафҳуми додашуда чунин бармеояд, ки агар асос сабабҳоеро муайян кунад, ки ба татбиқ намудани тартиби соддакардашуда водор намояд, он гоҳ шарт вобастагии татбиқи онро аз ҳолатҳои беруние, ки ба ин тартиб бевосита алоқаманд нестанд, муайян мекунад. Шартҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар фарқият аз асосҳои он, дар аксари мавридҳо хусусияти баҳодихӣ надошта, балки хусусияти расмӣ доранд, яъне аз мавҷудияти меъёрҳои императивии ҳуқуқие дарак медиҳанд, ки исботро талаб намекунанд, балки танҳо изҳороти мавҷудияти онро талаб менамоянд.

Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Беларус ҳамчунин як қатор шартҳоро пешбинӣ мекунад, ки муқаррар кардани онҳо барои таъмини қонунии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳатмӣ мебошад. Бо мақсади муфассал омӯختани онҳо, инчунин осонгардони муқаррар намудани онҳо ҳангоми татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ пешниҳод менамоем, ки ин шартҳо вобаста ба танзими онҳо дар КҶ ва КМҶ ба моддӣ ва муурофиавӣ тафриқабандӣ карда шаванд.

Зимни таҳқиқи падидаи тафтиши соддакардашуда В.Лазарева ҳар ду категория – асос ва шартҳоро истифода намуда, вале моҳияти онҳоро ба таври худ шарҳ медиҳад. Ӯ чунин менигорад, ки асос барои татбиқи тартиби махсус розигии айбдоршаванда буда, шарт бошад набудани эътирози айбдоркунандаи давлатӣ ва ҷабрдида ба ҳисоб меравад²⁰¹.

Олими рус В. Демидов зимни таҳқиқи ин масъала ҳолатҳоеро пешниҳод менамояд, ки дар заминаи онҳо дархости айбдоршаванда оид ба татбиқи тартиби махсуси муҳокимаи судӣ имконпазир мебошад. Аз ҷумла: мавҷудияти розигии айбдоркунандаи давлатӣ ё хусусӣ ва ҷабрдида барои татбиқи тартиби мазкур; розигии айбдоршаванда бо айби ба ӯ пешниҳодшуда ва дархости ӯ ҷиҳати татбиқи тартиби махсуси муҳокимаи

---

²⁰¹ Ниг.: Лазарева В. Новый УПК: особый порядок принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным ему обвинением / В. Лазарева // Уголовное право. – 2002. – №2. – С. 67.

судӣ; категорияи муайяни ҷиноят²⁰². Баъдан В.Демидов ба ҷойи истилоҳи «шарт» истилоҳи «ҳолатҳо» -ро истифода менамояд, ки чандон сахҳ намебошад:

- 1) дараҷаи хавфи ками ҷамъиятии ҷиноят;
- 2) дараҷаи ночандон душвор будани муқаррарномаи ҳолатҳои воқеии парванда;
- 3) набудани хосиятҳои махсуси айбдоршаванда ё ҷабрдида;
- 4) ба инобат гирифтани манфиати айбдоршаванда ё ҷабрдида;
- 5) ба инобат гирифтани фикри шахсе, ки айбдоркуниро қувват мебахшад. Дар айни замон мувофиқи соддакардашуда метавонад ҳам дар сурати мавҷуд будани ҳамаи панҷ асос ва ҳам дар сурати мавҷуд будани як ё ду асос татбиқ карда шавад, вале мавҷудияти яке аз ду асосҳои аввал ҳатмист.

Ба андешаи А.В. Кишенков татбиқи тартиби махсуси муҳокимаи судӣ дар сурати мавҷуд будани шартҳо (асосҳои) зерин имконпазир мебошад: 1) Ба ҷамъият начандон хавфнок будани ҷиноят; 2) душвор набудани муқаррар намудани ҳолатҳои воқеии парванда; 3) хусусиятҳои муайян надоштани айбдоршаванда ё ҷабрдида; 4) манфиати айбдоршаванда ё ҷабрдида ба назар гирифтани; 5) ба инобат гирифтани фикри шахсе, ки айбдоркуниро дастгирӣ менамояд²⁰³. Дар ҳамин замина муаллиф асос ва шартҳоро якҷоя намуда пешниҳод менамояд, ки тартиби соддакардашуда дар сурати мавҷуд будани 5 асос ё як ва ё ду асоси болозикр татбиқ гардида наш мумкин аст, вале мавҷудияти дутои аввал ҳатмӣ мебошад.

Ҳамзамон, андешаҳои дигаре низ ҷой доранд, ки шартҳои моддии гузаронидани тафтиши соддакардашудаи судӣ бояд чунин ҳолатҳое чун синну соли айбдоршаванда ва категорияи ҷинояти содиркардаи ӯро тавсиф намояд²⁰⁴.

---

²⁰² Ниг.: Демидов В. Некоторые вопросы применения особого порядка судебного разбирательства / В. Демидов // Российская Юстиция. – 2003. – №4. – С. 25.

²⁰³ Ниг.: Кишенков А.В. Упрощенные производства: проблемы теории, законодательного регулирования и правоприменения: дис. ... канд. юрид. наук. – Владивосток, 2010. – С. 15.

²⁰⁴ Ниг.: Зайцева Л.Л., Жигулич В.С. Сокращенное судебное следствие в уголовном процессе Республики Беларусь. – Минск: Пересвет, 2013. – С. 39.

Қонунгузор дар қиёс ба дигар шаклҳои мурофиавӣ барои бо тартиби соддакардашуда баррасӣ намудани парвандаи ҷиноятӣ маҷмуи шартҳои мураккабтареро пешбинӣ намудааст. Омӯзиш ва таҳлили адабиёти илмӣ шаҳодат медиҳанд, ки дар онҳо ҳарчанд оид ба шумора ва номгӯи шартҳои татбиқи ин намуди мурофиаи ҷиноятӣ соддакардашуда ақидаи ягона вучуд надорад, вале дар аксари онҳо умуман оид ба мафҳуми шартҳои тартиби соддакардашуда ва ё мафҳуми шартҳои муҳокимаи махсус умуман ҳарфе баён нашудааст.

Масалан, гуруҳи муаллифони тафсири Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Федератсияи Россия мавҷудияи шартҳои мурофиавии навбати якум ва шартҳои мурофиавии навбати дуюмро эътироф ва онҳоро ҷудо менамоянд. Ҳамин тариқ, онҳо ба шартҳои мурофиавии навбати якуми татбиқи мурофиаи судии соддакардашуда мавҷудияти чунин ҳолатҳоро шомил менамоянд:

– розигии тарафи айбдорӣ дар шахсияти: айбдоркунандаи давлатӣ ё айбдоркунандаи хусусӣ ё ин ки намояндаи қонунии ӯ ва намояндаи парвандаҳои ҷиноятӣ айбдоркунандаи хусусӣ (қисми 59, моддаи 5 Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Федератсияи Россия) бо айби нисбат ба айбдоршаванда пешниҳодгардида;

– розигии айбдоршаванда ба айби ба ӯ пешниҳодшуда;

– иқрори пурраи айбдоршанда бо айби эълоншуда;

– мавҷуд будани дархости айбдоршаванда дар бораи бе муҳокимаи судӣ қабул намудани ҳукм.

Ба андешаи ин муаллифон шартҳои мурофиавии навбати дуюм дар қисмҳои дигари моддаи 314, инчунин дар қисми 1 моддаи 315, қисми 1-7 моддаи 316 Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Федератсияи Россия муқаррар шудаанд, ки аз инҳо иборат мебошанд:

– айбдоршаванда хусусият ва оқибатҳои дархости худро дарк менамояд;

– дархост ихтиёрон ва дар мувофиқа бо ҳимоятгар пешниҳод шудааст;

– дархост дар бораи қабули ҳукм бидуни муҳокимаи судӣ бояд дар

ҳузури химоятгар дода шавад (қисми 1 моддаи 315, қисми 2 моддаи 316 КМЧ ФР);

– нисбати судшаванда айб мутобиқи муқаррароти КМЧ эълон шуда бошад²⁰⁵.

Дар ин самт метавон аз мавқеи муҳаққиқ О. Волколуп низ ёдовар шуд, ки аз нигоҳи ӯ тартиби соддакардашудаи муҳокимаи судӣ метавонад дар низоми мурофиаи судии ҷиноятии Федератсияи Россия бо риояи шартҳои зерин амалӣ гардад, агар:

– парвандаҳои ҷиноятии начандон вазнин, дараҷаи миёна ва инчунин вазнин мавриди баррасӣ қарор гирифта шавад;

– айбдоршавандагон ба гуноҳи худ пурра иқрор шаванд;

– дар бораи муҳокимаи соддакардашудаи судӣ дархост пешниҳод шуда бошад;

– дархост метавонад дар қисмати омода намудани парванда ба муҳокимаи судӣ ё бевосита дар дилхоҳ давраи муҳокимаи судӣ пешниҳод гардад;

– агар нисбати тафтиши соддакардашудаи судӣ, яке аз шахсони манфиатдор ё айбдоркунандаи давлатӣ норозигӣ баён намояд, парванда бо тартиби муқаррарӣ баррасӣ мегардад;

– музокираи судӣ баъди гузаронидани тафтиши судӣ дар шакли соддакардашуда метавонад бо пешниҳоди тарафҳо вобаста ба хусусият ва андозаи ҷазо маҳдуд карда шавад;

– суд вазифадор аст, ки ҳангоми баррасии дархост дар бораи тафтиши соддакардашудаи судӣ ба тарафҳо оқибатҳои мурофиавии он, аз ҷумла, имконнопазирии шикоят кардан аз болои ҳукмро фаҳмонад;

– ҳукми судӣ, новобаста аз шакли тафтиши судӣ, бояд вачҳнок ва асоснок бошад;

– тартиби соддакардашуда набояд нисбат ба парвандаҳои ҷиноятии ноболиғон, инчунин шахсони гирифтори бемориҳои руҳӣ татбиқ гардад²⁰⁶.

---

²⁰⁵ Ниг.: Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / Науч. ред. В.Т. Томин, М.П. Поляков. – 7-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – С. 683-686.

Ба ақидаи олими рус Л.В. Головки дар маҷмуъ Кодекси мувофиқи қиёмати Федератсияи Россия панҷ шартҳои расмиро пешбинӣ мекунад, ки ҳамзамон якҷоя қардани онҳо ба суд имкон медиҳад, ки парвандаи қиёмати аз рӯи моҳият тибқи тартиби муқаррарнамудаи моддаҳои 314-317 боби 40 КМҚ ФР-ро баррасӣ намояд. Шартҳои маъмурро метавон ба объективӣ (аз муносибати дохилии айбдоршаванда ба ҳодисаи руҳдода вобаста буда) ва субъективӣ (аз муносибати дохилии айбдоршаванда ба ҳодисаи руҳдода вобаста буда) тақсим қард²⁰⁷.

Шартҳои объективӣ дар навбати худ ба моддӣ-ҳуқуқӣ ва мувофиқӣ тақсим мешаванд. Ягона шартҳои объективии моддӣ-ҳуқуқии татбиқи тартиби соддақардашуда категорияи қиёмати мебошад – ба он мувофиқи КМҚ ҚТ танҳо қиёмати категорияи наҷданон вазнин ва дараҷаи миёна дохил мешаванд. Нисбат ба қиёмати категорияи вазнин ва махсусан вазнин тартиби соддақардашуда татбиқ намегардад.

Шартҳои объективии мувофиқӣ инҳоро дар бар мегиранд:

– яқум, розигӣ барои татбиқи тартиби дахлдор аз қониби айбдорқунандаи давлатӣ ва қабрида, инҷунин айбдорқунандаи хусусӣ оид ба парвандаҳои айбдорқунии хусусӣ;

– дуом, мувофиқа намудани маъқеи айбдоршаванда бо ҳиёматгар қабл аз пешниҳоди дархост оид ба қабули ҳуқм бидуни гузаронидани муҳокимаи судӣ вобаста ба розигӣ ба айби эълоншуда, инҷунин иштироқи ҳиёматгар дар вақти пешниҳоди қунин дархост.

Барои татбиқи тартиби соддақардашуда ду шартҳои субъективӣ маъқуд аст.

Яқум, ихтиёрӣ будани дархости дахлдори судшаванда мебошад, ки албатта, хусусияти ихтиёрии розигии ўро ба айби эълоншуда дар назар дорад (ихтиёран иқро қардидан ба гуноҳ). Маъқурқунии қисмонӣ ё руҳии айбдоршаванда барои иқро шудан ба гуноҳ ва пешниҳоди дархост,

²⁰⁶ Ниг: Волколуп О. Формы судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве / О. Волколуп // Уголовное право. – 2003. – №1. – С. 65.

²⁰⁷ Ниг: Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. – М.: Статут, 2016. – С. 1036-1037.

новобаста аз он ки чунин маҷбуркунӣ аз тарафи ки сураат мегирад, боиси қатъиян ғайри қобили қабул будани татбиқи тартиби соддакардашуда мегардад.

Дуюм, хусусият ва оқибатҳои дархости пешниҳодшударо дарк намудани судшаванда. Суд вазифадор аст, ки ба чунин ҳолат, яъне воқеан аз ҷониби судшаванда дарк карда шудани оқибати чунин дархост, боварӣ ҳосил намояд. Агар ӯ ба дарк намудани оқибати ин тартиб аз ҷониби айбдоршаванда шубҳа дошта бошад, ба татбиқи тартиби соддакардашуда (махсус) мувофиқи қонун иҷозат дода намешавад²⁰⁸.

Қайд намудан бамаврид аст, ки ба мурофияи ҷиноятии давлатҳои гуногун диққат дода, амалияи онро омӯхта, ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки амалу қарорҳои алоҳидаи мақомотҳои босалоҳияти онҳо барои татбиқи тартиби соддакардашуда метавонанд ҳам ба хайси асос ва ҳам ба хайси шарт баромад намоянд. Масалан, дар Олмон асос барои соддагардонӣ метавонад санади аз ҷониби прокурор бароварда ва ба суд мурочиатшуда бошад, дар ҳоле ки ба сифати шартҳо ризоияти суд, набудани норозигии айбдоршаванда (ки онро бартараф кардан мумкин аст) ва ғ. баромад мекунад. Ба қор бурдани чунин тартиб, маълум аст, ки асос, яъне амали ташаббусӣ, ки раванди соддагардониро «роҳнамо» мебошад, эътироф мегардад.

Ҳамин тариқ, андешаҳои муаллифони гуногунро таҳлил намуда, қайд намудан бамаврид аст, ки дар маҷмуъ, аз ҷониби онҳо на мафҳуми шартҳои тартиби соддакардашуда, балки шумораи шартҳои гуногуни татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ пешниҳод гардидааст. Асосан муаллифон 7 шартро ҷудо менамоянд. Ба назари мо, баъзе шартҳои тартиби соддакардашудаи пешниҳодгардида ба мақсад мувофиқ намебошад. Масалан, аризаи айбдоршаванда дар бораи розигиаш бо айби эълоншуда; аз ҷониби айбдоршаванда дарк намудани моҳияти айб ва ба он комилан мувофиқ будани ӯ, ки дар қонунгузорӣ ба сифати шартҳои алоҳида муқаррар гардидааст.

---

²⁰⁸ Ниг: Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. – М.: Статут, 2016. – С. 1037-1038.

Баррасии шартҳои татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ имкон медиҳад, ки шартҳои зеринро ҳамчун шартҳои мустақили мавҷуда дар муурофияи ҷиноятии Тоҷикистон ҷудо намоем.

Ба ақидаи мо шартҳои татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ – ҳолатҳои дар Кодекси муурофиявии ҷиноятӣ муқарраргардидае мебошанд, ки маҳз мавҷудияти ҳатмии онҳо боиси татбиқ намудани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ мегардад. Маҳз мавҷудияти чунин қоидаҳо, ҳолатҳои беруна имконияти татбиқ намудани тартиби мазкурро дар ҳолатҳои муайян ба вуҷуд меоранд.

Омӯзиш ва таҳлили мантиқии муқаррароти моддаи 310 КМҶ ҚТ боиси он мегардад, ки шартҳои пешбиниамудаи қонунгузorro барои татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ муайян намоем:

1) иқрори гуноҳи судшаванда аз ҷониби тарафҳо мавриди баҳс қарор нагирифтани он;

2) айбдоркунандаи давлатӣ, ҷабрдида ва айбдоркунандаи хусусӣ дархости судшавандаро ҷиҳати баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда ҷонибдорӣ менамоянд;

3) иқрори гуноҳи судшаванда судро таҳти шубҳа намегузорад;

4) ба судшаванда айб оид ба ҷинояти категорияи начандон вазнин ё дараҷаи миёна эълон карда шудааст;

5) айбдоркунӣ, ки судшаванда бо он розист, асоснок буда, бо далелҳои дар парванда ҷамъовардашуда тасдиқи худро ёфтааст;

6) судшаванда моҳият ва оқибатҳои дархости пешниҳодкардаи худро дарк менамояд;

7) дархост аз тарафи судшаванда ихтиёрӣ ва бевосита дар суд пешниҳод шудааст;

8) дархост аз тарафи судшаванда дар марҳилаи муайяни муурофияи ҷиноятӣ пешниҳод шудааст;

9) ҷазои таъиннамудаи суд аз се ду ҳиссаи муҳлат ё андозаи ҷазои баландтарини барои ҷиноятҳои содиршуда пешбинигардида зиёд буда наметавонад;

10) гузаронидани муурофия бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ катъ намудани пешбурди парвандаро истисно намекунад.

Барои татбиқи тартиби соддакардашуда мавҷуд будани ҳамаи ин ҳолатҳо ҳатмӣ буда, набудани лоақал якеи аз онҳо баргузорию чунин тартибро истисно мекунад.

Таҳлил намудани шартҳои ишорашудаи татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро мувофиқи мақсад шуморида, дар зер онҳоро чамъбаст менамоем:

Иқрори гуноҳи судшаванда, ки аз ҷониби тарафҳо мавриди баҳс қарор нагирифтааст. Ҳамчун яке аз шартҳои муурофиявии татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ба амали принсипи мубоҳисавӣ дар муурофияи судии ҷиноятӣ вобаста мебошад. Тарафҳо бояд судро бовар кунонанд, ки барои иқрори гуноҳи судшаванда ягон сабаби шубҳа намудан ҷой надорад, зеро тарафҳо зимни шинос шудан ба ҳамаи маводҳои парвандаи ҷиноятӣ дар давраи пешбурди тафтиши пешакӣ аз далелҳои дар парванда буда огаҳӣ дошта, ба иқрори гуноҳ аз ҷониби судшаванда эътимод доранд. Яъне чунин ҳолат боиси ба вучуд наомадани баҳс зимни даст кашидан аз тафтиши ҳама далелҳо дар маҷлиси судӣ мегардад. Риояи ин шарт метавонад ба ҳайси кафолати қонунӣ будани интиҳоби тартиби соддакардашудаи пешбурди тафтиши судӣ аз ҷониби суд баромад намояд²⁰⁹.

Агар яке аз тарафҳо ба нишондоди судшаванда пурра ё қисман розӣ нашаваду айби эълоншударо ба таври расмӣ дастгирӣ намояд, вале дар асл «ислоҳ»-и онро пешниҳод намояд (масалан, баъзе лаҳзаҳои ҷиноятро истисно кунад), пас ин бозгӯӣ он аст, ки вай ба иқрори гуноҳи судшаванда розӣ нест. Ин «ишора» ба суд дар хусуси набудани яке аз шартҳои зарурӣ барои татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ мебошад. Аниқ қардани муносибати тарафҳо ба иқрори гуноҳи судшаванда кафолати муҳимми

---

²⁰⁹ Ниг.: Редькин Н.Н. Уголовно-процессуальные презумпции при особом порядке судебного разбирательства / Н.Н. Редькин // Актуальные проблемы права России и стран СНГ – 2007: материалы IX Междунар. науч.-практ. конф. (Челябинск, 29-30 марта 2007 г.): в 3 ч. / Юж.-Урал. гос. ун-т; ред. В.И. Майоров. – Челябинск, 2007. – Ч. 3. – С. 346.

таъмини ҳуқуқи онҳо, аз ҷумла, ба интиҳоб намудани тартиби судии таҳқиқи далелҳо мебошад.

Мисоли баралои чунин ҳолат метавонад, парвандаи ҷинояти аз ҷониби суди ноҳияи Бохтар (ҳоло Кушониён) оид ба айбдории А дар содир намудани ҷинояти пешбиниамудаи моддаи 244 қ. 1 КҶ ҚТ мебошад. Аз муҳтавои протоколи маҷлиси судӣ бармеояд, ки раисиқунандаи ҷаласаи судӣ аз тарафҳо дар хусуси мавриди баҳс қарор додан ва ё надони эътирофи гуноҳ аз ҷониби судшаванда пурсон мешавад. Аммо, ҷавобҳо марбут ба саволи додашуда дар протокол дарҷ нашудааст²¹⁰. Чунин ҳолат моро водор менамояд, ки ба чунин хулосаҳо биёем: а) чунин савол дар воқеъ гузошта нашудааст; б) тарафҳо аз чунин савол беҳабар мондаанд; в) котиби маҷлиси судӣ бепарвоёна ба раванди маҷлиси судӣ нигариста, ба протокол саривақт ҷавоби тарафҳоро зикр накардааст.

Дар баробари ин, нуқтаи ҷамъбасти дар масъалаи иқрори гуноҳи судшаванда мутааллиқ ба суд мебошад, ки маҳз ӯ ақидаи тарафҳоро шунида, дар хусуси мавҷуд будан ё набудани шубҳа оид ба ин масъала ибрази ақида намуда, нуқтаи ниҳой мегузорад. Чунин ҳолат дар адабиёти ҳуқуқӣ низ ҷонибдори худро дорад²¹¹. Пешниҳод менамоем, ки шубҳа намудани суд дар иқрори гуноҳи судшаванда дар ҳолате пайдо мешавад, ки агар тарафҳо онро мавриди баҳс қарор диҳанд ё онро рад намоянд. Аммо ин маънои онро надорад, ки ба гуфтаи баъзе олимон, ҳудуди салоҳияти судӣ дар чунин парванда танҳо бо андешаи тарафҳо маҳдуд мегардад. Бешубҳа, суд дар ин маврид бо ақидаи тарафҳо вобаста аст, зеро онҳо метавонанд ба тағйир додани тартиби муқаррарии тафтиши далелҳо эътироз баён намоянд. Аммо ҳатмӣ будани қарори суд дар бораи бо розигии тарафҳо ҷиҳати гузарондани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ хусусияти мутлақ надорад. Қайд бояд намуд, ки дар ин маврид низ қарори ниҳой ба суд тааллуқ дорад, зеро маҳз судя барои қабули ҳукми қонунӣ ва асоснок масъулият дорад.

²¹⁰ Ниг.: Парвандаи ҷинояти №38-69/18 // Бойгонии суди н. Бохтар (ҳоло Кушониён).

²¹¹ Ниг.: Овсянников И.В. Постановление приговора в особом порядке судебного разбирательства: значение мнений участников процесса / И.В. Овсянников // Уголов. процесс. – 2006. – №8. – С. 45-46.

Мувофиқи муқаррароти қисми 1 моддаи 88 КМЧ ҚТ «тахқиқбаранда, муфаттиш, прокурор, суд, судя қонун ва дарки ҳуқуқи роҳбарӣ гирифта, далелҳоро бо ақидаи ботинии худ баҳо медиҳанд». Зимни ҳалли масъалаи гунаҳкор ё бегуноҳ будани судшаванда суд, судя ба далелҳо аз нуқтаи назари кифоя буданашон баҳо медиҳанд ва ин маъноӣ онро дорад, ки ягон далел қувваи пешакӣ муқарраршударо доро нест. Дар маҷлиси судӣ ба гуноҳ иқроӣ шудани судшаванда метавонад шубҳаҳоро ба вуҷуд орад, агар чунин ҳолатҳо ҷой дошта бошад: дар пешбурди тосудӣ (тахқиқ ва тафтишот) айбдоршаванда нишондоди худро як чанд маротиба тағйир дода, даст доштан дар содир намудани ҷиноятро рад карда бошад, далелҳо дар хусуси бегуноҳии худ пешниҳод намоёнд, дар баробари иқрори гуноҳи судшаванда оид ба парванда асосҳо барои тағйир додани банду басти айбдоркунӣ ба ҷинояти начандон вазинин ё аз айбдоркунӣ хориҷ намудани баъзе қисмҳо (лаҳзаҳо) ва ғайра.

Амалияи судӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки дар як қатор мавридҳо зимни омӯхтани парвандаи ҷиноятӣ суд нисбат ба иқрори судшаванда шубҳа дошт, масалан, ҳангоми тағйир додани нишондод, номутобиқ будани онҳо, қисман эътироф намудани гуноҳ ва ғайра. Дар чунин ҳолатҳо суд метавонист бо иштироки тарафҳо тавассути пурсиши судшаванда ин шубҳаҳоро бартараф намоёнд. Аммо, амалия нишон медиҳад, ки судяҳо аксар вақт аз чунин тарзи иштирок худдорӣ намуда, дар сурати мавҷуд будани ихтилофот дар нишондодҳои судшаванда дар бораи татбиқи тартиби содакардашудаи тафтиши судӣ қарор қабул мекунанд. Мисоли ин парвандаест, ки суди ноҳияи Бохтар (ҳоло Кушонӣ) вилояти Хатлон парвандаи ҷиноятиро нисбати А дар содир намудани ҷинояти пешбиниамудаи моддаи 170 қисми 1 Кодекси ҷиноятии ҚТ баррасӣ намудааст. Судшаванда нишондод додаст, ки дар агентии шуғли аҳоли ҳамчун бекор дар қайд гузошта нашудааст, танҳо бо воситаи маблағҳое, ки аз ҷамъ намудани шишаҳои пластикӣ ба даст меоварад, зиндагӣ менамоёнд. Зимни пурсиш ба сифати айбдоршаванда бошад А. чунин нишондод додаст, ки ӯ ба ҳайси посбон кор мекард ва баъдтар аз кор озод шуд. Судшаванда чунин қайд намуд, ки дар қайди

хадамоти шуғли аҳоли қарор дорад, вале ўро бинобар синну соли наздик ба нафақа доштани ба кор қабул намекунад. Дар суди ноҳияи мазкур зимни татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ сабабҳои аз кор озод шудани муайян карда нашудааст. Ҳамзамон, суд сабаби пардохт накардани алиментро аз ҷониби судшаванда муқаррар накардааст. Чи тавре ки аз хулосаи суд дар ҳукм бармеояд, судшаванда мехост, ки алиментро пардохт намояд, вале наметавонист инро анҷом диҳад, зеро ҳеҷ кас ўро ба кор намегирифт²¹². Бинобар сабаби ҷой доштани чунин мухолифатҳо на танҳо оид ба қонунӣ будани татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, балки марбут ба гунаҳкорӣ судшаванда низ шубҳаҳо пайдо мешаванд.

Ин мисолҳо ба хулосае меоранд, ки дар суд мавҷуд набудани шубҳа дар иқрори гуноҳи судшавандаро ҳамчун шартӣ ҳатмӣ барои татбиқ намудани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ эътироф намудан мумкин нест, зеро ин ҳолат эътиқоди ботинии шахси пешбарандаи муҳофизаи ҷиноятиро тавсиф мекунад ва дар қарори қабулкардаи он ифода меёбад. Ба ибораи дигар, мавҷуд набудани шубҳа унсурҳои зарурии механизми қабули ҳама гуна қарори муҳофизавӣ мебошад, ки боварӣ ба дурустии хулосаҳои баровардашударо талаб мекунад.

Омӯзиши амалияи судӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки ҳолатҳои дар ин раванд ба назар мерасанд, ки татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҷониби баъзе аз судҳо бидуни аризаи судшаванда низ анҷом дода шудааст. Чунинчӣ, омӯзиши парвандаи ҷиноятӣ нисбати М.Н.С.²¹³, ки аз ҷониби суди ноҳияи Синои шаҳри Душанбе бо тартиби соддакардашудаи муҳофизаи судӣ баррасӣ шудааст, нишон дод, ки судшаванда барои содир намудани ҷинояти дар моддаи 244 қисми 2 банди «в» КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон гунаҳкор дониста шудааст. Омӯзиши протоколи маҷлиси судӣ ва дигар маводҳои парвандаи ҷиноятӣ нишон дод, ки мутаассифона, дар парвандаи ҷиноятӣ на танҳо дархости судшаванда ҷой

²¹² Ниг.: Парвандаи ҷиноятӣ №60-108/18 // Бойгонии суди ноҳияи Бохтар (ҳоло Кушонӣ).

²¹³ Ниг.: Ҷамъбасти таҷрибаи судӣ вобаста ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки бо тартиби соддакардашудаи (моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон) тафтиши судӣ аз тарафи судҳои ноҳияҳои шаҳри Душанбе дар нимсолаи дууми соли 2021 ва нимсолаи якуми соли 2022 баррасӣ гардидаанд / Бойгонии суди ш. Душанбе. – Солҳои 2021-2022.

надорад, балки розигии ҷабрдида оиди бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасӣ намудани парванда низ, мавҷуд нест. Гумон меравад, ки бисёре аз судяҳо зимни татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ шартҳои татбиқи онро ба инобат намегиранд, ки ин боиси дағалона вайрон намудани талаботҳои Кодекси муурофаи ҷиноятӣ гашта, бояд асоси бекор кардани санади судӣ гардад.

Айбдоркунандаи давлатӣ, ҷабрдида ва айбдоркунандаи хусусӣ дархости судшавандаро ҷиҳати баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда дастгирӣ менамоянд. Шарти мазкур ба мавқеи муурофиавии ду субъекти мустақили муурофиавии ҷиноятӣ: айбдоркунандаи давлатӣ ва хусусӣ вобастагӣ дорад. Бо дардарназардошти масъалаи иштироки прокурор дар амалисозии падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баҳс нест. Ба ҳамагон маълум аст, ки прокурор мутобиқи муқаррароти қисми 3 моддаи 36 КМҶ ҚТ дар муурофаи судии ҷиноятӣ ба ҳайси айбдоркунандаи давлатӣ баромад намуда, мавқеи худро оид ба масъалаҳои татбиқи қонуни ҷиноятӣ ва таъини ҷазо нисбат ба судшаванда, тибқи талаботи қонун ва эътимоди ботинии ҳеш, ки бо натиҷаҳои таҳқиқи ҳамаи ҳолатҳои парванда асоснок шудааст, изҳор менамояд.

Имконияти бо тартиби соддакардашуда гузаронидани тафтиши судӣ аз мавқеи айбдоркунандаи давлатӣ низ вобастагӣ дорад. Бояд қайд кард, ки қонун гирифтани розигии айбдоркунандаи давлатиро пешбинӣ менамояд, ки чунин чехраи - айбдоркунандаи давлатӣ танҳо дар маҷлиси судӣ пайдо мешавад. Аз ин рӯ, барои гузаронидани тафтиши судӣ бо тартиби соддакардашуда на розигии прокурор, балки розигии айбдоркунандаи давлатӣ тақозо карда мешавад.

Зимни ба инобат гирифтани шарти мазкур қонунгузор инчунин гирифтани розигии айбдоркунандаи хусусиро пешбинӣ намудааст. Мувофиқи талаботи қисми 2 моддаи 43 КМҶ ҚТ «айбдоркунандаи хусусӣ шахсест, ки бо тартиби муқаррарнамудаи Кодекси мазкур ба суд ариза дода, дар суд айбдоркуниро дастгирӣ мекунад, инчунин ҷабрдидаест, ки ҳангоми аз айбдоркунӣ даст кашидани айбдоркунандаи давлатӣ дар суд айбдоркуниро

дастгирӣ мекунад». Дар баробари ин, агар ҷабрдида ноболиғ ё ғайриқобили амал бошад, айбдоркунандаи хусусӣ намояндаи қонунии ӯ ба ҳисоб меравад, ки дархост, илтимос ё шикоят изҳор намудааст.

Илова бар ин, бояд ба назар гирифт, ки мутобиқи қисми 2 моддаи 24 КМҶ ҚТ, парвандаҳо оид ба ҷиноятҳои дар моддаҳои 112, 116, моддаи 156 қисмҳои 1 ва 2 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишуда парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ эътироф гардида, бо аризаи шахсӣ аз ҷиноят ҷабрдида, намояндаи қонунии ӯ оғоз карда мешавад ва пешбурди парванда дар ҳолати оштии шудани ӯ бо айбдоршаванда қатъ карда мешавад.

Тавре ки дар боло зикр гардид, судшаванда ҳуқуқ дорад дар бораи татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ оид ба парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ дархост пешниҳод намояд. Бинобар ин, агар чунин дархост мавҷуд бошад, судя бояд айбдоркунандаи хусусиро огоҳ карда, ӯро аз ҷой ва вақти баррасии парванда хабардор намояд. Агар айбдоркунандаи хусусӣ бо ин ё он сабаб ба дархости судшаванда эътироз намояд, судя дар ин хусус таъинот дар бораи қонуннагардонидани дархости судшавандаро қабул менамояд ва парвандаро бо тартиби умумӣ мавриди баррасӣ қарор медиҳад.

Дар татбиқи ин шарти мувофиқавӣ розигии ҷабрдида дар парвандаҳои айбдоркунии умумӣ, инчунин дар парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ, ки ӯ дар он ҳамчун айбдоркунандаи хусусӣ баромад мекунад, барои гузаронидани тартиби соддакардашуда ҳатмӣ мебошад.

Ҷабрдида, ки аз ҷиноят ба ӯ зарари ҷисмонӣ, моддӣ ва маънавӣ расонида шудааст ва ё ҳуқуқу манфиатҳои ӯ зери таҳдиди бевоситаи суиқасд ба ҷиноят қарор гирифтааст, ба оқибати парванда манфиатдор мебошад ва мавқеи ӯ вобаста ба татбиқ намудани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳатман ба инобат гирифта шавад.

Мутаасифона, амалияи судӣ нишон медиҳад, ки аз ҷониби судяҳо на ҳама вақт ин талаботи қонун мавриди риоя ва иҷро қарор дода мешавад. Масалан, соли 2022 дар суди ноҳияи Синои шаҳри Душанбе зимни баррасии

парвандаи ҷиноятӣ нисбати М.²¹⁴ дар содир намудани ҷинояти дар моддаи 247 қисми 2 банди «в» КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишуда, ки бо дастрасии моддаи 310 КМҶ ҚТ бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ анҷом додааст, судя барои барои татбиқ намудани талаботи моддаи 310 КМҶ ҚТ на танҳо розигии ҷабрдидаро гирифтааст, балки бидуни иштироки он парвандаи ҷиноятиро баррасӣ намудааст. Ин ҳолат зимни омӯзиши протоколи маҷлиси судӣ ва дигар маводҳои парвандаи ҷиноятӣ ҳангоми ҷамъбасти таҷрибаи судӣ вобаста ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки бо тартиби соддакардашудаи (моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон) тафтиши судӣ аз тарафи судҳои ноҳияҳои шаҳри Душанбе дар нимсолаи дуюми соли 2021 ва нимсолаи якуми соли 2022 баррасӣ гардидаанд, маълум гардидааст.

Қайд кардан бамаврид аст, ки судя дар ин сурат на танҳо талаботи моддаи 310 КМҶ ҚТ, балки муқаррароти қисми 1 моддаи 282 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистонро, ки бо иштироки ҳатмии ҷабрдида ё намояндаи ӯ баргузор намудани муҳокимаи парвандаро дар маҷлиси судии марҳилаи якум пешбинӣ намудааст, дағалона вайрон намудааст. Ҳатто дар протоколи маҷлиси судӣ ва маводҳои парвандаи ҷиноятӣ дархости ҷабрдида оиди озод намудани ӯ аз иштирок дар маҷлиси судӣ, ки ба суд, судя ворид шуда бошад, низ ҷой надорад.

Ба ин монанд, дар суди ноҳияи И. Сомонии шаҳри Душанбе парвандаи ҷиноятӣ нисбати Н.О.С.²¹⁵ дар содир намудани ҷинояти дар моддаи 244 қисми 2 банди «в» КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраршуда, бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасӣ карда шудааст. Аммо тавре аз маводи парвандаи ҷиноятӣ ба назар мерасад, судя иштироки ҷабрдида С.Н.-ро дар муруфиаи судӣ таъмин накарда, розигии ӯро ҷиҳати бо тартиби

---

²¹⁴ Ниг.: Ҷамъбасти таҷрибаи судӣ вобаста ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки бо тартиби соддакардашудаи (моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон) тафтиши судӣ аз тарафи судҳои ноҳияҳои шаҳри Душанбе дар нимсолаи дуюми соли 2021 ва нимсолаи якуми соли 2022 баррасӣ гардидаанд / Бойгонии суди ш. Душанбе. – Солҳои 2021-2022.

²¹⁵ Ниг.: Ҷамъбасти таҷрибаи судӣ вобаста ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки бо тартиби соддакардашудаи (моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон) тафтиши судӣ аз тарафи судҳои ноҳияҳои шаҳри Душанбе дар нимсолаи дуюми соли 2021 ва нимсолаи якуми соли 2022 баррасӣ гардидаанд / Бойгонии суди ш. Душанбе. – Солҳои 2021-2022.

соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасӣ кардани парвандаи ҷиноятӣ нагирифтааст.

Дар дархости хаттии судшаванда Н.О., ки ба тариқи компютер чоп карда шудааст, сатрҳои моддаи КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ному насаби судшаванда ва суроғи ҷои зисти ӯ ҳолӣ мебошанд, ки мантиқан пешниҳод шудани дархости мазкурро аз ҷониби судшаванда зери шубҳа мегузорад. Ғайр аз ин, дар протоколи маҷлиси судӣ сабаби ба муурофияи судӣ ҳозир нашудани ҷабрдида С.Н. ва имконияти мавқуф гузоштани муурофияи судӣ ё дар ғоибии ҷабрдида баррасӣ кардани парвандаи ҷиноятӣ умуман мавриди муҳокима қарор дода нашудааст. Дар ин маврид низ талаботи моддаи 282 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки муҳокимаи парванда дар маҷлиси судӣ марҳилаи якум бо иштироқи хатмии ҷабрдида ё намояндаи ӯ гузаронида мешавад, дағалона вайрон карда шудааст.

Омӯзиши амалияи судӣ нишон дод, ки зимни татбиқи шартҳои мазкур, яъне гирифтани розигии ҷабрдида, ба саҳлангорӣ роҳ додани судяҳо ба назар мерасад. Ҷунонҷӣ, парвандаи ҷиноятӣ нисбати Ҳ.С.В.²¹⁶ дар содир намудани ҷинояти дар моддаи 244 қисми 2 банди «в» КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби судя Ш.С.Ш. бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасӣ карда шудааст. Омӯзиши парвандаи зикргардида нишон дод, ки дар аризаи ҷабрдида бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасӣ намудани парвандаи зикргардида, ки тариқи компютер чоп карда шудааст, ба ҷои ному насаби судшаванда, ки Ҳ.С.В. ном дорад, Раҷабов Саидҷон навишта шуда, ҷабрдида қайд намудааст, ки эътирофи ман маҷбурӣ нест ва худикрориам бо хоҳиши худам ба суд баён карда мешавад. Суоле пайдо мешавад, ки ҷабрдида ба кадом худикрорӣ ишора мекарда бошад ва ин ҷой оид ба кадом эътирофи маҷбурӣ сухан меравад? Ҷавоб мантиқан чунин аст: Ариза аз ҷониби ҷабрдида пешниҳод карда нашудааст!

---

²¹⁶ Ниг.: Ҷамъбасти таҷрибаи судӣ вобаста ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки бо тартиби соддакардашудаи (моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон) тафтиши судӣ аз тарафи судҳои ноҳияҳои шаҳри Душанбе дар нимсолаи дууми соли 2021 ва нимсолаи якуми соли 2022 баррасӣ гардидаанд / Бойгонии суди ш. Душанбе. – Солҳои 2021-2022.

Омӯзиши парвандаҳо бозгӯи онанд, ки ба эҳтимолияти зиёд сохтакории баъзе маводҳо аз ҷониби судяҳо ва ё котибони маҷлиси судӣ ба назар мерасад, ки басо шигифтовар буда, нигаронкунанда мебошад.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар сурати вайрон намудани як шарти татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ метавонад боиси вайрон намудани дигар талаботҳои қонунгузории муруфиаи ҷиноятӣ гардад.

Дар амалияи татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳолатҳои низ ба назар мерасанд, ки ҳуҷжатҳои муруфиавии дар парвандаи ҷиноятӣ мавҷудбуда бо ҳам мазмунан муҳолифат менамоянд. Чунин ҳолат қонунӣ ва асоснок татбиқ гардидани тартиби соддакардашударо зерин шубҳа мегузорад. Чунончӣ, дар парвандаи ҷиноятии нисбати Я.Х.Б. дар содир намудани ҷинояти дар моддаи 244 қисми 2 бандҳои «а, в» КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон²¹⁷ пешбинишуда, ки аз ҷониби судяи суди ноҳияи Синои шаҳри Душанбе А.Ф.Н. бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасӣ карда шудааст, дархости хатии ҷабрдида А.Ш. мавҷуд аст, ки дар он оид ба надоштани ягон арзу даъво нисбати судшаванда Я.Х.Б. ва бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасӣ шудани парвандаи ҷиноятӣ баён шудааст. Аммо, дар протоколи маҷлиси судии ин парвандаи ҷиноятӣ ҷабрдида А.Ш. дар баромадаш изҳор намудааст, ки зарари расонидашуда ба миқдори 1500 сомонӣ аз ҷониби судшаванда Я.Х.Б. ба ман барқарор карда нашудааст ва ӯ нисбати судшаванда даъво дорад.

Маҳдудиятҳо дар масъалаи истифодаи тартиби соддакардаи тафтиши судӣ бо ҳуди қонун муқаррар карда шудаанд. Чунончӣ, моддаи 310 КМҶ ҳуқуқ доштани судшавандаро барои пешниҳод кардани чунин дархост пешбинӣ намуда бошад ҳам, дар навбати худ, суд низ метавонад дархости судшавандаро дар бораи истифодаи ин тартиб рад намояд. Дар ҳолати рад кардани дархости судшаванда судро лозим аст, ки дар қарори худ асосҳои рад намудани дархостро нишон диҳад.

---

²¹⁷ Ниг.: Ҷамъбасти таҷрибаи судӣ вобаста ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки бо тартиби соддакардашудаи (моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон) тафтиши судӣ аз тарафи судҳои ноҳияҳои шаҳри Душанбе дар нимсолаи дуюми соли 2021 ва нимсолаи якуми соли 2022 баррасӣ гардидаанд / Бойгонии суди ш. Душанбе. – Солҳои 2021-2022.

Тавре ки қаблан қайд намудем, барои аз ҷониби суд қонё намудани дархости судшаванда розигии айбдоркунандаи давлатӣ ё хусусӣ, инчунин ҷабрдида барои бо тартиби соддакардашуда гузаронидани тафтиши судӣ зарур ва муҳим мебошад. Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон аз айбдоркунандаи давлатӣ ё хусусӣ, инчунин ҷабрдида талаб намекунад, ки дар сурати ба ин тартиб ризоият надодан сабаби онро шарҳ диҳанд. Дар баробари ин, судя ва дигар иштирокчиёни манфиатдори муурофиаи судии ҷиноятӣ ҳуқуқ доранд ба онҳо сабаби розӣ набуданашонро шарҳ диҳанд.

Ҳамин тариқ, ҳангоми таҳқиқи шартҳои мазкур пешниҳод намудани як тавсияи хусусияти техникдоштаро, ки барои самаранокии пешбурди муурофиаи судӣ мусолидат менамояд, мувофиқи мақсад мешуморем. Сухан дар бораи тартиби ба суд фиристодани парвандаи ҷиноятӣ аз тарафи прокурор бо тасдиқ намудани фикри айбдоркунӣ меравад. Мо чунин мешуморем, ки зимни фиристодани парвандаи ҷиноятӣ ба суд бо мактуби замимашавандаи он прокурор дар он махсус мавҷудияти дархости айбдоршавандаро ҷиҳати баррасӣ намудани парвандаи ӯ бо тартиби соддакардашуда қайд менамуд, ба мақсад мувофиқ мебуд. Ҳамчунин, дар моддаи 250 КМҶ ҚТ дар хусуси мазмуни «мактуби замимашаванда» талаботҳо пешбинӣ мегардид, боиси мазмунан ва мантиқан пурра гардидани ҳуҷҷатҳои муурофиавии ҷиноятӣ мегардид.

Чунин маълумотҳои иловагӣ кори судяхоро то андозае осон намуда, онҳоро ғавран ба зарурати омода намудани парванда ба тартиби соддакардашудаи муҳокимаи судӣ ҳавасманд мегардонад. Дар сурати ба мактуби замимашаванда мавҷудияти дархости айбдоршаванда ҷиҳати баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда ишора карда шавад, судя дар ин самт омодагии худро гирифта, бинобар сарфаи вақт ва хароҷотҳои муурофиавӣ аз даъвати шохидон ва дигар иштирокчиёни муурофиаи судӣ худдорӣ менамояд.

Иқрори гуноҳи судшаванда судро таҳти шубҳа намегузорад. Татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ боиси маҳдуд гардиани чараёни

исботкунӣ дар давраи муҳокимаи судӣ мегардад. Гунаҳкорӣ ё бегуноҳии шахс бояд дар асоси он далелҳои муқаррар карда шавад, ки ҳангоми тафтиши судӣ мавриди таҳқиқи бевосита қарор гирифта шудаанд. Бо маҳдуд намудани чараёни исботкунӣ эҳтимолияти беасос ба ҷавобгарии ҷиноятӣ ва маҳкум намудани шахс меафзояд. Аз ин рӯ, қонунгузор имконияти татбиқ намудани тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро танҳо барои ҷиноятҳои дараҷаи начандон вазнин ва миёна роиҷ донистааст. Мусаллам аст, ки дараҷаи ҷиноят оқибати ҳуқуқии онро муайян менамояд, яъне ҷавобгарии ҷиноятӣ низ ба он вобастагӣ дорад. Татбиқи ҷавобгарии ҷиноятӣ натиҷаҳои мусбӣ ва манфиро ба бор меоварад.

Суд гунаҳкорию шахсро дар содир намудани ҷиноят дар асоси маҷмуи далелҳои муайян менамояд, ки дар шакли хаттӣ аз ҷониби тарафи айбдоркунӣ пешниҳод гардидааст. То чи андоза ин далелҳо гуноҳи шахсро исбот менамояд, ҳангоми муҳокимаи судӣ баҳо дода мешаванд. Иқрор шудан ба гуноҳ дар даврони шурави ҳанчун «далели арзишноктарин» ҳисобида мешуд, ки дар амалияи судӣ ва тафтишотӣ боиси оқибатҳои нангин гардид. Чун анъана дар давлатҳои романо-олмонӣ ягон далел эътибори бештареро ҳангоми исботи гуноҳ надорад, ки ин талабот дар КМҶ ҚТ ба таври «ягон далел пешакӣ қувваи муайянқунандаро доро нест» (қисми 6 моддаи 88) муқаррар гардидааст.

Мутобиқи муқаррароти КМҶ ҚТ суд ба далелҳо бо дарназардошти эътимоди ботинии худ баҳо медиҳад. Вай бояд ба нишондоди судшаванда ҷунон боварӣ ҳосил намояд, ки ба воқеъ ва дурустии он шубҳае наоварда, дар заминаи он ба хулосаи баровардамешуда эътимод ва итминон пайдо намояд. Мантиқан эътироф бояд намуд, ки ба гуноҳаш иқрор гардидани судшаванда дар маҷлиси судӣ замоне метавонад шубҳаро ба вучуд орад, ки агар айбдоршаванда дар рафти тафтиши пешакӣ нишондоди худро борҳо тағйир дода, дар ҷиноят даст доштанаширо инкор ва далелҳои бегуноҳии худро пешкаш намуда бошад.

Ба инобат гирифтани шартӣ иқрор шудани судшаванда ба гуноҳи худ аз иродаи судшаванда, тарафҳо ва иродаи ботинии суд вобаста аст. Эътирофи

икрори гуноҳ ҳамчун ҳолати сабуққунанда боиси татбиқи ҷазои сабуқтар мегардад, аммо хотирнишон сохт, ки иқрор шудан ба гуноҳ метавонад дар натиҷаи маҷбуркунӣ тавассути истифодаи қувваи ҷисмонӣ ва равоӣ ба вучуд омада бошад. Агар иқрори гуноҳ дар натиҷаи маҷбуркунӣ бо истифодаи қувваи ҷисмонӣ ва равоӣ ба вучуд омада бошад, ин боиси худтуҳматкунии судшаванда гардида, Ҳимоятгар бояд дар ин сурат мавқеи муҳолифро ишғол намояд. Ҳарчанд на танҳо тарафи Ҳимоя аз татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ манфиатдор мебошад, балки тарафи айбдоркунӣ низ манфиатдор мегардад, зеро пурра иқрор шудан ба ҷинояти содирнамуда эҳтимолияти саривақт ва пурра барқарор намудани зарари расонидашударо низ меафзояд. Барои суд бошад бо тартиби тафтиши соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасӣ намудани парванда сарфа намудани муҳлатҳо ва хароҷотҳои муҳофизатиро таъмин менамояд. Дар чунин ҳолат қисман эътироф намудани ҷинояти содирнамуда татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро истисно мегардонад.

Ба судшаванда айб оид ба ҷинояти дараҷаи начандон вазнин ё дараҷаи миёна эълон карда шудааст. Шартҳои дигари татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ин ба кадом категорияи ҷиноят мансуб гардидани ҷинояти содиршуда мебошад. Оид ба масъалаи мазкур, яъне чунин тартибро нисбати кадом категорияҳои ҷиноят татбиқ намудан, миёни муҳаққиқон то ҳол ақидаи ягонаи умумиэътирофшуда ҷой надорад. Агар бархе аз олимони татбиқ намудани тартиби мазкурро нисбат ба категорияи ҷиноятҳои начандон вазнин, дараҷаи миёна ва вазнин роиҷ донанд, гуруҳи дигар татбиқи тартиби мазкурро нисбати тамоми категорияҳои ҷиноят имконпазир меҳисобанд, зеро ки тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ аз иродаи судшаванда вобастагӣ дошта, хусусияти ҳатмӣ надорад ва бинобар ин бо дархости шахсони манфиатдор бояд татбиқ карда шавад²¹⁸.

Дар амалияи муҳофизатии ҷиноятии ҷаҳонӣ ҳолатҳои истифодаи тартиби соддакардашудаи муҳокимаи судӣ ҳангоми баррасии ҳама гуна категорияҳои

---

²¹⁸ Ниг.: Качалова О.В. Виды ускоренного производства в российском уголовном процессе: монография. – М: Юрлитинформ, 2016. – С. 15-16.

чиноятҳо (дар низоми англосаксонӣ «аҳд оид ба иқрори гуноҳ» , пешбурди содакардашуда дар Шотландия, Латвия ва ғайра) ва нисбати баъзе категорияҳои чиноятҳо²¹⁹ ба мушоҳида мерасад. Аз ҷумла, тартиби «ризоиятӣ» испанӣ танҳо нисбати чиноятҳое сурат мегирад, ки барои онҳо ҷазои на бештар аз шаш соли маҳрум сохтан аз озодиро метавон таъин кард²²⁰, дар ҳоле ки тартиби итолиёвӣ «таъини ҷазо бо дархости тарафҳо» нисбат ба кирдорҳое татбиқ мешавад, ки қонун то 7,5 соли маҳрум сохтан аз озодиро барои онҳо пешбинӣ менамояд²²¹. Мувофиқи муқаррароти қисми 1 моддаи 314 КМҚ Федератсияи Россия тартиби махсус нисбат ба чиноятҳое татбиқ мегардад, ки ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ барои онҳо аз 10 сол зиёд нест. Дар ҳамин замина КМҚ Ҷумҳурии Беларус чиноятҳое, ки нисбати онҳо тартиби мазкур паҳн мегардад на аз рӯи категорияи чиноят, балки вобаста аз ҳаҷми ҷазоро муайян намудааст, яъне нисбат ба чиноятҳое татбиқ мегардад, ки ҷазои онҳо аз 10 соли маҳрум сохтан аз озодӣ зиёд набошад²²². Дар КМҚ Ҷумҳуриҳои Қазоқистон, Қирғизистон ва Тоҷикистон бошад, татбиқи ин тартибро на дар доираи ҳаҷми ҷазо, балки вобаста ба категорияи чиноят муқаррар намудаанд²²³, яъне меъёри истифодаи ин шакли тафтиши судӣ шомил донишҷӯи чинояти содиршударо вобаста ба категорияи чиноят эътироф намудаанд, ки ин муқаррарот то андозае мувофиқи мақсад мебошад.

Ҳангоми омӯзиши таҷрибаи судӣ ҳолатҳое ба ҷашм мерасанд, судяҳо талаботи КМҚ ҚТ, аз ҷумла қисми 3 моддаи 310 КМҚ ҚТ-ро дағалона вайрон намуда, парвандаи чиноятиро нисбати судшаванда бо тартиби

---

²¹⁹ Ниг.: Тейман С. Сделки о признании вины или сокращенные формы судопроизводства: по какому пути пойдет Россия? / С. Тейман // Рос. юстиция. – 1998. – №10. – С. 35-36; Thaman S. Plea-bargaining, negotiating confessions and consensual resolution of criminal cases / S. Thaman // Electronic J. of Comparative Law, 2007. – P. 22.

²²⁰ Ниг.: Тейман С. Сделки о признании вины или сокращенные формы судопроизводства: по какому пути пойдет Россия? / С. Тейман // Рос. юстиция. – 1998. – №10. – С. 35.

²²¹ Ниг.: Thaman S. Plea-bargaining, negotiating confessions and consensual resolution of criminal cases / S. Thaman // Electronic J. of Comparative Law, 2007. – P. 23.

²²² Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001, №174-ФЗ (ред. от 28.06.2022) (с изм. и доп., вступ. в силу с 09.07.2022) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/ (санай муроҷиат: 14.07.2022); Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: [от 16 июля 1999 г., №295-3: принят Палатой приставителей 24 июня 1999 г.: одоб. Советом Респ. 30 июня 1999 г.]. – 2-е изд. – Минск: Право и Экономика, 2005. – 296 с. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby11/republic48/text116.htm>. (санай муроҷиат: 05.07.2022).

²²³ Сборник уголовно-процессуальных кодексов стран Центральной Азии (Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан). – Алматы, 2010. – С. 169-365.

соддакардашуда баррасӣ менамоянд. Масалан, парвандаи ҷиноятӣ бо айбдории Э.М.К., ки бо моддаҳои 117 қ. 2 б. «в» КҶ ва 170 КҶ ҚТ гунаҳкор дониста маҳкум шудааст²²⁴, дар қисмати эълони айб бо моддаи 170 КҶ ҳам аз ҷониби мақомоти тафтишоти пешакӣ ва ҳам суди марҳилаи якум аломатҳои зиёдати айби эълонгардида хориҷ карда нашудаанд.

Қисми 4 моддаи 18 КҶ ҚТ муқаррар кардааст, ки кирдорҳои қасдан содиршудае, ки ҷазои ҳадди аксари барои онҳо дар ҳамин Кодекс пешбинигардида аз 12 соли маҳрум сохтан аз озодӣ зиёд нест, ҷиноятҳои вазнин эътироф мешаванд.

Банди «в» қисми 5 моддаи 58 КҶ ҚТ пешбинӣ намудааст, ки барои шахсоне, ки бори аввал бо маҳрум сохтан аз озодӣ барои қасдан содир намудани ҷиноятҳои вазнин маҳкум шудаанд, дар колонияҳои ислоҳии дорои низоми пурзӯр таъин карда мешавад.

Аммо судяи суди ноҳияи Ф. аз 28 октябри соли 2021 Д.С.С-ро бо моддаи 117 қ. 2, б. «в» КҶ ҚТ гунаҳкор дониста, бе дастрасии моддаи 63 КҶ ҚТ ба муҳлати ду сол аз озоди дар колонияи ислоҳии низомаш умумӣ ҷазо таъин кардааст. Муқаррароти қ. 2 моддаи мазкур ҷазои маҳруми аз озодиро аз се то ҳафт сол муқаррар кардааст.

Зиёда аз ин, парвандаи мазкур 7 сентябри соли 2021 ба дафтархонаи суд ворид гардида, ба судя номнавис шудааст. Судя бо қарор аз 20 сентябри соли 2021 баррасии парвандаро ба 24 сентябри соли 2021 таъин карда, муурофияи судиро 28 октябри соли 2021 оғоз намуда, парвандаро ба таври соддакардашуда баррасӣ кардааст, аммо дар парванда дархости хаттии судшаванда ва ҷабрдида оид ба тартиби соддакардашуда баррасӣ намудани он мавҷуд нест²²⁵.

Гарчанде ҷинояти мазкур ба категорияи ҷинояти дараҷаи вазнин дохил шавад ҳам, аммо суд дар ҳукмаш қайд кардааст, ки ҷинояти номбурда тибқи талаботи моддаи 18 КҶ ҚТ ба категорияи дараҷаи миёна мансуб мебошад.

²²⁴ Ниг.: Нашрияи Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – январ-март 2023. – №1. – С. 41-42.

²²⁵ Ниг.: Нашрияи Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – январ-март 2023. – №1. – С. 42.

Қодекси мувофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи моддаи 310 татбиқи намудани тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро нисбати ҷиноятҳои категорияи начандон вазнин ва дараҷаи миёна муқаррар намудааст. Дар асоси таҳлилҳои болозикр инкишоф ёфтани сатҳи ҷинояткорӣ дар кишвар ва миқдори зиёд ворид шудани парвандаҳои ҷиноятӣ ба судҳои ҚТ, нисбати дигар категорияҳои ҷиноятҳо татбиқи гардидани тартиби соддакардашударо мувофиқи мақсад намешумрем.

Айбдоркунӣ, ки судшаванда бо он розӣ аст, асоснок буда, бо далелҳои дар парванда ҷамъовардашуда тасдиқи худро ёфтааст. Воқеан, шартҳои мазкур яке аз шартҳои нисбатан муҳим дар масъалаи қонунӣ ва асоснок татбиқи намудани падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ба ҳисоб меравад.

Амалияи прокурорӣ ва тафтишотӣ шаҳодат аз он медиҳанд, ки камбудии асосии мақомоти тафтиши пешакӣ дар ин самт он аст, ки мақомоти тафтиши пешакӣ дар рафти пешбурди парванда аксар вақт ҷидду ҷаҳди худро ба исбот намудани ҳодисаи (факти) содир намудани ҷиноят равона намуда, ба масъалаҳои исботи гуноҳ эътибори кофӣ намедиҳанд ва баъзан ҳолатҳо айбдоршавандаро ба иқрори гуноҳ водор менамоянд. Қайд намудан бамаврид аст, ки мувофиқи муқаррароти қисми 2 моддаи 76 КМҚ ҚТ ба гуноҳи худ иқрор шудани айбдоршаванда барои гунаҳкор эътироф намудани ӯ асос шуда наметавонад, ба шарте ки он бо маҷмуи далелҳои дар парванда ҷамъоварда исбот нашуда бошад. Бинобар ин, дар рафти тафтиши пешакӣ муфаттиш (таҳқиқбаранда) вазифадор аст, ки танҳо ба иқрор гардидани айбдоршаванда ба гуноҳаш дар содир кардани ҷиноят маҳдуд нагардида, балки ин нишондоди айбдоршавандаро бо далелҳои дигар муқоиса намуда, қонунӣ ва асоснокии онро тасдиқ намояд. Агар дар рафти тафтиши пешакӣ ҷунин далелҳо ба даст наоянд, парвандаи ҷиноятиро бо фикри айбдоркунӣ ба суд фиристондан мумкин нест.

Дар ин маврид танҳо аз ҷониби айбдоршаванда ба гуноҳи худ иқрор шудани кофӣ аст, ки дигар айбҳои нисбати ӯ пешниҳодшударо мавриди баҳс қарор надиҳад ва бидуни тафтиши пурраи далелҳо ба суд дархост ҷиҳати

баррасӣ намудани парвандааш бо тартиби содакардашуда пешниҳод менамояд.

Қонунгузор барои чунин ҳолатҳо дар Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон меъёри муҳимми боэътимодно ро пешбинӣ кардааст. Ҳамин тариқ, мувофиқи моддаи 310 КМҶ ҚТ агар суд, судья муайян намояд, ки айби эътирофнамудаи судшаванда асоснок буда, бо далелҳои ҷамъовардашуда оид ба парванда тасдиқ мегардад, ҳукми айбдоркунӣ бароварда, нисбати судшаванда ҷазо таъин мекунад.

Ба ибораи дигар, судья қабл аз қабули ҳукм нисбати парвандаҳои категорияи баррасишаванда, пеш аз ҳама бояд, тамоми маводи парвандаи ҷиноятӣ, далелҳои аз рӯйи он ҷамъовардашуда, мансубият, қобили қабул будан ва эътимоднокии далелҳоро омӯхта, онҳоро бо дигар маводи парвандаи ҷиноятӣ, аз ҷумла бо нишондоди ҳуди айбдоршаванда, муқоиса менамояд. Танҳо, пас аз боварӣ ҳосил намудан аз ҷониби судья, ки дар парвандаи ҷиноятӣ далелҳои кофӣ гунаҳгории судшаванда мавҷуд аст, ӯ аз рӯйи парванда ҳукми айбдоркунанда мебарорад.

Ҳукм ҳангоми баррасии парванда бидуни тафтиши пурраи судӣ метавонад танҳо ҳукми айбдоркунанда бошад, аммо агар суд ба гуноҳи судшаванда шубҳа дошта бошад, сарфи назар аз иқрори гуноҳи судшаванда баррасии парвандаро боздошта, баъдан ба таври умумӣ баррасии онро идома медиҳад. Танҳо дар сурати мавҷуд будани асосҳои кофӣ судья метавонад ҳукми сафедкунанда қабул намояд.

Дар ҳамин замина мавқеи айбдоркунандаи давлатӣ, ки айбдоркуниро дар муурофияи судӣ қувват мебахшад, меафзояд.

Иштироки айбдоркунандагони давлатӣ дар муҳокимаҳои судӣ ва назорати қонунӣ будани санадҳои судӣ бо парвандаҳои ҷиноятиро фармони Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон тахти №12 аз 15 феввали соли 2016 «Дар бораи иштироки прокурор ҳангоми аз тарафи судҳо баррасӣ кардани парвандаҳои ҷиноятӣ ва назорати қонунӣ будани санадҳои судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ» танзим менамояд, ки он самтҳои асосии ин соҳаи

назорати прокурорӣ, яъне дастгирӣ намудани айбдоркунии давлатӣ ва дар муҳлатҳои муқаррарнамудаи қонун овардани эътироз нисбати ҳукм, таъинот ва қарорҳои ғайриқонунии судҳоро ба таври муфассал пешбинӣ менамояд. Иштироки ғаболна, мақсаднок ва ихтисосмандонаи айбдоркунандаи давлатӣ дар баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ кафолати муҳимми таъмин намудани қонуният ва самаранок гузаронидани муурофияи судии ҷиноятӣ ба ҳисоб меравад²²⁶.

Аз мазмуни фармони мазкур бармеояд, ки агар прокурор маводи парвандаи ҷиноятиро бидуни далелҳои асоснок ба суд пешниҳод намуда, оид ба асоснокии банду басти кирдори судшаванда, татбиқи қонуни ҷиноятӣ ва таъин намудани ҷазо мавқеи худро изҳор нанамояд ва ин ҳамчун вайрон гардидани вазифаҳои хизмати прокурор эътироф мегардад.

Ҳангоми тасдиқи фикри айбдоркунӣ прокурор бояд ба омӯзиш ва баҳо додани далелҳои гунаҳкори айбдоршаванда диққати махсус диҳад. Агар дар натиҷаи омӯзиши маводҳои парвандаи ҷиноятӣ ӯ ба хулосае ояд, ки далелҳои дар парванда ҷамъовардашуда барои хулоса оид ба гунаҳкори айбдоршаванда нокифояанд, прокурор вазифадор аст, ки яке аз қарорҳои зеринро қабул намояд:

– парвандаи ҷиноятиро барои тафтиши иловагӣ ба муфаттиш (таҳқиқбаранда) баргардонад;

– парвандаи ҷиноятиро бинобар мавҷуд набудани аломатҳои (ҳодисаи) ҷиноят ё дар ҷиноят даст надоштани айбдоршаванда қатъ намояд.

Судшаванда моҳият ва оқибатҳои дархости пешниҳодкардаи худро дарк менамояд. Яке аз талаботе, ки қонунгузор нисбат ба тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ муқаррар намудааст, ин донишдони хусусият ва оқибатҳои дархости пешниҳодшуда оид ба татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасӣ намудани парвандаи ҷиноятӣ аз тарафи судшаванда мебошад. Судшаванда бояд моҳият ва мазмуни дархости қабулкардаи худро донанд ва дарк намояд. Ба ибораи дигар, судшаванда бояд возеҳ фаҳмад, ки хусусияти тартиби соддакардашудаи тафтишоти судӣ чист

---

²²⁶ Ниг.: Раҳмон Ю.А. Назорати прокурорӣ. Китоби дарсӣ. – Душанбе: «Ирфон», 2019. – С. 301-303.

ва бо ихтиёрдории ҳуқуқҳои мурофиавии ӯ, ки дар моддаи 310 КМЧ ҚТ муқаррар шудааст, ба кадом оқибатҳои ҳуқуқӣ алоқаманд буда, ба чӣ гуна оқибатҳои мурофиавӣ оварда мерасонад. Аз ҷумла, судя вазифадор аст ба судшаванда фаҳмонад, ки моҳияти татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтишоти судӣ дар инҳо ифода меёбанд:

– Аввалан, вай ихтиёран аз тафтиши ҳама гуна далелҳои гунаҳкорӣ худ дар ҷинояти содиршуда ҳангоми тафтиши судӣ, аз ҷумла далелҳои пешниҳоднамудаи ҳимоятгар худдорӣ мекунад, ки дар ҳамин замина суд ҳукми худро танҳо дар асоси далелҳои, ки дар маводи парвандаи ҷиноятӣ мавҷуданд, асоснок мекунад;

– Дуюм, ҳукми дар натиҷаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баровардашударо судшаванда ва ҳимоятгари ӯ наметавонанд бо асосҳои дар сарҳати 1 ва 2 моддаи 372 КМЧ ҚТ пешбинишуда, яъне яктарафа ё нопурра будани таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё судӣ; мувофиқат накардани ҳулосаи суд, ки дар ҳукм баён шудаанд, ба ҳолатҳои воқеии парванда ба тариқи кассатсионӣ ё назоратӣ мавриди шикоят қарор диҳанд, зеро ин ҳолатҳо дар рафти тафтиши судӣ мавриди таҳқиқ қарор намегиранд;

– Сеюм, дар сурати баровардани ҳукми айбдоркунанда суд ба ӯ ҷазо таъин мекунад, ки ҷазои таъиннамудаи суд аз се ду ҳиссаи муҳлат ё андозаи ҷазои баландтарини барои ҷиноятҳои содиршуда пешбинигардида зиёд буда наметавонад;

– Чорум, дар сурати баровардани ҳукми айбдоркунанда суд ӯро аз пардохти хароҷоти мурофиавӣ метавонад озод кунад.

Дар сурати дарки чунин ҳолатҳо аз ҷониби судшаванда ва додани розигӣ суд воқеӣ будани ин шартро мепазирад.

Дархост аз тарафи судшаванда ихтиёрӣ пешниҳод шудааст. Мувофиқи моддаи 310 КМЧ ҚТ дархости судшаванда оид ба татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ бояд на танҳо бошуурона, балки ихтиёрон ба бошад. Ҳамзамон, гуфтаҳои боло ҳолатҳои истисно намекунанд, ки ҳешовандони судшаванда метавонанд ба ӯ дар интиҳоби тартиби мурофиа

таъсир расонанд ва ӯ таҳти таъсири маслиҳати онҳо дархост чихати баррасии парванда бо тартиби соддакардашударо пешниҳод намояд. Зоҳиран, чунин ҳолатҳо аксар вақт нисбати ҷиноятҳои ҷавононе, ки таҳти таъсири волидон ё дигар калонсолон аз доираи ҳешовандони наздиқашон қарор доранд, хос мебошад. Аммо дар ҳама ҳолатҳо қарори ниҳой оид ба пешниҳоди дархост бояд аз иродаи судшаванда вобастагӣ дошта бошад ва хоҳиши ӯ дар ин бобат бояд озодонаи изҳор гардад. Бинобар ин, агар судя муайян намояд, ки дархости судшаванда чихати баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда дар натиҷаи фишор ё таҳдид ва ё зӯроварии ҷисмонӣ ва ё руҳӣ пешниҳод шудааст, ӯ набояд чунин дархостро қонеъ гардонад, балки метавонад парвандаи ҷиноятиро тариқи асосҳои умумӣ мавриди баррасӣ қарор диҳад.

Аз муқаррароти моддаи 310 КМҚ ҚТ чунин бармеояд, ки дархост дар бораи гузаронидани муҳофизат бо тартиби соддакардашуда танҳо аз ҷониби судшаванда бо розигии айбдоркунандаи давлатӣ ё хусусӣ ва ҷабрдида пешниҳод карда мешавад. Дар ин маврид КМҚ ҚТ пешбинӣ накардааст, ки чунин дархост қай ва дар қадом шакли муҳофизатӣ ба расмият дароварда шавад, инчунин оё судшаванда вазифадор аст, ки розигии айбдоркунандаи давлатӣ ё хусусӣ ва ҷабрдидаро пешакӣ ба даст орад ё ин ки чунин розигиро ҳуди судя (раисикунанда) аз тарафҳо пурсон мешавад.

Мусаллам аст, ки чунин дархостро судшаванда дар қараёни омодагии парванда ба муҳофизати судӣ ё дар оғози маҷлиси судӣ пешниҳод карда метавонад. Шакли дархост бо қонун қатъӣ муқаррар карда нашудааст, аз ин рӯ он метавонад дар шакли хаттӣ ё шифохӣ бошад. Дархости шифохӣ бояд дар протокол дарҷ карда шавад. Амалияи судӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки дар ин самт дар ҳама ҳолат розигии айбдоркунандаи давлатӣ ё хусусӣ ва ҷабрдидаро пешакӣ ба даст оварда нашуда, дар рафти ҷаласаи судӣ аз ҷониби раисикунанда пурсида мешавад.

Омӯзиши амалияи судии Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки татбиқи моддаи 310 КМҚҚ, яъне бо тартиби соддакардашудани тафтиши судӣ баррасӣ гардиани парвандаҳои ҷиноятӣ на танҳо нисбати 1 нафар дар содир намудани ҷиноят, балки дар сурати бо ҳақиқати содир намудани ҷиноят

низ татбиқ мегардад, яъне татбиқи тартиби мазкур аз шумораи содиркунандагони ҷиноят вобастагӣ надорад. Бояд қайд намуд, ки ҷинояти дар ҳақиқати содиршуда бояд ба категорияи начандон вазнин ва дараҷаи миёна шомил бошад. Ҷунонҷӣ, аз ҷониби судьяи суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе С.Ф.А., парвандаи ҷиноятӣ бо айбдорӣ С.Қ..М., Т.Ҷ., Я.П.У. ва Я.М.М. дар содир намудани ҷинояти бо моддаи 244 қисми 2 бандҳои «а, б, в» КҶ ҚТ²²⁷ бо тартиби соддакардашуда баррасӣ гардид. Омӯзиши протоколи маҷлиси судӣ ва маводҳои парвандаи ҷиноятӣ нишон дод, ки дар он пас аз қисмати оғози ҷаласаи судӣ аз ҷониби ҳамаи судшавандагон дар алоҳидагӣ ба суд тариқи хаттӣ ариза пешниҳод шудааст, ки мазмуни он аз фаҳмо будани айби эълоншуда, пурра гунаҳгор ҳисобидани худ дар содир намудани ҷиноят, изҳори сидқан пушаймонӣ аз ҷинояти содирнамуда ва хоҳиш оид ба баррасии парвандаи ҷиноятӣ тибқи талаботи моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ бе эълон гардидани таҳқиқи далелҳо иборат мебошад. Суд парвандаро тибқи талаботҳои моддаи 310 КМҶ ҚТ баррасӣ намуда, ҳукми қонунӣ ва асосноки худро қабул намудааст.

Ҷузашта аз ин, доштани аломати реседиви ҷиноят нисбати судшаванда барои татбиқ намудани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ маҳаки ҳуқуқӣ маҳсуб намеёбад. Ин маънои онро дорад, ки бо тартиби соддакардашуда парвандаи ҷинояти реседив, ки пештар кирдори ҷинояти қасдона содир намуда, нисбатан ҳукми айбдоркунӣ бароварда шудааст, вале доғи судьяш бардошта нашудааст, баррасӣ шуданаш мумкин аст, агар ҷинояти содиркардаи ӯ ба категорияи начандон вазнин ва дараҷаи миёна шомил гардад. Зеро дар ин бобат дар моддаи 310 КМҶ ҚТ ягон гуна маҳдудият муқаррар карда нашудааст. Мисоли овардамешуда, мавқеи моро тасдиқ менамояд.

Аз ҷониби суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе парвандаи ҷиноятӣ бо айбдорӣ Т.А.А. дар содир намудани ҷинояти бо моддаи 244 қисми 2, бандҳои

---

²²⁷ Ниг.: Парвандаи ҷиноятӣ №1-89/23 // Бойгонии Суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе.

«а, б, в, г»²²⁸ санаи 01.09.2022 бо тартиби соддакардашуда баррасӣ шудааст. Омӯзиши парвандаи ҷиноятӣ ошкор намуд, ки Т.А.А. санаи 17.10.2017 ба ҳукми суди ноҳияи Шохмансури шаҳри Душанбе бинобар содир намудани ҷинояти бо моддаи 237 қисми 3 КҶ ҚТ пешбиниамуда гунаҳкор дониста шуда ба муҳлати шаш сол аз озодӣ маҳрум карда шуда буд, дар ҳолати реседив қарор дошта, боз даст ба содир намудани ҷиноят задааст.

Инчунин, омӯзиши парвандаи ҷиноятӣ нисбати судшавандагон С.Қ.М., ки пеш чор маротиба ва охирон санаи 20 феввали соли 2015 бо ҳукми суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе бо моддаи 248 қисми 3, банди «г» КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати 10 (дах) сол бо адо намудани ҷазо дар калонияҳои ислоҳии дорои низоми саҳт маҳкум шуда аст, ва Б.М.М. дар содир намудани ҷинояти бо моддаи 244 қисми 2, бандҳои «б, в» КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дод, С.Қ.М. мутобиқи муқаррароти моддаҳои 21 қисми 1 ва моддаи 84 қисми 1 КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиноятро дар ҳолати ретсидив содир кардааст. Вале новобаста аз ин судшавандаҳо С.Қ.М. ва Б.М.М. аз суд хоҳиш намуданд, ки парвандаи онҳо тартиби тартиби соддакардашуда баррасӣ карда шавад. Суд ин дархостро қонеъ намуд.

Яке аз мушкилиҳое, ки дар ин самт дар амалияи судӣ ҷой дорад, ин дар он ифода мегардад, ки дар судҳо чунин иродаи судшаванда ҳам дар шакли дархост ва ҳам дар шакли ариза пешниҳод мегардад ва ҳарду санад пазируфта мешавад.

Дархост аз тарафи судшаванда (айбдоршаванда) дар марҳилаи муайяни муурофияи ҷинояти пешниҳод шудааст. Айни замон дар амалияи мақомоти ҳуқуқтатбиқкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аниқ намудани фикри тарафҳо оид ба татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ва муқаррар намудани мавҷудияти дигар шартҳои муурофиявии гузаронидани ин падида бевосита дар давраи муҳокимаи судӣ, асосан дар қисмати тафтиши судӣ, сурат мегирад. Барои ба ин қарор расидан судро лозим меояд, ки иштироки ҳамаи намояндагони тарафҳоро таъмин намояд, ки ин метавонад то андозае

---

²²⁸ Ниг.: Парвандаи ҷиноятии №1-372/22 // Бойғонии Суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе.

душвор ҳам бошад. Аммо қабули қарор дар бораи татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ бидуни ба инобат гирифтани фикру мулоҳизаҳои ҳамаи иштироккунандагони мурофиа ҳуқуқи онҳоро хеле маҳдуд намуда, ҳисси нобоварию ба мақомотҳои судӣ ба вучуд меорад. Роҳи баромадан аз ин вазъият ин муайян намудани андешаи тарафҳо дар бораи имконпазирии гузаронидани тафтиши соддакардашудаи судӣ ва дигар масъалаҳои пешбиниамудаи қонун то оғози маҷлиси судӣ, яъне дар давраҳои тосудӣ мебошад. Бояд гуфт, ки чунин тартиб дар меъёрҳои қонунгузорию бисёр кишварҳои хориҷӣ пешбинӣ шудааст²²⁹.

Масалан, агар қарор дар бораи бастании «созишнома»-и испанӣ танҳо дар марҳилаи пешбурди тафтиши пешакӣ қабул карда шавад²³⁰, пас тибқи КМЧ Италия (китоби 6, «муҳокимаи кутӯҳкардашудаи судӣ», моддаи 438-442) тартиби соддакардашуда мумкин аст ҳам дар марҳилаи тафтишот ва ҳам дар марҳилаи муҳокимаи судӣ то оғоз гардидани музокираи судӣ татбиқ карда шавад. Аммо дар рафти тафтиши судӣ ин тартиб хеле кам истифода мешавад. Дар чунин маврид дархост дар бораи гузаронидани чунин тартиб бояд дар шакли хаттӣ пешниҳод карда шавад, гарчанде ки изҳороти шифоҳӣ низ иҷозат дода мешавад, агар он бевосита дар маҷлиси судӣ дода шавад (моддаҳои 438-443 КМЧ Италия)²³¹.

Мутобиқи муқаррароти КМЧ Латвия, марҳилаи пешниҳоди дархост дар бораи тартиби соддакардашуда ҳам дар рафти пешбурди тафтиши пешакӣ ва ҳам дар суд иҷозат дода шуда, ҳамзамон тартиби татбиқи онро муайян мекунад²³². Дар Ҷумҳурии Федеролии Олмон бошад «созишномаҳо» -ро дар ин самт ҳам дар марҳилаи тосудӣ ва ҳам дар марҳилаи судӣ бастан мумкин

---

²²⁹ Аксарият давлатҳои низоми ҳуқуқӣ анголсаксонӣ ва романо-олмонӣ дархостро ҷиҳати баррасии парвандаи ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда дар давраҳои тосудӣ муқаррар менамоянд, аммо дар дилхоҳ марҳилаи мурофиаи ҷиноятӣ судья муайян намояд, ки дархости пешниҳодшуда одилона, қонунӣ ва асоснок намебошад, метавонад дархостро қонунан нагардонад.

²³⁰ Ниг.: Барабанов П.К. Уголовный процесс Испании. – Москва: Науч. изд. Спутник +, 2021. – 382 с.

²³¹ Codice di procedura penale: edizione maggio 2023 – Testo aggiornato alle modifiche introdotte dalla riforma Cartabia e dal decreto legge 10 marzo 2023, n. 20 (in G.U. 10/03/2023, n. 59) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://www.studiocataldi.it/codiceprocedurapenale/codiceprocedurapenale.asp> (санаи мурочиат: 12.08.2023).

²³² Уголовно-процессуальный закон Латвийской Республики от 11 мая 2005 г. [Criminal Procedure Law of the Republic of Latvia] [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/107820-criminal-procedure-law> (санаи мурочиат: 06.10.2022).

аст²³³. Дар Иёлотӣ Муттаҳида масъалаи бастанӣ «аҳд» метавонад дар ҳар вақт, аз лаҳзаҳои аввалини пайдо шудани айбдоршаванда ба суд ва ҳатто то ба анҷоми музокираи судӣ, яъне то рафтани судья ба хонаи машваратӣ барои қабули ҳукм баста шуданаш иҷозат дода мешавад²³⁴.

Мутобиқи қисми 2 моддаи 315 КМҶ Федератсияи Россия айбдоршаванда ҳуқуқ дорад, ки ҳангоми шиносӣ бо маводи парвандаи ҷиноятӣ ё муҳокимаи пешакӣ дар бораи баррасии парвандааш бо тартиби махсуси муҳокимаи судӣ дархост пешниҳод намояд, агар он ҳатмӣ бошад²³⁵. Бо вучуди таҳкими қонунгузорӣ лаҳзаи пешниҳоди чунин дархост баҳс дар ин мавзӯ миёни олимони рус идома дорад. Ба айбдоршаванда танҳо дар марҳилаи ниҳоии тафтишоти пешакӣ – ҳангоми шиносӣ бо маводи парвандаи ҷиноятӣ додани ҳуқуқи пешниҳод намудани дархост оид ба тартиби махсуси муҳокимаи судӣ боиси эътирози баъзе муаллифоне мегардад, ки шарҳи васеи ин муқаррароти КМҶ ФР-ро ҳамчун имконияти пешниҳоди дархости зикршуда дар ҳама марҳилаи тафтишоти пешакӣ пас аз пайдо шудани чунин субъект ба монанди айбдоршаванда пешниҳод мекунанд²³⁶. Сарфи назар аз он ки дар банди 4 қарори Пленуми Суди Олии Федератсияи Россия аз 5 декабри соли 2006 пешбинӣ шудааст, ки дархост дар бораи татбиқи тартиби махсуси муҳокимаи судӣ танҳо дар сурате қонеъ гардонида мешавад, ки он то оғози маҷлиси судӣ пешниҳод шуда бошад²³⁷ ва

---

²³³ Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия - Strafprozessordnung (StPO)- Научно-практический комментарий и перевод текста закона [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/6039/file/sdrs02.pdf> (санаи мурочиат: 04.05.2023 с.); Herrmann J. Bargaining justice – a bargain for German criminal justice? / J. Herrmann // Univ. of Pittsburgh Law Rev. – 1992. – Vol. 53, №3. – P. 757.

²³⁴ Ниг.: Thaman S. Plea-bargaining, negotiating confessions and consensual resolution of criminal cases / S. Thaman // Electronic J. of Comparative Law. – 2007. – Vol. 11.3. – P. 28.

²³⁵ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001, №174-ФЗ (ред. от 28.06.2022) (с изм. и доп., вступ. в силу с 09.07.2022) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/ (санаи мурочиат: 14.07.2022).

²³⁶ Ниг.: Хатуева В.В. Реализация диспозитивного начала при регламентации упрощенных форм уголовного судопроизводства. – Воронеж: Воронеж. гос. Ун-т, 2005. – С. 122; Хатуева В.В. Соглашение о признании вины в российском уголовно-процессуальном праве: понятие и сущность / В.В. Хатуева // Изв. вузов. Правоведение. – 2004. – №6. – С. 85-96.

²³⁷ Ниг.: Постановление Пленума Верхов. Суда Рос. Федерации, 5 дек. 2006 г., №60: в ред. постановления Пленума Верхов. Суда Рос. Федерации от 23.12.2010 г. О применении судами особого порядка судебного разбирательства уголовных дел: // Консультант Плюс: Версия Проф. Технология 3000 / ООО «ЮрСпектр». – М., 2011 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_64549/ (санаи мурочиат: 15.08.2023).

як зумра муҳаққиқон пешниҳод менамоянд, ки пешниҳоди чунин дархост дар қисматҳои муҳокимаи судӣ имконпазир мебошад²³⁸.

Ба андешаи мо, мувофиқи мақсад аст, ки агар дар марҳилаи анҷомёбии тафтиши пешакӣ, пас аз шинос шудани иштирокчиёни муурофия бо ҳамаи маводҳои парвандаи ҷиноятӣ лаҳзаи муносиб барои фаҳмидани андешаи онҳо дар бораи имконпазирии татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ва дигар масъалаҳое, ки бо муайян намудани шартҳои зарурии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ алоқаманд, ба ҳисоб меравад.

Агар айбдоршаванда ба гуноҳи худ пурра иқрор шавад, дар он сурат муфаттиш, таҳқиқбаранда вазифадоранд, ки ҳангоми хабардор намудан оид ба охирирасии тафтиши пешакӣ ҳуқуқи ўро барои додани розигӣ чиҳати татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ фаҳмонанд. Чунин ризоият бояд баъди ба айбдоршаванда фаҳмонда додани моҳият ва оқибатҳои тартиби мазкур гирифта шуда, дар ҳуҷҷати алоҳида сабт гардида, бояд ба протоколи шиносоии айбдоршаванда бо парвандаи ҷиноятӣ замима карда шавад.

Ҳангоми огоҳ намудани ҳимоятгари айбдоршаванда (агар ў дар парванда иштирок дошта бошад), ҷабрдида, даъвогари граҷданӣ, ҷавобгари граҷданӣ ва намояндагони онҳо дар бораи ба охир расидани пешбурди парвандаи ҷиноятӣ муфаттиш, таҳқиқбаранда вазифадоранд ба ин шахсон ҳуқуқи эътироз овардан барои татбиқи намудани тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро фаҳмонанд. Фикри онҳо оид ба ин масъала бояд дар протоколҳои шиносӣ бо парвандаи ҷиноятӣ баъди ба онҳо фаҳмонда додани моҳият ва оқибатҳои татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ сабт карда шавад.

Агар ҷабрдида, даъвогари граҷданӣ, ҷавобгари граҷданӣ ё намояндагони онҳо аз шинос шудан бо парвандаи ҷиноятӣ худдорӣ намоянд, пас онҳо бояд дар бораи эътирози худ нисбат ба татбиқи тартиби

---

²³⁸ Ниг.: Великий Д.П. Особый порядок судебного разбирательства: теория и практика / Д.П. Великий // Журн. рос. права. – 2005. – №6. – С. 76; Кирьянов А.Ю., Кирьянов Ю.А. К совершенствованию нормативной регламентации судебного разбирательства в особом порядке / А.Ю. Кирьянов, Ю.А. Кирьянов // Рос. юстиция. – 2007. – №8. – С. 62.

соддакардашудаи тафтиши судӣ на дертар аз муҳлати дар огоҳинома муқарраргардида ба таври хатгӣ судро хабардор намоянд. Набудани чунин хабар маънои розигии онҳо барои гузаронидани тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро дорад.

Мушкилоти марбут ба ҳозир нашудани тарафҳо, ҳозир нашудани ҷабрдида дар маҷлиси судӣ, ки розигии онҳо барои татбиқи тартиби соддакардашуда зарур аст, ҳам барои амалияи ҳуқуқтатбиқкунии Тоҷикистон ва ҳам барои Россия мубрам мебошад. Бархе аз муаллифони рус бар ин назаранд, ки агар ба тарафҳо ҳуқуқи онҳо фаҳмонида шуда бошад, вале онҳо аз он истифода накунанд ва дар ҷаласаи судӣ ҳозир нашаванд, пас ин набояд судро аз имкони баррасии парванда бо тартиби соддашуда маҳрум созад. Аммо дастгирии мавқеи зикршуда таҷдиди рафтори тарафҳо ва иваз намудани «ризоият»-ро ба «набудани эътироз» бо бақайдгирии дахлдори мувофиқ тақозо менамояд²³⁹.

Мо чунин мешуморем, ки ин тартиб дар давараҳои тосудӣ ҳангоми муайян намудани фикри намояндагони алоҳидаи тарафҳо дар бораи имконпазирии татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ комилан қобили қабул аст. Барои ин дар моддаи 242 КМҚ ҚТ муқаррар намудани: айбдоршаванда ҳуқуқ дорад барои гузаронидани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ розигӣ диҳад ва Ҳимоятгари айбдоршаванда, ҷабрдида, даъвогари граҷданӣ, ҷавобгари граҷданӣ ва намояндагони онҳо ҳуқуқ доранд ба татбиқи ин тартиб эътироз баён кунанд, муфаттиш ва таҳқиқбаранда бошанд уҳдадоранд, ки баъди баохиррасии тафтишоти пешакӣ ҳангоми огоҳ намудани онҳо ин ҳуқуқҳоро ба онҳо фаҳмонанд, мувофиқи мақсад мебошад.

Прокурор ҳангоми ба суд фиристодани парвандаи ҷиноятӣ бояд бо дарназардошти мавқеи айбдоршаванда ва дигар иштирокчиёни мувофиқа муносибати худро нисбати татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ

---

²³⁹ Ниг.: Великий Д.П. Особый порядок судебного разбирательства: теория и практика / Д.П. Великий // Журн. рос. права. – 2005. – №6. – С. 78; Сердюков С. Все ли вопросы применения особого порядка утранены? / С. Сердюков // Уголов. право. – 2004. – №2. – С. 102.

баён намуда, онро дар мактуби ба парвандаи ҷиноятӣ замима шуда баён намояд.

Қарор дар бораи татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ метавонад ҳангоми таъини муҳокимаи судӣ қабул карда шавад, агар суд ба хулосае ояд, ки асос ва шартҳои зарурӣ ҷиҳати татбиқи чунин тартиб, аз ҷумла розигии айбдоршаванда ва прокурор барои гузаронидани тартиби соддакардашуда ва набудани эътирози дигар намояндагони тарафҳо ба муқобили иҷрои он ҷой дорад.

Татбиқи чунин пешниҳодҳо кафолатҳои иловагиро ҷиҳати таъмини ҳуқуқҳои ҳифзшавандаи иштирокчиёни муурофияи ҷиноятӣ – ҷабрдида, даъвогари граждани, ҷавобгари граждани ва намояндагони онҳоро муқаррар намуда, ба сарфаи муҳлату хароҷотҳои дигар мусоидат мекунад, зеро чунин ҳолат боиси он мегардад, ки иштироки хатмии ин шахсон минбаъд ба муурофия талаб карда нашавад.

Амалияи имрӯзаи судӣ нишон медиҳад, ки навоариҳои пешниҳодшуда комилан воқеӣ ва саривақтӣ мебошанд. Тибқи як пурсиш, ки муаллиф гузаронидааст, 67% судяҳо тахмин мезананд, ки тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳатто ҳангоми омӯзиши парвандаи ҷиноятӣ дар марҳилаи омода намудани парванда ба муҳокимаи судӣ ва таъин намудани муҳокимаи судӣ имконпазир аст. Аксар вақт масъалаи мазкур бо тарафҳо асосан айбдоркунандаи давлатӣ ва ҷимоятгар (прокурор ва адвокат) – иштирокчиёни касбии муурофия муҳокима карда мешавад, ки фикру ақидаи худро дар бораи татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ оид ба парвандаи ҷиноятӣ пешакӣ ба суд метавонанд баён кунанд. Тавре аз натиҷаҳои пурсиши ин субъектҳо бар меояд, 78 фоизи прокурорҳо ва 80 фоизи ҷимоятгарон тахмин мезананд, ки муайян намудани татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳангоми шиносӣ бо парвандаи ҷиноятӣ баъди ба охир расидани тафтишоти пешакӣ аллакай имконпазир мебошад. Ҳамин тавр, дар ҳақиқат суд ва тарафҳо пешакӣ нақшаи гузаронидани тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро метавонанд тахрезӣ намоянд.

Дар аксарияти ҳолатҳо пешниҳодҳои суд ва тарафҳо оид ба ин масъала дар рафти муҳокимаи судӣ тасдиқ карда мешаванд. Ҳамин тариқ, 11% судьяҳо, 21% прокурорҳо ва 33% адвокатҳо ҷавоб доданд, ки интизориҳои онҳо дар бораи имконпазирии татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ тасдиқи худро наёфтаанд.

Дар баробари ин, набояд аз тартиби мавҷудаи қабули қарор дар бораи татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ пурра даст кашад. Мо чунин мешуморем, ки агар мавқеи тарафҳо оид ба тағйир додани тартиби тафтиши судӣ пешакӣ муайян карда нашавад, он гоҳ суд бо даъвати ҳамаи иштирокчиёни муҳофизат ва тафтиши пурраи далелҳои зарурӣ муҳокимаи судиро таъин мекунад. Аммо ин барои минбаъд муҳокима намудан ва қабули қарор оид ба татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро пас аз пурсиши судшаванда дар маҷлиси судӣ, ки ҳоло ҳам аз мазмуни муқаррароти моддаи 310 Кодекси муҳофизатии ҷиноятӣ ҚТ бармеояд, инкор накардааст. Вобаста ба ин дар қонун муайян намудани иштирокчиёни муҳофизатии ҷиноятӣ, ки ризоияти онҳо барои татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳатмист ва дар сурати набудани онҳо гузарондани он ғайри имкон аст, ба мақсад мувофиқ мебошад. Суд бояд ҳузури чунин субъектҳоро дар ҷаласаи судӣ таъмин намояд, зеро дар акси ҳол тафтиши судӣ бояд тибқи қоидаҳои умумӣ бо таҳқиқи пурраи далелҳо анҷом дода шавад.

Дар ин ҳолат ба ақидаи мо иштирокчиёни ҳатмии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, пеш аз ҳама, худи судшаванда (айбдоршаванда), ҷиноятгар (агар ӯ дар парванда иштирок намояд), айбдоркунандаи давлатӣ ва ҷабрдида ба ҳисоб мераванд. Иштироки ҷабрдида бояд ба таври ҳатмӣ таъмин карда шавад, зеро ӯ шахсест, ки аз ҷиноят ба ӯ зарари моддӣ маънавӣ ва ҷисмонӣ расонида шуда, аз рӯйи тартиби муқарраргардида ба ҳайси ҷабрдида эътироф гардидааст. Ба андешаи мо, иштироки ҳатмии даъвогари граждани низ дар маҷлиси судӣ низ пешбинӣ карда шавад, агар аз ҷиноят ба шахси ҳуқуқӣ зарар расонида шуда бошад ва ё ҷабрдида дар як вақт даъвогари граждани эътироф нагардида бошад.

Гузаронидани мурофия бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ қатъ намудани пешбурди парвандаро истисно намекунад. Қатъ кардани пешбурди парвандаи ҷиноятӣ дар давраи муҳокимаи судӣ дар моддаи 268 КМҶ ҚТ бо чунин тартиб муқаррар гардидааст:

– судя ҳангоми мавҷуд будани асосҳои дар сарҳатҳои сеюм-нуҳуми қисми 1 моддаи 27 Кодекси мазкур нишондодашуда оид ба қатъ намудани парванда қарор мебарорад. Судя дар бораи қатъ намудани парванда қарор бароварда, ҷораи пешгирӣ, даъвои граждани, мусодираи молу мулкро тағйир медиҳад ва масъалаи далелҳои шайъиро ҳал мекунад. Нусхаи қарори судя дар бораи қатъ намудани парванда ба прокурор, инчунин ба шахси ба ҷавобгари ҷиноятӣ кашидашуда ва ба ҷабрдида супурда мешавад.

– судя инчунин ҳангоми мавҷуд будани асосҳои дар моддаи 28 Кодекси мазкур нишондодашуда бо дархости прокурор ва ризои ҷабрдида метавонад парвандаро қатъ кунад.

– нисбати қарор дар бораи қатъ кардани пешбурди парвандаи ҷиноятӣ шикоят ва эътироз кардан мумкин аст.

Баъди ворид намудани тағйиру иловаҳо ба КМҶ ҚТ дар соли 2012²⁴⁰ зарурат ба ворид намудани ин шарти мурофиавӣ пеш омад. Сабаби асосии ин тағйирот он буд, ки дар амалияи судӣ ҳолатҳои зиёде мушоҳида гардид, ки шахсони бегуноҳ бо тартиби соддакардашуда ба ҷавобгари кашида шуданд ва марҳилаҳои болоии судӣ дар зинаи кассатсионӣ ва назоратӣ ин ҳукмҳоро бекор намуданд. Ҳамзамон дар рафти тафтишоти пешакӣ ҳолатҳои зиёди маҷбур кардани айбдоршаванда оид ба масъалаи иқро гардидани ӯ ба гуноҳ муайян карда шуданд. Гузаронидани мурофия бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар ҳолатҳои пешбининамудаи КМҶ ҚТ қатъ намудани пешбурди парвандаро истисно намекунад (қ. 7 моддаи 310 КМҶ ҚТ). Дар ин ҷо суҳан бевосита дар бораи пурра қатъ намудани парвандаи ҷиноятӣ меравад, ки ин муқарарот дар қонунгузори мурофиавии ҷиноятии ҚТ муқаррароти нав буда, хусусияти инсондустонаи меъёрҳои мурофиавӣ ва дар

---

²⁴⁰ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 16 апрели соли 2012, таҳти №809 «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=116521 (санаи мурочиат: 9.08.2023).

ҳадди ниҳой таъмин гардидани адолати судиро нисбат ба судшаванда нишон медиҳад.

Қонунгузор қатъ намудани парвандаи ҷиноятиро дар марҳилаи муҳокимаи судӣ низ тибқи талаботҳои моддаи 28-31 КМҚ ҚТ иҷозат медиҳад. Агар мо ба шартҳои татбиқи тартиби соддакардашудаи муҳокимаи судӣ нигарем, пас имконияти қатъ кардани парвандаи ҷиноятӣ бо ба инобат гирифтани асосҳои дар моддаи 28-31 КМҚ ҚТ пешбинигардида имконпазир мебошад. Омӯзиши амалияи суд бозгӯӣ он аст, ки бештари парвандаҳои бо тариқи соддакардашуда баррасишаванда шомили категорияи начандон вазнин ва дараҷаи миёна буда, судшавандагон бори аввал ҷиноят содир намудаанд ва зарари расонидашударо пурра талофӣ намудаанд. Аммо, мутаассифона, новобаста аз будани асосҳои ҳуқуқӣ барои қатъ намудани парвандаи ҷиноятӣ судяҳо аз ин имконияти пешбиниамудай КМҚ ҚТ истифода наменамояд.

Ягона ҳолатҳое, ки судяҳо дар ин самт аз он истифода менамоянд, ин қабули қонун «Дар бораи авф» мебошад. Дар ин самт метавон аз амалияи судӣ мисолеро овард, ки ҳарчанд тавассути татбиқи тартиби соддакардашудаи муҳокимаи судӣ сурат гирифта, парвандаи ҷиноятӣ қатъ шуда бошад ҳам, вале бо дағалона вайрон намудани шартҳои тартиби соддакардашуда анҷом дода шудааст. Суди ноҳияи Синои шаҳри Душанбе парвандаи ҷиноятиро нисбати ноболиғ М.М.Р. дар содир намудани ҷинояти бо моддаҳои 32 қисми 3, 244 қисми 2 банди «б»²⁴¹ ҚҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасӣ карда, бо таъиноти маҷлиси судӣ аз 14 сентябри соли 2021 пешбурди парвандаи ҷиноятиро дар асоси талаботи банди 1 моддаи 5 ва банди 2 моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи авф» аз 07 сентябри соли 2021 қатъ ва ноболиғ М.М.Р. аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод намудааст.

---

²⁴¹ Ниг.: Ҷамъбасти таҷрибаи судӣ вобаста ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки бо тартиби соддакардашудаи (моддаи 310 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон) тафтиши судӣ аз тарафи судҳои ноҳияҳои шаҳри Душанбе дар нимсолаи дууми соли 2021 ва нимсолаи якуми соли 2022 баррасӣ гардидаанд // Бойгонии суди ш. Душанбе. – 2021-2022.

Омӯзиши маводи парвандаи ҷиноятӣ нишон дод, ки М.М.Р. ҷинояти мазкурро дар синни ноболиғӣ 16 солагию 6 моҳа буданаш содир карда, бинобар ноболиғ будан бо таъиноти маҷлиси судӣ аз 14 сентябри соли 2021 пешбурди парвандаи ҷиноятӣ дар асоси талаботи банди 1 моддаи 5 ва банди 2 моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи авф» аз 07 сентябри соли 2021 қатъ ва ноболиғ М.М.Р. аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда шудааст.

Ҳарчанд дар қисми татбиқи қонуни ҚТ «Дар бораи авф» судя дуруст амал карда бошад ҳам, вале ӯ бархилофи талаботи қисми 3 моддаи 310 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон парвандаи ҷиноятиро бо тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасӣ кардааст, ки чунин ҳуқуқро надошт. Зеро тибқи талаботи қисми 3 моддаи 310 КМҚ ҚТ «Қоидаҳои дар қисми 1 ҳамин модда зикргардида нисбат ба парвандаҳо оид ба ҷиноятҳои ноболиғон (аз ҷониби муаллиф – Н.Б.), ҷиноятҳои вазнин ва махсусан вазнин, инчунин дар ҳолатҳои ки ақалан як нафар аз судшавандаҳо ба гуноҳи худ иқрор набошад, ва парвандаро дар ҳаққи ӯ барои пешбурди алоҳида ҷудо кардан имконнопазир бошад, татбиқ карда намешаванд».

Чунин ҳолатҳо бозгӯӣ онанд, ки аз ҷониби бархе аз судяҳо дағалона вайрон намудани талаботҳои Кодекси муҳофизатии ҷиноятӣ бараъло ба назар мерасанд ва санадҳои судии қабулмешуда муттаассифона бе баҳои ҳуқуқӣ додан эътибори қонунӣ пайдо менамоянд.

Муқаррароти моддаи 310 КМҚ ҚТ ба суд имкон медиҳад, ки ҳангоми бо тартиби соддакардашуда баррасӣ намудани парванда таҳқиқи далелҳоро аз рӯи қоидаҳои умумӣ анҷом надиҳад. Аз ин бармеояд, ки агарчи қисми омодаسازیи маҷлиси судӣ ва дигар унсурҳои он хусусиятҳои хос надошта бошанд ҳам, тафтиши судӣ бо хусусиятҳои хоси худ фарқ мекунад.

Бо дарназардошти он, ки аз рӯи тартиби соддакардашуда қонун танҳо баровардани ҳукми айбдоркунандаро пешбинӣ мекунад, судя ҳангоми ошкор кардани ҳолатҳои, ки бо баровардани чунин ҳукм мамониат мекунанд ё асосҳо барои аз нав бандубаст кардани кирдор, қатъ кардани парванда ва ё боиси сафед кардани судшаванда мегарданд, пешбурди муҳофизатии

соддакардашударо қатъ намуда, аз рӯйи асосҳои умумӣ баррасӣ намудани парвандаро таъин мекунад. Мутобиқи қисми 2 моддаи 310 КМҚ ҚТ судя метавонад бе гузаронидани таҳқиқи далелҳо аз рӯйи тартиби умумӣ ҳукм барорад, агар чунин шуморад, ки аз рӯйи парванда баровардани ҳукми айбдоркунанда имконпазир ва асоснок аст.

Ҳамаи шартҳои дар қонунгузорию муурофиавии ҷиноятӣ муқарраргардидаро метавон ба ду гуруҳ ҷудо намуд: ба объективӣ (аз иродаи судшаванда вобаста набуда) ва субъективӣ (аз иродаи судшаванда вобаста буда).

Шартҳои, ки аз иродаи судшаванда вобаста нестанд, дар навбати худ метавон ба моддӣ-ҳуқуқӣ ва муурофиавӣ ҷудо намуд. Ба шартҳои объективии моддӣ-ҳуқуқӣ мо метавонем танҳо категорияи ҷиноятро шомил намоем. Зеро шартҳои табиқӣ тартиби соддакардашударо қонунгузор дар доираи ду категорияи ҷиноят: начандон вазнин ва дараҷаи миёна муқаррар намудааст.

Ба шартҳои объективии моддӣ-муурофиавӣ метавон чунин ҳолатро шомил намуд: розигии айбдоркунандаи давлатӣ, хусусӣ ва ҷабрдида.

Шартҳои субъективии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ аз рӯйи мазмун чунин мешаванд:

Якум, дархости судшаванда, ки ифодакунандаи ихтиёронро иқро гардидан ба гуноҳро нишон медиҳад. Таъсиррасонии ҷисмонӣ ва психологӣ судшаванда барои иқро гадидан ба гуноҳ ва пешниҳоди дархост, гарчанде ки ин таъсиррасони аз ҷониби қасе, ки набошад табиқӣ тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро ғайриимкон мегардонад.

Дуюм, дарк намудани хусусият ва оқибати дархости пешниҳодгардида аз ҷониби судшаванда²⁴².

Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар сурати ба гуноҳаш иқро гардидани судшаванда на танҳо аз ҷониби судҳои шаҳриву ноҳиявӣ, балки аз ҷониби судҳои вилоятҳо, шаҳри Душанбе ва Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки метавонанд ҷиноятҳои категорияи номбурдаро баррасӣ намоянд, табиқ шуда метавонад.

---

²⁴² Ниг: Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В.Головки. – М.: Статут, 2016. – С. 1036.

Тартиби соддакардашударо ҳамчунин хангоми ба содиркунии якчанд ҷиноят айбдор карда шудани судшаванда гузаронида шавад. Дар ин ҳолат шартӣ асосӣ он аст, ки ҳамаи ҷиноятҳои содиршуда ба категорияи начандон вазнин ва дараҷаи миёна дохил шаванд.

Агар бо парвандаи ҷиноятӣ якчанд шахс айбдор карда шуда, дар бораи бо тартиби соддакардашуда гузаронидани тафтиши судӣ танҳо баъзеи онҳо дархост пешниҳод карда бошанд, ё ақалан яке аз онҳо ноболиғ бошад²⁴³, пас дар сурати ғайриимкон будани ба истехсолоти алоҳида ҷудо кардани парванда нисбати ҳамаи судшавандагон парванда ба тариқи умумӣ баррасӣ карда мешавад. Қонунгузор тартиби махсуси пешбурди парвандаҳои ноболиғонро муқаррар намуда, ҳолатҳои синну солӣ, иҷтимоӣ-психологӣ ва дигар хусусиятҳои ноболиғонро, ки кафолатҳои муҳофизатии иловагиро барои амалӣ гардонидани ҳуқуқҳои онҳо талаб менамояд, ба инобат гирифтааст. Тартиби махсуси пешбурди парвандаҳои ҷиноятӣ категорияи мазкур талаб менамояд, ки пурра ва ҳамаҷаҳади тамоми паҳлуҳои ҷинояти содиршуда таҳқиқ гардида, сабаб ва шароити ҷинояти содиргардида муайян карда шавад, оид ба пешгирии минбаъдаи содиршавии чунин ҷиноятҳо чораҳои судманд андешида шаванд. Аз ин сабаб муқаррароти қонун талаб менамояд, ки нисбати тамоми парвандаҳо оид ба ҷиноятҳои ноболиғон тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ татбиқ намегардад.

Омӯзиш ва таҳлили меъёрҳои КМҚ ҚТ нишон медиҳанд, ки қонунгузор ҳуқуқи пешниҳод намудани дархостро дар бораи бо тартиби соддакардашуда гузаронидани тафтиши судӣ ба гумонбаршаванда ва айбдоршаванда пешбинӣ накардааст, чунки онҳо ҳанӯз мақоми судшавандаро соҳиб нашудаанд. Меъёри дар қисми 4 моддаи 310 КМҚ ҚТ пешбинишуда дар чунин ҳолатҳо аҳаммияти махсус пайдо карда, ҳама шахсони дар он номбаршуда, аз ҷумла ҷабрдида, аз рӯи парвандаи айбдоркунии умумӣ бояд бо айби эълоншуда, ки бо он айбдоркунандаи давлатӣ ва айбдоршаванда ба

---

²⁴³ Ниг: Баканова А.А. Особый порядок судебного разбирательства: проблемы и перспективы развития. / А.А. Баканова // Вестник Омского университета. Серия «Право». – 2008. – №1 (14). – С. 217.

мувофиқа омадаанд, розӣ бошад. Дар акси ҳол бошад, судя бояд дар бораи ба тариқи умумӣ баррасӣ кардани парванда тасмим гирад.

Ҳангоми ба суд ворид гардидани парванда судя бояд муайян намояд, ки оё бандубасти кирдори судшаванда ба айби эълоншуда мувофиқат мекунад ё не. Мавҷуд будани баҳс оид ба бандубасти кирдори судшаванда дар ҳолатҳои алоҳида метавонад асос барои татбиқи моддаи 264 КМЧ ҚТ, яъне ба тафтишоти иловагӣ баргардонидани парванда гардад.

Қайд намудан мувофиқи мақсад аст, ки КМЧ ҚТ иштироки ҳимоятгарро (адвокатро) дар рафти ҳалли масъалаи татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ муқаррар накарда, ҳалли масъалаи расмиёти муҳокимаи судиро ба мавқеи ҳимоятгар вобаста намесозад.

Чунин ҳолатҳо ифодакунандаи онанд, ки аз рӯйи хусусият ва мавқеи худ тартиби мазкур хело нозук ба ҳисоб меравад. Бинобар ин ки татбиқи тартиби мазкур ба ҳуқуқи манфиатҳои қонунии иштирокчиёни муҳофизаи ҷиноятӣ, алаҳусус, судшаванда, ҷабрдида, даъвогари граждани, ҷавобгари граждани ва намояндагони онҳо таъсири бевосита дорад, пешниҳод менамоем, ки дар моддаи 310 КМЧ ҚТ оид ба иштироки ҳимоятгар (адвокат) муқарароти ҳатмӣ пешбинӣ карда шавад. Зеро таъиноти муҳофизавии ҳимоятгар, ки ин расонидаи ёрии ҳуқуқӣ-қасбӣ ба судшаванда мебошад, зимни баррасии ин масъала ширкат намуда, ба зерҳомояи худ мавқеи ҳимоя, оқибатҳои чунин тартиботро фаҳмонида раванди ҳимоявии худро машварат менамоянд. Аз ин лиҳоз, дарҳости судшаванда дар бораи бидуни муҳокимаи судӣ баровардани ҳукм дар сурати бо айби эълоншуда розӣ будани ӯ, новобаста аз муҳолифати ҳимоятгар, бояд қонеъ карда шавад.

Барои татбиқи тартиби соддакардашуда мавҷуд будани ҳамаи ин ҳолатҳо ҳатмӣ буда, набудани лоақал яке аз онҳо боиси истисно гардидани чунин расмиёт мегардад.

Аз таҳлили шартҳои татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ метавон ба чунин хулосаҳои илмӣ омад:

1. Шартҳои татбиқи пешбурди соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳолатҳои дар Кодекси муҳофизаи ҷиноятӣ муқарраршудаеро меноманд, ки мавҷудияти

комили онҳо боиси қабули қарор оид ба баррасии парвандаи ҷиноятӣ тибқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ мегардад. Яъне шартҳои муурофиавии татбиқӣ тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ чун қоида, ҳолати беруние мебошад, ки имкони татбиқи чунин тартибро дар ҳар як ҳолати мушаххас муайян мекунад. Шартҳои тартиби соддакардашудаи судӣ дар фарқият аз асосҳои он, дар аксари мавридҳо хусусияти баҳодихӣ надошта, балки хусусияти расмӣ дорад, яъне аз мавҷудияти меъёрҳои императивии ҳуқуқие дарак медиҳанд, ки исботро талаб намекунанд, балки танҳо мавҷудият чунин ҳолатҳоро тақозо менамояд.

2. Ҳамаи шартҳои татбиқӣ тартиби соддакардашудаи тафтиши судии дар қонунгузори муурофиавии ҷиноятӣ муқарраргардидаро метавон ба ду гурӯҳ ҷудо намуд: ба объективӣ (аз иродаи судшаванда вобаста набуда) ва субъективӣ (аз иродаи судшаванда вобаста буда).

Шартҳои, ки аз иродаи судшаванда вобаста нестанд, дар навбати худ метавонанд ба моддӣ-ҳуқуқӣ ва муурофиавӣ ҷудо шаванд. Ба шартҳои объективии моддӣ-ҳуқуқӣ танҳо вобастагӣ доштани ҷинояти содиршударо ба категорияи ҷиноят метавон шомил намуд, зеро шартҳои татбиқӣ тартиби соддакардашударо қонунгузор дар доираи ду категорияи ҷиноят: начандон вазнин ва дараҷаи миёна муқаррар намудааст.

Ба шартҳои объективии моддӣ-муурофиавӣ бошад розигии айбдоркунандаи давлатӣ, хусусӣ ва ҷабрдида шомил мешаванд.

Шартҳои субъективии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ аз рӯйи мазмун мешаванд: а) дархости судшаванда, ки ифодакунандаи ихтиёрони иқро гардидан ба гуноҳро нишон медиҳад; б) дарк намудани хусусият ва оқибати дархости пешниҳодгардида аз ҷониби судшаванда

3. Барои татбиқ намудани тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ва бидуни тафтиши пурраи судӣ баровардани ҳукм маълумотҳо оид ба шахсияти судшаванда (тавсифномаи аз ҷойи қор, таҳсил ва ё хизмат), мавҷуд будани доғи судӣ, дар танҳои ё ҳақиқатро содир кардани ҷиноят, ба майзадагӣ гирифтӣ будан ё набудани ӯ, ҷойи истиқомат ва қори доимӣ доштан ё надоштан ва ғайра аҳамияти ҳуқуқӣ надоранд. Аҳамияти

ҳалқунандаи дар ин маврид маҳз ба мансубият доштани ҷинояти содиршуда ба категорияи ҷиноятҳои начандон вазнин ва дараҷаи миёна мебошад.

4. Суд метавон тартиби соддакардашударо дар он сурат татбиқ кунад, ки айби ба судшаванда эълоншуда ва аз тарафи ӯ эътирофшуда судро ба шубҳа наорад. Яъне, судя вазифадор аст пешакӣ бо маводи парванда пурра шинос шуда, далелҳои ҷамъовардашударо мавриди омӯзиши бевосита қарор диҳад ва танҳо баъди эътимод пайдо кардан ба дурустии онҳо дар бораи бо тартиби соддакардашуда гузаронидани тафтиши судӣ тасмим гирад.

Агар судшаванда ба баъзе лаҳзаҳои айбдоркунӣ, ҳаҷми зарари бо ҷиноят расонидашуда ва даъвои граждани норозӣ бошад, пас дархости дар бораи бидуни тафтиши пурраи судӣ баровардани ҳукм набояд қонун қарда шавад.

5. Раисиқунанда бояд ба судшаванда оқибати татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ фаҳмонад, ки аз болои ҳукме, ки дар натиҷаи он қабул карда мешавад, овардани шикоят бинобар ба ҳолатҳои воқеии қор мувофиқат накардани ҳулосаҳои дар он овардашуда мумкин нест, зеро ин ҳолатҳо дар муруфияи судӣ таҳқиқ намегарданд.

6. Мутобиқи моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон дархости судшаванда оид ба истифодаи тартиби соддакардашуда на танҳо бояд бо дарки ҳолат ва оқибатҳои он, балки қомилан ихтиёронан бошад. Ҳолатҳои ҷой дошта метавонанд, ки судшаванда чунин дархостро таҳти фишори беруна ё маслиҳатҳои ҳешовандон пешниҳод карда бошад. Дар чунин ҳолат судя бояд дархостро рад карда, дар бораи ҷой доштани ҳолати фишор ба судшаванда дар рафти тафтиши пешакӣ мутобиқи қисми 2 моддаи 35 КМҶ ҚТ ба прокурор хабар диҳад.

2.3. Тартиби муруфиявии қабули ҳукми судӣ тибқи қоидаҳои соддакардашуда ва махсусияти шикоят (эътироз) нисбати он

Яке аз масъалаҳои муҳимми муруфиявӣ зимни татбиқи қоидаҳои тартиби соддакардашудаи муҳокимаи судӣ ин қабули ҳукм аз рӯи чунин парвандаҳо мебошад. Мусаллам аст, ки аз рӯи қоидаҳои умумӣ дар ин қисмат талаботҳои аз қоидаҳои умумии муҳокимаи судӣ паҳн гардида,

талаботҳои боби 36 КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд риоя гардад. Қобили қайд аст, ки дар самти қабули ҳукми судӣ зимни баррасии парванда тибқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ як қатор махсусиятҳои рӯйи кор меоянд, ки аз муқаррароти қисми якуми моддаи 310 КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон сарчашма мегиранд: а) тафтиши судӣ дар шакли пурра анҷом намеёбад: зеро дар сурати ба гуноҳаш иқрор шудани судшаванда, ки аз ҷониби тарафҳо мавриди баҳс қарор намегирад ва судро низ таҳти шубҳа намегузорад, суд ва ё судья бо мувофиқаи тарафҳо баъди аз судшаванда муқаррар кардани он ки оё эътирофи ӯ маҷбурӣ нест, ҳуқуқ дорад, танҳо бо таҳқиқи далелҳои маҳдуд шаванд, ки тарафҳо онҳоро зикр кардаанд ё тафтиши судиро хатмшуда эълон намояд. Таҷрибаи татбиқи чунин тартиби тафтиши судӣ нишон медиҳад²⁴⁴, ки дар аксари мавридҳо дигар ягон далел мавриди таҳқиқ қарор намегирад. б) музокираи судӣ аз ҷониби тарафҳо зимни тафтиши соддакардашуда асосан ба иқрори гуноҳи судшаванда асос меёбад.

Хусусияти ин шакли тафтиши судӣ аз шакли муқаррарии он маҳз дар он зоҳир меёбад, ки маҷлиси судӣ бояд бидуни дар шакли пурра гузаронидани тафтиши судӣ анҷом меёбад.

Лозим ба ёдоварист, ки дар сурати баррасӣ гардидани парвандаи ҷиноятӣ дар шакли соддакардашудаи тафтиши судӣ як қатор шартҳои умумии муҳокимаи судӣ мавриди татбиқ қарор намегиранд. Чунин ҳолатро бе ҳеч вачҳ ҳамчун омили дағалона (ва ё) вайрон намудани талаботҳои меъёрҳои муурофиавӣ набояд пазируфт.

Масалан, тибқи талаботҳои қисми якуми моддаи 272-и КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон «дар маҷлиси судӣ тамоми далелҳо оид ба парвандаи ҷиноятӣ бояд бевосита таҳқиқ карда шаванд». Мусаллам аст, ки дар шакли соддакардашудаи тафтиши судӣ на ҳамаи далелҳои мавриди таҳқиқ қарор дода мешаванд. Зимнан, оё чунин ҳолат ба талаботҳои шартҳои умумии муҳокимаи судӣ муҳолиф нест? Албатта, дар ин сурат не, зеро қонунгузор дар ин самт тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ва махсусияти онро

---

²⁴⁴ Ниг.: Парвандаи ҷиноятӣ №40-74/18 // Бойғонии суди н. Бохтар (ҳоло Кушониён).

эътироф намуда, қоидаҳо ва тартиби муурофиавии баррасии парвандаҳои ҷиноятиро муқаррар намудааст.

Инчунин, тибқи муқаррароти қисми 3 моддаи 272 КМҶ ҚТ «ҳукми суд, судя танҳо бо он далелҳое, ки дар маҷлиси суд тафтиш шудаанд, асоснок карда мешавад». Мантиқан мазмуни ин меъёр аз он шаҳодат медиҳад, ки дар ҳукми судӣ натавон ба як далел – худикрории судшаванда дар содир намудани ҷиноят, балки дар асоси маҷмуи далелҳо бояд таъя ва асоснок карда шавад. Дар ин маврид то андозае риояи қоидаҳои шартҳои умумии тафтиши судӣ ба назар намерасад. Ин ҷо метавон боз ба қисми 1 моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон ишора намуд, зеро дар ин маврид судя ҳуқуқ дорад, танҳо бо таҳқиқи далелҳое маҳдуд шавад, ки тарафҳо онҳоро зикр кардаанд. Мантиқан маълум мегардад, ки ҳангоми баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда таҳқиқи пурраи далелҳо умуман гузаронида намешавад. Чи тавре мебинем, муҳолифати муқаррароти ду меъёри муурофиавӣ барало мушоҳида мегардад ва ҷиҳати бартараф намудани он хуб мешуд, ки ба моддаи 272 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйироту иловаҳо дар шакли зерин илова ворид карда шавад: «Ба истиснои ҳолатҳое, ки дар моддаи 310 Кодекси мазкур муқаррар гардидааст».

Мавқеи дар боло зикршуда дурустии чунин хулосаҳоро бо он тасдиқ мекунам, ки нишондодҳои судшаванда, ҷабрдида, шоҳидон ҳангоми баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда аз ҷониби суд шунида намешаванд, хулосаи коршинос аз ҷониби суд баррасӣ намегардад, далелҳои шайъӣ мавриди санҷиш қарор дода намешаванд, мазмун ва муҳтавои протоколҳо ва дигар ҳуҷҷатҳо ошкор карда намешаванд.

Пас, дар ин маврид якчанд саволҳое пайдо мегардаднд, ки ниёз ба посухро доранд. Аз ҷумла, судя ҷӣ тавр ба хулосае меояд, ки ба гуноҳи худ иқро гардидани судшаванда асоснок мебошад? Ва ё дар ҳолати иқрои гуноҳи судшаванда ва ё эътироф намудани айби эълоншуда судя ба хулосае ояд, ки он қонунӣ ва асоснок буда, бо далелҳои оид ба парванда ҷамъоваришуда тасдиқи худро ёфтаанд ё не?

Мувофиқи муқаррароти қисми 6 моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон агар суд, судья муайян намояд, ки айби эътирофнамудаи судшаванда асоснок буда, *бо далелҳои ҷамъовардашуда оид ба парванда тасдиқ мегардад* (курсив аз ҷониби муаллиф Н.Б.), ҳукми айбдоркунӣ бароварда, нисбати судшаванда ҷазо таъин мекунад. Зимнан ҷазои таъиннамудаи суд аз се ду ҳиссаи муҳлат ё андозаи ҷазои баландтарини барои ҷиноятҳои содиршуда пешбинигардида зиёд буда наметавонад.

Чи тавре дар боло ишора намудем, дар чунин маврид далелҳо бевосита мавриди таҳқиқ қарор дода намешаванд, пас чӣ тавр метавон эътирофи айбро бо далел тасдиқшуда эътироф намуд? Албатта, ин масъала дар поён аз ҷониби муаллиф асоснок карда мешавад.

Дар ҳолати он ки агар судья ба ҳулосае ояд, ки иқрори гуноҳ аз ҷониби судшаванда асоснок нест, пас бояд чӣ қор кунад? Зеро чунин ҳолат хусусияти субъективӣ ва мушаххасро дошта, аз донишу малакаи касбии судья вобастагӣ дорад. Бешубҳа, посух бояд чунин бошад, ки агар судья ба ҳулосае ояд, ки дар рафти тафтиши пешакӣ далелҳои гунаҳкорӣ нокифоя ҷамъоварӣ карда шудаанд, инчунин ба мансубият, имконпазирӣ ва саҳеҳ будани далелҳо шубҳа ҷой дорад, судья ба баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда ризоият надода, дар бораи баррасии парванда бо тартиби муқаррарӣ қарор қабул менамояд.

Пас дар ин маврид, чи тавре ки дар зербоби болоӣ асоснок намудем, бояд эътироф намуд, ки барои аз ҷониби судья гунаҳкор эътироф намудани судшаванда ва қабули ҳукми айбдоркунанда танҳо иқрори гуноҳ (розӣ шудан бо айби эълонгардида) аз ҷониби судшаванда басанда набуда, ақидаи ботинии судья ба маҷмуи далелҳои дар рафти тафтишоти пешакӣ ҷамъовардашуда низ мавриди инобат қарор дода мешавад.

Мо бо итминони комил изҳор мекорем, ки барои баррасии парвандаи ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда ва баровардани ҳукми айбдоркунанда ба ғайр аз шартҳои дар моддаи 310 Кодекси мувофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон зикргардида якчанд шартҳои муҳимтаре низ мавҷуданд, ки бояд

мавриди эътибор қарор дода шуда, ба инобат гирифта шаванд. Ба андешаи мо, ин шартҳо қонунӣ ва асоснокии айбдоркунӣ мебошад, ки тибқи он шахси ба ҷавобгарию ҷиноятӣ кашидашаванда ба гуноҳи худ иқрор шудааст.

Уҳдадории баҳодиҳии қонунӣ ва асоснокии айби эълоншуда аз судя тақозо мекунад, ки маводи парвандаи ҷиноятиро дар шакли барои ин тартиб қобили қабул пурра мавриди омӯзиш қарор диҳад. Дар чунин ҳолат саволе пайдо мегардад, ки судя уҳдадории худро оид ба эътирофи асоснокии айбдоркунӣ чӣ тавр иҷро менамояд ва ин шакл чиро ифода мекунад? Мувофиқи қисми 2 моддаи 88 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон суд, судя ба далелҳо аз нуқтаи назари кифоя буданашон барои ҳалли масъалаи гунаҳкор ё бегуноҳ будани судшаванда баҳо медиҳанд. Тибқи назарияи далелҳо дар муруфияи ҷиноятӣ ягон далел пешакӣ қувваи муайянкунандаро доро намебошад. Қонунгузор тибқи қоидаҳои умумӣ судяро муваззаф намудааст, ки далелҳои дар парванда ҷамъовардашударо бевосита дар маҷлиси судӣ тафтиш намуда, ба онҳо баҳо диҳад ва агар маҷмуи далелҳои ҷамъовардашуда кофӣ набошанд ё ба эътимоднокии онҳо шубҳа дошта бошад, сарфи назар аз дархости судшаванда дар бораи бо тартиби соддакардашуда баррасӣ намудани парванда, онро қонунан накарда, парванда бояд ба тартиби умумӣ мавриди баррасӣ қарор дода шавад. Муқаррароти пешбиниамудай моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо чунин мазмун фаҳмидан ба мақсад мувофиқ мебошад, ки судя маводҳои парвандаи ҷиноятиро бевосита мавриди омӯзиш қарор дода, ба асоснокии айби эълоншуда ва далелҳои ҷамъовардашуда, ки гунаҳкорию судшавандаро исбот менамоянд, бояд эътимод намояд.

Бо ин муқаррарот бархе аз муҳолифон оид ба ворид намудани тартиби соддакардашуда ба қонунгузорию муруфиявӣ марбут ба он ки хулосаи суд оид ба гунаҳкорию шахсе, ки дар хусуси баррасии парванда бо тартиби соддагардонидашуда дархост пешниҳод кардааст, танҳо ба як иқрор гардидан ба гуноҳ ё розӣ шудан бо айб асос ёфтааст, кифоя мебошад, ки миқдор беасос аст, зеро тавре дар боло зикр намудем, ҳамзамон мавқеи суд

ба маҷмуи далелҳои дар марҳилаи тафтиши пешакӣ чамъшуда асос ёфта, баҳодиҳии онҳо тибқи қонун ба зиммаи судя воғузур шудааст, нақши муҳим дорад.

Дар баробари ин, дар маҷлиси судӣ судя бояд муайян намояд, ки оё дархости судшаванда дар бораи баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда пешниҳодшуда аз ҷониби ӯ ихтиёронан иброз шудааст ва то чӣ андоза аҳамияти ҳуқуқӣ ва воқеии амали худ ва оқибатҳои аз он бармеомадаро дарк мекунад?

Бо таваҷҷуҳ ба камбудҳои дар боло зикргардида мо пешниҳод менамоем, ки ба моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраротҳои нав дар шакли бандҳои иловагӣ ворид карда шаванд ва бо дарназардошти хусусиятҳои зикргардидаи падидаи баррасишаванда тартиб ва раванди маҷлиси судиро ҳамтарафа танзим намоянд. Маҷлиси судии тартиби соддакардашуда бояд на танҳо бо риояи талаботи дар боби 34 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон зикршуда, балки бо ба инобат гирифтани муқаррароти бобҳои дигар, аз ҷумла бобҳои 32-33 КМҶ ҚТ, бо махсусияти тартиби соддакардашудаи маҷлиси судӣ гузаронида шавад.

Тибқи муқаррароти Кодекси муҳофизати ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пас аз қисмати омодагии маҷлиси суд, тафтиши судӣ оғоз мегардад. Тафтиши судӣ аз баёни моҳияти айбдоркунӣ аз ҷониби айбдоркунандаи давлатӣ, дар парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ бошад, аз баёни шикоят аз ҷониби айбдоркунандаи хусусӣ ё намояндаи ӯ оғоз мегардад. Баъдан раисикунанда дарки моҳияти айби эълоншуда ва гунаҳкор шуморидан ва ё нашумориданро ба ин айб аз судшаванда пурсон шуда, хоҳиши иқрор гардидан ба гуноҳро муайян менамояд. Ҳангоми нофаҳмо будани айб ба судшаванда моҳияти он фаҳмонда мешавад. Дар баробари ин, хангоми иқрор гардидани судшаванда ба гуноҳ, судя аз судшаванда муайян менамояд, ки чунин иқроршавӣ ихтиёрӣ аст ё не, маҷбуркунӣ ё ягон муносибати ғайриинсонӣ ба ӯ раво дида шудааст ё не, судшаванда дархости худро ҷиҳати

баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда дастгирӣ менамояд ва оқибатҳои ҳуқуқӣ ва воқеии дархости пешниҳодшударо дарк менамояд.

Айбдоркунандаи давлатӣ, айбдоркунандаи хусусӣ ва ҷабрдида бояд барои баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда розигии худро баён намоянд. Агар ин ашхос эътироз баён кунанд ва асосе мавҷуд бошад, ки гузаронидани муурофиаи судиро бо тартиби соддакардашуда истисно намояд, судя парвандаи ҷиноятиро бо тартиби умумӣ баррасӣ менамояд. Дар сурати тасдиқи розигии тарафҳо ба баррасии парвандаи ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда ва пас аз муайян намудани ҳолатҳои дар боло зикргардида суд ба музокираи судӣ мегузарад. Тарафҳо дар музокира дар суҳанронии худ метавонанд танҳо дар бораи банду бастии ҷиноят, чораи ҷазо ва шахсияти судшаванда ибрози андеша намоянд.

Ҳарчанд солҳои охир дахҳо маротиба ба Кодекси муурофиавии ҷиноятии ҚТ тағйиру иловаҳо ворид карда шуда бошанд ҳам, вале норасоӣҳо то ба ҳол ҷой доранд. Аз ҷумла, дар моддаи 310 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин ҳолатҳои муҳим, ба монанди мазмуни қисмҳои муқаддимаӣ ва асосноккунандаи ҳукм, ки тибқи тартиби соддакардашуда бароварда шудаанд, инъикос нагардидааст. Моддаи 310 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон инчунин бояд чунин нуқтаро инъикос намояд, ки дар парвандаи бо тартиби соддакардашуда баррасишаванда протоколи маҷлиси судӣ мувофиқи муқаррароти моддаи 293 КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиб дода мешавад ва ё бо ба инобат гирифтани махсусияти ин шакли тафтиши судии парвандаи ҷиноятӣ.

Дар адабиёти ҳуқуқии давлатҳои пасошуравӣ пас аз мавриди амал қарор гирифтани Кодексҳои муурофиавии ҷиноятӣ марбут ба масъалаи иштироки прокурор дар маҷлиси судӣ, ки бо тартиби соддакардашуда анҷом дода мешавад, нуқтаҳои назари гуногун баён карда шуданд. Масалан, В.А.Лазарева чунин мешуморад, ки азбаски бо дарназардошти талаботи моддаи 234 КМҚ Федератсияи Россия муҳокимаи пешакӣ аз ҷониби судя танҳо дар маҷлиси пӯшидаи судӣ бо иштироки тарафҳо ва бо риояи шартҳои

умумии муҳокимаи судӣ, ки ба тарафҳо ҳуқуқҳои баробарро дар муҳокимаи пешакӣ таъмин менамояд, гузаронида мешавад, «иштироки прокурор бевосита дар маҷлиси судӣ бо тартиби муқаррарнамудаи боби 40 КМЧ Федератсияи Россия зарур намебошад ва иштироки судшаванда ва ҳимоятгари ӯ дар ин тартиб, ки бидуни иштироки айбдоркунандаи давлатӣ мегузарад, маънои нобаробарии тарафҳоро надорад. Ин ҳолати табиӣ ва мантиқист, зеро чазо нисбати судшаванда бо ҳукми суд таъин карда мешавад»²⁴⁵.

Чунин мавқеъ наметавонад бебаҳс бошад ва мо ба он розӣ шуда наметавонем. Нуқтаи назари хешро оид ба зарур набудани иштироки айбдоркунандаи давлатӣ дар маҷлиси судӣ В. А. Лазарева иброз намуда, ӯ ба эътибор нагирифтаст, ки маҷлиси судӣ, аз ҷумла дар парвандаҳои бо тартиби соддакардашуда баррасишаванда, дар асоси амалигардии принсипи мубоҳисавии тарафҳо (гарчанде ки ин принсип дар шакли маҳдуд амал намояд ҳам, аммо вучуд дорад) ба роҳ монда мешавад.

Ҳамчунин, фаромӯш набояд кард, ки қонунгузор тарафҳоро аз равшанӣ андохтан ба ҳолатҳои вобаста ба шахсияти судшаванда, инчунин аз баромад намудан дар музокираи судӣ озод накардааст ва ин принсип, албатта, дар сурати ҳозир набудани яке аз тарафҳо дар маҷлиси судӣ амалӣ намегардад. Принсипи мазкур дар моддаи 88 Конститусияи Ҷумҳурии Тоҷикистон²⁴⁶ ва моддаи 20 КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст, ки мувофиқи он мурофияи судии ҷиноятӣ бо тарзи мубоҳиса ва дар асоси баробарии тарафҳо сурат мегирад. Функсияҳои айбдоркунӣ, ҳимоя ва ҳалли парвандаи ҷиноятӣ аз ҳамдигар ҷудо буда, онҳоро ба як мақомот ё як шахси мансабдор вогузор кардан мумкин нест²⁴⁷. Суд мақомоти таъкиби ҷиноятӣ набуда, аз ҷониби айбдоркунӣ ё аз ҷониби ҳимоя баромад намекунад, балки

---

²⁴⁵ Лазарева В.А. Новый УПК: особый порядок принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным обвинением / В.А. Лазарева // Уголовное право. – 2002. – №2. – С. 68.

²⁴⁶ Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 бо тағйири иловаҳо аз 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2013 ва 22 майи соли 2016 (бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ). – Душанбе: Ганҷ, 2016. – 137 с.

²⁴⁷ Кодекси мурофияи ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тағйири иловаҳо аз 23.07.2016 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2009. – №12. – мод. 815.

барои иҷрои уҳдадориҳои мурофиавии тарафҳо ва амалӣ намудани ҳуқуқҳои ба онҳо додашуда шароити зарурӣ фароҳам меорад.

Бо мақсади ҳавасманд намудани шахси ба ҷавобгариҳои ҷиноятӣ кашидашаванда, барои пешниҳод намудани дархост оид ба қабули ҳукм бо тартиби муқаррарнамудаи моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунгузоринсиби ҳавасмандкунандаи зерин – имконпазирии кам намудани андозаи ҷазо, яъне зимнан ҷазои таъиннамудаи суд аз се ду ҳиссаи муҳлат ё андозаи ҷазои баландтарини барои ҷиноятҳои содиршуда пешбинигардида зиёд буда наметавонад, муқаррар намудааст. Дар баробари ин, КМҶ баъзе давлатҳои муқаррар менамояд, ки суд ҳангоми баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ, метавонад судшавандаро аз хароҷотҳои мурофиавӣ озод намояд. Масалан, қисми 10 моддаи 316 КМҶ Федератсияи Россия чунин тартибро барои судшавандаи пешбинӣ менамояд²⁴⁸.

Вобаста ба он ки оё судшаванда аз хароҷотҳои судӣ ҳангоми баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда озод мешавад ё не, мутассифона ба ин дар моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон чизе муқаррар нашудааст ва дар ин ҳолат хароҷотҳои мурофиавӣ бо тартиби умумӣ ҳал карда мешаванд.

Хароҷотҳои мурофиавии ҷиноятӣ ҳамчун падидаи мурофиавӣ дар боби 16 КМҶ ҚТ пешбинӣ шудаанд. Мушаххасан моддаи 138 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон номгӯйи хароҷотҳои мурофиавиро муқаррар намудааст²⁴⁹. Дар

---

²⁴⁸ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001, №174-ФЗ (ред. от 28.06.2022) (с изм. и доп., вступ. в силу с 09.07.2022). [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/ (санаи муроҷиат: 14.07.2022).

²⁴⁹ Мутобиқи моддаи 138 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон хароҷоти мурофиавӣ аз маблағҳои зерин иборат аст:

– маблағи ба шохидон, ҷабрдидаҳо ва намоёндагонии онҳо, коршиносон, мутахассисон, тарҷумонҳо, шахсони ҳолис барои пӯшонидани хароҷоташон ҳангоми ҳозир шудан ба маҳалли гузаронидани амали мурофиавӣ ва бозгашт, барои иҷораи манзил, инчунин масрафи шабонарӯзии пардохташуда;

– маблағи ба коршиносон, тарҷумонҳо, мутахассисон пардохташуда барои иҷрои уҳдадориҳои ҳангоми таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё дар суд, ба ғайр аз ҳолатҳои, ки ин уҳдадориҳо бо тартиби супориши хизматӣ анҷом дода шудаанд;

– подоши кӯмаки ҳуқуқи ғимоятгар дар сурати озод кардани гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшаванда аз пардохти он ё иштироки ғимоятгар дар таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ва дар суд тибқи таъинот, бе бастании созишнома бо мизоч;

– маблағи ба сифати кӯмакпулӣ ба айбдоршаванда пардохташуда, ки нисбат ба он ҷораи пешгириӣ бо роҳи дур кардан аз вазифа татбиқ шуда буд;

– маблағи барои ниғаҳдорӣ ва интиқоли далелҳои шайъӣ масрафгардида;

ин самт агар ба мазмуни муқарароти моддаи 139 КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон назар афканем, чунин бармеояд, ки судя метавонад судшавандаро аз хароҷотҳои муурофиавӣ озод намояд. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки қонунгузор кафолатҳоеро нисбат ба судшавандае, ки ба гуноҳаш иқрор гардида, дархост оид ба баррасии парвандаи ҷиноятиашро бо тартиби соддакардашуда пешниҳод кардааст, пешбинӣ менамояд. Барои ин зарур аст, ки дар қисми охири моддаи 310 КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон иловаи зерин пешниҳод гардад: «Хароҷотҳои муурофиавӣ, ки дар моддаи 138 Кодекси мазкур муқаррар гардидааст, аз судшаванда ситонида намешавад».

Дар назари аввал, имтиёзҳои, ки қонунгузор кафолат додааст, хеле назаррасанд, аммо, чунин кафолатҳо бешубҳа кифоя нестанд. Қонун ба судшавандае, ки ба додани розигӣ бидуни тафтиши бевоситаи далелҳо дар маҷлиси судӣ манфиатдор бошад, мушаххасан чунин кафолатҳоро пешбинӣ накардааст.

Ба хотири он ки меъёрҳои тартиби соддакардашударо танзимкунанда пурра мавриди амал қарор гиранд, омилҳои иловагӣ, ҳавасмандгардонии иловагӣ нисбати шахсоне, ки пешниҳоди дархост оид ба баррасии парванда бо тартиби соддакардашударо менамояд, пешбинӣ гардад. Амалия нишон медиҳад, ки ҳангоми таъин кардани ҷазо барои ҷиноятҳои, ки дар доираи таъбиқи моддаи 310 КМЧ Ҷумҳурии Тоҷикистон содир шудааст, андозаи он аз доираи ҷазои дар ҳамон моддаи Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишуда зиёд буда наметавонад.

Чунин ба назар мерасад, ки дар сурати пешбинӣ намудани ҳавасмандии иловагӣ дар қонун ба манфиат кор хоҳад буд. Масалан, пешбинӣ намудани чунин муқаррарот дар КМЧ ҚТ бо мазмуни зайл «ҳангоми ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум кардани шахсоне, ки дар бораи баррасии парвандаи ҷиноятӣ бо тартиби соддагардонидашуда дархост пешниҳод кардаанд ва парванда

– маблағи барои кофтукови гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшаванда масрафгардида, ки аз тафтиш ё суд пинҳон карда шудааст;

– маблағи барои гузаронидани экспертиза дар муассисаҳои экспертӣ масрафгардида;

– маблағи барои чораҳои дигари анҷом додани пешбурди парвандаи дахлдори ҷиноятӣ ё маводи дахлдор масрафгардида.

нисбати онҳо бо ин тартиб баррасӣ гардидааст, муҳлати барҳам додани доғи судӣ як баробар кам карда мешавад», боиси зиёд гардидани шумораи парвандаҳои ҷиноятӣ бо ин тартиб баррасишаванда мегардад, ки аз як тараф, ба ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳои қонунии иштирокчиёни муҳофизат мусоидат кунад, аз тарафи дигар, ба сарфа намудани муҳлатҳои муҳофизатӣ, сарбории судяҳо ва хароҷотҳои муҳофизатӣ оварда мерасонад.

Барои фаҳмидани он ки ин пешниҳод барои шахси ба ҷавобгариҳои ҷиноятӣ кашидашуда то чӣ андоза муассир ва мусоид аст, бояд ба мазмуни ҷиноятӣ-ҳуқуқии «доғи судӣ надоштан» ишора намоем. Ошкор кардани мазмуни ҷиноятӣ-ҳуқуқии доғи судиро қонунгузор дар моддаи 84 Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон додааст, ки доғи судӣ чунин ҳолати ҳуқуқии шахсе мебошад, ки аз рӯзи эътибори қонунӣ пайдо кардани ҳукми айбдоркунӣ, ки бо он ҷазо таъин карда шудааст ва то рӯзи барҳам хӯрдан ё бардоштани он паҳн гардида, он фаро расидани оқибатҳои муайяни хусусияти ҷиноятӣ-ҳуқуқиро барои ин шахс ифода мекунад. Мавҷуд будани доғи судӣ ҳангоми содир кардани ҷинояти нав имконияти шахсро барои озод шудан аз ҷавобгариҳои ҷиноятӣ ва ҷазо маҳдуд мегардонад ва ба муайян кардани намуди режими муассисаи иҷроӣ ҷазо ҳангоми таъини ҷазо дар намуди маҳрум сохтан аз озодӣ таъсир мерасонад, инчунин ҳамчун ҳолати вазнинкунанда ҷазо ҳисобида мешавад.

Барои барҳам хӯрдани доғи судӣ қарори махсуси суд ва дигар ҳуҷҷати тасдиқкунандаи ин ҳолат лозим нест. Бардоштани доғи судӣ яку яқбора пас аз гузаштани муҳлатҳои дар қонун пешбинишуда сурат мегирад ва дар айни замон тамоми оқибатҳои ҳуқуқии марбут ба доғи судӣ бекор карда мешаванд. Мувофиқи қ. 7 моддаи 84 КҶ ҚТ барҳам хӯрдан ё бардоштани доғи судӣ оқибатҳои ҳуқуқии ҷавобгариҳои ҷиноятиро безътибор мегардонад.

Дар сатҳи қонунгузорӣ мустаҳкам намудани пешниҳоди дар боло ишорагардида барои судшаванда амали ҳавасмандкунандаи натиҷабахш ба ҳисоб рафта, шумораи парвандаҳои бо тартиби соддакардашуда баррасишавандаро зиёд мегардонад.

Ҳамзамон, ба як масъалаи хеле муҳим – таъмин намудани ҳуқуқ ба ҳимоя, ки ба ин зербоб алоқамандии ногусастанӣ дорад ва дар таъмин намудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахсони ба ҷавобгариҳои ҷиноятӣ кашидашавандае, ки парвандаи онҳо бо тартиби соддакардашуда баррасӣ мегардад, диққат доданро ба мақсад мувофиқ мешуморем.

Қайд намудан бамаврид аст, ки ҳуқуқ ба ҳимоя ин яке аз ҳуқуқҳои муурофиявии айбдоршаванда (судшаванда) махсуб меёбад, ки амалишавии он аз иродаи худӣ ӯ ва ё наздикони ӯ вобастагӣ дорад. Нисбати ҷиноятҳои, ки ба категорияи начандон вазнин ва дараҷаи миёна шомил мебошанд, ба таври умумӣ (ба истисноии бархе аз ҳолатҳо) қоидаҳои иштироқи ҳатмии ҳимоятгар²⁵⁰ паҳн намегардад. Зимнан, иштироқи ҳимоятгар аз рӯйи қоидаҳои умумии муурофияи ҷиноятӣ сурат мегирад, ки дар вақти татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ низ доираи ваколатҳои он яксон боқӣ мемонад. Қайд намудан бамаврид аст, ки танҳо дар сурати пешниҳоди дархост аз ҷониби судшаванда оид ба таъмини ҳимоятгар, надонистани забони пешбурди муурофия аз ҷониби судшаванда (чунин ҳолатҳо аҳён ба назар мерасанд) ва ё бинобар камбудии ҷисмонӣ руҳӣ ҳудашро мустақилона ҳимоя карда натавонад, мақомоти судӣ уҳдадор аст, ки амалишавии талаботҳои таъмини ҳуқуқ ба ҳимояи судшавандаро иҷро намояд.

Пас аз мавриди амал қарор гарифтани КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳсҳо дар хусуси то ҷӣ андоза асоснок будани амали қонунгузор марбут ба

---

²⁵⁰ Мутобиқи муқаррароти қисми 1 моддаи 51 КМҶ ҚТ Иштироқи ҳимоятгар дар пешбурди парвандаҳо ҳатмист, ба шарте ки:

- дар ин бора гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшаванда дархост пешниҳод кунанд;
- гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшаванда ноболиғ бошанд;
- гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшаванда бинобар камбудии ҷисмонӣ руҳӣ ҳуқуқи ҳудашонро оид ба ҳимоя мустақилона амалӣ карда натавонанд;
- гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшаванда забони пешбурди муурофияро надонанд;
- судшавандаи таҳти ҳабс қарордошта аз ҳозир шудан ба маҷлиси судӣ саркашӣ намояд;
- айбдоршаванда берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дошта, аз ҳозир шудан ба тафтишот саркашӣ кунад;
- шахс дар содир намудани ҷинояте айбдор карда шавад, ки барои он ҷазои қатл ё ҷазои якумра аз озодӣ маҳрум сохтан пешбинӣ шуда бошад.

ворид намудани падидаи тартиби соддакардашуда муҳокимаи судӣ хело зиёд гардид²⁵¹.

Дар адабиётҳои соҳавии Россия низ дар ин самт муҳолифон кам нестанд. Масалан, олими машҳури рус А.Д.Бойков чунин менигорад, ки «...дуршавӣ аз қоидаҳои умумии адолати судӣ, бегътиборкунии он оғоз шуда, ба зудӣ рушд ёфта истодаанд. Исботи ин дар КМЧ Федератсияи Россия инъикоси ғояи савдои адолати судӣ, ки аз қонунгузори ИМА гирифта шудаву шармоварона ҳамчун «аҳд оид ба иқрори гуноҳ» номида мешавад ва тавре ки дар моддаи 314 КМЧ Федератсияи Россия навишта шудааст «тартиби махсуси қабули қарори судӣ ҳангоми розӣ шудани айбдоршаванда бо айби эълоншуда»²⁵² ном дорад, мебошад. Мавқеъҳои ба ин монанд ва ҳамшабех кам нестанд²⁵³.

Яке аз масъалаҳои муҳимми муурофияи ҷиноятӣ ин қабули ҳукми қонунӣ, асоснок ва одилона аз ҷониби суд мебошад. Ҳарчанд зимни қабули ҳукми судӣ ин талаботҳои ҳукм бояд аз ҷониби судья мавриди эътибор қарор дода шавад ва ин ҳукм бояд тарафҳоро вобаста ба андозаи ҷазо бо ба инобат гирифтани ҳолатҳои сабуқкунанда ва вазнинкунандаи ҷазо, оқибати ҷиноят, шахсияти ҷинояткор, синну сол, саломатии судшаванда ва ғ. мутмаин созад, вале на дар ҳама ҳолат ҳукми судӣ метавонад тарафҳои муурофияро қонеъ созад.

Яке аз ҳуқуқҳои муурофиявии ҷабрдида, судшаванда, ҷимоятгар, давъовгари граждани, ҷавобгари граждани ва намояндагони онҳо, инчунин прокурор ин ҳуқуқи овардани шикоят ва эътироз нисбати санади эътибори қонунӣ пайдо накардаи судӣ мебошад, ки боиси ба вучуд омадани марҳилаи кассатсионӣ мегардад. Ҳарчанд КМЧ ҚТ дар боби 38 овардани шикоят ва эътирозро аз болои санадҳои эътибори қонунӣ пайдо накардаи суди

---

²⁵¹ Ниг.: Салимзода Ш.О. Ислоҳоти Кодекси муурофияви-ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони истиқлолият / Ш.О. Салимзода // Развитие юридической науки в современных условиях: теория и практика: материалы 6 международный научно-практической конференции (Душанбе, 31 октября 2018 г.). – Душанбе: РТСУ, 2018. – С. 17.

²⁵² Бойков А.Д. Суд. Скорый, да не очень. Правый, но не совсем. Милостивый, равный для всех? / А.Д. Бойков // Российский судья. – 2002. – №9. – С. 8-9, 11.

²⁵³ Ниг.: Михайлов П. Сделки о признании вины – не в интересах потерпевших / П. Михайлов // Российская юстиция. – 2001. – №5. – С. 37-38; Петрухин И. Сделки о признании вины чужды российскому менталитету / И. Петрухин // Российская юстиция. – 2001. – №5. – С. 35-37.

марҳилаи якум ва доираи субъектони аз чунин ҳуқуқ бархӯрдорро ба тариқи умумӣ муқаррар намуда бошад ҳам, вале марбут ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки тибқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ баррасӣ шудаанд, бархе истисноҳо пешбинӣ шудаанд, ки мутаассифона онҳо на дар боби 38, балки дар ҳуди моддаи 310 КМҚ ҚТ муқаррар гардидаанд. Чунин ҳолат бевосита аз муқаррароти қисми 9 моддаи 310 КМҚ ҚТ бармеояд, зеро тибқи он «нисбат ба ҳукме, ки мутобиқи талаботи ҳамин модда бароварда шудааст, бо асосҳои пешбиниамудаи сархатҳои якум ва дуюми моддаи 372 КМҚ ҚТ шикоят кардан ва эътироз овардан мумкин нест».

Аз рӯйи қоидаҳои умумӣ дар сурати мавҷуд будани яке аз асосҳои дар моддаи 372 КМҚ ҚТ²⁵⁴ мавҷуда санади судии суди марҳилаи якум тариқи кассатсионӣ бекор ва ё тағйир дода мешавад. Зимни таҳлили падидаи мазкур як ҳолатро бояд ба назар гирифт, яъне он ҳукмҳое, ки мувофиқи тартиб ва қоидаҳои дар моддаи 310 КМҚ Қумҳурии Тоҷикистон пешбинигардида қабул шудаанд, дар фарқият аз ҳукмҳои бо тартиби умумӣ қабулшуда танҳо бо се асос аз ҷониби тарафҳо метавонанд мавриди шикояти кассатсионӣ ва назоратӣ қарор гиранд:

- а) ба таври ҷиддӣ вайрон карда шудани қонуни муурофиавии ҷиноятӣ;
- б) нодуруст татбиқ карда шудани қонуни ҷиноятӣ;
- в) номувофиқии ҷазои таъиншуда ба вазнинии ҷиноят ва шахсияти маҳкумшуда.

Мутобиқи муқаррароти моддаи 375 КМҚ Қумҳурии Тоҷикистон ба таври ҷиддӣ вайрон кардани қонуни муурофиавии ҷиноятӣ чунин вайронкунии принципҳо ва дигар муқаррароти умумии КМҚ Қумҳурии Тоҷикистон ҳангоми пешбурди парванда эътироф карда мешавад, ки бо роҳи маҳрум ё маҳдуд кардани ҳуқуқҳои ба шахсони дар парванда иштироккунанда кафолатдодаи қонун, риоя накардани расмияти пешбурди

²⁵⁴ Мутобиқи муқаррароти моддаи 372 КМҚ ҚТ барои бо тартиби кассатсионӣ бекор кардан ё тағйир додани ҳукм инҳо асос шуда метавонанд:

- яктарафа ё нопурра будани таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё судӣ;
- мувофиқат накардани ҳулосаи суд, ки дар ҳукм баён шудаанд, ба ҳолатҳои воқеии парванда;
- ба таври ҷиддӣ вайрон карда шудани Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ;
- нодуруст татбиқ карда шудани Кодекси ҷиноятӣ;
- номувофиқии ҷазои таъиншуда ба вазнинии ҷиноят ва шахсияти маҳкумшуда.

судӣ ё бо роҳи дигар ба таҳқиқи ҳамаҷониба ва ҳолисонаи ҳолатҳои парванда ҳалал расонида, барои баровардани ҳукми одилонаи судӣ таъсир расонидаанд ё метавонистанд таъсир расонанд.

Қонуни ҷиноятӣ нодуруст татбиқшуда ба ҳисоб меравад, ба шарте ки:

– суд қонунро, ки татбиқ карда шудани он лозим буд, татбиқ накарда бошад;

– суд қонунро, ки татбиқ карда шудани он лозим набуд, татбиқ карда бошад;

– суд қонунро нодуруст маънидод кардааст, ки он ба мазмуни дақиқи қонун муҳолиф бошад.

Дар амалияи судӣ мо ба ҳолатҳои дучор омадем, ки аз болои ҳукми судии бо тартиби соддакардашуда баррасӣ гардида дар марҳилаи кассатсионӣ ва назоратӣ шикоят ва эътироз пешниҳод гардида аз тарафи судҳои марҳилаи болои мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Масалан, бо ҳукми суди ноҳия аз 20 март соли 2020 С.Ф. бо моддаи 244 қисми 2 банди «а, б, в» КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон гунаҳгор доништа шуда, ба ӯ ҷазо дар намуди маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати 3 солу 6 моҳ, бо адо кардани ҷазо дар колонияи ислоҳии низомаш саҳт таъин карда шудааст²⁵⁵.

Дар вақти баррасии парванда дар марҳилаи кассатсионӣ муайян гардида, тибқи талаботи қисми 6 моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон агар суд, судья муайян намояд, ки айби эътирофнамудаи судшаванда асоснок буда, бо далелҳои ҷамъовардашуда оид ба парванда тасдиқ мегардад, ҳукми айбдоркунӣ бароварда, нисбати судшаванда ҷазо таъин мекунад. Зимнан ҷазои таъиннамудаи суд аз се ду ҳиссаи муҳлат ё андозаи ҷазои баландтарини барои ҷиноятҳои содиршуда пешбинигардида зиёд буда наметавонад.

Суди марҳилаи якум бошад, ҷазоро нисбати маҳкумшуда аз меъёри пешбининамудаи Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ зиёд таъин намудааст, ки тибқи талаботи сархати чоруми моддаи 372 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон ин

---

²⁵⁵ Ниг.: Нашрияти Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – апрел-июн 2021. – №2. – С. 61.

ҳолат нодуруст татбиқ карда шудани Кодекси ҷиноятӣ доништа шуда, асос барои тағйир додани ҳукм мегардад.

Аз ин лиҳоз, бо таъиноти коллегияи судӣ оид ба парвандаҳои ҷиноятии Суди Олӣ аз 16 июли соли 2020 ҳукми суди марҳилаи якум тағйир дода шуда, ба маҳкумшуда ҷазо дар намуди маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати 3 солу 4 моҳ муайян гардид²⁵⁶.

Бо ҳамин монанд, бинобар сабаби нодуруст татбиқ шудани қонуни ҷиноятӣ аз ҷониби муовини прокурори генералии ҚТ эътирози назоратӣ оварда шудааст. Бо ҳукми суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе Қ.Ш.И. дар содир намудани ҷинояти дар моддаи 170 КҶ ҚТ пешбинигардида гунаҳкор доништа шуда, ба ӯ ҷазо дар намудани корҳои ислоҳӣ ба муҳлати як солу шаш моҳ бо нигоҳ доштани 20% музди меҳнат ба ғайри давлат таъин карда шудааст²⁵⁷.

Муовини прокурори генералӣ эътирози худро бо он асоснок намудааст, ки «санксияи моддаи 170 КҶ ҚТ ҷазоро дар намуди корҳои ислоҳӣ нисбати содиркунандаи ҷинояти ин модда ба муҳлати то ду сол муқаррар намудааст, ки тибқи муқаррароти моддаи 310 КМҶ ҚТ муҳлати аз се ду ҳиссаи ин намуди ҷиноят як солу чор моҳро ташкил медиҳад. Суди марҳилаи якум ҳангоми бо тартиби соддакардашудаи анҷом додани мурофияи судӣ талаботи зикршудаи қонунро дағалона вайрон намуда, нисбати маҳкумшуда Қ.Ш.И. андозаи ҷазо як солу шаш моҳ таъин намудааст, ки аз андозаи муқаррарнамудаи қонун 2 моҳ зиёдтар мебошад». Раёсати суди шаҳри Душанбе бо ба инобат гирифтани талаботҳои моддаҳои 310, 411 ва 415 КМҶ ҚТ ва Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №1 аз 24 феввали соли 2005 «Дар бораи таҷрибаи аз ҷониби судҳо татбиқ намудани асосҳои умумии таъини ҷазо» (бо тағйиротҳое, ки бо қарори Пленум аз 30 июни соли 2011, таҳти №3²⁵⁸ ворид карда шудааст), эътирози мазкурро қонеъ намуд.

²⁵⁶ Ниг.: Нашрияи Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – апрел-июн 2021. – №2. – С. 61-62.

²⁵⁷ Ниг.: Парвандаи ҷиноятии №1-558/22 // Бойғонии Суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе.

²⁵⁸ Ниг.: Маҷмуаи Қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2023). – Душанбе, 2023. – 510 с.

Ба вазнинии ҷиноят ва шахсияти маҳкумшуда чунин ҷазо номувофик дониста мешавад, ки агар он аз доираи пешбиникардаи қонунгузори ҷиноятӣ берун набаромада бошад ҳам, вале аз рӯи намуд ва андозаи худ, чи аз ҷиҳати сабуқӣ ва чи аз ҷиҳати вазниниаш баръало беадолатона бошад.

Аз муқаррароти қисми 9 моддаи 310 КМҶ ҚТ бармеояд, ки нисбат ба ҳукми бо тартиби соддакардашуда қабул гардида, шикоят ва эътироз овардан мумкин аст, ба истиснои ҳолатҳои дар сарҳати яқум ва дуёми моддаи 372 КМҶ ҚТ муқарраргардида.

Ҳамин тариқ, қонун шикоят ё эътироз намудан нисбат ба ҳукмиро, ки бо тартиби соддакардашуда қабул шудааст бо асосҳои зерин манъ намудааст, ба монанди: яктарафа ё нопурра будани таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё судӣ²⁵⁹; мувофиқат накардани ҳулосаи суд, ки дар ҳукм баён шудаанд, ба ҳолатҳои воқеии парванда²⁶⁰.

Имконнопазирии шикоят аз болои ҳукм аз рӯи асосҳои дар боло зикршуда комилан ғайб аст, зеро ҳолатҳои воқеии парванда дар маҷлиси судӣ бо тартиби соддакардашуда санҷида намешаванд, аз ҷониби суд баҳо дода намешаванд ва дар протоколи маҷлиси судӣ сабт карда намешаванд.

Бархе аз мувофиқиён бар ин назаранд, ки имконнопазирии шикоят аз болои ҳукм аз рӯи ин асосҳо ҳуқуқи маҳкумшудагонро, ки парвандашон бо тартиби соддакардашуда баррасӣ гардидааст, ба таври ҷиддӣ поймол мекунад. Масалан, ба ақидаи Т.В. Трубникова «манъи шикоят аз болои ҳукм

---

²⁵⁹ Таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ё судӣ дар ҳама ҳолат яктарафа ё нопурра эътироф карда мешавад, ба шарте ки доир ба парванда:

– шахсоне нопурсида монда бошанд, ки нишондодҳои онҳо барои парванда аҳамияти ҷиддӣ доранд ё экспертизае гузаронида нашуда бошад, ки мувофиқи қонун гузаронидани он хатмист, ҳамзамон ҳуччатҳои талаб карда гирифта ё далелҳои шайъие, ки дарёфт нагардида ба парванда ҳамроҳ карда нашуда бошанд, ки аҳамияти ҷиддӣ доранд;

– ҳолатҳои таҳқиқ нашуда бошанд, ки дар таъиноти судӣ парвандаи ҷиноятиро ба тафтиши нав ё муҳокимаи нави судӣ фиристода нишон дода шудаанд;

– маълумот оид ба шахсияти судшаванда пурра муайян карда нашуда бошад.

²⁶⁰ Ҳукм ба ҳолатҳои воқеии қор номувофик эътироф карда мешавад, ба шарте ки:

– ҳулосаи суд бо далелҳои, ки дар маҷлиси суд таҳқиқ шудаанд, тасдиқ нашаванд;

– суд ҳолатҳои, ки ба ҳулосаи он таъсири ҷиддӣ расонида метавонистанд, ба ҳисоб нагирифта бошад;

– далелҳои ба ҳам муқобил, ки барои ҳулосаи суд аҳамияти ҷиддӣ доранд, мавҷуд бошанду дар ҳукм нишон дода нашуда бошад, ки суд бо қарор асосҳо баъзеи ин далелҳои қабул кардаасту далелҳои дигарро рад намудааст;

– ҳулосаи суд, ки дар ҳукм ифода ёфтаанд, ихтилофҳо дошта бошанду барои ҳал намудани масъалаи гунаҳгор будан ё бегуноҳии шахси маҳкумшуда, ё худ сафед кардашуда, барои дурусти татбиқ намудани қонуни ҷиноятӣ ё барои муайян кардани ҷазо таъсир расонанд ё худ таъсир расонда метавонистанд бошанд.

бо сабаби мувофиқат накардани хулосаҳои суд ба ҳолатҳои воқеии парванда маҳдудкунии аз ҳад зиёди ҳуқуқи маҳкумшудагон мебошад»²⁶¹. Чунин акидаро бебаҳс эътироф намудан ҷоиз нест, зеро он алоҳида аз таҳлили меъёрҳои баррасишаванда ва тартибе, ки барои баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ муайян шудааст, пешниҳод гардидааст. Воқеан, маҳдудиятҳои ҳуқуқӣ вобаста ба имконнопазирии шикоят аз болои ҳукм бо асосҳои дар қисмҳои 1 ва 2-и моддаи 372 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишуда мавҷуданд, вале ин маҳдудиятҳо ба махсусияти баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда алоқамандӣ дошта, шахси ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидашаванда ихтиёрон ба изҳори ирода ба ин маҳдудиятҳо рафта, дар бораи баррасии парвандаи ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда дархост пешниҳод менамояд. Ин як навъ гузаштҳо ва имтиёзҳои қонунгузор ба шахси дархост пешниҳодкарда чихати баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда мебошад. Бесабаб нест, ки қонунгузор дар моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар кардааст, ки баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда танҳо дар сурате имконпазир аст, ки агар судшаванда оқибатҳои дархости пешниҳодкардашро дарк намояд, аз ҷумла яке аз оқибатҳоеро, ки ӯ бояд ҳатман донанд ин имконнопазирии шикоят кардан аз ҳукм вобаста ба ҳолатҳои воқеии қонун мебошад.

Ҳамин тариқ, қонун бевосита муқаррар менамояд, ки маҳдудиятҳои, ки аз тартиби баррасишаванда тафтиши судӣ бармеоянд, бояд аз ибтидо ба судшаванда маълум бошанд, ки хоҳиши пешниҳоди дархост чихати баррасии парванда бо тартиби соддакардашударо дорад, ва агар ба ӯ ҳолатҳои нишондодашуда маълум набошад ё ӯ онҳоро дарк накунад (нафаҳмад), пас ба сабаби иҷро нашудани яке аз шартҳои дар қонун зикршуда, парвандаи ҷиноятӣ бояд ба таври умумӣ баррасӣ карда шавад.

Бо дарназардошти ин масъала набояд фаромӯш кард, ки дар моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон манъи шикоят аз ҳукм бо сабаби мувофиқ набудани хулосаи суд ба ҳолатҳои воқеии парвандаи ҷиноятӣ, ки бо тартиби

---

²⁶¹ Грубникова Т.В. Упрощенные судебные производства в УПК РФ. Проблемы уголовного процесса в свете нового уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации. Сборник научных трудов под редакцией Ю.К. Якимовича, Изд-во Томского университета, 2002. – С. 35.

соддакардашуда бароварда шудааст, дар марҳилаи кассатсионӣ ва назоратиро муқаррар кардааст.

Бо дарназардошти махсусияти падидаи таҳқиқшаванда бояд дар моддаи 379-и Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки асосҳои бекор кардани ҳукми пешбинӣ менамояд, муқаррароте илова гардад, ки мувофиқи он ҳангоми қабули ҳукм аз рӯи қоидаҳои моддаи 310 КМҶ ҚТ имконпазирии бекор кардани он ҷой дорад. Ин дар ҳолате ҷой дошта метавонад, ки агар судшаванда ба гуноҳи худ ихтиёронан иқро нагардида, балки дар натиҷаи муносибати ғайриинсонӣ ва таъсиррасонии ҷисмонӣ ва ё равонӣ дар рафти таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ ба он маҷбур карда шуда бошад.

Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон асосе пешбинӣ намудааст, ки боиси бекор кардани ҳукм мегардад, агар ҳукм ба далелҳои, ки суд онҳоро ғайриқобили қабул эътироф кардааст ва ин гуна далелҳо бешубҳа далелҳои хоҳанд буд, ки бо истифода аз усулҳои ғайриқонунии пешбурди тафтиши пешакӣ ба даст оварда шудаанд, асос ёфта бошад. Дар моддаи 88¹ КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин асос воқеан мавҷуд аст. Аммо ба қонунгузори муурофиавӣ ворид намудани асосҳои дар боло пешниҳодшуда, ки махсусан аз набудани ихтиёран иқро гардидани судшаванда, яъне мавҷуд набудани асосҳои, ки барои баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда ҳатмӣ мебошанд, на танҳо ҳамчун омил боздоранда, балки барои суд имконияти баррасии парванда дар марҳилаи кассатсионӣ ва назоратӣ ва қабули қарори ягонаи дурустро фароҳам меорад.

Дар бораи хусусиятҳои пешбурд оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ дар суди марҳилаи назоратӣ сухан ронда, ин пешбурдро бо падидаҳои қаблан амалкунанда муқоиса намуда, В.В. Демидов диққати худро ба он равона сохтааст, ки Кодекси нави муурофиавии ҷиноятӣ мазмуни марҳилаи муурофиавии ҷиноятӣ баррасишавандаро ба кулӣ тағйир надод²⁶².

---

²⁶² Ниг.: Демидов В.В. Производство по уголовным делам в суде надзорной инстанции / В.В. Демидов // Российская юстиция. – 2003. – №2. – С. 31.

Он навғониҳое, ки ба қонунгузори мурофиавии ҷиноятӣ ворид карда шудаанд, ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки бо тартиби соддакардашуда баррасӣ мешаванд, низ татбиқ мешаванд.

Дар охир бояд гуфт, ки зарурати ворид намудани тағйиру иловаҳо ба моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон аён аст. Чунин ба назар мерасад, ки меъёрҳои дар он мавҷудбуда бояд ба як низоми муттаҳид оварда шаванд, хатогҳои мантиқӣ аз онҳо хориҷ карда шаванд.

Аз таҳлили анҷомдодашуда метавон ба чунин хулосаҳои илмӣ омад:

1. Барои қабул намудани ҳукми судӣ тибқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, танҳо эътирофи судшаванда ба гуноҳи худ кофӣ набуда, аз ҷониби судя бевосита муайян намудани асоснокии айби эълоннамуда ва тасдиқ ёфтани онро бо далелҳои дар парванда ҷамъовардашуда тақозо менамояд.

2. Ҳукми судӣ на танҳо ба як далел – ҳудикрории судшаванда дар содир намудани ҷиноят, балки дар асоси маҷмуи далелҳои дар парванда ҷамъовардашуда таъяс ва асоснок карда шавад.

3. Имконнопазирии шикоят аз болои ҳукми судӣ аз рӯи асосҳои дар сарҳати 1 ва 2 моддаи 272 КМҶ ҚТ муқарраршуда аз ҷониби судшавандае, ки парвандааш бо тартиби соддакардашуда баррасӣ гардидааст, набояд ҳамчун маҳдудкунии ҳуқуқи судшаваанда ҳисобида шавад. Ин маҳдудият ба махсусияти баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда алоқамандӣ дошта, судшаванда ихтиёрон ба изҳори ирода ба ин маҳдудиятҳо рафта, дар бораи баррасии парвандаи ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда дархост пешниҳод намудааст.

4. Ҳукми судӣ, ки ба протоколи маҷлиси судӣ асос меёбад, ки он бояд ба талаботҳои моддаи 293 КМҶ ҚТ ҷавобгӯй бошад. Мусаллам аст, ки чунин талаботҳои пешбиниамудаи қонунгузор ба протоколи маҷлиси судӣ хоси он мурофиаҳои судӣ мебошанд, ки ба тариқи умумӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Дар парвандаҳои ҷиноятӣ, ки бо тартиби соддакардашуда баррасӣ шудаанд, аксари талаботҳои пешбиниамудаи моддаи 293 КМҶ ҚТ дарҷ намегарданд. Аз ин рӯ, мувофиқи мақсад аст, ки ба моддаи 293 КМҶ ҚТ

тағйироту иловаҳо бо мазмуни зайл ворид карда мешуд: «Талаботҳои муқарраршуда ба чаласаҳои судие, ки тибқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ анҷом дода шудаанд, паҳн намегардад».

ХУЛОСАҲО

Дар асоси омӯзиш ва таҳлили мавқеи олимони ватаниву хориҷӣ марбут ба тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ва мурофиаи ҷиноятӣ, таҳлили амалияи ҳуқуқтатбиқкунии мақомоти судӣ, омӯзиши таҷрибаи давлатҳои ҷудогона дар ин самт муаллиф як қатор муқарраротҳо, хулосаҳо ва тавсияҳои навро пешниҳод намудааст, ки аҳаммияти хосро дар рушди назарияи мурофиаи судии ҷиноятӣ ва амалияи ҳуқуқтатбиқкунии доранд.

Хулосаҳое, ки дар натиҷаи таҳқиқоти диссертатсионӣ ба даст омадаанд, метавонанд барои таҳқиқотҳои минбаъда, беҳтар намудани амалияи ҳуқуқтатбиқкунии мақомоти судӣ мавриди истифода қарор дода шаванд.

Хулосаҳое, ки аҳаммияти назариявӣ доранд:

1. Пайдоиши падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ натиҷаи мақсадҳои ҳадафмандонаи қонунгузор оид ба ташкили шакли самараноки мурофиаи судии ҷиноятӣ ҳангоми ризоияти судшаванда бо айби эълоншуда мебошад, ки баррасии парвандаи ҷиноятӣ ва ба амал барории адолати судӣ дар муҳлатҳои кӯтоҳу оқилона ва бо риояи қоидаҳои махсуси муқаррарнамудаи КМЧ ҚТ анҷом дода мешавад [1-М]; [3-М].

2. Аҳаммияти амалии баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда аз он иборат аст, ки он ба саривақтӣ, самаранок ва дар муҳлатҳои кӯтоҳ баррасӣ гардидани парвандаи ҷиноятӣ мусоидат намуда, барои таъмини ҳуқуқи озодиҳои иштирокчиён ва ба инобат гирифтани манфиатҳои онҳо шароит фароҳам меоварад [9-М]; [15-М].

3. Зарурияти вориднамоии мурофиаи соддакардашудаи тафтиши судӣ дар мурофиаи ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз инҳо иборат мебошад:

а) таъмини ҳуқуқи шаҳрвандон ба дастрасии озод ба адолати судӣ ва барқарорсозии саривақтии ҳуқуқҳои онҳо;

б) ихтисорсозии муҳлати баррасии парвандаҳо;

в) сарфаи харочотҳои мурофиавӣ ва нерӯи инсонӣ [9-М]; [11-М].

4. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ намуди пешбурди муҳокимаи судӣ ба ҳисоб рафта, мувофиқи Кодекси мурофиавии ҷиноятӣи Ҷумҳурии

Тоҷикистон дар сурати ба гуноҳи худ иқро гардидани судшаванда, ки аз ҷониби иштирокчиёни муурофия мавриди баҳс қарор нагирифтааст, бидуни дар ҳаҷми пурра гузаронидани тафтиши судӣ ва таҳқиқи бевоситаи далелҳо амалӣ мегардад, ки аз ҷониби суд бо таъини ҳукми айбдоркунанда бо андозаи кам нисбат ба ҷазои пешбиниинамудаи санксияи моддаи дахлдор нисбати судшаванда қабул мегардад [1-М]; [4-М].

5. Бо ба инобат гирифтани муқарраротҳои санадҳои меъёрию ҳуқуқии таърихӣ, ки дар таърихи мардуми тоҷик ҷой доштанд, пайдоиш ва рушди падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро ба 3 давраи асосӣ ҷудо менамоем:

1) давраи тошуравӣ (марҳилаи амали низоми ҳуқуқии зардуштӣ, мусулмонӣ, амали ҳуқуқи империявӣ дар сарзамини таърихии тоҷикон, яъне қабул ва амали Оиномаи муурофияи судии ҷиноятӣ соли 1864, пас аз забти Асиёи Миёна аз ҷониби Россияи подшоҳӣ то таъсисёбии Иттифоқи Шӯравӣ);

2) давраи Шуравӣ (қабули КМҶ ҶШФСР соли 1922 КМҶ ҶШС Ўзбекистон соли 1926-1929, Кодекси муурофиявии ҷиноятӣ ҶШС Тоҷикистон соли 1935, Асосҳои муурофияи судии ҷиноятӣ ИҶШС ва Ҷумҳуриҳои Шуравии соли 1958, КМҶ ҶШСТ соли 1961, ки то соли 2009 амал кардааст);

3) давраи муосир (аз қабули Кодекси муурофиявии ҷиноятӣ ҚТ соли 2009 то иирӯз) [3-М]; [12-М].

6. Ҳама намудҳои тартиби соддакардашуда давлатҳои хориҷа мақсади ягона – соддагардонӣ ва суръатнокии муурофияро доранд, ки ба камхарҷ намудани муурофия, ихтисор намудани муҳлати баррасии парвандаҳо дар суд, инчунин кам намудани сарбории судяҳо равона шудааст [5-М].

7. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар муурофияи ҷиноятӣ ҚТ яке аз шаклҳои пешбурди муҳокимаи судӣ ба ҳисоб рафта, аз таҷрибаи мусбии қонунгузори муурофиявии ҷиноятӣ давлатҳои хориҷа сарчашма мегирад. Таҳлили қиёсӣ-ҳуқуқии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар давлатҳои хориҷа ва Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мо имкон медиҳад, ки навъи тоҷикии

тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро беҳамто ва яке аз беҳтаринҳо эътироф намоем [2-М]; [3-М].

8. Ба сифати асоси тартиби соддакардашудаи тафтиши судиро «ихтиёран ва пурра иқро шудани судшаванда ба гуноҳи худ қонунӣ ва асоснокии айби эълонгардида, ки бо далелҳои аз сарчашмаҳои боэътимоди қонунӣ ҷамъовардашуда тасдиқ карда шудаанд» баромад менамоянд.

Қонунӣ будани айбдоркунӣ ҳангоми амалисозии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ин риояи дақиқ ва қатъии талаботи қонунҳои муурофиавӣ ва моддие, ки тартиби мазкур ва амалҳои вобаста ба онро танзим мекунад, фаҳмида мешавад [1-М]; [6-М].

9. Шартҳои татбиқи пешбурди соддакардашудаи тафтиши судӣ ҳолатҳои дар Кодекси муурофияи ҷиноятӣ муқарраршудаеро менаманд, ки мавҷудияти комили онҳо боиси қабули қарор оид ба баррасии парвандаи ҷиноятӣ тибқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ мегардад. Яъне шартҳои муурофиявии татбиқӣ тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ чун қоида, ҳолати беруни мебошад, ки имкони татбиқи чунин тартибро дар ҳар як ҳолати мушаххас муайян мекунад. Шартҳои тартиби соддакардашудаи судӣ дар фарқият аз асосҳои он, дар аксари мавридҳо хусусияти баҳодихӣ надошта, балки хусусияти расмӣ дорад, яъне аз мавҷудияти меъёрҳои императивии ҳуқуқие дарак медиҳанд, ки исботро талаб намекунанд, балки мавҷудияти чунин ҳолатҳоро тақозо менамояд.

Ҳамаи шартҳои татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судии дар қонунгузории муурофиявии ҷиноятӣ муқарраргардидаро метавон ба ду гуруҳ ҷудо намуд: ба объективӣ (аз иродаи судшаванда вобаста набуда) ва субъективӣ (аз иродаи судшаванда вобаста буда).

Шартҳои, ки аз иродаи судшаванда вобаста нестанд дар навбати худ метавонанд ба моддӣ-ҳуқуқӣ ва муурофиавӣ ҷудо шаванд. Ба шартҳои объективии моддӣ-ҳуқуқӣ танҳо вобастагӣ доштани ҷинояти содиршударо ба категорияи ҷиноят метавон шомил намуд. Зеро шартҳои татбиқи тартиби соддакардашударо қонунгузор дар доираи ду категорияи ҷиноят: начандон вазнин ва дараҷаи

миёна муқаррар намудааст. Ба шартҳои объективии моддӣ-мурофиавӣ бошад розигии айбдоркунандаи давлатӣ, хусусӣ ва ҷабрдида шомил мешаванд.

Шартҳои субъективии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ аз рӯи мазмун мешаванд: а) дархости судшаванда, ки ифодакунандаи ихтиёро на иқро гардидан ба гуноҳро нишон медиҳад. Б) дарк намудани хусусият ва оқибати дархости пешниҳодгардида аз ҷониби судшаванда [6-М]; [8-М].

10. Барои баамалбарории тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ ва бидуни тафтиши пурраи судӣ баровардани ҳукм маълумотҳо оид ба шахсияти судшаванда (тавсифномаи аз ҷойи қор, таҳсил ва ё хизмат), мавҷуд будани доғи судӣ, дар танҳои ё ҳамештироқӣ содир кардани ҷиноят, ба майзадагӣ гирифта будан ё набудани ӯ, ҷойи истиқомат ва ё қори доимӣ доштан ё надоштан ва ғайра аҳаммияти ҳуқуқӣ надоранд. Аҳаммияти ҳалкунанда дар ин маврид маҳз мансубият доштани ҷинояти содиршуда ба категорияи ҷиноятҳои наҷандон вазнин ва дараҷаи миёна мебошад [8-М]; [15-М].

11. Суд метавонад тартиби соддакардашударо дар он сурат татбиқ кунад, ки айби ба судшаванда эълоншуда ва аз тарафи ӯ эътирофшуда судро зери шубҳа қарор надиҳад. Яъне, судя вазифадор аст, ки пешакӣ бо маводи парванда пурра шинос шуда, далелҳои ҷамъовардашударо мавриди омӯзиши бевосита қарор дода, танҳо баъди эътимод пайдо кардан ба дурустӣ ва саҳеҳии онҳо дар бораи бо тартиби соддакардашуда гузаронидани тафтиши судӣ тасмим гирад [8-М]; [14-М].

12. Барои қабул намудани ҳукми судӣ тибқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ, танҳо эътирофи судшаванда ба гуноҳи худ қофӣ набуда, аз ҷониби судя бевосита муайян намудани асоснокии айби эълоннамуда ва тасдиқ ёфтани онро бо далелҳои ҷамъовардашуда тақозо менамояд [14-М].

13. Имконнопазирии шикоят аз болои ҳукми судӣ аз рӯи асосҳои дар сарҳати 1 ва 2 моддаи 272 КМЧ ҚТ муқарраршуда, аз ҷониби судшавандае, ки парвандаи ҷиноятӣ ӯ бо тартиби соддакардашуда баррасӣ гардидааст, набояд ҳамчун маҳдудкунии ҳуқуқи судшаванда ҳисобида шавад. Ин маҳдудият ба махсусияти баррасии парванда бо тартиби соддакардашуда алоқамандӣ дошта, судшаванда ихтиёро на бо изҳори ирода ба ин маҳдудиятҳо рафта, дар бораи

баррасии парвандаи ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда дархост пешниҳод намудааст [15-М].

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТ

1. Мутобиқи моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон дархости судшаванда оид ба истифодаи тартиби соддакардашуда на танҳо бояд бо дарки ҳолат ва оқибатҳои он, балки комилан ихтиёронан бошад.

2. Бо назардошти хусусиятҳои падидаи мазкур ба моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррароти нав, ки тартиб ва раванди маҷлиси судиро ҳамтарафа танзим намоянд, пешниҳод карда шавад. Маҷлиси судӣ бо тартиби соддакардашуда на танҳо бо риояи талаботи боби 34 КМҶ ҚТ, балки бо ба инобат гирифтани муқаррароти бобҳои 32 ва 33 КМҶ ҚТ ва бо махсусияти тартиби соддакардашудаи маҷлиси судӣ гузаронида шавад.

3. Ҳарчанд таи солҳои охир дахҳо маротиба ба Кодекси муурофиавии ҷиноятии ҚТ тағйиру иловаҳо ворид карда шуда бошанд ҳам, вале норасоӣҳо то ба ҳол ҷой доранд. Аз ҷумла, дар моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин ҳолатҳои муҳим, ба монанди мазмуни қисмҳои муқаддимавӣ ва асосноккунандаи ҳукм, ки тибқи тартиби соддакардашуда бароварда шудаанд, инъикос нагардидааст. Дар ин модда инчунин бояд чунин нуқтаро инъикос намуд, ки дар парвандаи ҷиноятии бо тартиби соддакардашуда баррасишаванда протоколи маҷлиси судӣ мувофиқи муқаррароти моддаи 293 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиб дода шуда, махсусияти баррасии парвандаи ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда ба инобат гирифта мешавад.

4. Қонунгузори муурофиавии ҷиноятӣ кафолатҳоеро нисбат ба судшавандае, ки ба гуноҳаш иқрор гардида, ариза оид ба баррасии парвандаи ҷиноятиашро бо тартиби соддакардашуда пешниҳод кардааст, пешбинӣ менамояд. Муаллиф пешниҳод менамояд, ки дар қисми охирони моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон иловаи зерин ворид карда шавад: «Ҳарочотҳои муурофиавӣ, ки дар моддаи 138 Кодекси мазкур муқаррар гардидааст, аз судшаванда ситонида намешавад».

5. Муқаррар намудани кафолатҳои иловагӣ дар КМҚ ҚТ манфиатбор хоҳад буд. Масалан, пешбинӣ намудани чунин муқаррарот дар КМҚ ҚТ бо мазмуни зайл «ҳангоми қонест намудани аризаи судшаванда дар бораи баррасии парвандаи қиноятӣ бо тартиби соддагардонидашуда, муҳлати барҳам додани доғи судӣ як баробар кам карда мешавад», боиси зиёд гардидани шумораи парвандаҳои қиноятӣ бо чунин тартиби муурофиавӣ баррасишаванда мегардад. Аз як тараф ин ба ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳои қонунии иштирокчиёни муурофия мусоидат намуда, аз тарафи дигар ба сарфа намудани муҳлатҳои муурофиавӣ, кам намудани сарбории судяҳо ва хароҷотҳои муурофиавӣ оварда мерасонад.

6. Бо назардошти махсусияти падидаи таҳқиқшаванда ба моддаи 379-и КМҚ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки асосҳои бекор кардани ҳукми пешбинӣ менамояд, муқаррароте илова гардад, ки мувофиқи он ҳангоми қабули ҳукми аз рӯи қоидаҳои моддаи 310 КМҚ ҚТ имконпазирии бекор кардани он роиҷ ҳисобида шавад. Ин дар ҳолате қой дошта метавонад, ки агар судшаванда ба гуноҳи худ ихтиёронан иқро нагардида, балки дар натиҷаи муносибати ғайриинсонӣ ва таъсиррасонии қисмонӣ ва ё равонӣ дар рафти таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ ба он маҷбур карда шуда бошад.

7. Ҳукми судӣ, ки ба протоколи маҷлиси судӣ асос меёбад, ки он бояд ба талаботҳои моддаи 293 КМҚ ҚТ ҷавобгӯй бошад, вале чунин талаботҳо хоси он муурофияҳои судие мебошанд, ки ба тариқи умумӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Бо ин мақсад, муаллиф пешниҳод менамояд, ки ба моддаи 293 КМҚ ҚТилова бо мазмуни зайл ворид карда шавад: «Талаботҳои муқарраршуда ба ҷаласаҳои судие, ки тибқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ анҷом дода шудаанд, паҳн намегардад».

8. Агар судшаванда ба баъзе лаҳзаҳои айбдоркунӣ, ҳаҷми зарари бо қиноят расонидашуда ва даъвои граждани норозӣ бошад, пас дархост оид татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ набояд қонест карда шавад.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ (МАЪХАЗҲО)

I. Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ҳуҷҷатҳои расмӣ:

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 бо тағйиру иловаҳо аз 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2013 ва 22 майи соли 2016 (бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ) [Матн]. – Душанбе: Ганҷ, 2016. – 137.
2. Кодекси муҳофизати ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тағйиру иловаҳо аз 23.07.2016 [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2009. – №12. – мод. 815.
3. Кодекси протсессуалии ҷиноятии Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон аз 15-уми августи соли 1935 [Матн]. – Сталинабад: Госиздат Тадж. ССР, 1939. – 48 с.
4. Конвенция о защите прав человека и основных свобод [Текст] от 4 ноября 1950 г. // Собрание законодательства РФ. – 1998. – №14.
5. Концепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 феввали соли 2018 тасдиқ шудааст [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.mmk.tj/node/843> (санаи муроҷиат: 28.02.2023).
6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 16 апрели соли 2012, таҳти №809 «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси муҳофизати ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=116521 (санаи муроҷиат: 9.08.2023).
7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи қабул ва мавриди амал қарор додани Кодекси муҳофизати ҷиноятии ҷумҳурии тоҷикистон» аз 3 декабри соли 2009, таҳти №564 [Матн] // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2009. – №12. – м. 819; – 2010. – №7. – м. 551; – 2011. – №3. – м. 159; – №7-8. – м. 626; ҚҶТ аз 16.04.2012. – №809; ҚҶТ аз 03.07.2012. – №864; ҚҶТ аз 01.08.2012. – №878; ҚҶТ аз 28.12.12. – №927. – №932.
8. Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз санаи 26.12.2018 с. [Захираи электронӣ]. –

- Манбаи дастрасӣ: <http://president.tj/node/19088#lakhsh> (санаи мурочиат: 31.07.2019).
9. Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз санаи 25.04.2008 с. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://president.tj/node/195> (санаи мурочиат: 1.08.2023).
  10. Правила уголовного процесса для федеральных окружных судов Соединенных Штатов от 21.03.1946 г. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istochniki-ugolovno-protssualnogo-prava-ssha> (санаи мурочиат: 17.06.2022).
  11. Рекомендация №R (87) 18 Комитета Министров государствам–членам относительно упрощения уголовного правосудия: принята Ком. Министров Совета Европы 17 сент. 1987 г. // Электронная библиотека международных документов по правам человека. – М., 2003-2008 [Захираи электронӣ] – Манбаи дастрасӣ: [http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/RRec\(87\)18.html](http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/RRec(87)18.html) (санаи мурочиат: 17.09.2021).
  12. Сборник документов Совета Европы в области защиты прав человека и борьбы с преступностью [Текст] / Сост.: Ю.Н. Жданов, В.П. Зимин, Т.Н. Москалькова, В.С. Овчинский, Н.Б. Слюсарь, В.В. Черников. – М.: Спарк, 1998. – С. 116-122.
  13. Сборник уголовно-процессуальных кодексов стран Центральной Азии (Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан) [Текст]. – Алматы, 2010. – 1083 с.
  14. Уголовно-процессуальный кодекс Киргизской Республики (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.03.2021 г.) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112308> (санаи мурочиат: 16.03.2022).
  15. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: принят Палатой представителей 24 июня 1999 г.: одобрен Советом Республики 30 июня 1999 г.]. – СПб.: Юридический центр «Пресс», 2001 [Захираи электронӣ]. –

- Манбаи дастрасӣ: <https://etalonline.by/document/?regnum=hk9900295> (санаи муроҷиат: 14.07.2022).
16. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь [Текст]: [от 16 июля 1999 г., №295-3: принят Палатой приставителей 24 июня 1999 г.: одоб. Советом Респ. 30 июня 1999 г.]. – 2-е изд. – Минск: Право и Экономики, 2005. – 296 с.
  17. Уголовно-процессуальный закон Латвийской Республики от 11 мая 2005 г. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/107820-criminal-procedure-law> (санаи муроҷиат: 06.10.2022).
  18. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года, №231-V ЗРК (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.07.2022 г.) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: https://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=31575852 (санаи муроҷиат: 14.07.2022).
  19. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14 марта 2003 г., №122-XV [Текст] // Мониторул Фичиал ал Р. Молдова. – 2003. – №104-110.
  20. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан (утвержден Законом Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 года, №2013-XII) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 18.02.2021 г.) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://lex.uz/docs/111463> (санаи муроҷиат: 14.07.2022).
  21. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 г., №174-ФЗ: в ред. Федерального закона от 29 июля 2017 г., №251-ФЗ [Текст] // Российская газета. – 2001. – 22 дек.; 2017. – 4 авг.
  22. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации [Текст]: [от 18 декабря 2001 года, №174-ФЗ]: текст с изм. и доп. на 2010 г. – М.: Рид Групп, 2010. – 334 с.
  23. Уголовно-процессуальный кодекс Таджикской ССР [Текст] (с изменениями и дополнениями на 1 января 1988 г.). – Душанбе: «Ирфон», 1989. – 296 с.

24. Уголовно-процессуальный кодекс Таджикской ССР [Текст] (с изменениями и дополнениями на 1 января 1988 г.) – Душанбе: «Ирфон», 1989. – 296 с.
25. Уголовно-процессуальный кодекс Туркменистана от 18 апреля 2009 года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22.08.2020 г.) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=27706 (санаи мурочиат: 14.07.2022).
26. Уголовно-процессуальный кодекс УзССР от 16 июня 1926 года, №39 [Текст] // Постановление ЦИК Совет УзССР от 16 июня 1926 года. – №39-СУ. – 1926. – №11/12.
27. Уголовно-процессуальный кодекс УзССР от 29 июня 1929 года, №133 [Текст] // Постановление ЦИК Совет УзССР от 29 июня 1929 года. – №133-СУ. – 1929. – №24.
28. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия – Strafprozessordnung (StPO). Научно-практический комментарий и перевод текста закона [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://publishup.unipotsdam.de/opus4ubp/frontdoor/deliver/index/docId/6039/file/sdrs02.pdf> (санаи мурочиат: 04.05.2023).
29. УПК РСФСР 1922 года [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://docs.cntd.ru/document/901757376> (санаи мурочиат: 21.02.2022).
30. Устав уголовного судопроизводства. 20 ноября соли 1864 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137> (санаи мурочиат: 18.01.2022).
31. Устав уголовного судопроизводства: текст по состоянию на 1898 г. [Текст] / Под ред. М. Шрамченко, В. Ширкова. – СПб.: Изд. Н.К. Мартынова, 1899. – 948 с.
32. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Концепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028» аз 6 феввали соли 2018, таҳти №1005 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.mmk.tj/node/843> (санаи мурочиат 29.07. 2022).

33. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2017» аз 5 январи соли 2015, таҳти № 327 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.mmkt.tj/node/843> (санаи муроҷиат 29.07. 2022).
34. Эъломияи умумии ҳуқуқи башар аз 10 декабри соли 1948 // Махзани мутамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии ВА ҶТ «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 30.04.2022).
35. Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР: (с изм. и доп. на 01.12.92) [Текст]. – М.: Юрид. лит., 1993. – 231 с.
36. Модельный УПК СНГ от 17.02.1996 г. [Текст] // Информационный бюллетень. – №9-10. – Санкт-Петербург, 1996 г. – 372 с.
37. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001, №174-ФЗ (ред. от 28.06.2022) (с изм. и доп., вступ. в силу с 09.07.2022) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/ (санаи муроҷиат 14.07.2022).
38. Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2010 / Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23.06.2007 с., таҳти №271 // Махзани мутамаркази иттилоотии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 03.08.2019).
39. Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2017 аз 5 январи соли 2015, таҳти №327 // Махзани мутамаркази иттилоотии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 03.08.2019).
40. Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019-2021 аз 19 апрели соли 2019, таҳти №1242 // Махзани мутамаркази иттилоотии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 03.08.2019).
41. Codice di procedura penale: edizione maggio 2023 – Testo aggiornato alle modifiche introdotte dalla riforma Cartabia e dal decreto legge 10 marzo 2023,

- n. 20 (in G.U. 10/03/2023, n.59) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://www.studiocataldi.it/codiceprocedurapenale/codiceprocedurapenale.asp> (санаи мурочиат: 12.08.2023).
42. Code of criminal procedure of the Republic of Estonia: passed 12 Febr. 2003: with changes and add.: text attitude to 1 March 2005 // Legislationonline / OSCE Office for Dem. Inst. a. Human Rights. – Warsawa, 2004-2006 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.legislationline.org/upload/legislations/07/a7/1f0a92298f6ba75bd07e101c> (санаи мурочиат: 04.05.2023).
43. Federal Rules of Criminal Procedure (as amended to December 1, 2019) [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_criminal_procedure (санаи мурочиат: 04.05.2023).

II. Монографияҳо, китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ

44. Heghmanns, M. Strafverfahren: Strafrecht für alle Semester. Grundund Examenwissen – kritisch vertieft [Text] / M. Heghmanns. – Springer-Verlag, 2014. – Rn. 623.
45. Hellmann, U. Strafprozessrecht [Text] / M. Heghmanns. – Springer-Verlag, 2006. – Rn. 996.
46. Абдуллоев, Н.А. Ҳуқуқи муҳофизаи ҷиноятӣ советӣ. Қисми якум: васоити таълимӣ [Матн] / А.Н. Абдуллоев. – Душанбе, 1979. – 150 с.
47. Абдуллоев, П.С. Далелҳо ва исбот дар муҳофизаи ҷиноятӣ: васоити таълимӣ [Матн] / П.С. Абдуллоев. – Душанбе: «Эр-граф», 2019. – 252 с.
48. Барабанов, П.К. Уголовный процесс Испании [Текст] / П.К. Барабанов. – Москва: Спутник +, 2021. – 382 с.
49. Боботов, С.В., Жигачев, И.Ю. Введение в правовую систему США [Текст] / С.В. Боботов, И.Ю. Жигачев. – Москва: НОРМА, 1997. – 332 с.
50. Волколуп, О.В. Система уголовного судопроизводства и проблемы ее совершенствования [Текст] / О.В. Волколуп. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 267 с.
51. Вышинский, А.Я. Теория судебных доказательств. Издание третье дополненное [Текст] / А.Я. Вышинский. – Москва, 1950. – 308 с.

52. Фафуров, Х.М. Судебная защита: теоретико-методологический аспект [Текст] / Х.М. Фафуров: Монография. – Душанбе: Эр-Граф, 2014. – 167 с.
53. Гладышева, О.В., Редькин, Н.В. Особый порядок судебного разбирательства в системе уголовного судопроизводства Российской Федерации [Текст] / О.В. Гладышева, Н.В. Редькин. – М.: Юрлитинформ, 2008. – 152 с.
54. Головкин, Л.В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве [Текст] / Л.В. Головкин. – М.: Юрид. центр Пресс, 2002. – 544 с.
55. Гуценко, К.Ф. Основы уголовного процесса США [Текст] / К.Ф. Гуценко – М.: МГУ, 1993. – 88 с.
56. Днепрова, М.А. Особый порядок судебного разбирательства уголовных дел [Текст]: монография / М.А. Днепрова. – Москва: Российская академия правосудия, 2010. – 129 с.
57. Зайцева, Л.Л., Жигулич, В.С. Сокращенное судебное следствие в уголовном процессе Республики Беларусь [Текст] / Л.Л. Зайцева, В.С. Жигулич. – Минск: Пересвет, 2013. – 178 с.
58. Исқандаров, З.Х., Маҳмудов, И.Т., Абдуллоев, П.С. Рушди қонунгузории муҳофизати ҳақуқҳои ҳаётӣ дар давраи истиқлолияти давлатӣ // 30 соли Истиқлоли давлатӣ ва рушди низоми ҳуқуқи Тоҷикистон [Матн] / З.Х. Исқандаров, И.Т. Маҳмудов, П.С. Абдуллоев. – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2021. – 472 с.
59. Исқандаров, З.Х. Защита прав человека в уголовном процессе Республики Таджикистан: история и современность [Текст] / З.Х. Исқандаров. – Душанбе: «Эр-граф», 2022. – 368 с.
60. Исқандаров, З.Х. Конституционно-правовые основы защиты прав человека и гражданина в уголовном процессе Республики Таджикистан [Текст] / З.Х. Исқандаров. – Душанбе: «Эчод», 2008. – 184 с.
61. Исқандаров, З.Х., Турахонова Д.Т., Каримова, Т.Ф. Международные стандарты справедливого судопроизводства [Текст]: Учебное пособие для студентов юридических факультетов / Под ред. д.ю.н., проф. З.Х. Исқандарова. – Душанбе: «НАШР», 2012. – 244 с.

62. Качалова, О.В. Виды ускоренного производства в российском уголовном процессе: монография [Текст] / О.В. Качалова. – М.: Юрлитинформ, 2016. – 248 с.
63. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации [Текст] / Науч. ред. В.Т. Томин, М.П. Поляков. – 7-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – 1087 с.
64. Курс уголовного процесса [Текст] / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. – М.: Статут, 2016. – 1278 с.
65. Лупинская, П.А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство, практика [Текст] / П.А. Лупинская. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Норма: ИНФРА-М, 2010. – 238 с.
66. Махов, В.Н., Пешков, М.А. Уголовный процесс США (досудебные стадии) [Текст] / В.Н. Махов, М.А. Пешков. – М., 1998. – 208 с.
67. Мирзамонзода, Х.М. Конституционно-правовые основы судебной власти в Республике Таджикистан [Текст]: монография / Под редакцией профессор А.М. Диноршоева. – Душанбе: Типография ТНУ, 2021. – 168 с.
68. Мирзамонзода, Х.М. Теоретико-правовые основы организации и деятельности судебной власти в Республике Таджикистан [Текст]: монография / Х.М. Мирзамонзода. – Душанбе, 2020. – 164 с.
69. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РСФСР [Текст] / Алексеев В.Б., Бобров В.К., Божьев В.П., Бородин С.В., и др. / Под общ. ред.: Лебедев В.М.; Науч. ред.: Божьев В.П. – М.: Спарк, 1995. – 613 с.
70. Николайчик, В.М. Уголовный процесс США [Текст] / В.М. Николайчик; Акад. наук СССР, Ин-т США и Канады. – М.: Наука, 1981. – 224 с.
71. Новиков, С.А. Показания обвиняемого в современном уголовном процессе России [Текст] / С.А. Новиков. – СПб.: С.-Петербург. гос. ун-т, 2004. – 238 с.
72. Хукуки муурофиавии чиноятӣ. Китоби дарсӣ [Матн] / Зери тахрири номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент Н.А. Қудратов. – Душанбе, 2016. – 527 с.

73. Ожегов, С.И., Шведова, Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений [Текст] / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова // Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. 4-е изд. перераб. и доп. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с.
74. Первый толковый БЭС: более 120 тысяч словар. ст., более 147 тысяч толкуемых единиц [Текст] / [Отв. ред.: Е.В. Варавина и др.]. – СПб.: Норинт; М.: РИПОЛ классик, 2006. – 2141 с.
75. Пиюк, А.В. Проблемы применения упрощенных форм разрешения уголовных дел в судопроизводстве российской федерации в свете типологии современного уголовного процесса [Текст] / А.В. Пиюк. – Томск: Изд-во Том. Ун-та, 2011. – 208 с.
76. Раджабов, С. Развитие советского уголовно-процессуального законодательства в Таджикистане [Текст] / С. Раджабов. – Душанбе, 1974. – 192 с.
77. Рахмон, Ю.А. Назорати прокурорӣ. Китоби дарсӣ [Матн] / Ю.А. Рахмон. – Душанбе: «Ирфон», 2019, – 386 с.
78. Рустамов, Х.У. Уголовный процесс. Формы: учеб. пособие для вузов [Текст] / Х.У. Рустамов. – М.: Закон и право: ЮНИТИ, 1998. – 303 с.
79. Рыбалов, К.А. Особый порядок судебного разбирательства в Российской Федерации и проблемы его реализации [Текст] / К.А. Рыбалов. – М.: Юрлитинформ, 2004. – 152 с.
80. Рябцева, Е.В. Судебная деятельность в уголовном процессе России учеб. пособие [Текст] / Е.В. Рябцева. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 315 с.
81. Смирнов, А.В. Модели уголовного процесса [Текст] / А.В. Смирнов. – СПб.: «Наука», ООО «Издательство «Альфа», 2000. – 224 с.
82. Смирнов, А.В. Уголовный процесс: учебник [Текст] / А.В. Смирнов, К.Б. Калиновский / Под общ. ред. проф. А.В. Смирнова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2008. – 704 с.
83. Союшкина, Е.В. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации: учебное пособие [Текст] / Е.В.

- Саюшкина. – Оренбург: Оренбургский институт (филиал) Университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА), 2021. – 89 с.
84. Статкус, В.Ф., Жидких, А.А. Органы предварительного следствия в системе МВД РФ: История, современное состояние, перспективы [Текст] Учеб. пос. / В.Ф. Статкус, А.А. Жидких / Под ред. В.А. Алферова. – М., 2000. – 103 с.
85. Стойко, Н.Г., Семухина О.Б. Уголовный процесс в США: Учебное пособие [Текст] / Н.Г. Стойко, О.Б. Семухина. – Красноярск, 2000. – 315 с.
86. Тафсир ба Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Муҳаррири масъул Ҳ.Ҳ. Шарипов. – Душанбе, 2005. – 1109 с.
87. Томин, В.Т. Острые углы уголовного судопроизводства [Текст] / В.Т. Томин. – М.: Юрид. лит., 1991. – 240 с.
88. Уголовно-процессуальное право: Учебник для бакалавриата и магистратуры [Текст] / Под общ. ред. В.М.Лебедева. – 2-е изд., перераб и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – 1060 с.
89. Уголовный процесс: Учебник для вузов [Текст] / Под общ. ред. В.И. Радченко. – 24-е изд., перераб. и доп. – М.: «Юридический Дом «Юстицинформ», 2006. – 784 с.
90. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (ибораат аз 2 ҷилд) [Матн]: Ҷилди 1, А – Н / Зери таҳрири Назарзода С., Сангинов А., Каримов С., Султон М.Ҳ. // Пажӯшишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ. – Душанбе, 2008. – 950 с.
91. Фозилов, Т.Ф. Инкишофи ҳуқуқ дар Тоҷикистон [Матн] / Т.Ф. Фозилов. – Душанбе, Ирфон, 1994. – 260 с.
92. Фридмэн, Л. Введение в американское право [Текст] / Л. Фридмэн. – М., 1993. – 284 с.
93. Хатуаева, В.В. Реализация диспозитивного начала при регламентации упрощенных форм уголовного судопроизводства [Текст] / В.В. Хатуаева. – Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 2005. – 201 с.
94. Холикзода, А.Г. Правовая система зороастризма (древнее право) [Текст] / А.Г. Холикзода. – Душанбе: Маориф ва фарханг, 2005. – 488 с.

95. Холиқов, А.Ф. Таърихи давлат ва ҳуқуқи Тоҷикистон [Матн] / А.Ф. Холиқов. – Душанбе: ЭР-граф, 2014. – 380 с.
96. Элькинд, П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве [Текст] / П.С. Элькинд. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1976. – 143 с.
97. Якимович, Ю.К. Структура советского уголовного процесса: система стадий и система производств. Основные и дополнительные производства [Текст] / Ю.К. Якимович. – Томск, издательство Томского университета, 1991. – 138 с.
98. Якуб, М.Л. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве [Текст] / М.Л. Якуб. – М.: Юридическая литература, 1981. – 144 с.

III. Мақолаҳо ва маърузаҳо:

99. Herrmann, J. Bargaining justice – a bargain for German criminal justice? [Text] / J. Herrmann // Univ. of Pittsburgh Law Rev. – 1992. – Vol. 53. – №3. – P. 755.776.
100. Thaman, S. Plea-bargaining, negotiating confessions and consensual Resolution of criminal cases [Text] / S. Thaman // Electronic J. of Comparative Law. – 2007. – Vol. 11.3. – P. 1-54.
101. Абдуллоев, П.С., Негматов, Б.С. Пешбурди суръатнок ва соддакардашуда дар мувофиқи қонунҳои Тоҷикистон [Матн] / Абдуллоев П.С., Б.С. Негматов // Маҷаллаи конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи: «Аҳамияти иҷтимоӣ тақдирсози 16-уми Шурои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳкими давлатдорӣ миллӣ ва рушди қонунгузорӣ» / Зери таҳрири н.и.х., дотсент Раҳмон Д.С. – Душанбе, 2017. – С. 190-200.
102. Абдуллоев, П.С. Упрощенный порядок выдачи лиц по уголовным делам при международном сотрудничестве (на примере постсоветских государств) [Текст] / П.С. Абдуллоев // Государство и право. – 2020. – №8. – С. 55-64.

103. Абдуллоев, П.С., Негматов, Б.С. Пешбурди суръатнок ва содакардашуда дар мувофиқи қаноати [Матн] / П.С. Абдуллоев, Б.С. Негматов. Маводҳои конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Аҳамияти Иҷтимоӣ тақдирсози 16-уми Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳкими давлатдори миллӣ ва рушди қонунгузорӣ». – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2017. – С. 190-200.
104. Алахунов, Н.А. Некоторые проблемы института процессуального соглашения о признании вины в уголовном процессе киргизской республики [Текст] / Н.А. Алахунов // Вестник МГЛУ. – 2021. – Вып. 3 (840). – С. 261-268.
105. Александров, А.С. Основания и условия для особого порядка принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным обвинением [Текст] / А.С. Александров // Государство и право. – 2003. – №12. – С. 43-52.
106. Андросенко, Н. Признание в совершении преступления как условие принятия процессуальных решений по УПК РФ [Текст] / Н. Андросенко // Российский следователь. – 2007. – №3. – С. 6-7.
107. Арсеньев, В.Д. О едином порядке производства по уголовным делам и пределах его дифференциации [Текст] / В.Д. Арсеньев // Вопросы борьбы с преступностью: тр. Иркутск. гос. ун-та. Сер. юрид. – 1970. – Т. 85. – Вып. 10. Ч. 4. – С. 63-71.
108. Арсеньев, В.Д., Гуляев, А., Ооржак, А. О единстве и дифференциации уголовного судопроизводства [Текст] / В.Д. Арсеньев, А. Гуляев, А. Ооржак // Социалистическая законность. – 1975. – №3. – С. 63-65.
109. Арсеньев, В.Д., Метлин, И.Ф., Смирнов, А.В. О дальнейшей дифференциации порядка производства по уголовным делам [Текст] / В.Д. Арсеньев., И.Ф. Метлин, А.В. Смирнов // Правоведение. – 1986. – №1. – С. 78-83.
110. Арсеньев, В.О. Упрощение неравнозначно упрощенчеству [Текст] / В.О. Арсеньев // Социалистическая законность. – 1975. – №3. – С. 63-64.
111. Баканова, А.А. Особый порядок судебного разбирательства: проблемы

- и перспективы развития / А.А. Баканова // Вестник Омского университета. Серия «Право». – 2008. – №1 (14). – С. 215-219.
112. Бирюков, Н. Проблемы практики применения особого порядка принятия судебного решения [Текст] / Н. Бирюков // Рос. судья. – 2005. – №4. – С. 18-22.
113. Бойков, А. Суд. Скорый, да не очень. Правый, но не совсем. Милостивый, равный для всех?.. / А. Бойков // Российский судья. – 2002. – №9. – С. 4-15.
114. Брестер, А.А., Быковская, А.С. Сравнительно-правовой анализ упрощенного производства в уголовном процессе России и Германии [Текст] / А.А. Брестер, А.С. Быковская // Актуальные проблемы российского права. – 2015. – №12 (61). – С. 162-170.
115. Бурсакова, М.С., Шамардин, А.А. К вопросу о правовой природе особого порядка судебного разбирательства и проблемах его совершенствования [Текст] / М.С. Бурсакова, А.А. Шамардин // Российский судья. – 2005. – №10. – С. 13-16.
116. Вальшина, И.Р. История развития упрощенного производства в отечественном уголовном процессе [Текст] / И.И. Вальшина // Актуальные проблемы российского права. – 2015. – №2. – С. 115-121.
117. Васяев, А.А. Установление оснований применения особого порядка принятия судебных решений [Текст] / А.А. Васяев // Рос. судья. – 2008. – №2. – С. 31-33.
118. Великий, Д.П. Особый порядок судебного разбирательства: теория и практика [Текст] / Д.П. Великий // Журн. рос. права. – 2005. – №6. – С. 74-80.
119. Волколуп, О. Формы судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве / О. Волколуп // Уголовное право. – 2003. – №1. – С. 64-65;
120. Фафуров, Х.М., Негматов Б.С. Асос ва шартҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ. Маводҳои Конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ «Масъалаҳои мубрами ислохоти

- қонунгузори мурофиавӣ ва фаъолияти ҳуқуқмуҳофизавӣ» (маводҳои конференсияи байналмилалии илмӣ-назариявӣ, ш. Душанбе, 25 ноябри соли 2016). – Душанбе: «Визави», 2016. – С. 71-77.
121. Гричаниченко, А. Проблемы применения особого порядка судебного разбирательства в судебной практике и пути их решения / А. Гричаниченко // Уголов. право. – 2005. – №4. – С. 62-64.
122. Гуляев, А. Единый порядок предполагает дифференциацию [Текст] / А. Гуляев // Социалистическая законность. – 1975. – №3. – С. 64-65.
123. Даев, В.Г. Взаимосвязь процессуальной формы с материальным правом [Текст] / В.Г. Даев // Развитие и совершенствование уголовно-процессуальной формы. – Воронеж, 1979. – С. 45-52.
124. Дворянкина, Т.С. Об особом порядке судебного разбирательства [Текст] / Т.С. Дворянкина // Материалы международной научно-практической конференции, посвященной принятию нового Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации: [сборник] / Моск. гос. юрид. акад.; Отв. ред.: П.А. Лупинская, Г.В. Дашков. – М.: Профобразование, 2002. – С. 193-194.
125. Демидов, В. Некоторые вопросы применения особого порядка судебного разбирательства [Текст] / В. Демидов // Российская юстиция. – 2003. – №4. – С. 25-27.
126. Демидов, В. Производство по уголовным делам в суде надзорной инстанции [Текст] / В. Демидов // Российская юстиция. – 2003. – №3. – С. 31-33.
127. Дудина, Н.А. Упрощенные судебные производства в зарубежном уголовно-процессуальном законодательстве [Текст] / Н.А. Дудина // Современная наука. – 2011. – №4 (7). – С. 12-17.
128. Жигулич, В.С. Основание проведения сокращенного судебного следствия в уголовном процессе Республики Беларусь [Текст] / В.С. Жигулич // Актуальные проблемы юридической науки и правоприменительной практики: сб. работ / Моск. гос. юрид. акад.; редкол.: В.В. Блажеев [и др.]. – М., 2009. – С. 18-25.

129. Искандаров, З.Х. Оғоз намудани парвандаи ҷиноятӣ: муаммоҳои ҳуқуқӣ, мушкилоти татбиқ ва роҳҳои ислоҳи он [Матн] / З.Х. Искандаров // Осори Академияи ВКД ҚТ. – 2015. – №3 (27). – С. 76-86.
130. Искандаров, З.Х., Маҳмудов, И.Т., Абдуллоев, П.С. Қонунгузори мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон: рушд, дастовард ва дурнамо [Матн] / З.Х. Искандаров, И.Т. Маҳмудов, П.С. Абдуллоев // Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон: 10-соли амал, мушкилот ва дурнамо (маводи мизи гирди Ҷумҳуриявии илмию амалӣ, ш. Душанбе, 16-уми ноябри соли 2020) / Зери таҳрири н.и.ҳ., дотсент Маҳмудов И.Т. – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2022. – С. 10-26.
131. Кирьянов, А.Ю. К совершенствованию нормативной регламентации судебного разбирательства в особом порядке [Текст] / А.Ю. Кирьянов, Ю.А. Кирьянов // Рос. юстиция. – 2007. – №8. – С. 59-62.
132. Кувалдина, Ю.В. Сделка о признании вины: опыт уголовного судопроизводства США [Текст] / Ю.В. Кувалдина // Актуальные проблемы современного уголовного процесса России / Сборник научных статей. – Самара: Самарский университет, 2005. – С. 198-214.
133. Лазарева, В. Легализация сделок о признании вины / В. Лазарева // Российская юстиция. – 1999. – №5 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://base.garant.ru/3540927/> (санаи муроҷиат. 27.06.2022).
134. Лазарева, В. Новый УПК: особый порядок принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным ему обвинением [Текст] / В. Лазарева // Уголовное право. – 2002. – №2. – С. 67-69.
135. Мажренов, Б.Б. Сравнительный анализ института сделки о признании вины по УПК Казахстана и особого порядка судебного разбирательства по УПК России [Текст] / Б.Б. Мажренов // Вестник краснодарского университета МВД России. – 2016. – №3 (33). – С. 112-114.
136. Маҳмудов, И.Т. Иштироки прокурор дар таъмини ҳуқуқи инсон дар мурофиаи ҷиноятӣ [Матн] / И.Т. Маҳмудов // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмию амалӣ бахшида ба 70-умин солгарди қабули Эълумияи ҳуқуқи инсон дар мавзӯи «Эълумияи ҳуқуқи инсон ва равандҳои

- муосири рушди ҳуқуқи инсон: мушкилот ва дурнамо» / Зери таҳрири н.и.х., дотсент Д.С. Раҳмон. – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2019. – С. 64-71.
137. Маҳмудов, И.Т., Бафоев, И. Пешбурди суръатнок – шакли нави пешбурди парвандаи ҷиноятӣ [Матн] / И.Т. Маҳмудов, И. Бафоев // Гузоришҳои Академияи илмҳои Тоҷикистон. Шӯбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – 2021. – №2 (014). – С. 96-100.
138. Маршев, С.А. О дифференциации форм уголовного судопроизводства [Текст] / С.А. Маршев // Развитие и совершенствование уголовно-процессуальной формы. – Воронеж: Издат. Воронежского университета, 1979. – С. 141-147.
139. Махов, В., Пешков, М. Сделка о признании вины [Текст] / В. Махов, М. Пешков // Российская юстиция. – 1998. – №7. – С. 17-19.
140. Милицин, С. Сделки о признании вины: возможен ли российский вариант? [Текст] / С. Милицин // Российская юстиция. – 1999. – №12. – С. 41-42.
141. Михайлов, П. Сделки о признании вины – не в интересах потерпевших [Текст] / П. Михайлов // Российская юстиция. – 2001. – №5. – С. 37-38.
142. Михайловская, И. Права личности – новый приоритет Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации [Текст] / И. Михайловская // Российская юстиция. – 2002. – №7. – С. 2-4.
143. Назиров, Н.А. Қонунгузори мурофиавии ҷиноятӣ дар соҳибистиклолии Тоҷикистон [Матн] / Назиров Н.А. // Ахбори суди конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2012. – №3. – С. 46-48.
144. Овсянников, И.В. Постановление приговора в особом порядке судебного разбирательства: значение мнений участников процесса [Текст] / И.В. Овсянников // Уголовный процесс. – 2006. – №8. – С. 39-47.
145. Петрухин, И. Особый порядок судебного разбирательства [Текст] / И. Петрухин // Уголов. право. – 2005. – №4. – С. 79-81.
146. Петрухин, И. Сделки о признании вины чужды российскому менталитету [Текст] / И. Петрухин // Российская юстиция. – 2001. – №5. – С. 35-37.

147. Петрухин, И.Л. Роль признания обвиняемого в уголовном процессе [Текст] / И.Л. Петрухин // Рос. юстиция. – 2003. – №2. – С. 24-26.
148. Рахунов, Р.Д. Дифференциация уголовно-процессуальной формы по делам о малозначительных преступлениях [Текст] / Р.Д. Рахунов // Советское государство и право. – 1975. – №12. – С. 60-68.
149. Рахунов, Р.Д. Проблема единства и дифференциации уголовно-процессуальной формы [Текст] / Р.Д. Рахунов // Вопросы борьбы с преступностью. – 1978. – Вып. 29. – С. 83-91.
150. Редькин, Н.Н. Уголовно-процессуальные презумпции при особом порядке судебного разбирательства [Текст] / Н.Н. Редькин // Актуальные проблемы права России и стран СНГ: материалы IX Междунар. науч.–практ. конф., (Челябинск, 29–30 марта 2007 г.): в 3 ч. / Юж.-Урал. гос. ун-т; ред. В.И. Майоров. – Челябинск, 2007. – Ч. 3. – С. 345-348.
151. Рябинина, Т.К. Особый порядок судебного разбирательства как одна из сокращённых форм уголовного судопроизводства [Текст] / Т.К. Рябинина // Российский судья. – 2004. – №9. – С. 20-23.
152. Салимзода, Ш.О. Ислоҳоти Кодекси муурофиавии ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони истиқлолият [Матн] / Ш.О. Салимзода // Развитие юридической науки в современных условиях: тория и практика: материалы 6 международной научно-практической конференции (Душанбе, 31 октября 2018 г.). – Душанбе: РТСУ, 2018. – С. 15-17.
153. Сафарзода, А.И. Баъзе андешаҳо оид ба пешбурди суръатнок ва тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар муурофиаи ҷиноятӣ [Матн] / А.И. Сафарзода // Осори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2019. – №3 (43). – С. 76-85.
154. Сафарзода, Н.Ф. Инъикоси ҳуқуқи инсон дар Қонунномаи Сосониён [Матн] / Н.Ф. Сафарзода // Эъломияи умумии ҳуқуқи инсон ва равандроҳои муосири рушди ҳуқуқи инсон: мушкилот ва дурнамо (маводи конференсияи байналмилалӣ илмию амалӣ бахшида ба 70-умин солгарди қабули эъломияи умумии ҳуқуқи инсон) / Зери таҳрири номз. илмх. ҳуқуқ., дотсент Раҳмон Д.С. – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2019. – С. 90-93.

155. Саюшкина, Е.В. К вопросу о понятии особого порядка российского уголовного судопроизводства [Текст] / Е.В. Саюшкина // Проблемы в российском законодательстве. – 2016. – №1. – С. 138-140.
156. Сборник документов Совета Европы в области защиты прав человека и борьбы с преступностью [Текст] / Сост.: Ю.Н. Жданов, В.П. Зимин, Т.Н. Москалькова, В.С. Овчинский, Н.Б. Слюсарь, В.В. Черников. – М.: Спарк, 1998. – С. 116-122.
157. Семенов, А.А. Очерк устройства центрального административного управления Бухарского ханства позднейшего времени [Текст] / А.А. Семенов // Труды института истории, археологии и этнографии АН Тадж.ССР. – Сталинабад, 1954 г. – Т. XXV. – Вып. II. – 74 с.
158. Сердюков, С. Все ли вопросы применения особого порядка устранены? [Текст] / С. Сердюков // Уголов. право. – 2004. – №2. – С. 101-102.
159. Степаненко, Д.А., Днепровская, М.А. Признание вины или согласие с обвинением: соотношение понятий [Текст] / Д.А. Степаненко, М.А. Днепровская // Глаголь правосудия. – 2014. – №1 (7). – С. 25-29.
160. Строгович, М. О единой форме уголовного судопроизводства и пределах ее дифференциации [Текст] / М. Строгович // Социалистическая законность. – 1974. – №9. – С. 50-53.
161. Тейман, С. Сделки о признании вины или сокращенные формы судопроизводства: по какому пути пойдет Россия? [Текст] / С. Тейман // Российская юстиция. – 1998. – №10. – С. 35-37.
162. Тейман, С. Упрощенное производство или согласованное заявление о виновности? [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://lprc.kz/wp-content/uploads/2020/01/Uproshhennoe-proizvodstvo-ili-soglasovannoe-zayavlenie-o-vinovnosti> (санай муроҷиат: 05.05.2023).
163. Трубникова, Т.В. Упрощенные судебные производства в УПК РФ. Проблемы уголовного процесса в свете нового уголовно – процессуального кодекса Российской Федерации [Текст] / Т.В. Трубникова // Сборник научных трудов / Под редакцией Ю.К. Якимовича. – Томск: Изд-во Томского университета, 2002. – С. 31-35.

164. Тугутов, Б.А., Дорофеева, А.С. Рассмотрение уголовных дел в особом порядке [Текст] / Б.А. Тугутов, А.С. Дорофеева // Правосудия. – 2019. – №3 (21). – С. 36-40.
165. Халиков, А. Вопросы, возникающие при особом порядке судебного разбирательства [Текст] / А. Халиков // Российская юстиция. – 2003. – №1. – С. 63-65.
166. Хаматова, Е. Особый порядок судебного разбирательства по уголовному делу претерпел изменения [Текст] / Е. Хаматова // Уголовное право. – 2004. – №1. – С. 94-95.
167. Хатуева, В. Упрощенное судопроизводство как способ дифференциации уголовно-процессуальной формы [Текст] / В. Хатуева // Государственная служба. – 2005. – №1 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <https://pa-journal.igsu.ru/> (санаи мурочиат: 14.04.2021).
168. Хатуева, В.В. Соглашение о признании вины в российском уголовно-процессуальном праве: понятие и сущность [Текст] / В.В. Хатуева // Правоведение. – 2004. – №6. – С. 85-96.
169. Хромова, Н.М. Принцип презумпция невиновности при особом порядке судебного разбирательства [Текст] / Н.М. Хромова // Журнал российского права. – 2013. – №6. – С. 107-115.
170. Цыганенко, С.С. Дифференциация как модель уголовного процесса (уголовно-процессуальная стратегия) [Текст] / С.С. Цыганенко // Материалы международной научной конференции посвященной 160-летней годовщине со дня рождения проф. И.Я. Фойницкого. Стратегии уголовного судопроизводства. – СПб., 2007. [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: https://www.iuaj.net/1_oldmasp/modules.php?name=Pages&go=page&pid=225 (санаи мурочиат: 13.05.2023).
171. Шуренкова, С.С. Согласие обвиняемого и потерпевшего как основание особого порядка судебного разбирательства [Текст] / С.С. Шуренкова // Юрид. консультант. – 2003. – №6. – С. 16-19.
172. Элькинд, П.С. К вопросу о суммарном судопроизводстве [Текст] / П.С. Элькинд // Сибирские юридические записки. – 1973. – Вып.3. – С. 143 -159.

173. Якимович, Ю.К. Актуальные вопросы дифференциации российского уголовного судопроизводства [Текст] / Ю.К. Якимович // Актуальные проблемы российского права. – 2015. – №12 (61). – С. 123-130.
174. Якуб, М.Л. О совершенствовании уголовно-процессуального законодательства [Текст] / М.Л. Якуб // Вестник МГУ. Сер. Право. – 1964. – №2. – С. 12-19.

IV. Диссертатсия ва авторефератҳо

175. Абдуллоев, П.С. Международно-правовая помощь при собирании и проверке доказательств по уголовным делам (УПК Республики Таджикистан) [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Абдуллоев Парвиз Саъдуллоевич. – М., 2014. – 33 с.
176. Абдуллоев, П.С. Международно-правовая помощь при собирании и проверке доказательств по уголовным делам (УПК Республики Таджикистан) [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Абдуллоев Парвиз Саъдуллоевич. – Москва, 2014. – 280 с.
177. Бочкарев, А.Е. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Бочкарев Александр Евгеньевич. – Владимир, 2005. – 213 с.
178. Бочкарев, А.Е. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Бочкарев Александр Евгеньевич. – Владимир, 2005. – 26 с.
179. Великий, Д.П. Единство и дифференциация уголовно-процессуальной формы: история, современность, перспективы [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Великий Дмитрий Петрович. – М., 2001. – 32 с.
180. Глобенко, О.А. Показания обвиняемого в российском уголовном процессе [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Глобенко Оксана Александровна. – Н. Новгород, 2007. – 24 с.
181. Глухов, Д.В. Совершенствование института особого порядка судебного разбирательства в Российской Федерации [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Глухов Дмитрий Викторович. – СПб., 2012. – 25 с.

182. Глухов, Д.В. Совершенствование института особого порядка судебного разбирательства в Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Глухов Дмитрий Викторович. – СПб., 2012. – 254 с.
183. Дубовик, Н.П. Особый порядок судебного разбирательства и его место в системе упрощенных производств по уголовным делам [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Дубовик Николай Павлович. – М., 2004. – 26 с.
184. Дубовик, Н.П. Особый порядок судебного разбирательства и его место в системе упрощенных производств по уголовным делам [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Дубовик Николай Павлович. – М., 2004. – 174 с.
185. Дьяконова, В.В. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Дьяконова Виктория Викторовна. – Екатеринбург, 2005. – 226 с.
186. Есенкулова, С.А. Упрощенный порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве: по материалам Киргизской Республики и Российской Федерации [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Есенкулова Салтанат Арстанбековна. – Москва, 2013. – 19 с.
187. Есенкулова, С.А. Упрощенный порядок судебного разбирательства в уголовном судопроизводстве: по материалам Киргизской Республики и Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Есенкулова Салтанат Арстанбековна. – Москва, 2013. – 226 с.
188. Жигулич, В.С. Сокращенный порядок судебного следствия в уголовном процессе республики Беларусь [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Жигулич Валерия Степановна. – Минск, 2011. – 25 с.
189. Ивенский, А.И. Приговор – акт правосудия, осуществляемого в общем и особом порядках судебного разбирательства [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Ивенский Андрей Иванович. – Саратов, 2006. – 254 с.
190. Искандаров, З.Х. Правовые основы защиты прав человека в уголовном процессе Республики Таджикистан [Текст]: автореф. дис. ... д-ра юрид.

- наук: 12.00.09 / Искандаров Зайниддин Хамидович. – Ташкент, 2010. – 50 с.
191. Качалова, О.В. Ускоренное производство в российском уголовном процессе [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Качалова Оксана Валентиновна. – Москва, 2016. – 482 с.
192. Кищенко, А.В. Упрощенные производства: проблемы теории, законодательного регулирования и правоприменения [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Кищенко Антон Валерьевич. – Владивосток, 2010. – 30 с.
193. Мирзамонзода, Х.М. Конституционно-правовые основы организации и деятельности судебной власти в Таджикистане: проблемы теории, законодательной регламентации и практики [Текст]: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Мирзамонзода Хайрулло Мирзамон. – Душанбе, 2021. – 63 с.
194. Одиназода, Р.С. Пайдоиш ва рушди ниҳодҳои адолати судии маъмурӣ дар Тоҷикистон (таҳқиқоти таърихӣ-ҳуқуқӣ) [Матн]: дис. ... д-ри илм. ҳуқуқ: 12.00.01 / Одиназода Рамазон Сафар. – Душанбе, 2020. – 408 с.
195. Парфенов, В.Н. Обеспечение прав и законных интересов участников уголовного судопроизводства при особом порядке судебного разбирательства [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Парфёнов Владимир Николаевич. – Москва, 2010. – 265 с.
196. Пиюк, А.В. Теоретические основы упрощения форм разрешения уголовных дел судом в Российской Федерации: типологический аспект [Текст]: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.09 / Пиюк Алексей Валерьевич. – Томск, 2017. – 469 с.
197. Плясунова, А.А. Особый порядок судебного разбирательства как упрощенная форма уголовного судопроизводства [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Плясунова Анастасия Александровна. – Оренбург, 2008. – 228 с.
198. Рахмаджонзода, Р.Р. Учение об уголовном преследовании в уголовном судопроизводстве Республики Таджикистан [Текст]: дис. ... д-ра юрид.

- наук: 12.00.09 / Рахмаджонзода Рифат Рахмадҷон. – Душанбе, 2022. – Том 1. – 730 с.; – Душанбе, 2022. – Том 2. – 254 с.
199. Роговая, С.А. Проблемы оценки доказательств и принятия решений при особом порядке уголовного судопроизводства [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Роговая Светлана Анатольевна. – Новгород, 2006. – 177 с.
200. Сафаров, И.Д. Правовая система государства Саманидов (9-10 вв.) [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Сафаров Иномдҷон Даврондҷонович. – Душанбе, 1998. – 195 с.
201. Смирнов, А.В. Типология уголовного судопроизводства [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Смирнов Александр Витальевич. – М., 2001. – 345 с.
202. Тенишев, А.П. Особый порядок судебного разбирательства в уголовном процессе российской федерации: соответствие принципам и совершенствование процессуальной формы [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Тенишев Андрей Петрович. – Москва, 2018. – 197 с.
203. Трубникова, Т. В. Упрощенные судебные производства в уголовном процессе России [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Трубникова Татьяна Владимировна. – Томск, 1997. – 264 с.
204. Цыганенко, С.С. Общий и дифференцированные порядки уголовного судопроизводства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Цыганенко Сергей Станиславович. – СПб., 2004. – 46 с.
205. Цыганенко, С.С. Общий и дифференцированные порядки уголовного судопроизводства [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Цыганенко Сергей Станиславович. – Санкт-Петербург, 2004. – 498 с.
206. Шмарев, А.И. Особый порядок судебного разбирательства: Вопросы теории практики: [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Шмарев Артем Иванович. – Ижевск, 2004. – 27 с.
207. Шмарев, А.И. Особый порядок судебного разбирательства: Вопросы теории практики: [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Шмарев Артем Иванович. – Ижевск, 2004. – 226 с.

V. Захираҳои электронӣ [электронный ресурс]

208. Барномаи ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2010 / Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23.06.2007 с., таҳти №271 // Маҳзани мутамаркази иттилоотии ҳуқуқии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Адлия» [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://www.adlia.tj> (санаи муроҷиат: 03.08.2019).
209. Thaman, S. Comparative criminal procedure: a casebook approach 43-44, 2nd ed. 2008 [Захираи электронӣ]. – Манбаи дастрасӣ: <http://diadraackols.com/33876-comparative-criminal-procedure-a-casebook-get-pdf.html> (санаи муроҷиат: 23.04.2015).

VI. Маводҳои таҷрибаи судӣ ва омор

210. Маҷмуаи Қарорҳои Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2002-2023) [Матн]. – Душанбе, 2023. – 510 с.
211. Мақтуби Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба раиси суди вилояти Хатлон, раисони судҳои ноҳияҳои Фирдавсӣ, Шохмансур, И. Сомонӣ ва Синоӣ шаҳри Душанбе, таҳти №214-Б/1-21 аз 11 феввали соли 2019.
212. Нашрияти Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]. – январ-март 2020. – №1. – 97 с.
213. Нашрияти Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]. – апрел-июн 2021. – №2. – 95 с.
214. Нашрияти Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]. – январ-март 2023. – №1. – 71 с.
215. Ҷамъбасти таҷрибаи судӣ вобаста ба парвандаҳои ҷиноятӣ, ки бо тартиби соддакардашудаи (моддаи 310 КМҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон) тафтиши судӣ аз тарафи судҳои ноҳияҳои шаҳри Душанбе дар нимсолаи дуюми соли 2021 ва нимсолаи якуми соли 2022 баррасӣ гардидаанд [Матн] // Бойгонии суди ш. Душанбе, 2021-2022 сол.
216. Постановление Пленума Верхов. Суда Рос. Федерации, 5 дек. 2006 г., №60: в ред. постановления Пленума Верхов. Суда Рос. Федерации от 23.12.2010 г. О применении судами особого порядка судебного

- разбирательства уголовных дел [Электронный ресурс]. – Режим доступа: Консультант Плюс: Версия Проф. Технология 3000. – М., 2011.
217. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]. – 2008. – №6 (1391). – М. 445.
218. Инструктивное письмо Верховного суда РСФСР [Текст]. – 1925. – №2.
219. Парвандаи қиноятӣ №1-4/18 // Бойгонии суди ноҳияи Бохтар (ҳоло Кушониён).
220. Парвандаи қиноятӣ №2-9/18 // Бойгонии суди ноҳияи Бохтар (ҳоло Кушониён).
221. Парвандаи қиноятӣ №38-69/18 // Бойгонии суди ноҳияи Бохтар (ҳоло Кушониён).
222. Парвандаи қиноятӣ №60-108/18 // Бойгонии суди ноҳияи Бохтар (ҳоло Кушониён).
223. Парвандаи қиноятӣ №40-74/18 // Бойгонии суди ноҳияи Бохтар (ҳоло Кушониён).
224. Парвандаи қиноятӣ №1-89/23 // Бойгонии Суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе.
225. Парвандаи қиноятӣ №1-419/22 // Бойгонии Суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе.
226. Парвандаи қиноятӣ №1-372/22 // Бойгонии Суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе.
227. Парвандаи қиноятӣ №1-558/22 // Бойгонии Суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе.

ФЕҲРИСТИ

ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

**I. Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои тақризшаванда ва тавсиякардаи
Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба
таъъ расидаанд:**

[1-М] Негматов, Б.С. Правовая природа и особенности упрощенного порядка судебного следствия в уголовном судопроизводстве [Текст] / Б.С. Негматов // Законодательства. – 2019. – №2 (34). – С. 86-92; ISSN 2410-2903.

[2-М] Гафуров, Х.М., Негматов, Б.С. К вопросу об упрощенном порядке судебного следствия [Текст] / Х.М. Гафуров, Б.С. Негматов // Вестник Таджикского национального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – 2019. – №1. – С. 229-231; ISSN 2074-1847.

[3-М] Негматов, Б.С. «Инъикоси падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар санадҳои ҳуқуқӣ (ҷанбаи таърихӣ-ҳуқуқӣ)» [Матн] / Б.С. Негматов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – 2022. – №5. – С. 247-253; ISSN 2074-1847.

[4-М] Негматов, Б.С. «Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ – намуди пешбурди соддакардашудаи судӣ» [Матн] / Б.С. Негматов // Давлатшиносӣ ва ҳуқуқи инсон (маҷалаи илмӣ-амалӣ). – 2022. – №3 (23). – С. 253-263; ISSN 2414 9217.

[5-М] Мирзамонзода, Х.М., Негматов, Б.С. Таҳлили муқоисавии ҳуқуқии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ бо мувофиқаҳои соддакардашудаи судӣ дар баъзе кишварҳои хориҷӣ [Матн] / Х.М. Мирзамонзода, Б.С. Негматов // Қонунгузорӣ. – 2023. – №2 (50). – С. 149-157; ISSN 2410-2903.

**II. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷмӯаҳо ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ ҷоп
шудаанд:**

[6-М] Негматов, Б.С. Асосҳои ҳуқуқии ба амал баровардани тафтиши соддакардашудаи судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / Б.С. Негматов // Рушди ҳуқуқи судӣ, ҳуқуқи ҷиноятӣ ва ғаёлияти ҳуқуқмуҳофизавӣ дар ҚТ

(Маводи конференсияи ҷумхуриявии илмӣ-амалӣ) / Зери таҳрири Маҳмудов И.Т. ва Сафаров А.И. – Душанбе: Империл-Групп, 2015. – С. 253-260.

[7-М] Негматов, Б.С. Тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар заминаи эҳтимолияти бегуноҳӣ [Матн] / Б.С. Негматов // Маводҳои конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи: «Нақши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар таҳкими ваҳдати миллӣ» / Зери таҳрири н.и.х., дотсент Раҳмон Д.С. – Душанбе, 2017. – С. 155-159.

[8-М] Гафуров, Х.М., Негматов, Б.С. Асос ва шартҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ [Матн] / Х.М. Гафуров, Б.С. Негматов // Маводҳои Конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявии «Масъалаҳои мубрами ислоҳоти қонунгузории мурофиавӣ ва фаъолияти ҳуқуқмуҳофизавӣ» (ш. Душанбе, 25 ноябри соли 2016) / Зери таҳрири мудири кафедраи ҳуқуқи судӣ ва назорати прокуратурии ДМТ, номзоди илмҳои ҳуқуқ, дотсент Маҳмудов И.Т. – Душанбе: «Визави», 2016. – С. 71-76.

[9-М] Абдуллоев, П.С., Негматов, Б.С. Пешбурди суръатнок ва соддакардашуда дар мурофиаи ҷиноятӣ [Матн] / П.С. Абдуллоев, Б.С. Негматов // Маводҳои конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Аҳамияти Иҷлосияи тақдирсози 16-уми Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳкими давлатдори миллӣ ва рушди қонунгузорӣ» / Зери таҳрири н.и.х., дотсент Раҳмон Д.С. – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2017. – С. 190-200.

[10-М] Негматов, Б.С. Моҳият ва вазифаҳои тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ [Матн] / Б.С. Негматов // Маводҳои конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ-назариявии ҳайати устодону кормандони ДМТ бахшида ба «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ, ва ҳунарҳои мардумӣ (солҳои 2019-2021)» ва «400- солагии Миробид Сайидои Насафӣ». – Душанбе, 2019. – Ҷ. 2. – С. 197.

[11-М] Негматов, Б.С. Таъмини ҳуқуқ ба ҳимояи судӣ ҳангоми баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ бо тартиби соддакардашуда [Матн] / Б.С. Негматов // Эълумияи умумии ҳуқуқи инсон ва равандаҳои муносири рушди ҳуқуқи инсон: мушкилот ва дурнамо (маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ амалӣ бахшида ба 70-умин солгарди қабули эълумияи умумии ҳуқуқи инсон) / Зери

тахрири номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Раҳмон Д.С. – Душанбе: Матбааи ДМТ, 2019. – С. 172-177.

[12-М] Негматов, Б.С. Пайдоиш ва инкишофи падидаи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ дар Тоҷикистон [Матн] / Б.С. Негматов // Маводи конференсияи илми амалӣ дар мавзӯи: «Рушди падидаҳои адолатӣ судӣ ва назорати прокурорӣ дар солҳои Истиклолияти давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» бахшида ба 80-умин солгарди ҳуқуқшиносӣ шоистаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Абдуллоев Н.А. ва Рӯзи Ваҳдатӣ миллӣ (ш. Душанбе, 25 июни соли 2019). – Душанбе, 2019. – С. 205-213.

[13-М] Негматов, Б.С. Амали принципҳои муҳофизати ҳақҳои ҳангоми татбиқи тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ [Матн] / Б.С. Негматов // Маводи конференсияи Ҷумҳуриявии илмию назариявии ҳайати устодону кормандон ва донишҷӯёни ДМТ бахшида ба чашмҳои «5500-солагии Саразми Бостонӣ», «700-солагии шоири барҷастаи тоҷик Камоли Хучандӣ» ва «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф (солҳои 2020-2040)». – Ҷ. II. – Душанбе, 2020. – С. 162.

[14-М] Негматов, Б.С. Мафҳум ва хусусиятҳои ҳуқуқии тартиби соддакардашудаи тафтиши судӣ [Матн] / Б.С. Негматов // Кодекси муҳофизати ҳақҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон: 10-соли амал, мушкилот ва дурнамо (маводи мизи гирди ҷумҳуриявии илмию амалӣ, ш. Душанбе 16-уми ноябри соли 2020) / Зери таҳрири н.и.ҳ., дотсент Маҳмудов И.Т. – Душанбе, 2022. – С. 109-115.

[15-М] Негматов, Б.С. Тартиби муҳофизати тафтиши судии соддакардашуда [Матн] / Б.С. Негматов // Мушкилотҳои қонунгузори замин дар даврони муосир: (13 октябри соли 2023) / Зери назари доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Мирзозода П.З. ва номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Шарифзода Ф.Ш. – Душанбе: «Меҳроҷ-граф», 2023. – С. 229-234.